

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT BİLİM DALI

DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN TEMEL
BELİRLEYİCİLERİ ÜZERİNE BİR ANALİZ: TÜRKİYE
ÖRNEĞİ

Bilal ÖZEL
DOKTORA TEZİ

Danışman
Prof. Dr. Ahmet AY

Konya 2018

T. C.

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Adı Soyadı	BİLAL ÖZEL
Numarası	124126001008
Ana Bilim / Bilim Dalı	İKTİSAT / İKTİSAT
Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐ Doktora ☒
Tezin Adı	DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN TEMEL BELİRLEYİCİLERİ ÜZERİNE BİR ANALİZ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin imzası

(İmza)

T. C.

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Doktora Tezi Kabul Formu

Öğrencinin	Adı Soyadı	BİLAL ÖZEL	
	Numarası	124126001008	
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İKTİSAT / İKTİSAT	
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐	Doktora ☒
	Tez Danışmanı	PROF. DR. AHMET AY	
	Tezin Adı	DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN TEMEL BELİRLEYİCİLERİ ÜZERİNE BİR ANALİZ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ	

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan Doğrudan Yabancı Yatırımların Temel Belirleyicileri Üzerine Bir Analiz: Türkiye Örneği başlıklı bu çalışma/...../..... tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Unvanı, Adı Soyadı	Danışman ve Üyeler	İmza
PROF.DR. AHMET AY	Danışman	
DOÇ. DR. FATİH MANGIR	Jüri Üyesi	
PROF. DR. BAKİ YILMAZ	Jüri Üyesi	
PROF. DR. ABDULKADİR BULUŞ	Jüri Üyesi	
PROF. DR. ZEKERİYA MIZIRAK	Jüri Üyesi	

Önsöz/Teşekkür

Yaptığım bu çalışmanın hazırlanması ve tamamlanmasında yardımlarından büyük ölçüde yararlandığım danışmanım Prof. Dr. Ahmet AY, istatistiksel yorum konularında her sorumu titizlikle cevaplayan Yrd. Doç. Dr. Savaş ERDOĞAN'a ve tez izleme komitemde bulunan Doç. Dr. Fatih MANGIR ile Prof. Dr. Baki YILMAZ'a katkılarından dolayı çok teşekkür ederim.

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin

Adı Soyadı BİLAL ÖZEL

Numarası 124126001008

Ana Bilim / Bilim Dalı İKTİSAT / İKTİSAT

Programı Tezli Yüksek Lisans ☐ Doktora ☒

Tez Danışmanı PROF. DR. AHMET AY

Tezin Adı DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN TEMEL
BELİRLEYİCİLERİ ÜZERİNE BİR ANALİZ: TÜRKİYE
ÖRNEĞİ

ÖZET

Bu tez, Türkiye’ye giriş yapan doğrudan yabancı sermaye yatırımları (DYSY) ‘nın temel belirleyicilerini tespit etme amacını taşımaktadır. Bu tespitin yapılabilmesi için literatürde kullanılan birçok veri 2002 - 2016 yılları arasında ele alınmış ve DYSY’nin temel belirleyicileri tespit edilmiştir. Bu çalışmada, literatürde Türkiye ekonomisi için daha önce kullanılmayan birçok değişken ilk kez inceleme konusu yapılmıştır. Ele alınan değişkenlerin sayısı ve kullanılan yöntem bakımından öncü bir çalışma olmakla birlikte bundan sonraki yıllarda verilerin çoğalmasi ile yapılabilecek ampirik uygulamalara öncü olabilecek nitelikte sonuçlara sahiptir. Çalışmada elde edilen sonuçlara göre kişi başına düşen gelir ile pozitif ve kuvvetli; ihracat, ithalat, GSYİH (ekonomik büyüme), dışa açıklık oranı, yolsuzluk kontrolü, söz hakkı ve hesap verilebilirlik ve siyasal istikrarsızlık değişkenleri ile pozitif ve orta derecede anlamlı bir ilişkinin varlığı ortaya konulmuştur. Negatif yönde anlamlı tek değişken ise enflasyon oranı olarak tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları, Türkiye Ekonomisi

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin

Adı Soyadı	BİLAL ÖZEL
Numarası	124126001008
Ana Bilim / Bilim Dalı	İKTİSAT / İKTİSAT
Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐ Doktora ☒
Tez Danışmanı	PROF. DR. AHMET AY
Tezin İngilizce Adı	An Analysis on Basic Determinants of Foreign Direct Investment: The Case of Turkey

ABSTRACT

This dissertation aims to identify the basic determinants of foreign direct investment (FDI) which entering Turkey. For this analysis, many data used in the literature before chosen and the main determinants of the FDI were determined between 2002 and 2016. In this study, many variables has been used previously untapped for Turkey's economy. It is a pioneering work in terms of the number of variables considered and the method used. It may be the pioneer on analysis about FDI in the following years with the increase of the data that can be used. There is a positive and strong relationship with income per capita according to the results obtained in the study. There is a positive and moderate correlation between exports, imports, GDP (economic growth), openness rate, corruption control, loyalty and accountability, and political instability. The only significant variable in the negative direction is the inflation rate.

Keywords: Foreign Direct Investment, Turkish Economy.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI.....	i
DOKTORA TEZİ KABUL FORMU	ii
ÖNSÖZ/TEŞEKKÜR	iii
ÖZET	iv
İÇİNDEKİLER.....	vi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	x
TABLolar LİSTESİ.....	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiv
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	3
1. DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI	3
1.1. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı Tanımı.....	3
1.1.1. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı ile Portföy Yatırımı Ayrımı.....	4
1.1.2. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Özellikleri	6
1.1.3. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırım Çeşitleri	7
1.1.3.1. Ortaklık Durumu	8
1.1.3.2. Yatırım Alanı	8
1.1.3.3. Üretim Hattı Konumu	10
1.1.4. DYSY'nin Amaçları.....	11
1.1.5. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Tercih Nedenleri	14
1.1.5. DYSY Olumlu ve Olumsuz Etkileri.....	24
1.1.6. Dünya Ekonomisi içerisinde DYSY Mevcut Durumu	28

İKİNCİ BÖLÜM	32
--------------------	----

2. DYSY’NİN TEMEL BELİRLEYİCİ FAKTÖRLERİ	32
--	----

2.1. Yatırım Yapılan Ülke Açısından Temel Belirleyiciler	35
2.1.1. Politika Çerçevesi Belirleyicileri	36
2.1.1.1. Ekonomik, Politik ve Sosyal İstikrar	37
2.1.1.2. Sermaye Giriş ve İşlemlerine İlişkin Yasalar	37
2.1.1.3. Maliye Politikaları	38
2.1.1.4. Özelleştirme Politikaları	40
2.1.1.5. İdari ve Bürokratik Mekanizmaların İşleyişi	42
2.1.1.6. Bölgesel Antlaşmalar	44
2.1.2. Finansal ve Ekonomik Yapı ile İlgili Belirleyiciler	46
2.1.2.1. Piyasa Büyüklüğü ve Kişi Başı Milli Gelir	46
2.1.2.2. Döviz Kuru	47
2.1.2.3. Enflasyon	47
2.1.2.4. İşgücü Maliyetleri	48
2.1.2.5. Dışa Açıklık	48
2.1.2.6. Ekonomik Büyüme	48
2.1.3. Yatırımların Kolaylaştırılmasına Yönelik Belirleyiciler	49
2.1.3.1. Yatırım Altyapısı	49
2.1.3.2. Yatırım Teşvikleri	49
2.1.3.3. Ekonomik Özgürlük	51
2.1.3.4. Rekabet Avantajı	53
2.1.3.5. Şeffaflık	55
2.1.3.6. Fikri ve Sınai Haklar	58

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	61
--------------------	----

3. TÜRKİYE’DE DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI	61
--	----

3.1. Türkiye’de DYSY Tarihsel Gelişimi	61
3.2. 2002 Sonrası Dönem	75
3.3. Yabancı Sermayenin Sektörel Dağılımı	80
3.4. Türkiye’de Kurulan Yabancı Sermayeli Şirketler	86

3.5.	Ülke Gruplarına Göre DYSY	88
3.6.	DYSY Sektörleri	89
3.7.	Yabancı Sermayeli Şirketler.....	90
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM		92
4.	EKONOMETRİK ANALİZ.....	92
4.1.	DYSY Temel Belirleyicileri Literatür Taraması.....	92
4.2.	Metodoloji.....	98
4.3.	Veri Seti ve İstatistik Sonuçları.....	101
4.3.1.	Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları	104
4.3.2.	İhracat.....	106
4.3.3.	İthalat.....	111
4.3.4.	GSYİH.....	113
4.3.5.	Kişi Başı Gelir.....	115
4.3.6.	Dışa Açıklık.....	117
4.3.7.	Yolsuzluk Kontrolü	118
4.3.8.	Devlet Etkinliği	120
4.3.10.	Regülasyon Politikaları	122
4.3.11.	Kanunlara Uygunluk	123
4.3.12.	Söz Hakkı ve Hesap Verebilirlik	125
4.3.13.	BIST Açılış Değerleri.....	126
4.3.14.	Döviz Sepeti	127
4.3.15.	Enflasyon Oranı.....	128
4.3.16.	İşsizlik oranı	130
4.3.17.	Heritage Index Genel puanı.....	132
4.3.18.	Devlet bütünlüğü	134
4.3.19.	Vergi yükü.....	135
4.3.20.	Devlet harcamaları	136
4.3.21.	İş özgürlüğü.....	138
4.3.22.	Parasal özgürlük	139
4.3.23.	Ticaret Özgürlüğü.....	141
4.3.24.	Patent Başvuruları	143
4.3.25.	Yatırım Teşvik Belgeleri	143

4.3.26. Kredi Notları	145
4.4. DYSY ile Diğer Değişkenler Arası İlişkiler	146
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	151
KAYNAKÇA.....	154

KISALTMALAR LİSTESİ

AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
BACEI	: Körfez Bölgesi Ekonomi Konseyi Enstitüsü
ÇUŞ	: Çok Uluslu Şirketler
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DYSY	: Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları
EKK	: En Küçük Kareler
EVDS	: Elektronik Veri Dağıtım Sistemi
FDI	: Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IMF	: Uluslararası Para Fonu
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
UNCTAD	: Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı
PY	: Portföy Yatırımları
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsleri
MIGA	: Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı
TRIM	: Ticaretle İlgili Yatırım Önlemleri Hakkındaki Anlaşma
IBD	: Uluslararası Yönetim Geliştirme Merkezi
CPI	: Yolsuzluk Algı Endeksi
TI	: Uluslararası Şeffaflık Örgütü
STA	: Serbest Ticaret Antlaşması

Tablolar Listesi

TABLO 1: DYSY VE PORTFÖY YATIRIMLARI ARASINDAKİ FARKLAR	4
TABLO 2: İHRACAT VE DYSY ORTALAMA ARTIŞ ORANLARI 1980-2016 (%)	6
TABLO 3: AB ÜLKELERİNDE YEŞİL ALAN YATIRIMI ALAN İLK BEŞ ÜLKE (2017Q1).....	9
TABLO 4: DÜNYA'DA YEŞİL ALAN YATIRIMLARI	9
TABLO 5: DYSY'NİN AMAÇLARI.....	11
TABLO 6: DÜNYA İLK 20 EV SAHİBİ ÜLKE DYSY (2014-2016) (MİLYON \$)	30
TABLO 7: DYSY'Yİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER	32
TABLO 8: EV SAHİBİ ÜLKE AÇISINDAN DYSY BELİRLEYİCİLERİ	36
TABLO 9: TÜRKİYE'DE ÖZELLEŞTİRME GELİRLERİ	41
TABLO 10: YENİ BİR İŞ KURMA KOLAYLIK SIRALAMASI (2017).....	43
TABLO 11: TÜRKİYE'DE İŞ KURMA MALİYETLERİ (2003-2017)	43
TABLO 12: TÜRKİYE'NİN EKONOMİK ÖZGÜRLÜK ENDEKSİ (FRASER İNSTITUTE) 1970-2014 .	51
TABLO 13: TÜRKİYE'NİN EKONOMİK ÖZGÜRLÜK ENDEKSİ (HERİTAGE FOUNDATION) (1995- 2017).....	52
TABLO 14: DÜNYA REKABET GÜCÜ YILLIĞI ÜLKE SIRALAMALARI (2015-2016).....	54
TABLO 15: YOLSUZLUK ALGILAMA ENDEKSİ (2016).....	56
TABLO 16: YILLAR İTİBARIYLA YOLSUZLUK ALGI ENDEKSİ TÜRKİYE (1998-2017)	57
TABLO 17: TÜRKİYE PATENT BAŞVURU SAYILARI (1995-2017).....	60
TABLO 18: OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI.....	61
TABLO 19: OSMANLI DÖNEMİNDE DIŞ BORÇLAR	62
TABLO 20: TÜRKİYE CUMHURİYETİNDE DYSY (1926-1933).....	65
TABLO 21: MİLLÎLEŞTİRİLEN YABANCI ŞİRKETLER (1923-1945).....	65
TABLO 22: TÜRKİYE'DE DYSY (1950-1979)	68
TABLO 23: DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE GİRİŞLERİ (1980-2002) (MİLYON\$)	72
TABLO 24: YABANCI SERMAYE İZİNLERİ SEKTÖREL DAĞILIM (1980-2002) (MİLYON \$).....	73
TABLO 25: TÜRKİYE'YE GELEN DYSY (1980-2002) (MİLYON \$)	74
TABLO 26: TÜRKİYE'DE DYSY BİLEŞENLERİ (2003-2017)	77
TABLO 27: TÜRKİYE'DE DYSY BİLEŞENLERİ (2003-2017)	79
TABLO 28: YABANCI SERMAYENİN ANA SEKTÖRLERE DAĞILIMI (2002-2017) (MİLYON \$).....	81
TABLO 30: SEKTÖREL BAZDA 2007 KRİZİ SONRASI DOĞRUDAN YATIRIM KAYIPLARI	82
TABLO 31: SEKTÖREL BAZDA 2007 KRİZİ SONRASI DOĞRUDAN YATIRIM ARTIŞLARI.....	83
TABLO 32: TÜRKİYE'DE KURULAN ULUSLARARASI ŞİRKETLER (2011-2017)	87
TABLO 33: TÜRKİYE'DEKİ ULUSLARARASI SERMAYELİ ŞİRKET SAYILARININ ÜLKELERE GÖRE DAĞILIMI (2003-2016)	87
TABLO 34: ÜLKE GRUPLARINA GÖRE DYSY TUTARLARI (2017) (MİLYON \$)	88
TABLO 35: SEKTÖRLERE GÖRE DYSY (2017) (MİLYON \$)	89

TABLO 36: TÜRKİYE'DE YABANCI SERMAYELİ ŞİRKET SAYISI (1954-01 / 2018/03).....	91
TABLO 37: DYSY İLE DİĞER DEĞİŞKENLER ARASINDAKİ REGRESYON İLİŞKİLERİ	102
TABLO 38: DYSY BETİMSSEL İSTATİSTİK VERİLERİ.....	106
TABLO 39: TÜRKİYE'DE DYSY VE İHRACAT İLİŞKİSİ VE DEĞİŞİM ORANLARI	108
TABLO 40: İHRACAT ANALİZ SONUCU.....	109
TABLO 41: İHRACAT DEĞİŞKENİ BETİMSSEL İSTATİSTİK VERİLERİ.....	110
TABLO 42: TÜRKİYE'DE DYSY VE İTHALAT İLİŞKİSİ VE DEĞİŞİM ORANLARI.....	112
TABLO 43: İTHALAT DEĞİŞKENİ BETİMSSEL İSTATİSTİK VERİLERİ	112
TABLO 44: İTHALAT ANALİZ SONUCU	113
TABLO 45: TÜRKİYE'DE DYSY İLE GSYİH İLİŞKİSİ (2002-2016).....	114
TABLO 46: GSYİH DEĞİŞKENİ BETİMSSEL İSTATİSTİK VERİLERİ	114
TABLO 47: GSYİH ANALİZ SONUCU	115
TABLO 48: TÜRKİYE'DE DYSY İLE KİŞİ BAŞINA GELİR İLİŞKİSİ (2002-2016).....	116
TABLO 49: KİŞİ BAŞINA GELİR DEĞİŞKENİ BETİMSSEL İSTATİSTİK VERİLERİ	116
TABLO 50: TÜRKİYE'DE DIŞA AÇIKLIK İLE DYSY İLİŞKİSİ (2002-2016).....	117
TABLO 51: DIŞA AÇIKLIK ORANI DEĞİŞKENİ BETİMSSEL İSTATİSTİK VERİLERİ	117
TABLO 52: DIŞA AÇIKLIK ORANI ANALİZ SONUCU	118
TABLO 53: TÜRKİYE'DE YOLSUZLUK KONTROLÜ İLE DYSY İLİŞKİSİ (2002-2016).....	119
TABLO 54: YOLSUZLUK KONTROLÜ DEĞİŞKENİ BETİMSSEL İSTATİSTİK VERİLERİ.....	119
TABLO 55: TÜRKİYE'DE DEVLET ETKİNLİĞİ İLE DYSY İLİŞKİSİ (2002-2016)	120
TABLO 56: DEVLET ETKİNLİĞİ DEĞİŞKENİ BETİMSSEL İSTATİSTİK VERİLERİ	120
TABLO 57: TÜRKİYE'DE SİYASAL İSTİKRARSIZLIK İLE DYSY İLİŞKİSİ (2002-2016).....	121
TABLO 58: SİYASAL İSTİKRARSIZLIK DEĞİŞKENİ BETİMSSEL İSTATİSTİK VERİLERİ	122
TABLO 59: TÜRKİYE'DE REGÜLASYON POLİTİKALARI İLE DYSY İLİŞKİSİ (2002-2016)	123
TABLO 60: REGÜLASYON POLİTİKALARI DEĞİŞKENİ BETİMSSEL İSTATİSTİK VERİLERİ	123
TABLO 61: TÜRKİYE'DE KANUNLARA UYGUNLUK İLE DYSY İLİŞKİSİ (2002-2016).....	124
TABLO 62: KANUNLARA UYGUNLUK DEĞİŞKENİ BETİMSSEL İSTATİSTİK VERİLERİ.....	124
TABLO 63: TÜRKİYE'DE SÖZ HAKKI VE HESAP VERİLEBİLİRLİK İLE DYSY İLİŞKİSİ (2002-2016)	125
TABLO 64: SÖZ HAKKI VE HESAP VERİLEBİLİRLİK DEĞİŞKENİ BETİMSSEL İSTATİSTİK VERİLERİ	126
TABLO 65: TÜRKİYE'DE BIST AÇILIŞ DEĞERLERİ İLE DYSY İLİŞKİSİ (2002-2016)	126
TABLO 66: BIST AÇILIŞ DEĞERLERİ DEĞİŞKENİ BETİMSSEL İSTATİSTİK VERİLERİ	127
TABLO 67: TÜRKİYE'DE DÖVİZ SEPETİ İLE DYSY İLİŞKİSİ (2002-2016)	128
TABLO 68: DÖVİZ SEPETİ DEĞİŞKENİ BETİMSSEL İSTATİSTİK VERİLERİ	128
TABLO 69: TÜRKİYE'DE ENFLASYON ORANI İLE DYSY İLİŞKİSİ (2002-2016).....	129
TABLO 70: ENFLASYON ORANI DEĞİŞKENİ BETİMSSEL İSTATİSTİK VERİLERİ	129

TABLO 71: TÜRKİYE’DE İŞSİZLİK ORANI İLE DYSY İLİŞKİSİ (2002-2016).....	131
TABLO 72: İŞSİZLİK ORANI DEĞİŞKENİ BETİMSSEL İSTATİSTİK VERİLERİ.....	131
TABLO 73: TÜRKİYE’DE HERİTAGE INDEX İLE DYSY İLİŞKİSİ (2002-2016).....	133
TABLO 74: HERİTAGE INDEX GENEL PUANI DEĞERLERİ BETİMSSEL İSTATİSTİK VERİLERİ .	133
TABLO 75: TÜRKİYE’DE DEVLET BÜTÜNLÜĞÜ İLE DYSY İLİŞKİSİ (2002-2016).....	134
TABLO 76: DEVLET BÜTÜNLÜĞÜ DEĞİŞKENİ BETİMSSEL İSTATİSTİK VERİLERİ	134
TABLO 77: TÜRKİYE’DE VERGİ YÜKÜ İLE DYSY İLİŞKİSİ (2002-2016).....	135
TABLO 78: VERGİ YÜKÜ DEĞİŞKENİ BETİMSSEL İSTATİSTİK VERİLERİ.....	136
TABLO 79: TÜRKİYE’DE DEVLET HARCAMALARI İLE DYSY İLİŞKİSİ (2002-2016).....	137
TABLO 80: DEVLET HARCAMALARI HİSTOGRAM VE BETİMSSEL İSTATİSTİK VERİLERİ.....	137
TABLO 81: TÜRKİYE’DE İŞ ÖZGÜRLÜĞÜ İLE DYSY İLİŞKİSİ (2002-2016)	139
TABLO 82: İŞ ÖZGÜRLÜĞÜ DEĞİŞKENİ BETİMSSEL İSTATİSTİK VERİLERİ	139
TABLO 83: TÜRKİYE’DE PARASAL ÖZGÜRLÜK İLE DYSY İLİŞKİSİ (2002-2016).....	140
TABLO 84: PARASAL ÖZGÜRLÜK DEĞİŞKENİ BETİMSSEL İSTATİSTİK VERİLERİ.....	141
TABLO 85: TÜRKİYE’DE TİCARET ÖZGÜRLÜĞÜ İLE DYSY İLİŞKİSİ (2002-2016)	142
TABLO 86: TİCARET ÖZGÜRLÜĞÜ DEĞİŞKENİ BETİMSSEL İSTATİSTİK VERİLERİ	142
TABLO 87: TÜRKİYE’DE PATENT BAŞVURULARI İLE DYSY İLİŞKİSİ (2002-2016)	143
TABLO 88: PATENT BAŞVURULARI DEĞİŞKENİ BETİMSSEL İSTATİSTİK VERİLERİ	143
TABLO 89: TÜRKİYE’DE YATIRIM TEŞVİK BELGESİ İLE DYSY İLİŞKİSİ (2002-2016)	144
TABLO 90: YATIRIM TEŞVİK BELGELERİ DEĞİŞKENİ BETİMSSEL İSTATİSTİK VERİLERİ.....	144
TABLO 91: TÜRKİYE’DE KREDİ NOTLARI İLE DYSY İLİŞKİSİ (2002-2016)	145
TABLO 92: KREDİ NOTLARI DEĞİŞKENİ BETİMSSEL İSTATİSTİK VERİLERİ.....	146
TABLO 93: DYSY İLE DİĞER DEĞİŞKENLER ARASINDAKİ KORELASYON İLİŞKİSİ	146

Şekiller Listesi

ŞEKİL 1: DYSY ÇEŞİTLERİ.....	7
ŞEKİL 2: DYSY TEORİLERİ	18
ŞEKİL 3: DÜNYA GENELİ DYSY (1989-2015) (MİLYAR \$).....	29
ŞEKİL 4: TÜRKİYE'DE ÖZELLEŞTİRME YÖNTEMLERİNİN DAĞILIMI	42
ŞEKİL 5: TÜRKİYE VE DÜNYA'DA DYSY GİRİŞLERİ (2003-2017) (MİLYON \$)	75
ŞEKİL 6: TÜRKİYE'DE TARIM SEKTÖRÜNE YAPILAN DYSY (2005-2016).....	84
ŞEKİL 7: TÜRKİYE'DE SİNAİ SEKTÖRLERE YAPILAN DYSY (2005-2016)	85
ŞEKİL 8: TÜRKİYE'DE HİZMETLER SEKTÖRÜNE YAPILAN DYSY (2005-2016).....	85
ŞEKİL 9: 2016 YILI DYSY SEKTÖREL DAĞILIMI	86
ŞEKİL 10: DYSY İLE DİĞER DEĞİŞKEN ARASINDAKİ İLİŞKİ	101
ŞEKİL 11: DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI 2002-2016	105
ŞEKİL 12: TÜRKİYE'DE DYSY İLE İHRACAT İLİŞKİSİ (2002-2016)	107
ŞEKİL 13: TÜRKİYE'DE DYSY İLE İTHALAT İLİŞKİSİ (2002-2016) (MİLYAR \$)	111

DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN TEMEL BELİRLEYİCİLERİ ÜZERİNE BİR ANALİZ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Giriş

Yabancı sermaye; bir ülkede yerleşik bulunanların bir başka ülkede yerleşik bulunanlara aktardığı fon miktarı ya da onlardan aktif satın almak amacı ile fon göndermesi olarak tanımlanmaktadır. Bu transferler yabancı sermaye hareketi olarak tanımlanmakta ve ülkelerin muhasebe esasına dayalı olarak tutulup düzenli olarak ilan edilen ödemeler bilançosunda yer almaktadır. Sermaye hareketleri beraberinde paranın hareket etmesi (portföy yatırımları) ya da üretim tesislerinin hareketi (doğrudan yabancı sermaye yatırımları) ayrımını getirmektedir. Günümüzde sadece şirket hisselerine yatırım yaparak portföylerde (para cüzdanları) bulunan sermayenin bir kısmının dünyanın herhangi bir noktasına taşınması daha kolay bir hale gelmiştir. Buna karşılık DYSY’de üretim tesislerinin bir bölümü ya da tamamının hareket etmesi aynı hız ve kolaylıkta gerçekleşmemektedir.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları (DYSY), dünya ekonomisinin küreselleşmesi ile birlikte gelişmekte olan ülke ekonomileri açısından önemli bir hale gelmiştir. Özellikle sermaye, hizmet ve teknolojinin transfer kabiliyetinin artması, sermayenin rahat hareket etmesinde önemli rol oynamıştır. Gelişmekte olan ülkeler de ekonomilerini güçlendirmek için büyük miktarda teknoloji, ara malı ve yatırım malları ithalatına ihtiyaç duymaktadır. Aynı zamanda işgücü piyasasına olumlu katkısı ve ekonomik büyümeye pozitif etkisi bu yatırımları önemli ekonomik aktörlerden biri haline getirmiştir.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımı hareketliliğinin 16. yy. sonrası ülkelerin doğal kaynaklarının taşınmasına olanak sağlayan sömürgecilik faaliyetleri ile başladığı kabul edilmektedir. DYSY’nin günümüzdeki tanımına uygun örnekleri ise sanayi devriminden sonra görülmeye başlanmıştır. Sanayi devrimi ile hızla gelişen endüstriler, sermaye birikimlerini daha yüksek getiri elde edebilmek için görece düşük işgücü ücretleri ve ucuz hammadde kaynaklarına sahip ülkelere yönlendirmeye başlamışlardır (Saygın,2018:68). Sanayi devrimi sonrasında ise giderek artan dış ticaret hacmi küreselleşmenin etkisi ile çok daha ileri bir boyuta taşınmıştır. Bu durum sermayenin daha kolay hareket etmesini mümkün kılmıştır (Mahiroğulları, 2005:1276).

Çalışmanın birinci bölümünde DYSY'nin tanımı ve temel özellikleri ile beraber amaçları ve nedenleri üzerinde durulmuş ve dünya üzerindeki mevcut durumu ele alınmıştır. İkinci bölümde DYSY'nin ülkeler arası tercihlerinde etkili olan temel belirleyicilerin neler olduğu literatürde yer alan diğer çalışmalar ile birlikte ortaya konulmuştur. Üçüncü bölümde ise DYSY'nin Türkiye ekonomisi içerisinde cumhuriyetin ilanından günümüze seyri incelenmiş ve özellikle çalışmanın konusunu içeren 2002 yılı sonrası dönem ele alınmıştır.

Çalışmanın dördüncü ve son bölümde ikinci bölümde ele alınan temel belirleyiciler temel alınarak yapılan analiz sonuçları her bir değişken için ayrı ayrı ele alınarak Türkiye ekonomisi açısından etkinlikleri değerlendirilmiş ve Türkiye ekonomisi özelinde bu değişkenlerin ne derece etkili olduğu incelenmiştir. Çalışmada tercih edilen dönem 2002 ile 2016 yılları arasındadır. Bunun temel sebebi ele alınan değişkenlerin birçoğunun 2002 yılı öncesine ait verilerinin olmamasıdır. Bu zaman aralığından tüm değişkenlerin arasındaki ilişkiyi, bu ilişkinin yönünü, derecesini tespit edebilmek ve yorumlayabilmek için regresyon ve korelasyon analizi yapılmıştır.

Analiz sonucunda kişi başına düşen gelir, ihracat, ithalat, gsyih (ekonomik büyüme), dışa açıklık oranı, yolsuzluk kontrolü, söz hakkı ve hesap verilebilirlik ve siyasal istikrarsızlık değişkenlerinin DYSY girişlerinde pozitif ve anlamlı yönde bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Negatif yönde ve anlamlı olan tek değişken ise Enflasyon Oranı olarak tespit edilmiştir. Pozitif ve anlamlı olarak elde edilen değişkenlerin yönleri hakkında fikir sahibi olabilmek için sadece bu değişkenler ile DYSY değişkeni nedensellik analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda dışa açıklık ile ihracat değişkenleri için %10 ve %5 anlamlılık düzeyinde her iki yönde de granger anlamında nedensellik ilişkisinin varlığı tespit edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI

1.1.Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı Tanımı

Sermaye kavramı ekonomi biliminde yer alan dört üretim faktöründen biridir ve servetin sabit bölümü olarak kabul edilmektedir. Bu kavram günlük kullanım anlamı olan parasal bir büyüklüğü de ifade etmenin dışında, iktisadi olarak da reel bir büyüklüğü temsil etmektedir (Ünsal, 2005:9). Yatırım kavramı ise temel olarak fiziki sermaye stokuna yapılan ilaveler olarak tanımlanmaktadır (Makins, 1991). Yine, üretim kapasitesini artırmaya yönelik faaliyetler yatırım olarak tanımlanmaktadır (Yıldırım, 2010). Sermaye stokundaki aşınmaları (amortismanlar) yerine koymak veya gelişen teknolojiye ayak uydurabilmek için makine ve teçhizatı yenilemeye gitmek gerekmektedir. Yapılan yatırımlar da üretim kapasitesinde bir artış meydana getirmektedir.

DYSY terimi yabancı sermaye ve yatırım kavramlarından oluşmaktadır. DYSY bu iki kavramın birleşmesinden ortaya çıkarak, ülke içerisindeki üretim kapasitesinde artış meydana getirebilmek ve üretimi artırabilmek için sermayenin direkt olarak yabancı bir ülkeye aktarılması olarak tanımlanmaktadır. Bu sermaye aktarımı, kısa vadeli ve nakit hareketlerini kapsıyor ise portföy yatırımı (PY) olarak isimlendirilmektedir.

DYSY bir ekonomide var olan yatırımcıların bir diğer ekonomideki işletme üzerinde uzun süreli fayda ve gelir elde etmesidir. Bu uzun süreli fayda sınır ötesi bir yatırım olarak da tanımlanmaktadır. DYSY ile şirket satın alımlarında ise yurtdışındaki bir şirketin oy hakkının (hisse senetlerinin) %10'unu ya da daha fazlasını satın alma olarak tanımlanmaktadır. Ancak hisseler ile birlikte yönetim ve denetim hakkının da elde edilmesi gerekmektedir (OECD,2003b:1). Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından yapılan bir başka tanımda ise; yatırımcıların hedef ülkede faaliyet gösteren bir veya birden çok şirket ile ortaklık halinde gerçekleştirdiği yatırımlar, DYSY olarak tanımlanmaktadır. (DPT, 2000:1).

DYSY genellikle imalat tesislerinin yurt dışına daimi veya uzun vadeli olarak taşınmasını gerektirmektedir. Bu taşıma yeni bir kuruluş şeklinde olabileceği gibi ortak girişimler veya yurtdışında mevcut bir kuruluşun satın alınması (sınır ötesi birleşmeler ve satın alımlar) şeklinde de gerçekleşebilir. DYSY, sadece müteşebbis ile girişimleri

arasındaki yatırım ilişkisinden ibaret değildir. Bu ilişki yatırıma bağlı olduğu kadar, iştirakler ya da ortak kuruluşlar arasındaki diğer tüm ticari ve finansal işlemleri de kapsamaktadır.

1.1.1. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı ile Portföy Yatırımı Ayrımı

Portföy yatırımları; kişilerin ya da kurumların yabancı bir ülkeye yaptıkları parasal yatırımlardır (Çeken, 2003:1). Bu yatırımlar; yatırımcı açısından bir faiz geliri veya hisse senedinin değerinde meydana gelen artıştan kaynaklanan temettü gelirini elde etmek amacı ile yapılmaktadır. Tasarruf sahipleri açısından ise portföy yatırımları uluslararası sermaye piyasalarından tahvil veya hisse senedi satın almak anlamına gelmektedir.

Portföy yatırımlarında, genellikle faiz ya da kâr payı elde etmek için, alım satıma aracılık eden kurumlar üzerinden tahvil ya da hisse senedi satın alımı ile yabancı bir ülkeye sermaye aktarımı yapılmaktadır (Arıkan, 2006:12). Bu aktarım doğrudan bir nakit aktarımı olmayıp; var olan bir şirketin hisselerini veya tahvillerini satın alma ile gerçekleşmektedir. Bu yatırım faaliyetleri “*dolaylı yatırımlar*” olarak da adlandırılmaktadır.

Tablo 1: DYSY ve Portföy Yatırımları Arasındaki Farklar

Portföy Yatırımları	DYSY
➤ Portföy yatırımını sadece gerçek kişiler yapmaktadır.	➤ DYSY yapanlar genel olarak Çok Uluslu Şirketlerdir.
➤ Yatırım yapılan şirketin yönetimine müdahale etme ve hareketlerini denetleme olasılığı yoktur.	➤ Yatırım yapılan ülkede kurulan kuruluşların ya da ortak olunan şirketin denetlenmesi ve yönetimine müdahale edilme hakkı vardır.
➤ Yatırımcı sadece nakit sermayesini transfer etmektedir.	➤ Yapılan yatırım ile mevcut şirket belli bir büyüklükte sermaye ile birlikte üretim sürecinde kullandığı teknolojik bilgi ve işletmecilik bilgisini de transfer etmiş olmaktadır.
➤ Portföy yatırımlarında gelir elde edilmesi sonucu bunun aktarılması ve mevcut amortisman hükümleri belirlidir.	➤ Çok uluslu şirketin elde ettiği karları ana merkeze aktarması yasal nedenler ile engellenebilir ya da kısıtlanabilir.

Portföy Yatırımları	DYSY
➤ Ülke ekonomisine katkısı sınırlıdır.	➤ Ülke ekonomisine yaptığı katkı çok daha büyüktür. Özellikle altyapı yatırımları ve teknolojik yatırımlar ülke ekonomisine pozitif etki yaratmaktadır.

Kaynak: Yazar tarafından düzenlenmiştir

DYSY günümüzde “*çok uluslu şirketler*” (ÇUŞ) olarak tanımlanan, yönetim merkezi tek bir noktada toplanmış ve bu merkez tarafından kontrol edilen şirketler tarafından yapılmaktadır. Portföy yatırımları ise gerçek kişiler tarafından yapılan yatırımlardır. Bu şirketler sürekli bir denetim mekanizması içerisinde farklı ülkelerde faaliyet gösterebilmektedir (Seyidoğlu, 2007:718). Bu yatırımlar, mevcut bir şirket ile yapılabileceği gibi, yalnızca yatırım amacı için yeni bir şirket de kurulabilmektedir. Bu şirketlerin yatırım hedefleri yıllara yaygındır. Dolayısıyla, bireysel yatırımcıdan farklı olarak yönetim planları ve gerçekleştirme hedefleri ile hareket etmektedirler (Tiryakioğlu, 2003).

Portföy yatırımları ile DYSY piyasa işlemlerine tabi olma noktasında da farklılık göstermektedir. Hiçbir piyasa işlemine tabi olmadan aktarılan DYSY; yatırımın yönetimi ve bu yönetim ile beraber gelen denetim hakkına sahip olma bakımından portföy yatırımdan ayrılmaktadır. Zira herhangi bir varlık üzerine yapılan portföy yatırımlarında hisse senedi üzerinden bile olsa, yatırım yapılan şirket üzerinde bir yönetim ve buna bağlı bir denetim mekanizmasına katılma hakkı bulunmamaktadır. Hisse senedi satışı yapan firma sadece uluslararası bir kaynak temin etmiş olmaktadır.

Sadece nakit sermayenin transfer edildiği portföy yatırımlarından farklı olarak DYSY teknolojik birikimi ve işletme bilgisini de sermaye ile birlikte getirmektedir. Bu bakımdan yatırım yapılan ülke açısından yeni teknolojilerin ve işletmecilik bilgilerinin hızlı bir şekilde öğrenilmesi mümkün olmakta ve ülke ekonomisine olumlu yönde katkı yapmaktadır.

Dünya üzerindeki pazar hacminin sınırları ve şirketlerin karlarını en üst seviyeye getirme yarışları, (özellikle son 20 yılda yaşanan teknolojik gelişmeler ile birlikte), ülke ekonomilerini birbirlerine çok daha yakın hale getirmektedir. Bu açıdan DYSY'nin küreselleşme üzerinde çok daha büyük bir etkisinin olduğu görülmektedir. Özellikle aşağıdaki tabloda verilen DYSY artış oranlarının, dünya ihracat artış oranlarının üzerinde

olması bu görüşü desteklemektedir.

Tablo 2: İhracat ve DYSY Ortalama Artış Oranları 1980-2016 (%)

Oranlar / Yıllar	1980-1990	1991-2000	2001-2010	2011-2016
DYSY Artış Oranı	17,58	24,51	9,29	4,86
İhracat Artış Oranı	4,7	6,43	4,38	3,67
Portföy Yatırımı Artış Oranı	637,73	1.203,57	127,90	13,11

Kaynak: (World bank verilerinden derlenmiştir.)

Ekonominin olağan dışı seyir izlediği (kriz, durgunluk vb.) dönemler dikkate alındığında; özellikle portföy yatırımlarının DYSY’lerden çok daha kolay ve hızlı bir şekilde hareket edebildiği görülmektedir. DYSY’lerin hareket kabiliyetinin sınırlı ve zor olması, ekonomik olumsuzluklardan çok daha fazla etkilenen gelişmekte olan ülke ekonomilerinin çekebileceği DYSY’yi azaltmaktadır (UNCTAD,1998). DYSY’lerde artışın yıllar içerisinde bir yavaşlama eğilimi gösterdiği görülmektedir. Bunun nedeni ekonomik büyümenin azalması, birtakım farklı endüstrilerin yeniden yapılanmalardaki hızlarının yetersiz kalması, şirket kârlılık oranlarında meydana gelen azalmalar ve şirketlerin giderek artan borç yapıları sayılabilmektedir (UNCTAD, 2003:37). Yukarıdaki tabloda artış oranları kıyaslandığında portföy yatırımlarındaki değişimin 90’lardan sonra çok büyük olduğu bununla birlikte gerek doğrudan gerekse portföy yatırımlarında zaman içerisinde yukarıda sayılan sebeplere bağlı olarak artışların azalma eğiliminde olduğu görülmektedir.

1.1.2. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Özellikleri

DYSY özelliklerine göre sınıflandırmada kullanılan en genel tanım Uluslararası Para Fonu (IMF) tarafından yapılmıştır. Bu tanımlama uyarınca ödemeler bilançosunu hazırlarken akımlar ve stoklar ayrımı yapılmaktadır. Bu ayrımda “Ödemeler Dengesi Akımları” ve “Dış Finansal Varlıklar ve Yükümlülükler Stoku” olarak isimlendirilen iki farklı ödemeler bilançosu kullanılmaktadır (IMF,2010:289).

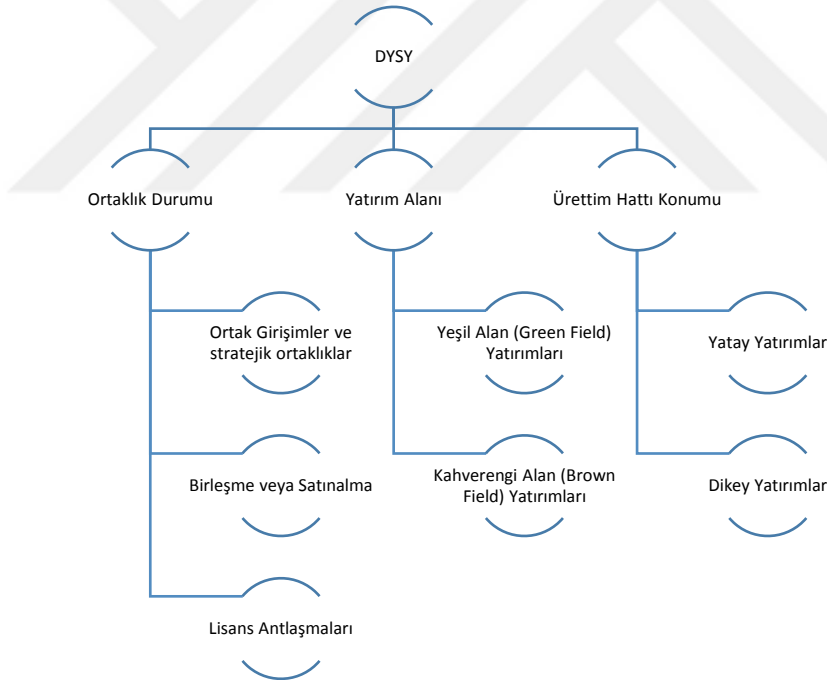
DYSY’lerde temel olarak bir “sermaye akımı” vardır. Bu sermaye akımı bir ülkeden diğerine yapılan akımlar olmasına rağmen devlet eliyle yapılan bir aktarım söz konusu değildir. Sermaye akımını sağlayan kuruluş (DYSY yapan şirket) yatırım yapılan ülkede yer

alan mevcut bir şirket üzerinden ya da ülke içerisinde yeni baştan kuracağı bir şirket üzerinden yatırım yapmaktadır.

1.1.3. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırım Çeşitleri

DYSY her ülkede standart bir yapıya sahip değildir. Bir ülke piyasasına giriş, birbirinden farklı birçok yol ile gerçekleştirilmektedir. Yatırımcı firmalar ülkeye yatırım kararını aldıklarında bu yatırım yollarından kendileri için en uygun olanı belirlemeye çalışmaktadır. Yatırım yapılmak istenen ülke, yatırımcı firma tarafından öncelikle yurtiçi pazarının, sonrasında da ihracat pazarının büyüklüğüne göre değerlendirilmektedir. Bu inceleme aynı zamanda bölgesel pazarlara girme açısından yatırım yapılmak istenen pazarın sahip olduğu avantaj ile de ilgilidir.

Şekil 1: DYSY Çeşitleri

Kaynak: Yazar tarafından düzenlenmiştir

DYSY'yi çeşitlerine göre üç temel grupta ele almak gerekmektedir. Bunlardan ilki yatırım üzerindeki mülkiyet hakkının durumuna göre yapılan sınıflandırmadır. Bu yatırım ortak girişim, birleşme veya satın alma, stratejik bir ortaklık kurma ya da lisans antlaşmaları şeklinde olabilmektedir. İkinci sınıflandırma, yapılan yatırım sonucu kurulan yeni işletmenin çalışma alanı üzerine yapılan tanımlamaya dayanır. Literatürde yeşil ve

kahverengi alan yatırımları olarak ele alınmaktadır. Son olarak, yapılan yatırımın üretim hattındaki konumuna göre yapılan ayrıma göre yapılan sınıflandırmalar bulunmaktadır. Bu tarz yatırımlar dikey ya da yatay yatırım olarak iki alt grupta incelenmektedir.

1.1.3.1.Ortaklık Durumu

DYSY, yatırımın mülkiyet özelliklerine göre farklılık göstermektedir. Yatırımlar ortak bir girişim ya da stratejik ortaklık olarak veya bir firmanın tümüyle satın alınması yolu ile ortaya çıkabilmektedir. Eğer yatırım ile ortak girişim kurulacak ise; yatırımcı firma yerli bir yatırımcı ile ortak işletme kurmak için anlaşma yapmaktadır. Bu ortaklıkta sermaye sahibi bir ya da daha fazla şirket olabileceği gibi yatırım yapılacak ülkede de tek firma yerinde birden fazla firma ile de ortaklık yapılabilir. Söz konusu olan şirketin tamamının satın alınması ise bu durum tam mülkiyet hakkını göstermektedir.

Birleşme veya satın alma yöntemi, yabancı yatırımcıların hedeflerindeki pazara kolay ve hızlı girebileceği yollardan birisidir. Bu sayede yeni bir şirket kurmanın zorluklarının aşılmasından başka, mevcut şirketin elinde bulundurduğu altyapı ve tecrübe de (buna patentler de dahil) yatırımcı şirketin kontrolü altına girecektir. Özellikle son yıllarda bilişim sektöründe bunun örnekleri oldukça sık görülmektedir. Dünyada en çok kullanılan sosyal medya uygulamalarında Facebook, WhatsApp isimli bir uygulamayı satın alarak mevcut uygulamayı kullanan müşteriler ile firmanın sektördeki teknoloji ve tecrübesine sahip olmuştur (EU, 2014b:34).

Şirket birleşmeleri bir başka açıdan ise yabancı yatırımcı açısından artan AR-GE harcama maliyetlerini azaltmanın bir yolu olarak görülmektedir. Bu sayede daha çok firma pazarda birbirlerini temsil ederek avantaj sağlamaktadır. Bu avantajı elde edebilmek için genellikle hisse senetlerinin bir kısmını karşılıklı olarak değiştirmek suretiyle stratejik bir ortaklık kurulmaktadır. Ancak hisse senedi değişimi olmaksızın ortak pazarlama veya hizmet anlaşmaları yapılarak da stratejik ortaklık kurmak mümkün olmaktadır.

1.1.3.2.Yatırım Alanı

DYSY sonucunda yeni bir iş imkânı ortaya çıkıyor ise bu tarz yatırımlara yeşil alan yatırımları (Greenfield Investment) adı verilmektedir. Burada “*yeni bir iş imkânı*” tanımlaması ile kast edilen, yabancı yatırımcının sahip olduğu teknolojiyi ve üretim şeklini

kullanarak kendi yönetim anlayışı ile bir işletmeyi faaliyete geçirmesidir. Faaliyete geçen yatırımlar yatırımcı firma açısından tümüyle kontrolü altında olan bir yatırımdır. Zira yatırımcı firma üretim tesisinden başlayarak tüm sistemi kendi istediği şekilde kurabilmektedir. Şirket üretime başlamadan önce de çalışanlar kendi hizmet standartlarına göre hizmet içi eğitim alabilmektedir. Bu da yapılan yatırım sonucunda aynı işyerinin standartlarının ve ürün kalitesinin bozulmadan devam etmesine olanak sağlamaktadır.

Tablo 3: AB Ülkelerinde Yeşil Alan Yatırımı Alan İlk Beş Ülke (2017Q1)

Üye Ülke	Milyar € (toplam içinde %)	İş olanakları (toplam içinde %)
İngiltere	4.1 (24.1)	9684 (19.0)
Hollanda	2.4 (14.0)	1248 (2.5)
Almanya	2.0 (12.0)	4153 (8.2)
Fransa	2.0 (11.8)	6853 (13.5)
İrlanda	1.8 (10.6)	4245 (8.3)

Kaynak: (EC, 2017,2-3)

Yukarıda Avrupa Birliği içerisindeki ülkeler arasında yeşil alan yatırımı alan ilk beş ülke gösterilmiştir. Bu yatırımların toplandığı temel alanlar ise haberleşme, yazılım ve emlak sektörleri olmuştur. Görüldüğü gibi AB ülkelerine yapılan yatırımlar içerisinde yeşil alan yatırımları çok önemli bir yer tutmaktadır.

Tablo 4: Dünya'da Yeşil Alan Yatırımları

Bölgeler / Yıllar	2016	2017	Değişim %
Dünya	834	571	-0,32
Gelişmiş Ülkeler	254	282	0,11
Avrupa Birliği	148	146	-0,01
Kuzey Amerika	69	105	0,52
Gelişmekte Olan Ülkeler	515	261	-0,49
Afrika	94	41	-0,56

Bölgeler / Yıllar	2016	2017	Değişim %
Latin Amerika ve Karayipler	74	61	-0,18
Asya	347	158	-0,54
Geçiş Ekonomileri	65	28	-0,57

Kaynak: (UNCTAD,2018a)

Yeşil alan yatırımlarında dünya genelinde 2017 yılında %3 lük bir azalma görülmüştür. Gelişmiş ülkeler ve Kuzey Amerika üzerine yapılan yeşil alan yatırımları artarken diğer tüm bölgelerde azalma görülmektedir.

Kahverengi alan yatırımı olarak adlandırılan diğer yatırım türünde ise firmalar yeni bir işletme kurmanın maliyetinden kaçınmak istemektedir. Bunun sebebi yatırım yapılacak ülkede yer alan engeller olabileceği gibi, yatırım alanında faaliyet gösteren benzer firmaların dönüştürülmesinin ve insan kaynakları anlamında eğitilmesinin daha kolay olmasıdır. Bu tarz yatırımlarda yatırımcı firma mevcut bir firmayı satın alarak ya da kiralayarak kendi üretim sistemini buraya adapte etmeye çalışmaktadır. Eksik olan teknolojiyi taşımanın yanı sıra mevcut personelin kendi kalite standartlarında eğitilmesini amaçlamaktadır.

1.1.3.3.Üretim Hattı Konumu

Bu ayrıma göre DYSY; yatay ve dikey olmak üzere iki kısımda ele alınmaktadır. Dikey DYSY, yatırım kararı alan ÇUŞ'un üretim sürecinde kullandığı belirli parçaları (maliyet avantajından faydalanmak üzere) görece maliyetlerin daha düşük olduğu diğer ülkelere yönlendirilmesini ifade etmektedir. Bu durum üretim aşamasındaki maliyet avantajı yerine satış sonrası pazar avantajından dolayı, şirketin üretim sürecini yatırım kararı aldığı ülkeye kaydırması anlamına gelmektedir. Şirket, DYSY kararı almadan önce sabit ve değişken maliyetlerin kıyaslamasını yapmaktadır. Bu kıyaslama sonucu Dikey ya da Yatay yatırım yollarından hangisinin tercih edileceğine karar verilmektedir. (Kargı ve Meder, 2005: 343).

Yurtiçi pazarda yeterli büyüklüğe ulaşan bir şirketin öncelikli hedefi uluslararası piyasaya açılmaktır. İhracata yönelen şirketin bunun yerine DYSY'yi tercih etmesi aslında ülke içindeki üretim maliyeti ile ihracat sonrası nakliye maliyetleri toplamı tarafından

belirlenmektedir. Eğer maliyet avantajı ile beraber taşıma giderlerinin en aza indirilmesi bir başka ülkede üretim yapmayı gerektiriyorsa DYSY söz konusu olmaktadır. Böylelikle DYSY ile şirket ihracat yaptığında rekabet şansı bulamayacağı yabancı pazarlara rahatça giriş yapabilecektir. Bu tarz yatırımlar yatay yönlü DYSY olarak adlandırılmaktadır. Yatay doğrudan yatırımlar dünya genelindeki DYSY'lerin büyük bölümünü oluşturmaktadır (Markusen, 2002:6).

1.1.4. DYSY'nin Amaçları

1980 sonrası finansal serbestleşme uygulamaları Türkiye'de dâhil birçok ülke de hızla yayılmaya başlamıştır. Yabancı yatırımları sermayenin yanı sıra beraberinde teknolojik gelişmeleri ve yatırım sonrası istihdam artışını getirmesi ülkenin ekonomik ve sosyal alanda olumlu olarak etkilenmesine neden olmuştur. Yabancı yatırımcıları ülkelere çekip bu avantajlarını kullanmak isteyen ülkeler ise kendi aralarında bir yarışa girmişlerdir. Yabancı yatırımcı açısından ise başka bir ülkeye yatırım yapmak birçok farklı amaç ihtiva edebilmektedir. Yabancı yatırımcı bir pazar arayışında olup yatırım yapabileceği gibi, kaynak ya da etkinlik arayışı içerisinde olup bu imkanı yakaladığı ülkede yatırım kararı alabilmektedir.

Tablo 5: DYSY'nin Amaçları

Amaçlar	Ev sahibi ülkedeki temel özellikler
Pazar Arayışı	- Pazar büyüklüğü ve kişi başına düşen gelir - Pazar büyümesi - Bölgesel ve küresel pazarlara erişim - Ülkeye özgü tüketici tercihleri - Piyasaların yapısı
Kaynak Arayışı	- İşlenmemiş içerikler - Varlık arayışı - Düşük maliyetli vasıfsız işçi - Yetenekli işçi - Teknolojik, yenilikçi öğeler (ör. Marka isimleri) - Fiziksel altyapı (limanlar, yollar, telekomünikasyon vb.)
Etkinlik Arayışı	- Kaynakların ve varlıkların maliyeti, - Diğer girdi maliyetleri, (ör. Ulaşım ve iletişim masrafları) ve ara malların maliyetleri - Bölgesel kurumsal ağların kurulmasına yardımcı olan bir bölgesel bütünleşme anlaşmasına üyelik

Kaynak: (UNCTAD, 1998:91)

DYSY'yi amaçlarına göre; pazar, kaynak ve etkinlik arayışı için yapılan yatırımlar

olarak üç sınıfta değerlendirilmektedir. Bunun ayrımın sebebi yatırım yapacak olan şirketin kar maksimizasyonunu hedeflerken farklı yolları tercih etmesidir. Örneğin; yatırım kararı alan şirket üreteceği yeni bir mamul için pazar arayışı içerisinde olabileceği gibi, hammadde ihtiyacını karşılamak için yatırım konumu belirlemek isteyen bir şirket de olabilmektedir. Bu ikisi dışında; etkinlik ile maliyetleri düşürebilmek amacı ile yatırım kararı alabilen şirketlerde bulunmaktadır.

Pazar arayışı içinde olan şirket hedeflediği pazarın büyüklüğü ve bu pazarın tüketicilerinin kişi başına gelirleri ile ilgilenmektedir. Sadece pazarın mevcut büyüklüğü değil potansiyel büyüme hacmi de yatırımcı açısından oldukça önemlidir. Aynı zamanda hedeflenen pazarın diğer pazarlar ile olan yakınlığı, tüketicilerin tercihleri ve mevcut pazarın yapısı karar verme üzerinde etki taşımaktadır.

Kaynak arayışı içerisinde olan bir yatırımcı açısından fiziksel altyapının durumu DYSY için önemli faktörlerden birisidir. Örneğin karayolu ya da deniz yolu ile pazara sevk edilecek ürünler için karayolları ve limanlar ve bunların gelişmişlik düzeyi oldukça önemlidir. Bunların dışında işgücü maliyetleri bir diğer faktör olarak değerlendirilir. Düşük işgücü vasıfsız işçiler açısından oldukça öneli olmasına rağmen vasıflı işçi ihtiyacının da karşılanabilir olması gerekmektedir.

Etkinlik arayışı içinde olan bir yatırımcı ise öncelikler kaynakların etkin kullanılabilmesi için maliyetlerine bakmaktadır. Özellikler üretimde kullanılacak olan ara mallarının maliyeti, ulaşım ve iletişim gibi diğer maliyetler etkinlik üzerinde oldukça önemlidir. Etkinlik açısından yatırımcıların dikkat ettikleri bir diğer konu ise, pazarın sahip olduğu bölgesel ticaret antlaşmaları ile sağlanan bir takım avantajlara sahip olma durumudur. Böyle bir antlaşmanın varlığında; DYSY sonucunda üretilmesi planlanan ürün pazarda büyük bir avantaja sahip olmaktadır (BACEI, 2017:3-4).

1.1.4.1.Diğer DYSY Türleri

a.Zorunlu Yatırımlar

Bazı özel durumlarda yatırım yapan firma yılsonunda elde ettiği karı şirket merkezine döndüremeyebilir. Bunun yasal ya da siyasi sebepleri olabileceği gibi, gelecekte gerçekleşmesi muhtemel beklentiler için de yapılabilir. Her ne kadar bu gönüllü bir bekleyiş

olmasa da, aktarılamayan bu kaynaklar yatırım yapılan ülke içerisinde tekrar fon verme aracı olarak kullanılabileceği gibi mevcut yatırımın zorunlu bir sermaye artışı olarak da kullanılabilir (Seyidoğlu, 2007:728). Örneğin Türkiye’de yapılan 4.5G şebekesi ihalesi ile firmalar gereken şartları yerine getirebilmek için zorunlu olarak yurt içinde beklenen seviyede olmasa da yatırım yapmak durumunda kalmışlardır (BTK, 2017:2). Yine benzer şekilde kamu ihalelerinde yerli imalat zorunluluklarının getirilmesi birçok sektörde DYSY girişleri yapılmasına neden olmaktadır.

b.Montaj Sanayi

Montaj sanayi çok yaygın olarak kullanılan bir yatırım çeşididir. Bu yatırım türünde ürünün parçalarının tamamı ya da tamamına yakın bir kısmı montajın yapılacağı başka bir ülkeye sevk edilmektedir. Kurulacak üretim tesisine getirilen ara mallar birleştirilmek sureti ile ürün meydana getirilmektedir. Bu yatırımlar, genelde işgücü ücretlerindeki avantajdan istifade etmek ya da hedef pazara yakın olmak amacını taşımaktadır.

Özellikle uzak doğuda yapılan üretimlerin büyük bölümü işgücü maliyetlerinin görece dünya ortalamasının altında olmasından dolayı montaj sanayi üzerine kurulmuştur. Farklı ülkelerde üretilen ürünlere ait parçalar montaj edilmek üzere ucuz işgücü avantajı ile daha düşük maliyetli olarak montaj edilmektedir.

c. Yap - işlet - devret modelleri

Bu modeller gelişmekte olan ülkelerin özellikle hükümet yatırımlarında sıkça tercih ettikleri bir DYSY türüdür. Bu yatırımların en büyük özelliği, yatırım yapan firmanın minimal düzeyde karını garanti altına almasıdır. Hükümetler açısından ise avantajı ise, mülkiyeti sözleşme sonunda elinde olacak bir yatırımı bedelsiz olarak yaptırmış olmasıdır. Bu uygulamanın temelinde altyapı yatırımlarının finanse edilmesi yatmaktadır (Seyidoğlu, 2015:662). Bu tarz yatırım modellerinde DYSY çekebilmek için kar edebilme şartı getirilmektedir. Türkiye Cumhuriyetinin yaptığı son yap işlet devret modellerinden birisi olan Yavuz Sultan Selim köprüsü için köprüden geçecek araç sayısının günlük olarak yüklenici firmaya garanti edilmesi bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Böyle bir durumda belirli bir dönem kar garantisi olan bir yatırım DYSY açısından cazip hale gelmektedir (FKA, 2014:13) ve (Kalkınma Bakanlığı, 2015:7-8).

1.1.5. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Tercih Nedenleri

Firmalar birçok nedenden dolayı DYSY yapmayı tercih edebilirler. Bunlar; (Seyidoğlu, 2015:654-656)

a. Hammadde Kaynaklarına Yakınlık

Hammaddelerin üretim yapılacak ülkeye taşınması bütün firmalar açısından ciddi bir maliyet unsurudur. Bu maliyet bazen yatırımı yurt dışına taşımayı ve hammaddeye yakın bölgede üretim yapmayı daha karlı hale getirebilir. Bazı madenlerin yurt dışından ithal edilerek kullanılması yerine; ülke içerisinde daha düşük maliyetler ile üretim yapabilmek adına tesisleşme yolunun tercih edilmesi, karlılık üzerinde ciddi bir etki oluşturulabilmektedir.

b. Dikey – Yatay Birleşmeler

Firmalar üretimin her aşamasını tek bir çatı altında toplamak isteyebilirler. Böyle bir durumda hammaddenin elde edilmesinden satış aşamasına kadar geçen süre yatay birleşme olarak adlandırılmaktadır. Dikey birleşmelerde ise üretim sürecinin belirli aşamaları bir arada bulunabilir. Üretim maliyetini etkileyen yatay ve dikey yatırım seçenekleri arasında firmalar yatırım kararlarını değiştirebileceklerdir. Burada yatay birleşmeden kasıt aynı müşteri portföyüne sahip firmaların birleşmesi, dikey birleşmeden kasıt ise aynı sektörün farklı alt sektörleri arasındaki bir birleşmedir. Örneğin motorlu kara taşıtı imalatı yapan bir firmanın bir motor fabrikası ile birleşmesi dikey birleşme, aynı müşteri profiline hitap eden iki motorlu kara taşıtı firmasının birleşmesi ise yatay birleşmeye karşılık gelmektedir. Hymer’a göre bu bütünleşmeler dışsal ekonomiye neden olmaktadır (Hymer, 1970). DYSY sonucunda dikey ya da yatay yönlü bir birleşme ile üretim bandı genişleyen yatırımcının bulunduğu bölgenin altyapı sorunlarını çözmesi aynı bölgedeki farklı yatırımcılar için pozitif bir dışsallık sağlarken, üretim aşamasında çevreye verebileceği bir zarar diğer firmalar için negatif dışsallığa neden olabilmektedir.

c. Markanın veya Unvanın Korunması

Birçok ÇUŞ marka kalitesini bozmadan dünyanın her noktasında aynı ürün ile aynı kalitede hizmet vermek istemektedir. Bu gibi durumlarda firma her ülkeye kendi işletmesini açmak zorundadır. Örnek olarak gıda sektöründe hizmet veren bir firma, aynı lezzeti her ülkede açılacak şubelerinde aynı kalitede müşterilerine sunabilecek ve rekabet avantajını

devam ettirebilecektir. McDonalds firmasının BigMac ürününü Dünya'nın her noktasında aynı standartta sunma çabası marka ve unvanını korumak içindir.

Firmalar bazı durumlarda da yıllar boyunca elde ettikleri birikim ve tecrübeyi lisans ve patent antlaşması vb. şekillerde satmak istemezler. Bu gibi durumların varlığında bir başka ülkede üretim yapmak bu firmalar açısından zorunlu hale gelebilmektedir. Böyle durumlarda şirket üretimini taşımak için yatırım kararı almak zorundadır. Bazı durumlarda şirket yatırım ile gelecek ortaklık ya da lisans antlaşmaları sonucunda şirkete haiz özel sırları paylaşmak istemeyebilir. Zira lisans antlaşması ile satılan bilgi, telekomünikasyon ve teknolojinin oldukça geliştiği günümüzde firma sahibi kadar titizlikle korunamayabilecektir. Firma, bundan kaçınmak için kendi yatırımını kendisi yapmaktadır.

d. İç Piyasanın doyuma ulaşması

Bu durum Vernon'a ait olan, "*ürünün yaşam dönemleri hipotezi* "ne dayanmaktadır. Firma yeni bir ürünü geliştirip piyasaya sürüp iç piyasada en üst noktaya ulaştığında mecburi olarak yeni piyasalar aramaya başlayacak ve bu da DYSY'ye neden olacaktır. Bu sebeple teoriye göre yeni ürünlerin gelişmiş ülkelerde öncelikle ortaya çıkmasının temel nedeni ülkelerdeki talep yapısının müsait oluşu olmaktadır (Vernon, 1966).

e. Oligopolcü Piyasa Yapısının Varlığı

Oligopolcü firmaların varlığı piyasanın işleyişi ile ilgili bir durumdur. Oligopol piyasaların varlığında sektörde birkaç egemen firma vardır. Bu firmalar belirli müşteri ve kar potansiyelini kaptırmamak adına firmalardan birinin DYSY kararı alması ile birlikte mecburi olarak DYSY'ye yönelmektedirler. Çünkü alıcı sayısı oldukça fazla olmasına rağmen üretimi yapan birkaç firma bulunmaktadır. Oligopol piyasalarında malların birbirlerini ikame edebiliyor olması da müşterilerin çok kolay bir şekilde kaybedilmesi anlamına gelmektedir. Müşterilerin ürünleri değerli bulması gerekmektedir. (Porter, 1985).

f. Tarife ve Kotalardan Kaçınma Çabası

Yabancı bir ülkeye ihracat yapan şirket için en büyük risk, yatırım yaptığı ülkede iç piyasanın korunmasına yönelik tedbirler alınmasıdır. Böyle bir durumda artacak olan tarife ve vergi oranları yatırım kararını etkileyebilmektedir. Firmalar pazarlarını koruyabilmek ve karlılıklarını sürdürebilmek için farklı ülkelere yatırım kararı alabilmektedir. Tam tersi bir durumda yurt içinde üretim yapan firma kendi ülkesinde kanunların üretimi yapmasına izin

vermemesi ya da üretimi kısıtlama yoluna gitmesi halinde üretim bandını farklı bir ülkeye taşıyabilmektedir. Bu tarz durumlar genelde çevresel faktörlerden kaynaklanır. Özellikle gelişmiş ülkelerdeki yaptırımlar birçok sektörde az gelişmiş ülkelerde üretim yapmayı zorunlu hale getirmektedir (Terzi ve Suren, 2016:4)

Bu maliyet avantajı emek faktörünün ucuz olduğu alanlara yönelmeyi açıklamaktadır. Üretim maliyetleri içerisinde oldukça büyük bir kısma karşılık gelen işçi ücretleri, çoğu zaman firmaları işgücü maliyetlerinin düşük olduğu (örneğin Uzakdoğu ülkeleri) ülkelere yönelmek zorunda bırakmaktadır.

g. Mülkiyet Faktörü

Yapılan yatırımın mülkiyet faktörü yatırım kararı alınmasında önemli faktörlerden birisidir. Zira ülkenin durumuna göre tam mülkiyete sahip olunan bir şirket kurulabilecek iken bunun yerine ortaklık kurmak sureti ile de mülkiyet edinilebilir. Günümüzde ortak olmanın dezavantajlarının fazlalığı nedeni ile şirketler mülkiyet hakkını dolayısı ile karar alma ve uygulama hakkını ellerinde tutabilecekleri ve karı bölüşmek zorunda kalmayacakları yapıyı tercih etmektedir (Seyidoğlu, 2007:721).

h. Yeni işletme ihtiyacı

Özellikle Avrupa Birliği (AB) gibi yeni ticaret ortaklıklarında aynı sektör içerisinde yer alan firmaların pazar paylarını birleştirmek ve rekabet gücünü ellerinde tutabilmek için birleştikleri görülmektedir. Bu durumda ortaya ya yeni bir şirket çıkmakta ya da mevcut şirketlerin birisi diğerine ilhak olmaktadır. Bunun önemli avantajlarını şu şekilde sıralamak mümkündür (Seyidoğlu, 2007:722):

- Hedeflenen pazarda faaliyete geçme süresinin ciddi olarak kısalacak olması,
- Var olan teknolojinin birleşme veya satın alma yolu ile hızlı ve maliyetsiz bir şekilde alınabilecek olması,
- Üretim hacminde meydana gelecek büyüme ile beraber ölçek ekonomisinden kaynaklanan bir getiri sağlanabilecek olması,
- Mevcut durumda piyasa değerinde ciddi bir artışın yaşanacak olması

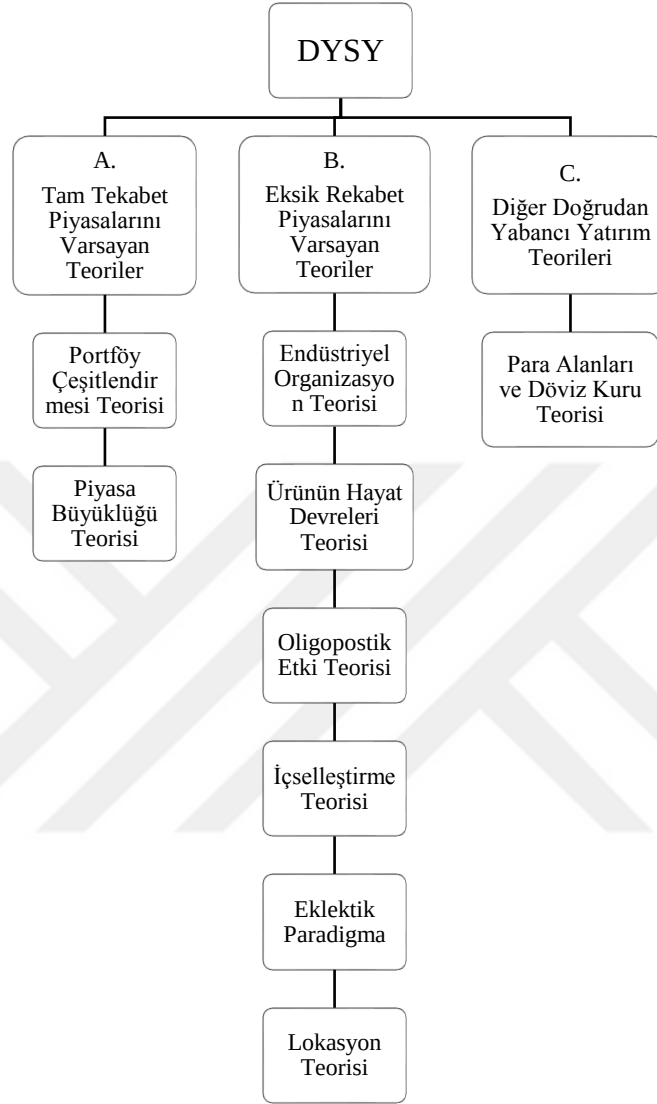
i. Üretim Zinciri Pozisyonu

Yapılan yatırımın üretimin hangi aşamalarında kullanılacağı yatırımın çeşidini belirleyecek olan bir diğer konudur. Söz konusu üretimin belirli bir kısmını yabancı bir ülkede yapmak ile tamamının yabancı ülkede üretmek çok farklı sonuçlar doğurabilmektedir. Örneğin bir cep telefonu imalatı açısından telefonun dış kasası “A” ülkesinde, elektronik aksamını ise “B” ülkesinde üretmek için iki ayrı ülkeye yatırım kararı alınabilir. Montaj aşamasında üretilen mallar “C” ülkesinde kurulacak fabrikaya sevk edilerek ürün hazır hale getirilebilir.

1.1.4. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Açıklamaya Yönelik Teoriler

Dünya ekonomisinde DYSY kavramı çok uluslu şirketlerin yaygınlaşması ile birlikte çok daha yaygın bir hale gelmiştir. Buna paralel olarak ekonomi yazınında üretim ve sermaye hareketlerini açıklamak için birçok teori ortaya atılmıştır. Ancak herhangi bir teori literatürde egemen bir teori olarak yer almamaktadır (Root, 1990:23 ve Bitzenis, 2003:1).

Şekil 2: DYSY Teorileri

Kaynak: Yavan, (2006:70)

Yukarıdaki teoriler piyasa işleyişine bağlı olarak sınıflandırılmışlardır. Bu teoriler; piyasa yapısına göre tam rekabet, eksik rekabet ve diğer kapsamda değerlendirilen teorilerdir. Tam rekabet teorileri olarak Portföy Çeşitlendirmesi Teorisi ve Piyasa Büyüklüğü Teorisi kabul edilmektedir. Eksik Rekabet Piyasalarını Varsayan Teoriler ise Endüstriyel Organizasyon Teorisi, Ürünün Hayat Devreleri Teorisi, Oligopostik Etki Teorisi, İçselleştirme Teorisi, Eklektik Paradigma, Lokasyon Teorisi olarak sıralanabilir.

A. Tam Rekabet Piyasalarını Varsayan Teoriler

Tam rekabet varsayımı altında DYSY'yi açıklamaya çalışan teoriler; mal ve faktör piyasalarında tam rekabet koşullarının geçerli olduğu varsaymaktadır. Bu teoriler genellikle gelişmiş ülkelerin arasındaki DYSY'leri açıklamaya yönelik teorilerdir (Öztürk, 2004:114).

a. Portföy Çeşitlendirmesi Teorisi

Tam rekabet piyasa varsayımı altında ortaya atılan bu teori Tobin (1958) ve Markowitz (1952) tarafından oluşturulmuş, Grubel (1968) ve Agmon-Lessard (1977) tarafından geliştirilmiştir. Teoriye göre yatırım tercihlerini etkileyen temel faktörler; yatırım sonucu elde edilmek istenen getiri ve yatırımın taşıdığı risk miktarıdır. Portföy Çeşitlendirmesi Teorisine göre, uluslararası sermaye hareketleri kar oranlarında meydana gelen farklılığın bir fonksiyonudur. Yatırım kararı alan firmalar göreceli bir risk düzeyinde en yüksek karı elde etmek amacını taşır. Dolayısıyla, yapacakları yatırımlarda her menkul değer için ayrı ayrı risk ve buna bağlı olarak ayrı ayrı gelir karşılaştırması yaparak en uygun olan yatırım araçlarını belirlerler. Yatırım aracı belirlendikten sonra ise olası risklerin etkilerini en aza indirmek amacıyla, tüm yatırım fonlarını tek bir yerde toplamak yerine bir sepet içerisinde dağıtma yoluna giderler. Bu düzenlemeler uluslararası sermaye akımlarını da direkt olarak etkilemektedir (Sharpe, 1970:15-16).

Portföy çeşitlendirmesi teorisi uyarınca yurtiçi yatırımların riskli olduğu ve getirilerinin düşük kaldığı durumlarda yabancı yatırımların tercih edilmesi şirketin toplam riskini düşüreceğinden DYSY tercih edilmektedir (Cohen,1975:25). Dolayısı ile firma açısından değişen karlılık ve risk oranları arasında tek bir noktaya yatırım yapmak yerine riski farklı noktalara bölerek birden farklı noktaya yatırım yapmak getiri oranlarını artırmanın bir yolu olarak görülmektedir.

Portföy çeşitlendirmesi teorisi aynı zamanda uluslararası sermaye hareketlerinin, uluslararası piyasadaki değişken karlılık oranının bir fonksiyonudur. Yatırımcılar yatırımların risk ve karlılıkları arasında bir çeşitlendirme yaparak en cazip ve en yüksek getiri elde edebilecekleri yatırım yolunu tercih edeceklerdir. Burada riski en aza indirebilmek için yatırımlarını tek bir projede kullanmak yerine, bir çeşitlendirme yaparak birkaç farklı yatırım projesine yöneleceklerdir. Dolayısı ile yapılan yatırımlarda meydana gelen risk değişimleri yatırımların da zaman içerisinde değişmesine ve bu durumda DYSY değişmelerine yol açacaktır.

b. Piyasa Büyüklüğü Teorisi

Piyasa büyüklüğü teorisine göre, ev sahibi ülkedeki DYSY miktarı, o ülkedeki ÇUŞ'ların satışıyla ya da ülke pazarının büyüklüğüne bağlıdır. Bu pazarın büyüklüğü ülkenin GSYH'sine (yani ekonominin büyüklüğüne) göre ölçülmektedir. Ülke pazarı yeterince büyüdüğünde maliyetlerin azalmasına ve üretim faktörleri üzerinde uzmanlaşmanın oluşmasına olanak tanımaktadır (Mossa, 2002:27-28).

Piyasa büyüklüğü teorisini test etmenin bir yolu, belirli bir ülke ekonomisine giren DYSY oranının ev sahibi ülkenin bireysel gelir seviyesiyle ilişkili olup olmadığını bulmaktır. Bu test yöntemini kullanan ampirik çalışmalar, gelir seviyelerindeki yükselmenin DYSY ile ilişkili olduğu hipotezini desteklemektedir. Bu ilişki hem pozitif hem negatif etkiye neden olabilmektedir. Sermayenin genellikle zengin ülkelere yöneldiğini savunan görüş (Lucas, 1990) yatırımların gelir seviyesi yükseldiğinde daha fazla artış gösterdiğini ortaya koyarken bunun aksine düşük gelir grubundaki ülkelerin daha fazla DYSY çekeceğine yönelik ampirik çalışmalar da (Liang, 2010) bulunmaktadır.

B. Eksik Rekabet Piyasalarını Varsayan Teoriler

a. Endüstriyel Organizasyon Teorisi

Endüstriyel Organizasyon Teorisi aynı zamanda Monopol (Tekel) Avantaj Teorisi olarak da bilinmektedir. 1960'lı yıllarda S.H. Hymer tarafından ileri sürülen, C. Kindleberger (1984) tarafından geliştirilmiş bir teoridir. Teori temel olarak DYSY yapan şirketlerin yerel piyasadaki firmalar ile nasıl rekabet edebildiklerini açıklamaktadır. Bu yönü ile DYSY'yi açıklamaya yönelik ilk modern yaklaşımlardan biri olarak kabul edilmektedir (Yapraklı, 2006:4).

Hymer ve Kindleberger, DYSY yapan şirketlerin yerel şirketler ile rekabet etmelerinin zorlukları üzerinde durmuşlar ve bu nedenle yerel üretim yapan şirketlere karşı birtakım üstünlüklere sahip olmalarının gerektiğini belirtmişlerdir. Elde edilmesi üstünlükler şu şekilde ifade edilmektedir.

- Yatırımcı şirketin reklam faaliyetleri, mal ve fiyat farklılaştırması uygulaması ev sahibi ülkedeki piyasaların dengeden uzaklaşmasına neden olarak yatırımcı şirkete oligopolistik güç kazandırmaktadır.
- Yatırımcı şirketlerin faktör piyasalarında ise; yerel üreticiler ülkede bulunmayan

teknolojilere erişimde yaşadıkları zorluklar ile beraber sermaye sıkıntısı çekmektedir. Ayrıca şirket karar mekanizmasının başında bulunan yöneticilerin yetersiz kalması gibi gelişmeler tam rekabetten uzaklaşılmasına neden olmaktadır.

- Şirket birleşmelerinin yönleri (yatay ya da dikey olması) mal ve hizmetlerin ideal dağıtımından uzaklaşma durumuna neden olmaktadır (Hymer, 1960) ve (Kindleberger, 1984).

b. Ürün Dönemleri Teorisi

Uluslararası ticareti açıklamak üzere geliştirilen teorilerden birisi olan ürün dönemleri teorisi literatürde ürünün hayat devreleri olarak da geçmektedir. Vernon tarafından kullanılan ve S. Hirsch tarafından katkı yapılarak genişletilen bu teori, uluslararası şirketlerin gelişmiş ülkelere sermaye-yoğun yatırım yaparken, gelişmekte olan ülkelere ise emek-yoğun yatırım yapma nedenlerine açıklık getirmiştir (Öztürk,2004:118).

Vernon 'un "*ürün dönemleri teorisi*" (1966) ve Posner tarafından geliştirilen "*teknoloji açığı teorisi*" (1961)'nin geliştirilmesiyle ortaya çıkmıştır. Ürün Dönemleri Eğrisi yardımı ile açıklanan teori dünya ticaretini, ürünlerin yaşamındaki dönemlere dayanarak açıklar. Ürün Dönemleri Teorisi'ne göre imalat sonrası ürünler dört aşamadan oluşan bir süreçten geçerler. Teoride söz edilen bu dört aşama; başlangıç, büyüme, olgunluk ve gerilemedir. Ürünün uluslararası piyasa içerisinde nerede üretileceği bu aşamalara göre belirlenmektedir.

Birinci aşamada, yani başlangıç kabul edilen aşamada ürün Ar-Ge birimlerinde geliştirilir. Geliştirilen bu ürün günümüzde yatırımcının seçeceği dünyanın herhangi bir bölgesinde üretilebilir. Ancak yeni geliştirilen bu ürünler genellikle yerel pazarda üretilir. Bunun sebebi talep edicilerin bulunduğu noktada üretim yapmış olmaktır. Böylece taşıma giderleri minimize edilmiş olacaktır.

İkinci aşamada ise büyümeye bağlı olarak rakip firmalar da pazara girmeye başlayacaklardır. Firma, bu aşamada talep durumlarına göre farklı pazarlarda üretim bandını genişletme yoluna gidecektir.

Üçüncü aşama olgunluk aşaması olarak tanımlanmaktadır. Bu aşamada kar payları giderek azalmakta ve dünya genelinde ürüne olan talep azalmaktadır. Üretim yapan firmalar, işgücü maliyetleri ön plana çıkacağından, artan rekabet ortamında üretimlerini az gelişmiş ülkelere kaydırma yoluna gideceklerdir.

Son aşama olan dördüncü aşama ise gerileme aşaması olarak adlandırılır. Az gelişmiş ülkelerde, müşterilerin en yeni ürünleri tercih etmesinden dolayı ticaret hızlı bir düşüşe girer (Posner, 1961) ve (Vernon, 1966).

c. Oligopolistik Etki Teorisi

Bu teori uyarınca firmalar oligopol olarak yer aldıkları ülke içerisinde belirli bir pazarı paylaşıyor iken, firmalardan herhangi birisinin DYSY kararı alması ile birlikte diğer firmaların yatırım kararını zorunlu olarak almaları gerekmektedir. Zira böyle bir durumda yurt dışına ihracat yapılan ülkelerde yer alan pazarların diğer oligopol firması tarafından ele geçirilmesi gibi bir durum ile karşılaşmak istemezler.

Oligopolistik piyasalarda firmalar arası karşılıklı bağımlılık meydana gelmektedir. Oligopolde birbirine etki edebilecek firma sayısı çok az olduğundan bir firmanın üretim ya da fiyatlarındaki bir değişimin diğer firmaları etkilemesi kaçınılmazdır. Maliyet avantajı yakalayacak olan yatırım sahibi firma, çok kolay bir şekilde oligopol rakip firmanın ihracat pazarını ele geçirebilecektir (Seyidoğlu, 2015:657). Bu durumda DYSY kararı alan bir firma diğer şirketleri de yatırıma yönlendirmiş olacaktır.

d. İçselleştirme Teorisi

1976 yılında Buckley ve Casson tarafından ortaya atılan bir teoridir. Bu teori uyarınca, eksik rekabet piyasasının varlığından dolayı piyasada ticaret yaparken ortaya çıkan işlemlerin maliyeti çok yüksek olabilmektedir. Firmalar böyle durumlar ile karşılaştıklarında maliyetlerini azaltabilmek için kendi bünyelerinde içselleştirme yoluna gitmelidirler. Bu durumun en önemli koşulu içselleştirmenin getirdiği faydanın, maliyetinden çok daha yüksek olmasıdır (Batmaz ve Tekeli,2009:32). Teoriye göre eksik rekabet koşulları altında;

- Ulaştırma maliyetleri görece yüksek bir maliyet taşıyor ve ticari engeller fazla bir miktarda bulunuyorsa,
- Diğer piyasalar hakkında bilgi edinmek görece zor ise,
- Piyasadaki alıcı ve satıcılar arasında asimetrik bilgi varsa yani bir taraf diğer taraftan daha fazla bilgiye sahip ise,
- Yatırımların işlem maliyetleri piyasa koşullarından etkilenecek artıyor ise,

Bu durumlarda şirket içselleştirme yoluna gitmeyi tercih etmekte ve DYSY yapmayı tercih etmektedir (Buckley ve Casson, 1976).

İçselleştirme teorisi temel olarak DYSY yoluyla bizzat üretim yapılıp yapılmayacağı sorusuna cevap aramaktadır. DYSY yapmak ile içselleştirme ya da lisanslama yolları arasında firmaların seçimini açıklama amacı taşımaktadır (Demirel,2006:26).

e. OLI Paradigması (Eklektik Paradigma) (Ownership-Location-Internalization) (Sahiplik-Konum-İçselleştirme)

Dunning tarafından ileri sürülen paradigma, daha önce Buckley ve Casson tarafından ortaya atıldıktan sonra geliştirilen içselleştirme teorisinin devamı niteliğinde bir teoridir. Eklektik (seçmeci) paradigma olarak da bilinen bu teori günümüzde DYSY'yi açıklaması bakımından en güçlü kabul edilen teoriler arasındadır. Bunun nedeni DYSY'nin hangi ülkede yapılacağı konusunda yaptığı teorik açıklamalardır. Bu durumda Eklektik Paradigma, yatırım sahibi firmaların ev sahibi ülkede bulunan diğer firmalara karşı sahip olduğu avantajları ortaya koyan teorik yaklaşımdır (Mathews,2006:154).

Eklektik paradigma, temel olarak yabancı yatırımların geniş bir alanda olması, endüstriyel çeşitliliği ve coğrafi yapısının birbirine bağlı üç belirleyici olduğunu ve yabancı yatırım yapacak olan şirketlerin yatırım kararı alırken bu üç değişkeni göz önünde tutarak karar verdiklerini ifade etmektedir. Bu durumda yatırım yapılacak olan ev sahibi ülkenin yatırım yaptığında ülke içindeki diğer firmalara karşı elde edeceği üç temel avantajı bulunmaktadır (Dunning,2002). (Firmalar üç avantajı kullanması durumunda yabancı ülkede üretim yapma kararı vereceklerdir)

- Birinci avantaj; yatırım yapacak olan firmanın elinde bulundurduğu mülkiyet haklarıdır. Bu haklar, ev sahibi ülkelerdeki diğer firmalara karşı, yatırımcı firmanın avantajlı konumda olmasını sağlamaktadır ve pazar içerisinde belirli firmaların sahip olduğu rekabetçi avantajlardır. OLI kısaltmasının ilk kısmındaki O harfi İngilizce karşılığı olan “*Ownership (O)*” yani mülkiyet kısmını ifade eder.
- İkinci avantaj; yatırım yeri tespit edilirken bölgedeki mevcut avantajlı durumlardan faydalanma durumudur. Örneğin; diğer pazarlara yakınlık, hammaddeye erişim kolaylığı vb. nedenlerden dolayı yatırım yeri tespiti avantaj sağlayacak önemli bir noktadır. Lokasyon, üretimin nerede yapılacağını tespit etmektedir. İngilizce karşılığı olan “*Location (L)*” ile gösterilmiştir.
- Üçüncü ve son avantaj ise; içselleştirmeden kaynaklanan üstünlüklerdir. Firmaların ellerinde tuttıkları faaliyetlerin getirdiği avantajlardır. Lisans antlaşması yapmak yerine sermaye transferi yapan firmanın ürünü içselleştirerek daha fazla kazanç elde

edeceğini savunmaktadır. Böylece firma ürün kalitesini bozmadan kendi üretim standartlarını istediği ülkeye yatırım yolu ile götürebilmektedir. OLI paradigmasındaki içselleştirme yani “*internalization (I)*” kelimesinden gelmektedir.

f. Lokasyon Teorisi

Bu teoriye göre DYSY yolu ile üretim kararı almaktaki temel sebep üretimin yapılacağı coğrafi bölgenin sağladığı avantajlardır. Üretim yapılacak bu bölgenin hammaddelere olan uzaklığı, ürünün hitap ettiği pazarda olması veya bu pazara olan yakınlık coğrafi bölge (lokasyon) seçimini çok önemli kılmaktadır. Örneğin üretim yapan bir firma açısından pazarın uzak doğuda yer alması ürünlerin diğer kıtalardan taşıma maliyetlerini ciddi bir şekilde artıracaktır. Benzer bir şekilde ürün imalatında kullanılan hammaddelerin büyük kısmı uzak doğudan geliyor ise, diğer maliyetlerde değişiklik olmasa bile firma böyle bir durumda DYSY kararı alarak üretim bandını hammaddeye erişmek için en uygun ülkeye taşıyarak maliyetlerini en aza indirecek ve hammaddeye daha uygun fiyatla sahip olacaktır. (Dunning, 1988 ve 1993), (Hanink, 1994), (Berry vd., 1997), (Dicken, 1998).

C. Diğer Teoriler

a. Para Alanları ve Döviz Kuru Teorisi

Robert Aliber tarafından uluslararası iktisat teorisine katkı olarak yapılan parasal yaklaşım teorisi uyarınca; DYSY yapmak için uygun zaman, yabancı yatırım yapacak olan şirketin yapacağı ülkenin para birimi değerinin, kendi ülkesinin para birimi değerinden daha düşük olduğu süreçtir (Aliber,1972:437). Çünkü parasal yaklaşıma göre, yatırımcının ülkesinin para birimi değeri, yatırım yapacağı ülkenin para birimi değerinden daha yüksek olduğunda, yerli işletmelerden daha düşük faizle borçlanma imkânına sahip olacaktır (Batmaz ve Tunca, 2005:78). Yerli işletmeler ise, kendi para birimlerinin yitirileceği tahmin edilen değer oranı kadar fazla faiz ödemek zorunda kalacaklardır. Böylece, DYSY’yi ulusal para birimi değeri görece düşük olan ve ekonomik yapısı görece istikrarsız ülkeler çekerken, ulusal para birimi değeri yüksek olan ülkeler yatırım yapmayı tercih ederler.

1.1.5. DYSY Olumlu ve Olumsuz Etkileri

DYSY’ler her ekonomik yatırım gibi olumlu sonuç doğurması beklenerek yapılan faaliyetlerdir. Ancak yapılan bu yatırımların birçok olumlu yönü olduğu gibi, ev sahibi ülke açısından ya da yatırım yapan ülke açısından olumsuz bir takım sonuçlar da

doğurabilmektedir.

a. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Olumlu Etkileri

DYSY yatırımları ev sahibi ülkenin ekonomisinde üretim artışına yol açacağı için üretim kapasitesinde de artışa enden olacaktır. Yabancı yatırımcı ise yapacağı bu yatırım ile mevcut sermaye stokuna pozitif bir katkı yaparak üretim kapasitesinde artışa neden olmaktadır.

DYSY, üretim artışı ile beraber kurulacak yeni üretim tesisinin devamında yeni istihdam olanakları sağlayacağından özellikle azgelişmiş ülkelerin en büyük ekonomik problemlerinden birisi olan işsizliğin de azaltılmasına katkı sağlayacaktır. Yapılan yatırım beraberinde yeni teknoloji transferi getirecek ve ülke içerisinde birçok alanda yeni teknolojilerin kullanılmasını sağlayacak, rekabet ortamının artması ve işsizlik üzerinde pozitif etkilere yol açacaktır.

DYSY yapan ülke “*kaynak ülke*” olarak da tanımlanmaktadır. İşletme anlamında sermaye yatırımı belirli oranda bir risk taşımaktadır. Kaynak ülke de bu riski taşıyan ülkedir. Dolayısı ile yatırım kararı alınmadan evvel gerekli ön hazırlık ve risk değerlendirmesi önem taşımaktadır. DYSY ile elde edilen faydaların önemli olması dünya genelinde yer alan DYSY’leri çekebilmek için daha cazip bir ortam oluşturabilmek adına ülkeleri zorlamaktadır. Ülkelerdeki bu rekabetin en önemli kısmı ülkelerindeki ekonomik, sosyal ve siyasi göstergeler gibi çeşitli göstergeleri yatırım için uygun hale getirmeleridir (Emen vd.,2007:14).

DYSY’ler önceleri imalat sanayi ağırlıklı olduğundan doğal kaynakların varlığı yatırımların temel nedeni olarak görülmüştür. Daha sonraları teknoloji yoğun sektörlere kayan DYSY hizmetler sektöründe ağırlık kazanmıştır. Ülkelerin siyasi ve ekonomik faktörleri yatırımlarda çok önemli bir hale gelmiştir. Ülkelerin risk faktörlerine göre alınan yatırım kararları yine bu ülkelerdeki politik ve ekonomik istikrarı temel almaya başlamıştır (Emsen ve Değer, 2005).

Ev sahibi ülkede yapılan yatırım ile gelen nitelikli işgücü yanında firmaların mevcut personeli eğitmesi ve onlara yeni teknolojiyi kullanmayı öğretmesi kaçınılmazdır. Söz konusu bilgi birikimi yeni teknolojinin uygulamasını yapmak isteyen yurt içi rakip firmalar tarafından teknoloji ile beraber taşınma zorunluluğu getirdiğinden yüksek ücretler ödeyerek bu kişileri transfer etmek isteyebilmektedirler. Böyle bir durumda mevcut yatırım sahipleri

bu hareketliliğin önüne geçebilmek için yüksek ücret ödemeye razı olmaktadır (Glass ve Saggi, 2002:6).

I. Ödemeler Dengesine Etkisi

Ödemeler bilançosu kavramı ülke sınırları içerisinde yerleşik olarak yaşayan gerçek kişiler, firmalar veya kurumların diğer yabancı ülkeler ile yürütmekte oldukları tüm ekonomik işlerin sistematik bir şekilde kayıt altına alınmasını ifade eder. Ödemeler Bilançosu; belirli bir dönem içerisinde bir ülkenin diğer ülkelerden sağlamış olduğu gelirlerin kayıtları ile yapılan tüm ödemelerin belli bir sistemle muhasebe kayıtlarına işlendiği bir tablodur. (Ünsal, 2007:72).

Ödemeler dengesinin bilanço hesaplarına portföy yatırımı şeklinde nakit olarak ülkeye giren sermayenin kaydı hemen işlenebilmesine rağmen, uzun vadeli olarak gelen DYSY'nin etkilerini gözlemlemek orta ve uzun vadede olabilmektedir. Ödemeler bilançosunda bir açık meydana geldiğinde yani ülke içinde yapılan tasarruflar yetersiz kaldığında, özellikle az gelişmiş ülkelerin elindeki en büyük fırsatlardan birisi DYSY olmaktadır.

Dışa bağımlı bir ülkenin sürekli ithal ettiği ürünleri üretme yoluna gidebilmesi için yabancı yatırımlardan istifade etmesi gerekmektedir. Bu şekilde ödemeler bilançosunda yer alan döviz ödemeleri kalemi azaltılmış olacaktır. Zira döviz ödemeleri ithalat ile yapılan alımlar sonucu oluşan bir kalemdir. Eğer pazar avantajı kullanılacak olur ise, üretilecek mevcut ürünün yakın pazarlara satılması yolu ile ihracat gelirlerinde de bir artış sağlanacağından, ödemeler bilançosundaki açığın kapanmasına da fayda sağlayacaktır (Değer ve Ay, 2013).

II. İstihdama Etkisi

DYSY geldiği ülke açısından birçok etkiye sahip olmasına rağmen bu etkilerden en önemlisi istihdam üzerine yaptığı etkidir. Yatırım kararı ile beraber sermaye sadece bir ülkeden diğerine taşınmaz. Aynı zamanda ülkenin bilgi birikimi ve teknolojik altyapısı da diğer ülkeye transfer olmuş olur. Bunun yanı sıra o teknolojiyi kullanan yetişmiş işgücü beraberinde transfer edilir. Örneğin yeni bir fabrika kurulduğunda makine ve teçhizatın çalıştırılması ve hizmet içi eğitimlerin verilmesi için firma merkezinden yetişmiş personel gönderilmektedir.

Ülke içerisine girmiş olan yeni teknoloji beraberinde ülkede çalışan kalifiye olmayan işgücünün yeni teknoloji ile beraber uzmanlaşmasına olanak tanımaktadır. Aynı zamanda yeni bir tesis inşa edilip faaliyete başladığından mevcut piyasada işgücü yaratmış olur. Dolayısı ile hem niteliksiz işgücü ve uzmanlaşma hem de yeni işgücü yaratma bakımından DYSY büyük önem taşımaktadır.

Yatırımların emek yoğun mallar için yapılıyor olması kaynak ülkenin faktör talebini ve buna bağlı olarak da faktör fiyatlarını etkilemektedir. Günümüzde Uzakdoğu da bulunan ucuz işgücü sayesinde emek yoğun olarak üretilen malların üretim bantları DYSY kanalı ile bu ülkelere kaydırılmıştır. Bu firmalar emek yoğun mal üretimi için uzak doğuyu seçmelerine rağmen, sermaye yoğun üretim bantlarını kendi ülkelerinde bırakabilmektedir (Amirahmadi ve Wu, 1994:170-171).

III. Ücretlere Etkisi

İstihdam etkisinde olduğu gibi, DYSY'nin bir diğer etkisi de işgücü maliyetlerinin azalmasıdır. İşgücü ücretlerinin düşük olduğu bölgelerde, özellikle emek yoğun mal üretimi yapmak isteyen firmalar yatırım kararı almaktadır. Zira üretim maliyetleri içerisindeki en büyük kalemlerden birisi ücret ödemeleri olmaktadır. Aynı şekilde ücretlerde meydana gelebilecek olan artışın yatırım kararından vazgeçirebilme, hatta mevcut yatırımın ucuz işgücü olan bölgelere kaydırılması gibi sonuçları tetiklemesi kaçınılmazdır.

Sürekli yatırım çeken bir bölgede işgücü bolluğu, yatırımların artması ile gelen istihdam kaynaklarının artışı ile azalacak ve emeğe ödenen ücret miktarı artacaktır. Bu da belli bir dönemden sonra yatırım kararlarında oldukça etkili olan ucuz işgücü maliyetlerinin söz konusu bölge için anlamını kaybetmesine yol açacaktır.

b. DYSY Olumsuz Yönleri

i. Yönetim Yetkileri

DYSY'lerin genel olarak ekonomi içerisinde çoğalması, yabancı sermaye ve buna bağlı olarak güçlenen yabancı şirketlerin ekonominin geneli üzerinde bir takım kontrolleri sağlaması ile sonuçlanabilmektedir. Ekonomiye yön veren temel sektörlerdeki yoğunluğun DYSY ile yabancı firmaların eline geçmesi, bir anlamda bu sektörler yardımı ile ekonominin geneli üzerinde bir takım yönetsel güçlerin kullanılabilmesi sonucunu doğurmaktadır. Bu

duruma yakın zamanda ABD’de yaşanan bir satışın iptal edilmesi örnek verilebilir. ABD merkezli Qualcomm firmasının Singapur merkezli Broadcom firması tarafından satın alınmasını başkan Trump tarafından verilen bir karar ile iptal edilmiş ve gerekçe olarak yönetimdeki değişimin ulusal çıkarların aleyhine olması gösterilmişti (Bloomberg, 2018)

ii. Tekelleşme

Ekonomi üzerinde etkin rol alma gücüne erişen firmaların bunu yaparken yerli yatırımcılara ve şirketlere bir takım baskı faaliyetlerinde bulunması ve tekelleşmeye doğru gidilmesi mümkün olacaktır (Deng, 2013).

iii. Dışa Bağımlılık

Özellikle üretimin nihai aşamasında, montaj sanayi üzerine yapılan yatırımlarda hammadde ve ara malların yurt dışından ithal ediliyor olması DYSY’lerin artması ile birlikte beraberinde bir dışa bağımlılık getirmektedir. Bu durum döviz piyasasındaki oynaklık ile beraber ekonomik açıdan bir takım sorunlara yol açabilmektedir (Soysa, 2003).

iv. İhracat Daralması

DYSY yapan ÇUŞ’lar ihracat politikalarını genel olarak pazar yapısına göre belirlemektedirler. Bu şekilde şirket merkezi ya da bir başka şubesinin pazarı olan bir bölgeye, yatırımın yapıldığı ülkeden ihracat yapılmasına müsaade etmemektedirler. Böyle bir durumda ihracat potansiyeli de daralmış olmaktadır.

v. İstihdam Daralması

Yapılan yatırım ile birlikte gelen yeni teknoloji daha az emek gücüne dayanıyor olabilmektedir. Özellikle montaj sanayii için otomatik bant sistemli robotların kullanılması genel olarak işgücünde bir daralmaya yol açmaktadır. Ülke genelinde artan DYSY’ler dolaylı olarak istihdamı daraltıcı bir etki taşıyabilmektedir.

vi. Transfer Fiyatlandırması

Son olarak DYDY, transfer fiyatlandırması yolu ile vergi kaybına yol açabilmektedir. Böyle bir durumda şube ve merkezler arasında fiyatların belirlenmesi ile özellikle vergisel yönden avantaj taşıyan ülkelere karları aktarmak sureti ile ev sahibi ülkede ciddi vergi kayıpları yaşanmasına neden olabilmektedirler (Seyidoğlu,2015:669-671).

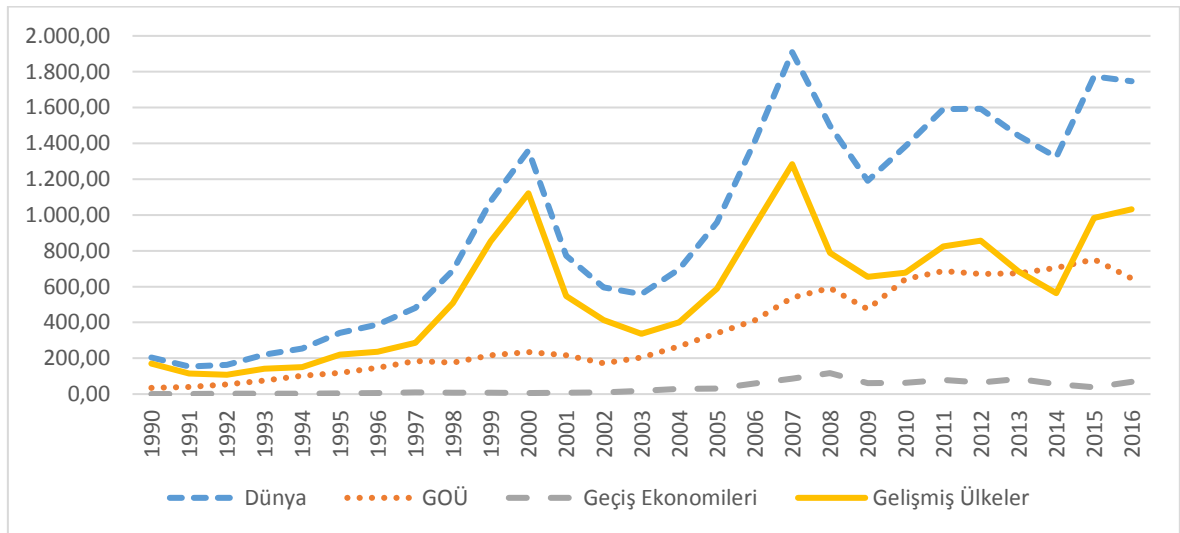
1.1.6. Dünya Ekonomisi içerisinde DYSY Mevcut Durumu

Küresel finans krizinin etkileri 2008 yılından başlayıp 2014 yılına kadar devam etmiştir. Bu etkiler küresel anlamda artan belirsizlik ve risk ortamlarının da artması ile

DYSY 2015 yılında %38 oranında bir artış göstermiş ve yaklaşık olarak 1,77 trilyon dolar seviyelerine çıkmıştır. Yaşanan bu artışlarda birleşme ve satın alma yoluyla yapılan yabancı yatırımlar dışında ödemeler bilançosu kalemlerinde etkisi olmayan şirket yeniden yapılandırmaları etkili olmuştur. Zira bu %38’lik artıştan söz konusu yapılandırma faaliyetleri çıkarıldığında 2015 yılı için DYSY artışları yaklaşık olarak %15 dolaylarında olmaktadır (Ekonomi Bakanlığı, 2016). 2016 yılında ise Dünya genelinde ekonomik büyümenin zayıflaması ve ÇUŞ’ların artan risk faktörü ile yatırımlarını azaltmaları 1,74 trilyon dolar seviyelerinde bir DYSY gerçekleşmesine neden olmuştur. Bu durum 2015 yılına göre yaklaşık %2’lik bir azalmayı işaret etmektedir (Ekonomi Bakanlığı, 2017).

Kriz dönemleri sonrası varlık fiyatlarında meydana gelen düşüşler ve yeniden yapılandırmaya bağlı olarak endüstrilerde ortaya çıkan yatırım avantajları sonucu DYSY artışları özellikle Dünya genelinde belirgin olarak gözükmemektedir. (İpek ve Biniş, 2010:25). Örneğin Çin Halk Cumhuriyetinde meydana gelen DYSY miktarındaki değişimin büyük kısmı bu yapılandırmaya bağlı değişimlerden kaynaklanmaktadır. Yine dünya genelinde bir başka gelişme ise ÇUŞ’lar tarafından yapılan yatırımların gerilemiş olmasıdır. Dünya genelindeki yatırım miktarına göre ilk 5000 şirket incelendiğinde 2015 yılında bir önceki yıla kıyasla %5’den fazla bir kayıp göze çarpmaktadır. (UNCTAD, 2016:17).

Şekil 3: Dünya Geneli DYSY (1989-2015) (Milyar \$)

Kaynak: (UnctadStat,2018)

DYSY’nin 1990 yılından bu yana seyrini izleyebildiğimiz yukarıdaki grafikte 1999 ve 2001 yıllarında yaşanan küresel kriz ile 2007 yılında ABD’de başlayıp tüm Dünya’ya yayılan mortgage krizinin etkileri açık bir şekilde görülmektedir. Krizlere kadar bir trend

şeklinde devam eden artışlar krizlerden sonra keskin düşüler yaşamıştır. Krizlerin bu etkisi Dünya toplam DYSY miktarı ve gelişmiş olan ülkelere olan DYSY miktarı üzerinde belirgin bir etki yaratmış bununla birlikte Gelişmekte olan ülkeler ve geçiş ekonomilerinde etkisi daha sınırlı kalmıştır. Bu krizlerin etkisi ile azalan yatırımlar 2014 yılı hariç diğer yıllarda sürekli olarak bir artış trendi göstermiştir.

DYSY genel olarak yıllar itibari ile artan bir şekilde devam etmiştir. Dünya genelinde 2014 yılında 1.324, 2015 yılında 1.774 ve 2016 yılında ise 1.746 milyar dolar DYSY gerçekleşmiştir. 2017 tahminlerine göre 1.670 ile 1.870 milyar dolarlık bir DYSY beklenmektedir. Ülke grupları bazında incelendiğinde ise; gelişmekte olan ülkelerin bu krizlerden gelişmiş ülkeler oranla daha az etkilendiği ortaya çıkmaktadır. Bir diğer önemli nokta da geçiş ekonomilerinde 2007 krizi sonrası DYSY kriz öncesi seviyesine toparlanamamış ve özellikle son iki yılda daha da azalmıştır (UNCTAD WIR, 2018).

Tablo 6: Dünya ilk 20 ev sahibi ülke DYSY (2014-2016) (Milyon \$)

Sıra	2014		2015		2016	
1	ABD	171.601	ABD	348.402	ABD	391.104
2	Çin	128.500	İrlanda	188.327	Birleşik Krallık	253.826
3	Hong Kong	113.038	Hong Kong	174.353	Çin	133.700
4	Singapur	73.987	Çin	135.610	Hong Kong	108.126
5	Brezilya	73.086	Singapur	70.579	Hollanda	91.956
6	Kanada	59.062	İsviçre	70.400	Singapur	61.597
7	Hollanda	53.307	Hollanda	68.751	İngiliz Virgin Adaları	59.097
8	Birleşik Krallık	44.821	Brezilya	64.267	Brezilya	58.680
9	Avustralya	40.328	Cayman Adaları	63.448	Avustralya	48.190
10	İngiliz Virgin Adaları	38.414	Fransa	46.991	Cayman Adaları	44.968
11	İrlanda	37.415	Hindistan	44.064	Hindistan	44.486
12	Hindistan	34.582	Kanada	41.512	Rusya Federasyonu	37.668
13	Rusya Federasyonu	29.152	Almanya	33.312	Kanada	33.721
14	Meksika	27.508	Meksika	33.181	Belçika	33.103
15	İspanya	25.655	Birleşik Krallık	33.003	İtalya	28.955

Sıra	2014		2015		2016	
16	Şili	23.784	İngiliz Virgin Adaları	28.855	Fransa	28.352
17	İtalya	23.223	Belçika	21.244	Lüksemburg	26.857
18	Endonezya	21.811	Avustralya	19.477	Meksika	26.739
19	Cayman Adaları	20.002	İtalya	19.331	İrlanda	22.304
20	Finlandiya	18.304	Türkiye	17.259	İsveç	19.584

Kaynak: (UNCTAD Stat, 2016)

2014 yılında ABD’de gerçekleştirilen DYSY’ler 171 milyar dolar seviyelerinden 2016 yılında 391 milyar dolar seviyelerine çıkmıştır. ABD’yi İngiltere (Birleşik Krallık) yaklaşık 253 milyar doları ile Çin Halk Cumhuriyeti ise 133 milyar dolar ile izlemiştir. Tablo incelendiğinde son üç yıllık dönem içerisinde ilk beş sıradaki ülkelerden ABD, Çin Halk Cumhuriyeti ve Hong Kong’un ilk 20 içerisinde değişmeyen ülkeler olduğu görülmektedir. ABD, DYSY girişlerinde liderliğini son üç yılda korumuştur. Tabloda bir diğer dikkat çeken nokta ise İngiltere’ye bağlı sömürge durumunda olan Virgin Adaları’dır. Söz konusu ülke özellikle transfer fiyatlandırması yolu ile aktarılan sermayelerin toplandığı ülke konumunda bulunmaktadır. Bunun dışında ilk 20 içerisinde yer alan büyük değişimler genellikle büyük bir ya da birkaç yatırımın yapıldığı ülkeyi listede üst sıraya taşıdığından o yıl ile sınırlı kalmaktadır. Örneğin İrlanda 2014 yılında 11. sırada yer alırken 2015 yılında 2. sıraya çıkmış ve 2016 yılında ise tekrar gerilemiş ve 19. sırada yer bulabilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

2.DYSY'NİN TEMEL BELİRLEYİCİ FAKTÖRLERİ

DYSY temel olarak yatırım yapılan ülkedeki sermaye birikimine katkı sağlamaktadır. Bu katkı sayesinde de yatırım yapılan ev sahibi ülkenin üretim kapasitesinde bir artış sağlanmaktadır. Üretim kapasitesinin artması beraberinde yeni iş olanaklarının açılmasına katkı sağlayacak ve ülkeye döviz girişini artıracaktır. Kurulacak olan yeni firmaların hükümetler açısından vergi artışı sağlaması ve işsizliği azaltmada olumlu etki yaratmasının yanı sıra, yatırım yapan firmanın getirdiği teknolojik gelişmelerin ülke içerisinde öğrenilmesi uzun vadeli pozitif bir etki yaratmaktadır.

DYSY temel belirleyicileri üzerine literatürde birçok çalışma bulunmakla birlikte teorik çerçevede yer alan öncü çalışmalardan bir tanesi B. Ohlin 'in yatırımların temel nedeni üzerine yaptığı çalışmadır. Ohlin'e göre gelişmekte olan ülkelerdeki karlılık oranlarının yüksek olması ve yatırımların finansmanında kullanılan faiz oranlarının görece daha düşük seyretmesi yatırımların temel nedenleri arasında yer almaktadır (Ohlin, 1933).

Tablo 7: DYSY'yi Etkileyen Faktörler

DYSY'yi Etkileyen Faktörler		
Ekonomik Yapı	Piyasalar	Piyasa büyüklüğü, Piyasalardaki tüketici gelir düzeyi, Şehirleşme durumu, İstikrar ve büyüme beklentisi, Ürünlerin dağıtım ve pazarlamasında yerel ve bölgesel piyasalara erişim ile ürüne olan talep
	Kaynaklar	Doğal kaynakların durumu
	Rekabet	Emek durumu, Maliyet avantajı, Beceri ve buna bağlı olarak eğitilebilirlik, Teknolojik destek
Yatırım Kabul Eden Ülke Politikaları	Makro politikalar	Kritik makro değişkenlerin yönetimi, Para transferinde kolaylık, Döviz erişim rahatlığı
	Özel sektör	Özel mülkiyetin teşviki, Açık ve istikrarlı politikalar, Kolay giriş/çıkış politikaları, Etkin finansal piyasalar, Diğer destek türleri
	Ticaret ve sanayi	Ticaret stratejisi, Bölgesel bütünleşme, Piyasalara erişim, Mülkiyet kontrolleri, Rekabet politikaları,

DYSY'yi Etkileyen Faktörler		
		KOBİ'lere destek
	DYSY politikaları	Giriş kolaylığı, Mülkiyet avantajı, Teşviklerin yapısı, Girdilere erişim imkânları, Şeffaf ve istikrarlı politikalar
Yatırımcı Firmaların Stratejileri	Risk algısı	Ülke riski algısı, Politik faktörlere dayalı makro yönetim, Emek piyasaları, Politika istikrarı
	Yatırım konumu, Kaynak kullanımı, Birleşmeler	Yer seçimi için firma stratejisi, Ürün/girdi için firmalar arası arz, İştiraklerin uyumu,

Kaynak: (Lall, 1997:18)

DYSY'yi etkileyen faktörler literatürde üç ana grupta ele alınmaktadır. Bunlar; ekonomik yapı, yatırımların yapılacağı ülkelerin uyguladığı politikalar, yatırımcı firmaların geliştirdikleri stratejilerdir. Ekonomik yapıya bakılırken yatırımcılar tarafından ilk önce piyasanın mevcut durumu incelenmektedir. Piyasanın büyüklüğü ve bu piyasanın hitap ettiği tüketicilerin gelir düzeyleri yatırım kararlarına önemli rol almaktadır. Bunlar dışında kaynakların erişilebilir olması ve rekabet avantajı sağlaması ekonomik açıdan bir üstünlük sağlayarak yatırımcıların DYSY kararı almasında etkili olmaktadır.

Yatırım yapılması planlanan ülkedeki şehirleşme durumu ve ekonomik istikrar yatırımcılar tarafından dikkatle izlenen değişkenlerdir. Bunlar dışında ekonomik büyüme tahminleri ve özellikle geleceği yönelik tahminler dikkate alınmaktadır. Ekonomik yapı üzerinde en son etkili olan üretilen ürünleri talep edecek olan tüketici tercihleri ile alakalıdır. İç ve dış piyasada üretilmesi planlanan ürüne olan talep dışında bu piyasalara erişim kolaylıkları yatırım kararları üzerinde etkili olmaktadır (Zeren ve Ergun, 2010; Gao ve Shao, 2016 ve Koyuncu, 2017).

Doğal kaynakların varlığı DYSY için oldukça önemlidir. İmalat sanayi için oldukça önemli olan hammaddelerin yatırım yapılan ülke içerisinde temin edilebilir olması yatırımcılara önemli bir maliyet avantajı kazandırmaktadır. Doğal kaynakların varlığı kadar bu kaynakların rezervleri de dikkat edilen bir başka konudur. Yapılan yatırımlar çok uzun süreli devam etmesi planlanan yatırımlar olacağından, yatırımın ekonomik ömrü boyunca kullanacağı hammadde kaynağında rezerv sıkıntısı olmaması gerekmektedir. Yine üretim süresi boyunca bu hammaddelerin piyasada ulaşılabilir olması fiyatının görece ucuz olmasını sağlayacaktır. Bu sebeple ekonomik yapı altında doğal kaynakların durumu

piyasaların durumundan sonra diğer önemli faktördür.

Rekabet faktörü ise piyasada emek arzının durumu ve maliyetinin avantajlı olup olmaması ile DYSY kararlarına etki eden bir diğer faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Emegın eğitilebilirlik ve beceri düzeyi ile üretimde kullanılan teknolojik destek miktarı ekonomik faktör belirleyicilerinden kabul edilmektedir. Günümüz ekonomik yapısı içerisinde firmalar rekabet avantajını elde etmek ve bunu korumak için büyük çaba harcamaktadır. Özellikle gelişen teknolojinin sunduğu imkânlar üretim aşamasından satış ve pazarlama aşamasına kadar firmalara büyük avantajlar sağlayabilmektedir.

Yatırım kabul eden ülke politikaları, DYSY’lerde yatırımcının ekonomik yapıdan sonra dikkat ettiği bir diğer faktördür. Bu politikaları Makro Politikalar, Özel Sektör Politikaları, Ticaret ve Sanayi Politikaları ve DYSY Politikaları olarak dört temel başlıkta incelememiz mümkündür.

Makro Politikalar ile kast edilen özellikle kritik makro değişkenlerin yönetimidir. Örneğin İşsizlik, Enflasyon, Büyüme ve Faiz Oranı gibi yatırım kararları üzerine etki edebilecek değişkenler DYSY’yi etkileyen makro politikalarındandır. Bu politikalar içerisinde para transferinin kolaylığı ve dövize erişimin rahatlığı yatırımcının yatırım sonrası para hareketlerini rahat bir şekilde yönetebilmesine olanak tanımaktadır. DYSY yapacak olan yatırımcı açısından para transferinin hızlı ve kolay bir şekilde yapılabilmesi ve dövize erişimde bir sıkıntı yaşanmaması tercih edilmektedir (İSMMO, 2007).

Özel Sektör ile ilgili ev sahibi ülke politikalarında ise özel mülkiyet ve piyasaya giriş çıkış önünde bir engelin bulunmaması tercih edilmektedir. Açık ve istikrarlı ekonomi politikalarının varlığı ve etkin bir şekilde çalışan finansal piyasa koşulları altında yabancı yatırımcı rahat bir şekilde yatırım yapabilecektir. Bunlar dışında yatırım kararlarından sonra yurt içi devlet destekleri ve teşviklerin varlığı bir diğer önemli konudur. Örneğin ülkede yatırım yapılması planlanan konu için özel devlet teşvikleri ve hibe programları uygulanıyor ise bu durum yatırımı daha karlı ve rekabet avantajlı hale getirecektir.

Ticaret ve Sanayi Politikalarında ise ülkenin ticaret stratejisi, bölgesel bütünleşmeler, piyasalara erişim kolaylıkları ve rekabet politikaları önem taşımaktadır. Genel olarak DYSY politikaları ise öncelikle giriş kolaylığı ile ilgilidir. DYSY yapacak olan yatırımcı ilk olarak ülkeye yatırımın ne derece kolaylıkla yapıldığına bakacak, kendisi için sunulan teşviklerin

varlığını araştıracak ve mülkiyet hakları ile ilgili avantajlar elde etmek isteyecektir. Ülkenin DYSY politikalarının şeffaf ve istikrarlı olması ve piyasaya girdikten sonra girdilere erişim kolaylıkları ilk başta yatırımcılar tarafından araştırılan konular olmaktadır (Drabek ve Payne, 2002).

Yatırımcı firmaların geliştirdikleri stratejiler ise temelde ülkedeki risk algısı ile ters orantılı olarak değişmektedir. Risk faktörü büyüdükçe yatırım miktarında ciddi bir azalma görölmektedir. Politik faktörlerin getirdiği risk kadar ev sahibi ülkedeki finansal sistemin yapısından kaynaklı riskler de yatırım kararları için önemlidir. Bu riskler politik istikrar ile bağlantılı olmaktadır. Politik istikrarın olduğu ekonomilerde risk algısı azalmaktadır.

Yatırımcı firma stratejilerinin bir diğer önemli kısmı lokasyon seçimidir. Firmalar yatırım yapacakları bölgeyi firma stratejisi ile uyumlu bir şekilde tercih edip varsa yerli iştiraklerin uyumlu olup olmaması ile ilgilenmektedir. İştiraklerin uyumlu olması ve firmalar arası girdi alışverişinin kolaylığı DYSY'nin yatırımcı firma stratejilerinin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır.

2.1.Yatırım Yapılan Ülke Açısından Temel Belirleyiciler

Gelişmekte olan ülkelerin DYSY'ye ihtiyaç duymalarında en önemli faktörlerden birisi temel fiziksel altyapının yetersiz oluşudur. Böyle durumlarda piyasaların etkin ve verimli çalışabilmesi mümkün olmamaktadır. Bu durum beraberinde eğitimsiz işgücü ile üretime devam edilmesine ve mali disiplini sağlayamayan politik yapıya bağlı bir sarmal içerisine girilmesine neden olmaktadır.

BM tarafından ülkelerin kalkınmalarına destek olmak amacı ile kurulan UNCTAD tarafından belirlenen ölçötlere göre DYSY'ler; Politik ve Siyasi Belirleyiciler, Ekonomik Belirleyiciler, Ticari Faaliyetlerin Kolaylaştırılması olarak üç temel başlık altında toplanmıştır.

Tablo 8: Ev Sahibi Ülke Açısından DYSY Belirleyicileri

Politika Çerçevesi Belirleyicileri	Ekonomik, Politik ve Sosyal İstikrar
	Sermaye Giriş ve İşlemlerine İlişkin Yasalar
	Maliye Politikaları
	Özelleştirme Politikaları
	İdari ve Bürokratik Mekanizmaların İşleyişi
	Bölgesel Antlaşmalar
Finansal ve Ekonomik Yapı ile İlgili Belirleyiciler	Piyasa Büyüklüğü ve Kişi Başı Milli Gelir
	Döviz Kuru
	Enflasyon
	İşgücü Maliyetleri
	Dışa Açıklık
	Ekonomik Büyüme
Yatırımların Kolaylaştırılmasına Yönelik Belirleyiciler	Yatırım Altyapısı
	Yatırım Teşvikleri
	Ekonomik Özgürlük
	Rekabet Avantajı
	Şeffaflık
	Fikri ve Sınai Haklar

Kaynak: (UNCTAD,1998:91 esas alınarak hazırlanmıştır)

Politika çerçevesi belirleyicileri ülkenin dış ticaret politikaları, maliye politikaları, kamulaştırma ve özelleştirme politikaları ile bölgesel antlaşmalar tarafından şekillenmektedir. Bununla birlikte bürokratik ve idari süreçler de politik ve siyasi belirleyicilerin içerisinde ele alınmaktadır. Ekonomik Belirleyiciler ise döviz kuru, enflasyon, işgücü maliyetleri, dışa açıklık ve ekonomik büyüme gibi temel göstergelerden oluşmaktadır. Ticari faaliyetlerin

2.1.1. Politika Çerçevesi Belirleyicileri

DYSY kararı alacak bir firma açısından yatırım yeri belirlenmesinde ilk karar noktası şüphesiz yatırım yapılması planlanan ülkenin siyasi ve politik yapısı olacaktır. Ülkenin hukuk devleti temel ilkelerinin taşımaması yabancı sermaye çekebilmek için en önemli ön koşul olarak kabul edilmektedir.

Literatürde politik istikrarın DYSY girişleri üzerinde pozitif ve anlamlı ilişki içerisinde olduğu tespit edilmektedir. Levis (1979), Wei (2000), Brada vd. (2003), Asiedu

(2006), Gani (2007), Choi (2009), Dutta ve Roy (2011), Jadhav (2012), Durnev vd. (2015) yaptıkları çalışmalarda bu ilişkinin varlığını ortaya koymuşlardır.

2.1.1.1.Ekonomik, Politik ve Sosyal İstikrar

Bir ülkenin uluslararası sermayeyi çekebilmesi için, öncelikle o ülkenin bir hukuk devleti olması gerekmektedir. Politika ve siyasi yapıdan kast edilen devletin uyguladığı politikalarda tutarlılık ve süreklilik göstermesidir (Batmaz ve Tekeli, 2009:27). İstikrar gösteren siyasi iktidar, yabancı yatırımcı açısından büyük önem taşımaktadır. Sürekli değişen bir siyasi yapı içerisinde uzun dönemli yatırımların geleceği konusunda kesin karar verilmesi giderek zorlaşacağı için yatırımcılar tutarlı ve sürekli bir ekonomi politikası ile beraber siyasi bir altyapı aramaktadır.

Ülkede meydana gelebilecek bir siyasi kriz beraberinde ekonomiyi etkileyeceğinden, bazı sosyal sorunları beraberinde getirme ihtimali bulunan her türlü gelişme de yapılan yatırımları riskli hale getirecektir. Ülke içerisinde yer alan karışıklık ve iç savaş gibi gelişmeler ya da sıklıkla tekrarlanan seçimler ile sürekli değişen koalisyon hükümetleri dönemlerinde anayasal düzenin korunması giderek zorlaşmakta ve yatırım kararı almayı oldukça riskli hale getirmektedir. Ayrıca sağladığı ekonomik özgürlükler ve yatırımların önündeki engellerin kaldırılması nedeni ile yatırımcılar liberal rejimleri yatırım yaparken tercih etmektedir (Türksoy, 2007:20).

Politik riski hükümetlerin elde tuttıkları güç ile bağlantılı olarak hükümrانlık riski olarak tanımlamak da mümkündür. Genel olarak hükümrانlık riski yurt dışı yatırımların gerçekleşmesi için kullandırılan kredilerin geri ödeme vadelerinde söz konusu firmaların ödeme yapmak istemelerine rağmen yatırımın bulunduğu ülke hükümetlerinin bunu engellemesi halidir (Korkmaz ve Ceylan, 2007: 36).

2.1.1.2. Sermaye Giriş ve İşlemlerine İlişkin Yasalar

Sermaye giriş ve işlemlerine ilişkin hedef ülkedeki mevcut yasalar yabancı yatırımcıların yatırım tercihleri açısından oldukça önemli bir faktördür. Yabancı yatırımcı sadece yatırım yapmadan önce değil yaptıktan sonra yargı sürecinin uzunluğu gibi faktörleri de dikkate almaktadır. Örneğin Fransa'da tahkim süreci 36 günde tamamlanmakta iken bu rakam Filipinlerde 943 günde tamamlanmaktadır (www.doingbusiness.org). Bu ve benzeri yasal süreçlerin uzun olması DYSY üzerinde etkili olmaktadır.

Günümüz ekonomisinde DTÖ üyesi ülkelerin korumacı politikalar ve damping gibi olumsuz faktörleri kontrol altında tutması ile dış ticaret artık kurallar içerisinde ve dengeli bir şekilde yürütülmektedir. Özellikle Çin Halk Cumhuriyeti'nin üyeliği ile birlikte dünya ticaret hacminin küresel anlamda kontrol altına alınması, dışa açık politikalar ile birleşerek küresel ticareti ve dolayısı ile yabancı yatırımı çok daha cazip ve yaygın bir hale getirmiştir. Bununla birlikte 2018 yılında ABD başkanı tarafından demir-çelik ve alüminyum ithalatına ek vergi konulması beraberinde DTÖ ve dış ticaret politikalarının tekrar sorgulanmasını gündeme getirmiştir. ABD ekonomisi açısından nihai ürün olan içecek kutuları, otomobil sektörü gibi kullanım alanlarında elde edilecek kazanımlar, yerel sektördeki kazanımlardan çok daha az olması ve 2020 yılına kadar tahminen 100 bin iş yerinin kapanmasına neden olması beklenmektedir (NERA, 2017:33).

2.1.1.3.Maliye Politikaları

Piyasaların işleyişi üzerine uyguladıkları maliye politikaları ile ülkeler DYSY miktarını etkilemeye çalışmaktadır. Liberal ekonomi içerisinde ülkelerin uyguladıkları maliye politikaları yabancı yatırımcı açısından büyük bir öneme sahiptir. Vergi muafiyetleri ve indirimleri yatırım maliyetleri üzerinde bir etki yarattığından şirketler vergi politikalarına göre yatırım kararları almaktadır (OECD, 2008:3).

Ülkeler açısından kamu finansmanının en önemli unsurlarından biri olan vergi politikaları etkin ve adil bir düzen içerisinde yürütülmek istenmektedir. Bununla birlikte; özellikle gelişmekte olan ülkelerin ihtiyaç duyduğu sermayenin temini açısından önemli kalemlerden birisi olan DYSY için finansmandan vazgeçilen miktarın telafisi anlamı da taşımaktadır. Bu durumda ülkeler ihtiyaç duydukları sermaye ve teknoloji altyapısını temin edebilmek adına vergi teşvik ve indirimleri ile DYSY'yi çekmek istemektedir.

DYSY'yi çekebilmek için ülkeler çoğu zaman vergi oranlarında indirimler yapmaktadır. Bu indirimler benzer pozisyonda olan gelişmekte olan ülkeler arasında bir rekabete sebep olmaktadır. Bu rekabet ortamında daha fazla DYSY çekebilmek için çok daha büyük indirimler ve muafiyetler tanınmaktadır. Bu artan rekabet bazı hallerde DYSY'lerin hareket etmesi ve daha avantajlı ülkelere kaynakların transfer edilmesi ile sonuçlanabilmektedir (Sun vd., 2002:83-84).

Özellikle son yirmi yıl içerisinde DYSY üzerinde küresel anlamda mevcut engeller

büyük ölçüde azalmıştır. Vergi indirim ve muafiyetleri günümüz piyasa koşullarında maliyet avantajı sağlamak isteyen şirketler açısından büyük bir önem arz etmeye başlamıştır. Zira artan üretim hacmi ve hedef piyasaların giderek büyümesi küçük orandaki vergisel indirimlerin bile çok büyük oranlarda avantaj sağladığını göstermektedir. Bununla birlikte, Avrupa Birliği gibi küresel oluşumlarına ve serbest ticaret anlaşmalarının getirdiği diğer avantajlar ile birlikte yatırımlar sadece iç piyasa için değil dış piyasalar için de üretim yapmak anlamına gelmektedir (OECD, 2003a:197-198).

Vergi yükü anlamında bir avantaj söz konusu olduğunda ise şirketler iki farklı tercih yapabilmektedir. İlk olarak üretim bandını vergi avantajı sağlayan ülkeye kaydırmak sureti ile söz konusu indirimin sağlayacağı maliyet avantajını yakalayarak küresel piyasa da rekabet avantajı sağlamak isterler. İkinci olarak ise, birden fazla ülke üzerinde şubeleşmiş halde bulunan şirketler hammadde teminlerini farklı ülkelere vergi avantajlarını gözeterek yayarlar. Bu şekilde üretim yapılan ülkede vergi avantajı olmasa bile ucuz hammadde temini ile maliyetlerini azaltarak rekabet şansı yakalamak isterler (Tanzi, 2006:7).

Özellikle gelişmekte olan ülkeler DYSY çekebilmek için birçok farklı teşvik ve vergi indirim uygulamaları yapmaktadır. Bu teşvik ve indirimler şu şekildedir (Emen, 2007:40):

- Kurumlar vergisi oranlarında çeşitli indirimler,
- Vergi tatil dönemleri uygulamaları,
- Yatırımlara özel indirim ve kredi uygulamaları,
- Hızlandırılmış amortisman yöntemi,
- Yeniden yatırım teşvikleri,
- Stopaj vergileri üzerinden sağlanan indirimler,
- Gelir vergisi üzerinden yapılan indirimler,
- Sigorta primleri üzerinden sağlanan avantajlar,
- Satış vergisi muafiyetleri,
- İthalat ve gümrük vergi oranlarında yapılan indirimler,
- Özel nitelikli olarak tanımlanan birçok harcama kalemi üzerinden tanımlanan özel indirim ve destekler.

Türkiye’de 1 Ocak 2012 tarihinde yürürlüğe giren teşvik sistemine göre yerli ve

yabancı yatırımcılar, aşağıdaki teşviklerden eşit oranda faydalanabilmektedir:

- Genel Yatırım Teşvik Uygulamaları
- Bölgesel Yatırım Teşvik Uygulamaları
- Büyük Ölçekli Yatırım Teşvik Uygulamaları
- Stratejik Yatırım Teşvik Uygulamaları (www.invest.gov.tr)

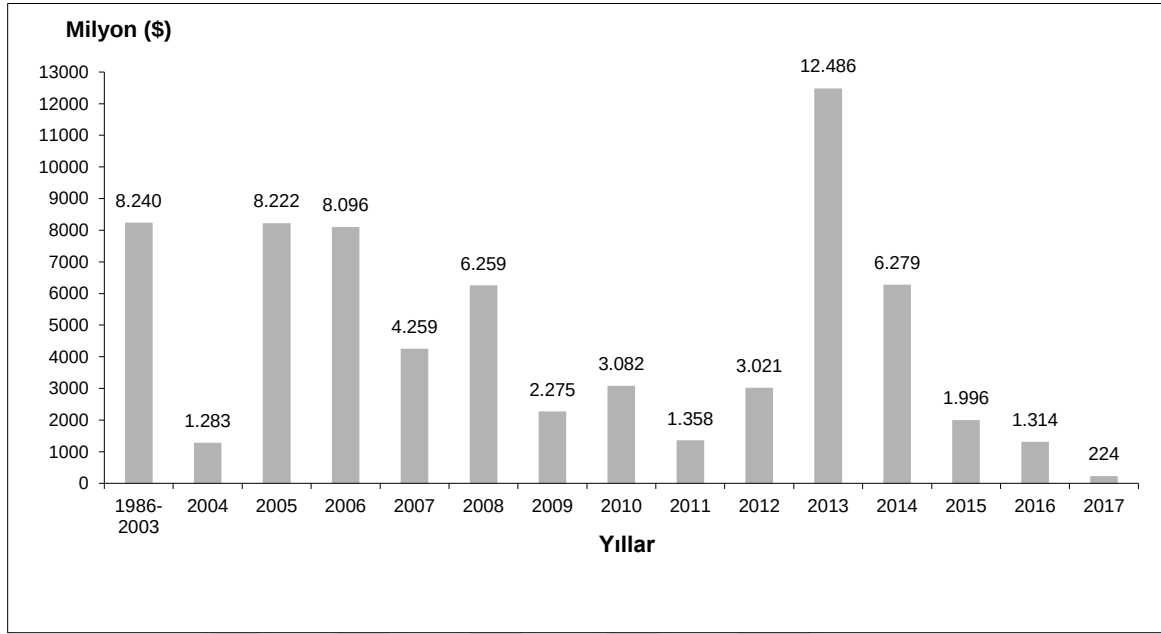
Vergi oranlarının çok düşük ya da hiç vergi alınmayan bir takım ülkelerin sağladığı bu avantaj sebebi ile ülkeler şirket merkezlerini vergi cenneti adı ile adlandırılan bu ülkelere taşımaktadır. Bu vergi avantajı diğer rakip firmalara karşı haksız rekabete yol açmakta olduğundan Dünya genelinde bu vergi cenneti ülkelere karşı ortak yaptırım kararı alınmaktadır.

Türkiye’de vergi cenneti üzerinden elde edilen kazançlar için iki çeşit uygulama bulunmaktadır. Bunlardan ilki, kurumlar vergisi yoluyla vergi zararına yol açabilecek, rekabet avantajı taşıyan ülkelere yapılan her türlü ödemenin stopaj vergisi ile kontrol altına alınması olmuştur. Bir diğeri ise, kanunda belirtilen belirli şartları taşıyan yabancı firmaların elde ettikleri karlar kontrol edilen yabancı kurum kazancı kapsamına alınarak kurumlar vergisine tabi tutulması olmuştur.

2.1.1.4. Özelleştirme Politikaları

Özel durumlar dışında küreselleşmenin artması ile beraber devlet birçok sektörden elini çekmiş ve söz konusu sektörler özelleştirme yolu ile özel sektöre devredilmiştir. Türkiye’de 1980 yılından itibaren artan serbestleşme ile birlikte özelleştirme başlamış ve piyasa ekonomisine geçiş hızlanmıştır. Bu durum 2000’lerden itibaren büyük bir artış göstermiştir.

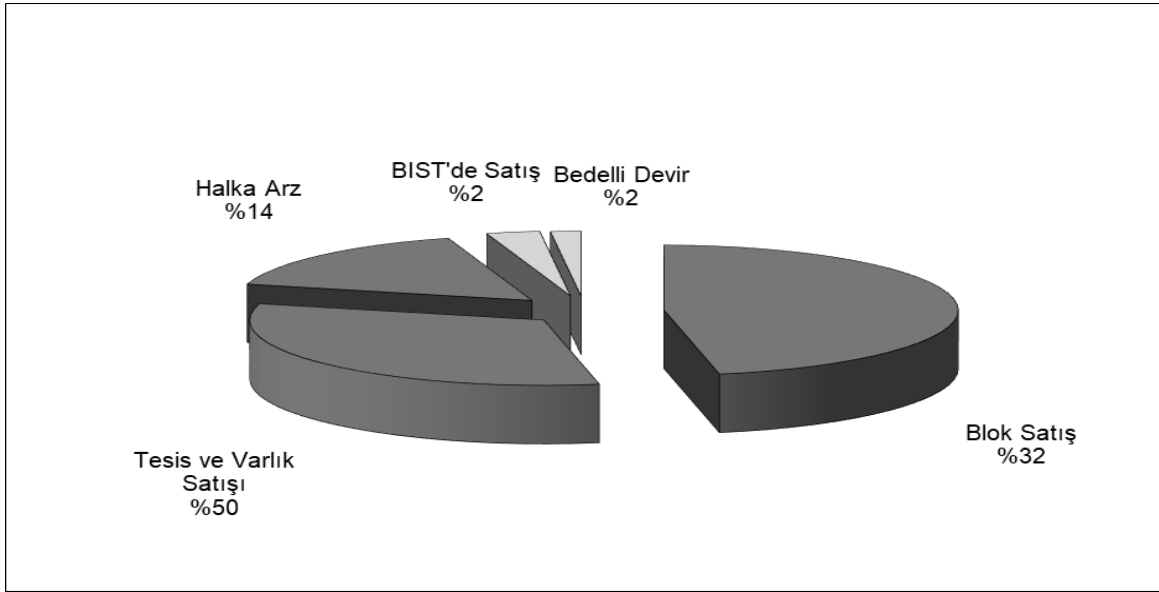
Özelleştirme politikaları ile hükümetlerin amacı; devlet rolünün ekonomideki payının sınai ve ticari alanda en aza indirerek, rekabete dayalı piyasa ekonomisinin gerçekleştirilmesi olmuştur. Türkiye’de özellikle Kamu iktisadi teşebbüsleri (KİT), özelleştirme kapsamına alınmış, eksik kapasite ve verimlilik ile çalışan bu teşekküller özel sektöre devredilerek hem devlet üzerindeki maliyet ve zararı ortadan kaldırılmış hem de hazineye ek bir gelir sağlamıştır. Asıl amaçlanan bu gelirin altyapı yatırımlarına aktarılması olmuştur.

Tablo 9: Türkiye'de Özelleştirme Gelirleri

Kaynak: (ÖİB, 2017)

Türkiye’de özelleştirme 1986 yılından itibaren günümüze yılına kadar çeşitli satış yöntemleri ile gerçekleştirilmiştir. Yukarıdaki tabloda yıllara göre özelleştirmeden elde edilen gelirler milyon dolar cinsinden gösterilmiştir. Özelleştirme tarihinde en büyük gelir 2013 yılında 12 milyar 486 milyon dolarlık gelir ile elde edilmiştir. Bu gelir artışı doğalgaz-elektrik santralleri özelleştirmelerinden kaynaklanmaktadır (ÖİB, 2013). 2017 yılında 224 milyon dolar gelir elde edilmiştir. Özelleştirme işlemlerinden elde edilen gelirlerin %50 si tesis ve varlık satışlarından kaynaklanmaktadır. Blok satışlar ise özelleştirme yöntemlerinin %32 ‘sine tekabül etmektedir. Aşağıdaki tabloda ayrıntılı şekilde gösterilmiştir.

Şekil 4: Türkiye'de Özelleştirme Yöntemlerinin Dağılımı

Kaynak: (ÖİB, 2017)

Özelleştirme uygulamaları DYSY'yi doğrudan etkileyen bir durum olmuştur. Zira yabancı yatırımcı açısından, devletlerin satmak istedikleri kurumlar yatırımcı firmalara çok cazip ve avantajlı bir şekilde pazara girebilme ve yatırım yapabilme imkânı sağlamaktadır. Özellikle doğu blokunun yıkılmasından sonra ilk başta Latin Amerika ülkeleri için G8 tarafından kabul edilen Washington Mutabakatının daha sonra tüm dünya genelinde kabul gören neo-liberal ekonomi politika uygulamalarının bir sonucu olarak kamu teşebbüslerinin özelleştirilerek özel sektöre devredilmesi süreci ağırlık kazanmıştır.

2.1.1.5. İdari ve Bürokratik Mekanizmaların İşleyişi

DYSY yatırımcıları, yatırım kararı alırken yatırım yapılacak olan ülkede yer alan bürokratik yapı ile yakından ilgilenmektedir. Bunun sebebi yatırım kararı aldıktan sonra şirketleşme ve faaliyete geçme aşamalarında yer alan bürokrasi ve işlem süreci yatırımın faaliyete geç başlamasına neden olmaktadır. Bu durum yatırımcı açısından olumsuz bir süreçtir ve yatırım kararını bürokratik engellerin olmadığı ya da çok az olduğu ülke ya da bölgelere doğru yöneltmesine neden olmaktadır.

Zaman içerisinde ülkeler yabancı yatırımı çekmek için rekabete girerek bürokratik engelleri azaltma yoluna gitmeye başlamışlardır. Bu konuda her yıl Dünya Bankası

tarafından yeni bir iş kurmanın kolaylığı üzerine ülkelerin sıralandığı bir istatistik mevcuttur.

Tablo 10: Yeni Bir İş Kurma Kolaylık Sıralaması (2017)

Ülkeler	Sınır Skoruna Uzaklık	Sıralama
Yeni Zelanda	99,96	1
Kanada	98,23	2
Hong Kong	98,20	3
Makedonya, Senegal	98,14	4
Azerbaycan	97,74	5
Singapur	96,49	6
Avustralya	96,47	7
Gürcistan	96,13	8
Ermenistan	96,07	9
İrlanda	95,91	10
Güney Kore	95,83	11
Jamaika	95,61	12
Kosova	95,54	13
Estonya	95,13	14
İsveç	94,64	15
Birleşik Krallık	94,58	16
Belçika	94,49	17
Burundi	94,45	18
Tayvan	94,42	19
Ukrayna	94,4	20
Türkiye	86,98	79

Kaynak: <https://data.worldbank.org/indicator/IC.BUS.NREG?view=chart>

Dünya Bankası tarafından ülke performanslarını mukayese etme amacıyla düzenlenen “*yeni bir iş kurmanın kolaylık endeksi*” 2005 yılından bu yana ülkeleri performanslarına göre derecelendirmektedir. Bu değer 0 ile 100 arası bir değer olmakta ve 0 en düşük ve 100 ise en yüksek performansa karşılık gelmektedir. 2017 yılı için 80 puanın ekonominin gelişmekte olduğu gösterdiği dikkate alındığında Türkiye bu sınırın üzerinde bulunmaktadır. 2017 yılında 212 ülkenin listelendiği listede Türkiye iş kurma kolaylığı açısından 79. sırada listelenmektedir.

Tablo 11: Türkiye'de İş Kurma Maliyetleri (2003-2017)

Yıllar	İş Kurma Prosedürlerinin Maliyeti (Kişi Başı Gelir %)
2003	36,8

Yıllar	İş Kurma Prosedürlerinin Maliyeti (Kişi Başı Gelir %)
2004	26,0
2005	27,4
2006	26,5
2007	20,7
2008	14,9
2009	14,2
2010	17,2
2011	11,2
2012	11,8
2013	14,0
2014	17,6
2015	17,8
2016	17,6
2017	12,8

Kaynak: <https://data.worldbank.org/indicator/IC.REG.COST.PC.ZS?view=chart>

Dünya Bankası tarafından 2002 yılından bu yana düzenli olarak yayımlanan iş kurma maliyetleri; yeni bir işletmenin faaliyete başlama süresine kadar gerekli olan tüm yasa izin, lisans, diğer maliyetler ve ödenmiş sermayelerin toplamından oluşan verilerdir. Verilerin tutulmaya başlandığı 2003 yılında iş kurma maliyetinin GSMH'ye oranı 36,8 iken 2017 yılında bu oran 12,8 olarak tespit edilmiştir. Bunlar aynı zamanda dönem içerisindeki en yüksek ve düşük olduğu yıllar olmuştur.

2.1.1.6. Bölgesel Antlaşmalar

Yatırım kararlarını etkileyen bir diğer unsur ise yatırım yapılacak olan ülkenin yapmış olduğu ikili serbest ticaret antlaşmaları ya da üye olduğu ekonomik entegrasyonlardır. Yatırım kararlarının etkilenmesinin sebebi, ülkelerin bu antlaşmaların sağladığı pazar avantajları ve sahip oldukları ekonomik üyelikler ile elde ettikleri dış ticaret avantajlarını değerlendirmek istemelerinden kaynaklanmaktadır.

Dünya Bankası bünyesinde gelişmekte olan ülkelere yapılan DYSY'yi koruma altına almak için bir nevi sigorta amacı taşıyan MIGA (*Multilateral Investment Guarantee Agency*:

Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı) adı altında bir yapılanma yoluna gidilmiştir. Böyle bir oluşumun meydana getirilmesindeki temel amaç gelişmekte olan ülkelere yapılan DYSY'yi daha güvenli hale getirerek yabancı yatırımların önünü açmaktır (Samur, 2013:59). MIGA, DYSY yatırımcılarının ve borç veren kurumların yatırımlarını 15 ila 20 yıl arasında belli şartların oluşması durumunda teminat altına almaktadır. Bunar DTÖ tarafından şu şekilde belirtilmiştir:

- Para birimi dönüştürülemez durumda,
- Transfer kısıtlamasının varlığı halinde,
- Savaş vb. olağanüstü durumların varlığında,
- Terörizm vb. yatırımın sürdürülebilir halinin ortadan kalkması durumunda
- Toplumsal kargaşa ya da ayaklanma gibi durumların ortaya çıkması halinde,
- Sözleşmenin ihlali durumunda,
- Finansal yükümlülükleri yerine getirme sonucunda

Bu temel maddelerin bir ya da bir kaçının varlığı ve oluşması durumunda, Dünya Bankasının temel organları arasında yer alan MIGA tarafından yapılan yatırım üye ülkelere birisine ait ise yatırım sahibi ya da şirketin zararı sigorta kapsamına alınmakta ve fon aracılığı ile karşılanmaktadır.

Örneğin, MIGA tarafından yayımlanan sonra rapora göre MIGA, Türkiye İhracat Kredi Bankası A.Ş. üzerinden 1 milyar dolarlık bir garanti paketinin ilk dilimi olan 616 milyon dolarlık teminat sağlamıştır (MIGA, 2016:11).

Yabancı yatırımcıyı korumaya yönelik bir diğer anlaşma ise Dünya Ticaret Örgütü tarafından uygulanan “*Agreement on Trade-Related Investment Measures (TRIMs)* (Ticaretile İlgili Yatırım Önlemleri Hakkındaki Anlaşma)” dır. DTÖ tarafından uluslararası ticarete ülkelerin almış oldukları bazı yatırım önlemlerinin uluslararası ticareti kısıtlayabileceği veya bozabileceği tespit edilmiştir. DTÖ üye ülkelere, yabancı ürünlere karşı ayrımcılık yapan veya kısıtlamaya yol açan herhangi bir tedbiri uygulamama hakkını tanımaktadır (GİB, 2009).

2.1.2. Finansal ve Ekonomik Yapı ile İlgili Belirleyiciler

2.1.2.1. Piyasa Büyüklüğü ve Kişi Başı Milli Gelir

Gelişmekte olan ülkelerin çekmek istedikleri DYSY'ler için en önemli faktörlerin başında yatırım yapılması planlanan gelişmekte olan ülkenin sahip olduğu pazar hacmi yer almaktadır. Pazar hacmi bir yönü ile iç piyasanın yeterli bir talep hacmine sahip olması ile bir bakıma da çevresinde yer alan pazarların büyüklüğü ile doğru orantılı fayda sağlamaktadır. Sonuç olarak yatırım yapma kararı alacak firmalar açısından gerek iç gerekse dış pazarların büyüklüğü ve hacmi yatırım kararlarının alınmasında oldukça büyük bir önem taşımaktadır.

Örneğin çok büyük bir pazar hacmine sahip bir ülkeye ihracat yapmak yerine üretim bandını söz konusu ülkeye taşımak bu pazar üzerinde direk bir hâkimiyet kurabilme anlamına gelmektedir. Bu durumda, ihracatın ortalama maliyetinin söz konusu piyasada üretim maliyetlerini ciddi bir biçimde aşmış olması ve buna bağlı olarak rekabet avantajını kaybetmesi ya da kar oranlarının çok düşük kalması gibi durumlarda tercih edilmesi gerekmektedir.

Piyasanın var olan potansiyeli ülke nüfusu ile direk ilişkilidir. Nüfus; kişi başına düşen milli gelire etki edeceğinden, ülkenin ne kadar kalabalık olduğu satış potansiyelinin o kadar büyük olması ile orantılı olacaktır. Ancak nüfusun sahip olduğu gelir de sizin satmak istediğiniz ürün veya hizmet ile satın alma gücü açısından bağlantılı olacaktır. Bu durum ise bizi kişi başına düşen milli gelire götürecektir. Genel anlamda kişi başına düşen gelir satın alma gücünün düşük ya da yüksek olmasını göstermektedir. Eğer bir ülkede nüfus az ve kişi başına düşen milli gelir de düşük ise üretilen malların iç piyasada satılabilme şansını azaltacaktır. Bu durum da yabancı sermayenin bu şartlar altında bir yatırım kararı alma ihtimalini azaltacaktır (Özalp, 1998).

Pazar büyüklüğü kavramı yatırım kararı almak isteyen yatırımcı açısından satış hacmi ve stratejik önem olmak üzere iki kısımda değerlendirilmektedir. Satış hacmine göre bir değerlendirme yapıldığında, piyasada üretim yaparken karşılaşılabilecek maliyetler ile ihracat yolu ile piyasada üretim yapmak yerine direk piyasada satış yoluna gitmek arasında oluşan maliyetler mukayese edilecektir. Maliyet avantajı üretim bandını taşımak sureti ile elde ediliyor ise yatırım kararı alınabilir. Dış pazar ile olan ilişkilerde ise ülkenin jeopolitik

konumu gereği diğer pazarlara üretilen malların kolay ve düşük maliyet ile transferi ve bu pazarların büyüklük yapısı bazı durumlarda iç pazar yetersiz bile olsa dış pazar potansiyelinin yeterince büyük olması durumunda yatırım kararı ile sonuçlanabilmektedir.

2.1.2.2.Döviz Kuru

Dünya genelinde örneklerde yabancı şirketlerin DYSY'yi birden fazla ülke üzerinde çeşitlendirdikleri görülmektedir. Böyle bir durumda şirketler birden fazla yabancı para ile yatırım yapmak durumunda kalmaktadırlar. Her ne kadar dünya genelinde ödemeler Amerikan Doları cinsinden yapılıyor olsa da hammadde temini ve ülke içindeki ödemeler yerel para cinsinden yapılmaya devam etmektedir.

Şirketlerin yatırımlarında döviz kurlarındaki hareketlilik ve bir takım belirsizlikler, söz konusu şirketlerin yatırım kararları üzerinde etki yaratmaktadır. Zira bu dengesizlik ve belirsizlikler direk olarak karlılık üzerinde etkili faktörlerdir. İstikrarlı bir döviz kuru riski azaltmaktadır. Ancak söz konusu yatırım kapalı bir ekonomi üzerine yapılıyor ise bu durumda hedeflenen yurtiçi pazar olacağından böyle bir durumda yerel paranın korumacı politikalar ile aşırı değerli halde tutuluyor olması ticareti daha karlı hale getirecektir. Böyle bir durumda yabancı yatırım tüketicilerin artan satın alma güçleri nedeni ile DYSY girişlerinin artması ile sonuçlanabilecektir (Batmaz ve Tunca, 2005:29).

2.1.2.3.Enflasyon

DYSY yeni iş sahaları meydana getirerek ekonomide istihdam yaratılmasına ve buna bağlı olarak da gelir düzeyinde bir artışına neden olmaktadır. Genel ekonomik ilkeler gereği artan gelire bağlı olarak artan tüketim piyasa arz koşullarında temel bir değişiklik olmadığı takdirde fiyatlar genel seviyesinde bir artışa neden olacaktır.

Enflasyonun yüksek olması ise bir ekonomide genel olarak istenmeyen bir olumsuzluktur. Kontrol altına alınamayan enflasyon üretim yapan firmalar açısından girdi fiyatlarında sürekli bir artış ve belirsizlik demek olduğundan yatırım kararları alınırken ekonomideki yüksek ya da dengesiz enflasyon durumunda yatırım yapmayı riskli göreceklere. Böyle durumlarda yatırımın normalden çok daha fazla oranda bir getiri taşıması ya da başka maliyet avantajlarına sahip olması gerekecektir. Bu sebeple ülkeler yabancı yatırımı çekebilmek için finansal sistem içerisinde fiyat istikrarını sağlamaya büyük

önem vermektedirler (Kiat, 2008).

2.1.2.4.İşgücü Maliyetleri

Günümüzde işgücü maliyetleri ülkeden ülkeye büyük farklılıklar göstermektedir. Özellikle uzak doğu ülkelerinde nüfusun yoğunluğuna bağlı olarak düşük saat başı ücret uygulamaları ve hammaddelere olan yakınlık yabancı yatırımcılar açısından maliyetleri en aza indirebilmek adına en önemli fırsatlardan birisini sunmaktadır. Özellikle son yıllarda batı ülkelerinde mevcut yüksek işgücü maliyetleri doğu ülkelerindeki düşük işgücü maliyetlerini çok fazla aşmış bulunmaktadır. Bir diğer bakış açısı ile yüksek işgücü beraberinde tüm ürünlerinin fiyatlarının da buna bağlı olarak görece yüksek olduğu anlamına geleceğinden; üretilen mamullerin yüksek fiyatlar taşıması dış piyasada rekabet avantajının kaybolacağı anlamına gelecektir (Açıkalın vd. 2006:3).

2.1.2.5.Dışa Açıklık

Ekonominin dışa açık bir yapıda olması, ülkenin ticari yapısının uluslararası pazar ile bir arada hareket edebilmesi yani Dünya ekonomisinde meydana gelen gelişmeler ile ticari yapıda bir takım değişikliklerin meydana geliyor olmasıdır (Kazgan, 1985:32). Dışa açıklık kavramı ithalat ve ihracat rakamları toplamının gayri safi milli hasıla ile oranı olarak tanımlandığından dış ticaretin bir projeksiyonu görünümde olan bir kavramdır. Bu kavram ele alınan ülkenin ticari ilişki içerisinde olduğu diğer ülkeler ile nasıl bir entegrasyon içerisinde olduğunu bu aşamada uyguladığı ekonomi politikalarının hangisinin ne derece etkili olduğunu bize gösterebilmesi açısından önem taşımaktadır. Bu dışa açıklık kavramının tanımlanabilmesi için ekonominin liberal bir yapıda olması gerekmektedir (Saçık, 2008: 526).

2.1.2.6.Ekonomik Büyüme

Bir ülkede belirli bir zaman dilimi içerisinde mal ve hizmetlerin miktarında meydana gelen artış şeklinde tanımlanmaktadır. Ekonomik büyüme milli gelirin bir önceki yıl ile mukayese edildiğinde artış göstermesidir. Bununla birlikte yatırım sermaye stokunda bir yılda önceki yıla kıyas ile meydana gelen artış şeklinde tanımlanabilmektedir. Büyümeye sebep olan temel olgu sermaye birikiminin artış göstermesi ve buna paralel olarak işgücü miktarında bir artışın yaşanmasıdır. Neo-klasik büyüme modelinde buna teknolojiye

meydana gelen değişmeler de eklenmiştir.

Bir ülkenin belirli bir dönem içerisinde elde ettiği milli gelirin bir kısmını tasarruf oluşturmak için kullanılmaktadır. Oysa tasarrufların artmış olması ekonomik büyümeyi tek başına ileri taşımak için yeterli değildir. Tasarrufların belirli bir zaman içerisinde yatırımlara dönüşmesi ve yeni üretim tesislerinin faaliyete geçmesi gerekmektedir. Yapılacak olan bu yeni yatırımlar yerli olabileceği gibi yabancı da olabilecektir. Söz konusu yatırımların artması ekonominin genelinde üretim kapasitesinde bir artış meydana getirecek ve üretim miktarının artmasına ve ekonomik büyümenin gerçekleşmesine imkân tanıyacaktır (Ağayev, 2010:162).

2.1.3. Yatırımların Kolaylaştırılmasına Yönelik Belirleyiciler

2.1.3.1. Yatırım Altyapısı

Yabancı yatırımcılar açısından en önemli faktörlerden birisi yatırım yapacakları ülkenin altyapı yatırımlarının mevcut durumudur. Hükümet politikası olarak altyapı yatırımlarına destek veren bir ülke için gelişmiş bir altyapının varlığı maliyetleri azaltacağından firma karlılığı üzerinde direk etkisi olacaktır. Karlılığın artmasından başka üretim ve ticaret Destekleyici altyapının miktarı, bulunabilirliği ve kalitesi, çokuluslu şirketlerin üretim ve ticaret faaliyetlerinin düzgün bir şekilde işlemesi için gereklidir (Rehman vd., 2011).

Günümüzde ülkeler yabancı yatırımcılar için ayrıntılı olarak altyapı yatırım raporları hazırlamaktadır. Bu raporlar ülke içerisinde planlanan ve devam eden tüm altyapı projelerini ve finansal kaynaklarını göstermektedir. Özellikle enerji verimliliği, iletişim teknolojileri, ulaşım altyapısı gibi başlıklar yabancı yatırımcılar tarafında takip edilmektedir.

2.1.3.2. Yatırım Teşvikleri

DYSY dünya genelinde serbestleşmenin artması ile birlikte hızla yaygınlaşmaya başlayınca gelişmekte olan ülkeler bu yatırımları kendi ülkelerine çekebilmek için yabancı yatırımcılar içi yatırım ortamında iyileştirme çalışmaları yapmaya başlamışlardır. Ülkelerini yatırımlar açısın cazibe merkezi haline getirmek için teşvik politikaları ve enstrümanları geliştirmeye başlamışlardır.

Teşvik politikalarının her ne kadar yeni yatırımları ülkeye çekmek için kullanılan bir yönü olsa da bir diğer yönü de ülke içinde mevcut bulunan yabancı yatırımcıların mevcut koşullarda rekabet avantajlarını kaybetmelerini önleme çabası olmuştur. Avantaj kaybetmekten kasıt aynı pazara hitap eden diğer ülkelerin sağlayacağı teşvikler ile karlılığın çok daha fazla avantaj haline gelmesi ile yabancı yatırımcı yatırımlarını bir diğer ülkeye kaydırma ihtimalidir. Ülkeler bu teşvikleri çeşitli indirimler uygulayarak, belli konularda şirketlere özel muafiyetler tanıyarak ya da istisna kuralları getirmek sureti ile uygulayabilmektedir. Buna ek olarak gümrük vergilerinde özel indirim oranları uygulamak ve kullandırılan kredilerde özel faiz oranları ile finansman teşvikleri sağlamak gibi başka yollar da kullanılmaktadır (Candemir, 2006:73).

Türkiye Cumhuriyeti 1 Ocak 2012 tarihinden itibaren yeni yatırım teşvik programını uygulamaya başlamıştır. Bu yeni teşvik sistemi yerli ve yabancı yatırımcı açısından eşit derece kullanılabilir. Genel olarak dört temel başlık altında toplanmıştır (BYDTA, 2017):

a) Genel Yatırım Teşvikleri

Bu gruba giren muafiyetler yurt dışından ithal edilen makine ve teçhizat için gümrük vergisi muafiyeti ile KDV muafiyetidir.

b) Bölgesel Yatırım Teşvikleri

Belirli bölgelere yapılan yatırımların diğer bölgelere yapılan yatırımlardan daha fazla teşvik alması esasına dayanır.

c) Büyük Ölçekli Yatırım Teşvikleri

Devlet tarafından belirlenen 12 yatırım alanında yapılacak faaliyetlere özel teşvikler sağlanacaktır. Bunlar; Rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı, Kimyasal ürünlerin imalatı, Limanlar, liman hizmetleri ve hava alanı yatırımları, Motorlu kara taşıtları ana ve yan sanayi, Demir yolu, Transit boru hatları, Elektronik sanayi, Tıbbi aletler, İlaç üretimi, Hava ve uzay taşıtları, Makine imalatı, Madencilik olarak belirlenmiştir.

d) Stratejik Yatırım Teşvikleri

Devlet tarafından belirlenen özel şartları taşıyan yerli ve yabancı tüm yatırımlar stratejik yatırım olarak kabul edilmektedir. Bunlar;

- Yatırım sonucunda üretilecek ürün yerel üretim kapasitesi ürünün ithalatını aşmaması,
- En düşük sabit yatırım tutarının 50 milyon TL olması,
- Yatırımın en az % 40 oranından bir katma değer yaratması,
- Yatırım sonucunda üretilecek ürün yurt içinde üretiliyor ise ilgili toplam ithalat değeri son 1 yılda 50 milyon doların üzerinde olması.

2.1.3.3.Ekonomik Özgürlük

Ekonomik özgürlük ifadesi en genel anlamı ile bireysel özgürlüğün ticari ve ekonomik alanda herkes tarafından eşit bir şekilde sahip olunmasını ifade etmektedir. Ticari ve ekonomik anlamda özgür olabilmenin bir diğer ifadesi de ticari faaliyetler ile elde edilen karın herhangi bir baskı ve müdahale olmaksızın özgür bir biçimde tasarruf edilebilmesidir. Günümüzde dünya genelinde birçok ülke serbest piyasa ekonomisine geçiş yapmış ve bu kavram ekonomik özgürlük ile eşdeğer bir anlam taşımaya başlamıştır (Yayla, 2000).

Dünya genelinde ekonomik özgürlüklerin karşılaştırmalı mukayesesini yapabilmek için bir takım endeksler hazırlanmaktadır. Bunlardan en yaygın olarak kullanılan “*Heritage Foundation*” ve “*Fraser Institute*” tarafından hazırlanan ekonomik özgürlükler endeksidir.

Tablo 12: Türkiye’nin Ekonomik Özgürlük Endeksi (Fraser Institute) 1970-2014

Yıl	Ülke Sıralaması	Genel Puan	Kamu Büyüklüğü	Mülkiyet Haklarının Korunması	Ticari Özgürlük	Düzenlemeler
1970	53	3,65	6,09	4,38	0,00	0,00
1975	61	3,89	4,66	2,78	2,76	4,47
1980	94	3,72	4,40	5,57	3,43	4,41
1985	77	4,78	4,93	5,85	5,25	5,21
1990	85	4,83	5,82	4,48	4,71	5,28
1995	73	5,80	6,93	4,85	7,75	6,27
2000	96	5,81	7,08	5,39	7,55	5,49
2001	110	5,28	6,70	4,14	7,30	4,69
2002	109	5,58	7,00	4,80	7,04	4,98
2003	92	6,14	7,54	5,91	7,17	5,19
2004	84	6,29	8,31	5,84	7,14	5,13

Yıl	Ülke Sıralaması	Genel Puan	Kamu Büyüklüğü	Mülkiyet Haklarının Korunması	Ticari Özgürlük	Düzenlemeler
2005	90	6,43	7,84	6,39	7,38	5,69
2006	93	6,45	7,41	6,28	7,49	5,68
2007	89	6,59	7,50	5,70	7,45	5,85
2008	69	6,92	7,23	5,49	7,37	5,91
2009	75	6,88	6,60	5,47	7,45	5,99
2010	80	6,88	6,76	5,25	7,35	6,20
2011	70	7,07	7,07	5,53	7,24	6,51
2012	71	7,03	6,96	5,50	7,25	6,59
2013	87	6,86	6,66	5,28	6,88	6,47
2014	90	6,86	6,61	5,00	7,18	6,50
2015	81	6,82	6,62	4,74	7,24	6,44

Kaynak: Fraser Index

Yukarıdaki tablo incelendiğinde 1970 yılından 2014 yılına kadar ekonomik özgürlüklerin belirli bir sistemle endeks halinde tutulduğu ve Türkiye'nin söz konusu endekste ülke sıralaması açısından bakıldığında 1970 yılında 54 ülke arasından 53. Sırada yer aldığı görülmektedir. 2015 yılında ise söz konusu indekse dahil edilen 159 ülke arasından 81. Sırada yer almıştır. Endeks içerisinde en özgür ülkeler Hong Kong, Singapur ve Yeni Zelanda olarak tespit edilmiştir. Listenin en alt sıralaması ise Kongo Cumhuriyeti, Libya ve Venezuela olmuştur. Türkiye'nin son 5 yılı değerlendirildiğinde ise 2011 yılında 70. Sırada yer aldığı ve son beş yılın en yüksek puanına ulaştığı görülmektedir. 2011 yılında Türkiye 70. Sırada iken toplamda 153 ülke endekse dahil edilmiştir.

Ekonomik özgürlük sıralaması yapan bir diğer kuruluş olan "Heritage Enstitüsü" tarafından yayımlanan endekse göre ise;

Tablo 13: Türkiye'nin Ekonomik Özgürlük Endeksi (Heritage Foundation) (1995-2017)

Yıl	PUAN	MÜLKİYET HAKL.	VERGİ YÜKÜ	DEVLET HARC.	İŞLETME ÖZG.	PARASAL ÖZG.	TİCARİ ÖZG.	YATIRIM ÖZG.	FİNANSAL ÖZG.
1995	58,40	70,00	44,50	63,30	85,00	38,20	74,80	70,00	70,00
1996	56,70	70,00	44,30	57,10	85,00	28,90	75,00	70,00	70,00
1997	60,80	70,00	57,30	61,80	70,00	29,80	77,80	70,00	70,00
1998	60,90	70,00	58,40	68,50	70,00	31,80	73,80	70,00	70,00

Yıl	PUAN	MÜLKİYET HAKL.	VERGİ YÜKÜ	DEVLET HARC.	İŞLETME ÖZG.	PARASAL ÖZG.	TİCARİ ÖZG.	YATIRIM ÖZG.	FİNANSAL ÖZG.
1999	59,20	70,00	57,00	57,10	70,00	31,80	74,40	70,00	70,00
2000	63,40	70,00	67,20	82,70	70,00	31,80	75,00	70,00	70,00
2001	60,60	70,00	66,90	73,00	70,00	36,40	73,00	70,00	50,00
2002	54,20	50,00	65,20	58,90	55,00	41,00	79,60	50,00	50,00
2003	51,90	50,00	64,60	45,00	55,00	42,90	73,60	50,00	50,00
2004	52,80	50,00	60,80	56,90	55,00	46,10	74,20	50,00	50,00
2005	50,60	50,00	65,30	54,40	55,00	53,80	76,00	50,00	30,00
2006	57,00	50,00	68,00	68,10	66,70	64,70	81,00	50,00	50,00
2007	57,40	50,00	69,10	62,40	67,40	70,10	81,00	50,00	50,00
2008	59,90	50,00	77,70	68,30	68,30	70,80	86,80	50,00	50,00
2009	61,60	50,00	73,20	83,40	69,90	71,10	86,60	50,00	50,00
2010	63,80	50,00	78,10	82,90	68,90	70,00	86,40	65,00	50,00
2011	64,20	50,00	78,20	83,60	68,70	72,70	85,40	70,00	50,00
2012	62,50	50,00	77,70	58,50	67,10	71,90	85,40	70,00	60,00
2013	62,90	50,00	77,00	64,90	68,20	73,30	85,20	65,00	60,00
2014	64,90	50,00	77,50	63,50	67,60	71,80	84,50	70,00	60,00
2015	63,20	45,00	76,10	57,60	61,00	72,40	84,60	75,00	60,00
2016	62,10	40,00	75,20	55,60	65,40	71,50	84,40	75,00	60,00
2017	65,20	61,30	75,50	57,70	64,30	72,20	79,40	75,00	60,00

Kaynak: Heritage Institute

Bir önceki endeks değerleri ile mukayese edildiğinde ise Türkiye'nin Endekse konu olan 186 ülke arasından 2017 yılında 60. Sırada olduğu görülmektedir. Endeksin oluşturulmaya başlandığı 1995 yılında ise toplamda 183 ülke arasından Türkiye Cumhuriyeti 54. Sıradan listeye dahil olmuştur. Bu endeks değerlerine göre 2017 yılında en özgür ülkeler bir önceki Fraser endeks ile aynı sıralamaya sahiptir. Endeks 0 ile 100 değeri arasında bir puanlama yapmaktadır. Bu puanlamaya göre Türkiye 60,9 olan Dünya ortalamasının üzerine çıkmayı başarmıştır.

2.1.3.4.Rekabet Avantajı

Ülkeler arası ticaret söz konusu olduğunda, daha karlı bir ticaret yapabilmenin ilk koşulu; rakip üreticilerin üretim maliyetlerinden daha ucuza imal edip aynı ya da daha karlı

bir fiyat ile tüketiciye mal ya da hizmetlerin ulaştırılmasıdır. Bu aşamada devreye rakip firmalar ve benzer ürünler arasındaki rekabet devreye girecektir. Firmalar marka isimleri ve onun sağladığı tüketici güveni ve kalite standardı gibi özellikleri kullanarak rekabet avantajı elde etmeye çalışmaktadır.

Teorik açıdan ele alındığında ise ilk olarak Adam Smith tarafından ileri sürülen “*Mutlak Üstünlükler Teorisinde*” bir malı daha ucuza üreten ülkenin bu malın üretiminde uzmanlaşması ve diğer malların üretimlerini de uzmanlaşma boyutuna göre diğer ülkelere bırakması gerektiği ifade edilmiştir. (Seyidoğlu, 2015:29). Teori; uzmanlaştığı alanda üretim yapmaya başlayan ülkenin rakip ülkeler ile mukayese edildiğinde daha düşük bir maliyet ile üretim yapabildiği sektörde o malın ihracatçısı konumunda bulunurken diğer mal ve ürün gruplarında ise ithalat yapan bir pozisyonda bulunacaktır (Bekmez, 2008: 8).

Smith’in teorisini geliştirerek mal üretiminde var olan üstünlüğün mutlak olarak değil mukayeseli olarak izah edilmesi gerektiğini savunan Ricardo’ya göre üstünlüğün derecesine göre ticaret yapılmalı ve rekabet avantajlarının mukayese edilmesi ile uzmanlaşma olmalıdır. Bu durumda rekabet avantajını elde ettiği sektörde ihracatçı diğer sektörde ise ithalatçı konumunda olmalıdır. Bu temel teorilerden sonra gelen tüm teorilerde rekabet avantajına bağlı olarak bir ticaret hareketi söz konusu olmaktadır.

Dünyadaki rekabeti ölçmek için Uluslararası Yönetim Geliştirme Enstitüsü (IMD: International Institute for Management Development) tarafından her yıl rekabet sıralaması yapılmaktadır. Firmaların tek tek rekabet edebilme gücünü ölçmek imkânsız olduğu için firmaların rekabet edebilme kabiliyetlerini belirleyen ve rekabet potansiyellerini değiştirebilen değişkenlerin ölçülmesi yolu ile sıralama yapılmaktadır. Bu sıralamanın bir diğer amacı da firmaların yaratmış oldukları katma değeri ortaya koyarak ülkelerin genel olarak sürdürülebilir katma değer oluşumuna olan etkisini ortaya koymaktadır. Bu endeks 8 ana kıstas ve toplam 250 başlık altında rekabet gücünü tespit etmeye çalışmaktadır. Her yıl yayımlanan rekabet endeksi şeklinde kitaplaştırılır (Yalın Enstitü,2017).

Tablo 14: Dünya Rekabet Gücü Yıllığı Ülke Sıralamaları (2015-2016)

Ülkeler	Endeks Değeri	2016 Sıralaması	2015 Sıralaması	Ülkeler	Endeks Değeri	2016 Sıralaması	2015 Sıralaması
Hong Kong	100.000	1	2	Fransa	73.464	32	32
İsviçre	98.018	2	4	Polonya	71.303	33	33

Ülkeler	Endeks Değeri	2016 Sıralaması	2015 Sıralaması	Ülkeler	Endeks Değeri	2016 Sıralaması	2015 Sıralaması
ABD	97.881	3	1	İspanya	69.354	34	37
Singapur	97.649	4	3	İtalya	68.705	35	38
İsveç	92.353	5	9	Şili	67.442	36	35
Danimarka	91.756	6	8	Letonya	66.554	37	43
İrlanda	91.540	7	16	Türkiye	66.551	38	40
Hollanda	91.321	8	15	Portekiz	66.406	39	36
Norveç	90.054	9	7	Slovak Cumhuriyeti	65.886	40	46
Kanada	90.048	10	5	Hindistan	65.831	41	44
Lüksemburg	90.016	11	6	Filipinler	65.540	42	41
Almanya	88.569	12	10	Slovenya	64.870	43	49
Katar	86.716	13	13	Rusya	63.939	44	45
Tayvan	86.374	14	11	Meksika	63.235	45	39
BAE	86.065	15	12	Macaristan	62.649	46	48
Yeni Zelanda	85.606	16	17	Kazakistan	62.636	47	34
Avustralya	84.270	17	18	Endonezya	62.376	48	42
Birleşik Krallık	83.338	18	19	Romanya	62.268	49	47
Malezya	83.048	19	14	Bulgaristan	61.743	50	55
Finlandiya	82.037	20	20	Kolombiya	58.293	51	51
İsrail	80.827	21	21	Güney Afrika	57.797	52	53
Belçika	80.688	22	23	Ürdün	56.875	53	52
İzlanda	80.580	23	24	Peru	56.202	54	54
Avusturya	80.159	24	26	Arjantin	53.748	55	59
Çin Anakarası	79.351	25	22	Yunanistan	52.125	56	50
Japonya	78.716	26	27	Brezilya	51.676	57	56
Çek Cumhuriyeti	76.145	27	29	Hırvatistan	51.589	58	58
Tayland	74.681	28	30	Ukrayna	46.512	59	60
Kore Cumhuriyeti	74.195	29	25	Moğolistan	45.790	60	57
Litvanya	74.039	30	28	Venezuela	32.603	61	61
Estonya	73.548	31	31				

Kaynak (IBD, 2017)

Yukarıda verilen Dünya Rekabet Endeksine göre 61 ülke içerisinde Türkiye Cumhuriyeti 38. Sırada yer almaktadır. Bir önceki yılın verilerine göre sıralamada 2 basamak yükselmiştir. 0 ile 100 puan arası değerlendirilen endeks tablosunda 2016 yılına karşılık temsil ettiği değer 66,551 olmuştur.

2.1.3.5.Şeffaflık

DYSY yapmak isteyen yatırımcılar ev sahibi ülkenin ekonomik göstergeler başta olmak üzere istatistiki verilerin kurallar ve düzenlemeler doğrultusunda alınmasını

beklemektedir. Yatırım süreci boyunca ise hükümet tarafından alınan kararlardan haberdar olmayı ve alınan kararların anlaşılır olmasını beklemektedir. Bu şeffaflıktan en temel kasıt bilgi ve belgelerin herkes tarafından sorunsuz ve engelsiz bir şekilde elde edilebilmesidir. Ülke yönetimleri şeffaflıktan uzaklaştıkça yolsuzluk ve risklerin artacağı varsayılacağından yatırımcılar açısından şeffaflık yatırımların temel belirleyicilerinden birisi haline gelmektedir (Candemir, 2006).

Şeffaflık kavramında ele alınan en temel sorun yolsuzluk kavramıdır. Temel olarak ekonomi literatüründe yolsuzluk devlete ait olan belirli bir malın şahsi çıkarlar uğruna satılması olarak yer bulmuştur (Shleifer ve Vishny, 1993:599). Yolsuzluk ise yabancı yatırımcı için tahmin edilmesi zor bir maliyet doğurur. Zira şeffaf piyasa ekonomisi altında tüm harcamalar sabit ve belli iken yolsuzlukta işlemlerin yürüyebilmesi için rüşvet verilmek zorundadır ve bu çoğu durumda keyfi bir miktara bağlıdır. Yatırım ne denli büyürse verilecek miktar da o denli fazla olacağından yolsuzluk bir nevi DYSY üzerine konulan ek bir vergi gibi işlemektedir (Aydoğuş vd., 2005:17).

Yolsuzluk miktarları üzerine kesin bir veri elde etmek neredeyse imkânsızdır. Zira yasadışı olan bir faaliyetin verisini elde etmek bu yasadışılığı bir anlamda ortaya koymak olacaktır. Bu alanda yapılan çalışmalar genellikle saha araştırması yoluyla elde edilen bilgilere dayandırılmaktadır. Yolsuzluk üzerine yapılan en genel araştırma Uluslararası Şeffaflık Örgütü (TI) tarafından her yıl yayımlanan Yolsuzluk Algı Endeksi'dir. Bu endeks 0 ile 100 arası değerlerden oluşmakta ve her ülkede yapılan anketler neticesinde yolsuzluk algısını tespit etmeye çalışmaktadır.

Tablo 15: Yolsuzluk Algılama Endeksi (2016)

Ülke	Değer	Sıralama	Ülke	Değer	Sıralama	Ülke	Değer	Sıralama	Ülke	Değer	Sıralama
Yeni Zelanda	90	1	Gürcistan	57	44	Zambiya	38	87	Rusya	29	131
Danimarka	90	1	Letonya	57	44	Kolombiya	37	90	Ukrayna	29	131
Finlandiya	89	3	Grenada	56	46	Endonezya	37	90	İran	29	131
İsveç	88	4	Kıbrıs	55	47	Makedonya	37	90	Guatemala	28	136
İsviçre	86	5	Moritus	54	50	Fas	37	90	Myanmar	28	136
Norveç	85	6	Ruanda	54	50	Liberya	37	90	Papua Y. Gine	28	136
Singapur	84	7	Güney Kore	53	52	Arjantin	36	95	Kırgızistan	28	136
Hollanda	83	8	Namibya	52	53	El Salvador	36	95	Lübnan	28	136
Kanada	82	9	Slovakya	51	54	Maldivler	36	95	Nijerya	28	136
Almanya	81	10	Malezya	49	55	Sri Lanka	36	95	Gine	27	142
Lüksemburg	81	10	Hırvatistan	49	55	Benin	36	95	Moritanya	27	142

Ülke	Değer	Sıralama	Ülke	Değer	Sıralama	Ülke	Değer	Sıralama	Ülke	Değer	Sıralama
Birleşik Krallık	81	10	Ürdün	48	57	Peru	35	101	Mozambik	27	142
Avustralya	79	13	Macaristan	48	57	Trinidad ve Tob.	35	101	Nikaragua	26	145
İzlanda	78	14	Romanya	48	57	Filipinler	35	101	Bangladeş	26	145
Hong Kong	77	15	Küba	47	60	Tayland	35	101	Kamerun	26	145
Belçika	77	15	İtalya	47	60	Timor-Leste	35	101	Gambiya	26	145
Avusturya	75	17	Suudi Arabistan	46	62	Gabon	35	101	Madagaskar	26	145
ABD	74	18	Sao Tome ve P.	46	62	Nijer	35	101	Tacikistan	25	151
İrlanda	73	19	Surinam	45	64	Guyana	34	108	Uganda	25	151
Japonya	72	20	Karadağ	45	64	Cezayir	34	108	Komorlar	24	153
Uruguay	71	21	Umman	45	64	Mısır	34	108	Türkmenistan	22	154
Estonya	70	22	Senegal	45	64	Fildişi Sahili	34	108	Zimbabve	22	154
Fransa	69	23	Güney Afrika	45	64	Etiyopya	34	108	Kamboçya	21	156
Bahamalar	66	24	Yunanistan	44	69	Bolivya	33	113	Özbekistan	21	156
Şili	66	24	Bahreyn	43	70	Vietnam	33	113	Kongo D.	21	156
BAE	66	24	Gana	43	70	Ermenistan	33	113	Haiti	20	159
Butan	65	27	Solomon Adaları	42	72	Pakistan	32	116	Burundi	20	159
İsrail	64	28	Sırbistan	42	72	Mali	32	116	O.Afrika Cumh.	20	159
Polonya	62	29	Burkina Faso	42	72	Tanzanya	32	116	Çad	20	159
Portekiz	62	29	Türkiye	41	75	Gitmek	32	116	Kongo Cumh.	20	159
Barbados	61	31	Kuveyt	41	75	Dominik Cumh.	31	120	Angora	18	164
Tayvan	61	31	Tunus	41	75	Ekvador	31	120	Eritre	18	164
Katar	61	31	Bulgaristan	41	75	Malawi	31	120	Venezuela	17	166
Slovenya	61	31	Brezilya	40	79	Honduras	30	123	Irak	17	166
Saint Lucia	60	35	Çin	40	79	Meksika	30	123	Gine-Bissau	16	168
S.Vincent ve Gren.	60	35	Hindistan	40	79	Paraguay	30	123	Afganistan	15	169
Botsvana	60	35	Belarus	40	79	Laos	30	123	Libya	14	170
Dominika	59	38	Jamaika	39	83	Azerbaycan	30	123	Yemen	14	170
Cape Verde	59	38	Arnavutluk	39	83	Moldova	30	123	Sudan	14	170
Litvanya	59	38	Bosna Hersek	39	83	Cibuti	30	123	Suriye	13	173
Kosta Rika	58	41	Lesotho	39	83	Sierra Leone	30	123	Kore (Kuzey)	12	174
Bruney	58	41	Panama	38	87	Nepal	29	131	Güney Sudan	11	175
İspanya	58	41	Moğolistan	38	87	Kazakistan	29	131	Somali	10	176

Kaynak: (transparency.org, 2017)

Yukarıdaki tabloda 2016 yılı için hesaplanan endeks tablosu verilmiştir. Bu tabloya göre yolsuzluk algısının en az olduğu ülke Yeni Zelanda ve Danimarka olmuştur. Yolsuzluk algısının en çok bulunduğu ülke ise Somali ve Güney Sudan olarak tespit edilmiştir. Türkiye Bu listede 41. sırada yer almaktadır.

Tablo 16: Yıllar itibariyle Yolsuzluk Algı Endeksi Türkiye (1998-2017)

Yıl	Endeks Değeri
1998	34
1999	36
2000	38
2001	36
2002	32

Yıl	Endeks Değeri
2003	31
2004	32
2005	35
2006	38
2007	41
2008	46
2009	44
2010	44
2011	42,1
2012	49
2013	50
2014	45
2015	42
2016	41
2017	40

Kaynak: (TI, 2017)

*1998-2011 yılları arası endeks 0 ila 10 arası değerle ile ölçüldüğünden tabloda kolay mukayese yapılabilmesi açısından bu yıllardaki değerler 10 kat olarak tabloda gösterilmiştir.

Yukarıdaki endeks şeffaflık örgütü tarafından her yıl yayımlanan yolsuzluk algı endeksinin yıllar itibariyle değişimini bize göstermektedir. Endeks toplumun yolsuzluk algısını ölçmek amacı ile Dünya genelinde aynı değişkenlerin kullanılması ile hazırlanmaktadır. 0 puan en yüksek yolsuzluk algısına sahip olduğunu göstermekte iken 100 puan ise yolsuzluk algısının bulunmadığına işaret etmektedir. Endeks 1998 yılında itibaren incelendiğinde en düşük seviye olan 31 puanı 2003 yılında görmüştür. Bu yıldan itibaren endeksin bir artış trendi içerisine girdiği görülmektedir. Bu artış 2008 yılına kadar devam etmektedir. 2008 yılında yaşanan küresel finans krizinin de etkisi ile 2008 yılından sonra 2011 yılına kadar azalma eğilimi devam etmiş ve 2012 ve 2013 yıllarında sırası ile 49 ve 50 puan seviyesi görülmüştür. 2013 sonrası ise 2017 yılındaki son veriye kadar sürekli olarak azalmış ve son yıl 40 puan alarak 2007 yılı öncesi seviyelerine geri dönmüştür.

2.1.3.6. Fikri ve Sınai Haklar

Ticari hayatın içerisinde yer alan önemli problemlerden birisi fikri ve sınai hakların korunması mevzuudur. Artan teknolojik gelişmeler ile şirketler pazar paylarını geliştirebilmek ve küresel anlamda müşteri potansiyeli elde edebilmek için sürekli olarak bir Araştırma-Geliştirme faaliyeti içerisinde bulunmaktadır. Bazı durumlarda bu faaliyetler yıllar süren bir birikim ve çalışmanın sonucu olabilmektedir. Bu durumda ortaya çıkan yeni

ürünün taklit edilmesi ya da kopyalanması çok büyük maddi kayıplara neden olacağından bu hakların güvence altına alınması ve yatırım yapılan ülkenin bu haklara güvenceyi garanti etmesi çok büyük önem taşımaktadır. Eğer yaptığı yatırım sonucu elde edilecek yeni ürün böyle bir korumadan mahrum kalabilecek ise o yatırım asla gerçekleşmeyecektir (Branstetter ve Saggi, 2009:2).

Genel olarak Telif Hakları ve Fikri Mülkiyet, bir eser üzerinde var olan maddi ve manevi anlamdaki tüm hakları kapsamaktadır. Fikri mülkiyet, isimden de anlaşılacağı gibi bir kişiye veya kuruluşa ait olan fikir ürünüdür; bu fikirler belli bir zaman sonra projelendirilip yeni bir ürüne yol açabilmektedir. Sinaî Mülkiyet ise; tarım ve sanayi sektörü içinde meydana gelen yeni keşiflerin, tasarımların ve özgün çalışmaların onu ortaya çıkarmaktan şirket ve onun markası adı altında koruma altına alan gayri maddi bir haktır (Gümrük Bakanlığı, 2017).

Günümüzde birçok ülkede haklar koruma altına alınmaktadır. Bu koruma elbette yatırım yapılan ülkenin yasaları ile sağlanmaktadır. Genel olarak yukarıdaki başlıklar altında elde edilen fikri veya sınai haklar aşağıdaki yöntemler ile yasal güvence altına alınmaktadır (Ongun, 1996):

- a) Patentler:** Devlet tarafından resmi olarak bir icat veya bir buluş için verilen bir belgedir. Patentler belli bir süre içerisinde buluşu koruma altında tutmaktadır. Patent bir çeşit mülkiyet olduğu için ticari bir mal gibi alınıp satılabilmesi, ipotek altına alınıp miras kanalı ile bir başkasına devredilebilmesi mümkün olmaktadır.
- b) Telif hakları:** Genellikle sanatsal faaliyetlerde benzer ürünlerin kopyalanması ve satışa çıkarılması yasaklar. Bu şekilde ürünün sahibi eserinin sadece kendi isteği ile satılabilmesini sağlayabilmektedir.
- c) Ticari markalar:** Ticari hayatta müşteriler açısından oldukça önemli olan ürünün markası bir sembol harf ya da yazı olabilmektedir. Firma bu işaretlerle mal veya hizmetlerinin müşterilerce ayırt edilmesini sağladığı için bu ifade ya da şekli bir başkasının kullanmasına yasalar tarafından müsaade edilmemektedir.
- d) Coğrafi işaretler:** Küreselleşen Dünya piyasasında bir ürünün hangi coğrafi bölgede üretilmiş olduğu büyük önem taşımaktadır. Öyle durumlar vardır ki aynı ürün farklı

iki coğrafi bölgede üretildiğinde talepleri farklı olabilmektedir.

- e) Sınai tasarımlar: Özellikle imalat sanayi içerisinde üretilen yeni ürünlerin özel tasarımları artan rekabet ve teknolojik koşullar altında kopyalanma ve benzerlerinin imal edilmesinin engellenmesi amacıyla koruma altına alınmıştır.
- f) Entegre devreler: Artan elektronik gelişmeler tek bir yonga üzerine farklı mimari yapıları mümkün kılmakta ve her bir mimari tasarım tıpkı yukarıdaki yöntemler gibi koruma altına alınmaktadır.

Dünya genelinde en çok başvuru koruma yöntemi patent olmaktadır.

Tablo 17: Türkiye Patent Başvuru Sayıları (1995-2017)

Yıl	Yerli		Yabancı		Genel	
	Toplam	Artış Oranı	Toplam	Artış Oranı	Toplam	Artış Oranı
1995	170	-	1520	-	1690	-
2000	277	0,36%	3156	20,56%	3433	13,68%
2005	935	36,50%	2526	138,22%	3461	53,01%
2010	3250	25,58%	5093	-4,44%	8343	15,22%
2015	5512	13,39%	8446	-0,17%	13958	12,79%
2016	6445	16,93%	10333	12,40%	16778	20,20%
2017	8625	33,82%	10658	3,15%	19283	14,93%

Kaynak: (TPMK, 2018)

Türkiye’de başvuru yapılan patent sayılarının izlenebildiği yukarıdaki tabloda özellikle son yıllarda sürekli bir artış eğilimi gözlemlenmektedir. 2016 yılı sonu itibari ile yerli ve yabancı patent müracaatlarının toplam 16.778 olduğu görülmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TÜRKİYE’DE DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI

Türkiye’de DYSY tarihçesi, Cumhuriyet öncesi dönemde başlamaktadır. İlk olarak kapitülasyonlar ile gerçekleşen ticaret antlaşmaları yoluyla ülkeye giriş fırsatı yakalayan yabancı sermaye özellikle Osmanlı Devleti’nin gerileme döneminde, devletin yetersiz kaldığı kamu hizmeti yatırımları ile doğal kaynakların işletilmesi alanında faaliyet göstermiştir.

3.1. Türkiye’de DYSY Tarihsel Gelişimi

Osmanlı Devleti kurulduğunda dış ticaret bu günkü anlamı ile gelişmemiştir ve DYSY kavramı henüz tanımlanmamıştır. Bununla birlikte 1838’de imzalanan “*Balta Limanı Antlaşması*” ile Avrupa ülkelerine ve özellikle İngiltere’ye özel imtiyazlar tanınmış ve yabancı sermayenin yurt içi piyasaya açılması resmi olarak başlamıştır (Yavan, 2006). Kapalı bir ekonomi sistemi olan devletin geniş pazarı bir anda sanayi malları üreten batı toplumu için açık bir pazar haline dönüşmüştür. Üretim bantlarından çıkan ürünlerin taşıma maliyetlerinin çok yüksek olması nedeni ile ilk yatırımlar altyapı yatırımları şeklini almıştır (Pamuk, 1994:1). Osmanlı devletinin ilk DYSY’lere bakıldığında ağırlıklı olarak demir yolu ve liman yatırımlarının olduğu gözükmektedir.

Tablo 18: Osmanlı İmparatorluğu’nda Yabancı Sermaye Yatırımları

Yatırımlar	Tutarı (Bin Osmanlı Lirası)	Yıllık Net Getirisi	Getiri Oranı (%)
Demiryolları	53.310	1.040	1,95
Elektrik, Tramvay, Su	5.700	170	2,98
Liman ve Rıhtım	4.710	160	3,4
Sanayi	6.500	560	8,61
Ticaret	2.660	----	----
Madenler	3.580	230	6,42
Banka ve Sigorta	8.200	890	10,85
Devletin Ödediği Demiryolu km Güvencesi	----	420	----
Toplam	84.600	3370	3,98
Dış Devlet Borçları	144.480	13000	8,98
Genel Toplam	234.140	16370	6,99

Kaynak: (Kepenek ve Yentürk, 1997:12)

İmparatorluk döneminde DYSY’lerde büyük pay demiryollarına ayrılmıştır. Bu

yatırımları sırasıyla elektrik ve su yatırımları ile liman yatırımları takip etmektedir. Bu durum yabancı yatırımların belirli bir şekilde altyapı yatırımlarına yöneldiğini göstermektedir.

İmparatorluğa ilk yabancı sermaye girişi, 1854 yılında *Kırım Savaşı* sonrası mali sistemin finansman sıkıntısı çekmesi ile yapılan borçlanmadır. 3 milyon İngiliz sterlini tutarındaki borcu daha sonra alınan diğer borçlar takip etmiştir. 1850'lere gelindiğinde artık Osmanlı İmparatorluğu dış borcu ödeyemeyecek hale gelmiştir (Candemir, 2006). 1881 yılında çıkarılan Muharrem Kararnamesi dış borçların ödenebilmesi amacı ile “*Duyun-u Umumiye İdaresi*” kurulmak zorunda kalmıştır.

Duyun-u Umumiye'nin tesis edilmesi ile Osmanlı İmparatorluğunda modern anlamda işletmecilik de başlamış olmaktadır (Karluk,2001:578). Bu şekilde borç sarmalına giren imparatorluk zorunlu olarak doğal kaynaklarının kullanımını ve gelirlerin yönetimini kaybetmiştir. Batı ülkelerinden alınan borçların ülkelere göre dağılımı 1881 Muharrem Kararnamesi'nde aşağıdaki gibi gösterilmiştir:

Tablo 19: Osmanlı Döneminde Dış Borçlar

Borçlanılan Ülkeler	Borç Oranı (%)
Fransa	40
İngiltere	29
Hollanda	7,6
Almanya	4,7
İtalya	2,6
Avusturya - Macaristan	0,97
Toplam	84,87

Kaynak: (Şener,2008)

Tabloyu incelediğimizde %40 oranla Fransa en borçlu olunan ülke konumunda iken ikinci sırayı İngiltere almıştır. Bu iki ülkeye olan borç toplamı nerede ise dış borçların %70'ine tekabül etmektedir.

Osmanlı İmparatorluğun gerileme döneminin ardından devletin son dönemlerinde sanayinin teşvik edilmesinde önemli bir takım düzenlemeler bulunmaktadır. Bunlar, 1913 yılında “*Teşvik-i Sanayi Talimatnamesi*” ve 1917 yılında çıkarılan “*Teşvik-i Sanayi Kanunu Muvakkatının Sureti Takibi Hakkında Nizamname*” olarak gösterilebilir. Bu yasa ile sanayi tesisleri için arazi bağışı, emlak vergisi, gümrük muafiyeti vb. uygulamalar getirilmiş

olmasına rağmen, çıkarılan kanundan faydalanan işletme sayısı çok düşük kalmıştır (Duran,1998).

Avrupa'dan Osmanlı İmparatorluğu'na gelen yabancı sermaye daha ziyade devletin borçlarını finanse etmeye yönelik olarak verilen krediler şeklinde olmuştur. İmparatorluğun son döneminde yapılan en büyük DYSY Almanya ile Fransa tarafından bu alanda faaliyet gösteren şirketler vasıtası ile 1888 ile 1896 yılları arasında ülke içerisinde döşemiş oldukları demiryolu hatları ile gerçekleşmiştir (Pamuk, 2009:86). İmparatorluğun yıkılmasına kadar geçen sürede gelen DYSY'lerin üçte ikisi tarımsal ürünlerin taşınması için gerekli altyapı hizmetlerine aktarılmıştır. Yatırımların geri kalan kısmı ise, madencilik, ticaret şirketleri, bankacılık ve sigortacılık alanında dağılmıştır (Pamuk,2009:88-89).

a. 1923-1950 Arası Dönem

Cumhuriyetin ilanı ile birlikte, 1923 yılının şubat ayında düzenlenen İzmir İktisat Kongresinde yeni kurulan ülkenin ekonomik kalkınmasını sağlamak ve mevcut sistemin devam edebilmesini temin etmek amacı ile yabancı yatırımları arzulayan ancak tedbirli davranılmasını benimseyen politikanın izlenmesi gerekliliği belirtilmiştir. Gazi Mustafa Kemal bizzat katılarak ülkenin iktisadi geleceği adına oldukça önem verdiği bu kongrenin açılışında ekonomik yapıya yabancı sermaye ile gelecek katkı için şunları söylemiştir (Karluk, 2001: 100).

“İktisat sahasında düşünürken ve konuşurken zannolunmasın ki biz yabancı sermayesine hasım bulunuyoruz. Hayır, bizim memleketimiz geniştir. Çok emek ve sermayeye ihtiyacımız vardır. Binaenaleyh kanunlarımıza uymak, saygı göstermek şartıyla yabancı sermayelerine lazım gelen teminatı vermeye her zaman hazırız ve şayanı arzudur ki, yabancı sermayesi bizim emeğimize ve serveti sabitimize katılsın. Bizim için ve onlar için faydalı neticeler versin, fakat eskisi gibi değil!”

İzmir iktisat kongresinin etkisi ile korumacı politikaların yerine daha liberal bir ekonomik yaklaşımın hakim olmaya başlaması ile yabancı sermaye yatırımlarında bir miktar artış görülmüştür. Yaşanan bu artışların Osmanlı İmparatorluğu döneminden ayrılan tarafı, bağımsız olarak DYSY'lerin olmayışı olarak ifade edilebilir. Yani Cumhuriyet döneminde meydana gelen DYSY'ler Türk vatandaşları ile ortaklık kurma yolu ile gerçekleşmiştir. Ancak Osmanlı dönemi DYSY'lerinde Cumhuriyet döneminin ayrılan tarafı; yabancı

yatırım girişleri yabancı şirket tarafından tek başına değil, bir ortaklık statüsü içerisinde ve Türk ortağın da şirketin yapısına dahil edilerek gerçekleştirilmiş olmasıdır. 1926 yılı sonunda kurulmuş olan 201 adet Türk şirketi mevcuttur. Bu şirketler içerisinde yabancı yatırımcı ortaklı olanların sayısı 66'dır. Şirketlerin sektörel dağılımları ise %31 bankacılık, %29 ticaret, %22'si gıda ve %20'si madencilik alanında faaliyet gösteren şirketler olmuşlardır (Kipal ve Uyanık, 2001:61). Yabancı sermaye yatırımlarının toplam yatırımlar içerisindeki payının ise oranın %43 olduğu görülmektedir. Bu ortaklıkların sektörel dağılımı incelendiğinde; sanayi, elektrik ve havagazı, dokuma, çimento, gıda sektörleri olarak karşımıza çıkmaktadır (Görgün, 2004:32)

Yeni kurulan Cumhuriyetin devraldığı borçların çok olması ve sanayinin gelişmeyişi ile finansal sistemin tam olarak çalışmaması elbette yabancı sermaye açısından büyük riskler taşımaktadır. Dışa bağımlı ekonomik yapısı ve kırılgan finansal sistemi neticesinde ilk yıllarda yabancı yatırımlar düşük seviyede kalmıştır (Apak ve Tavşancı, 2008:37).

Cumhuriyetin ilanından sonra ülkede yabancı sermayeli 94 adet şirket bulunmaktadır (Batmaz ve Tekeli, 2009:116). 1929 krizi tüm Dünya'da olduğu gibi Türkiye Cumhuriyetinde de yabancı sermaye yatırımlarını olumsuz yönde etkilemiştir. Daha sonraki yıllar boyunca ekonomik açıdan etkili olan Keynesyen yaklaşımın temelini atılmasından sonra diğer birçok ülkede olduğu gibi Türkiye Cumhuriyetini de etkisi altına almıştır. 1930'lu yıllarda özel kesimin yeterli sermaye birikimine sahip olmaması ve Keynesyen yaklaşımın da etkisi ile devlet üretici olarak doğrudan piyasaya girmiştir. Devlet, bu tarihten sonra tüm ekonomide etkin bir rol almıştır (Ay, 2007: 17).

Cumhuriyetin ilanından sonra yabancı sermaye ile ilgili ilk çıkan mevzuat 1925 yılında yayımlanan 447 sayılı Menkul Kıymetler ve Kambiyo Borsaları Kanunudur. Böylelikle döviz piyasasında düzenleme yapılmış ve borsada işlem gören yabancı hisse senetleri kontrol altına alınmıştır.

İkinci düzenleme ise 1926 yılında yapılmıştır. Kabotaj kanunu çıkarılarak ülke sınırları içerisinde limandan limana taşımacılık faaliyetlerini, sadece Türk gemilerinin yapmasına müsaade edilmiştir. Yeraltı zenginlikleri konusunda ise özellikle maden işletmeciliğinde taş kömürü ile bakır madenleri 1936 yılında tekrar geri alınmıştır. Diğer madenlere yönelik tarama ve işletme faaliyetlerine ağırlık verilmiştir (Özçelik ve Tuncer,

2007: 264).

Yabancı sermaye ile ilgili olarak çıkartılmış olan bir diğer önemli kanun ise 1930 yılında çıkartılan “1567 Sayılı Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu” ‘dur. Çıkartılan bu kanun ile hükümet döviz piyasasını düzenlemek ve yabancı sermaye hareketlerinin kontrol ve denetim altına almak istemiştir. Bu kanun ile resmi olarak liberal ekonomik sistem terk edilmiş ve korumacı politikalar benimsenmiş olmaktadır (Erdilek,2006).

Yabancı sermaye hareketlerini düzenleyen bir diğer kanun ise 1947 yılında 13 sayılı bakanlar kurulu kararı olarak yayımlanmıştır. Yayımlanan bu karar ile yabancı sermayenin ülkeye giriş şekli ve yabancı sermayenin transfer şekilleri hakkında ek düzenlemeler yapılmıştır (Batmaz ve Tekeli, 2009:118).

Tablo 20: Türkiye Cumhuriyetinde DYSY (1926-1933)

Yıllar	Milyon TL	Milyon sterlin
1926	6,5	0,7
1927	5,3	0,6
1928	8,0	0,8
1929	12,0	1,2
1930	1,2	0,1
1931	0,8	0,1
1932	4,2	0,6
1933	1,1	0,2
Toplam	39,1	4,3

Kaynak: (Tezel,1994:195)

DYSY, cumhuriyet sonrası dönemde düşük seviyede devam etmiştir. Bunun öncelikli sebebi; yıkılan imparatorluğun yerine kurulan cumhuriyetin imparatorluk ile gelen borçları devralması, 1929 bunalımı ile beraber küresel anlamda uygulanan millileştirme sürecine girilerek birçok yabancı yatırımın millileştirilmesi ve yukarıda söz edilen kanuni düzenlemelerdir. Daha sonra ortaya çıkan 1. Cihan harbi de dikkate alınacak olursa cumhuriyetin ilk yıllarında yabancı yatırım anlamında çok zayıf bir dönem geçirilmiştir.

Tablo 21: Millileştirilen Yabancı Şirketler (1923-1945)

Sıra	Satın Alınan Tesis	Ödenen	Para Cinsi	Tarih ve İlgili Kanun
1	Anadolu ve Mersin-Tarsus-Adana demiryolları, Haydarpaşa Limanı şirketleri	204.175.400	İsviçre Frangı	31.01.1928 tarih ve 1375 Sayılı Kanun

Sıra	Satın Alınan Tesis	Ödenen	Para Cinsi	Tarih ve İlgili Kanun
2	Mudanya-Bursa Demiryolu T.A.İ.	50.000	TL	30.05.1931 tarih ve 1825 Sayılı Kanun
3	İstanbul Türk Anonim Su Şirketi	1.300.200	F.Frangı	20.05.1932 tarih ve 2198 Sayılı Kanun
4	İzmir Rıhtım Şirketi (Rıhtım ve Tramvay)	7.827.700	F.Frangı	12.06.1933 tarih ve 2309 Sayılı Kanun
5	İzmir-Kasa ve Temdidi (İzmir-Afyon ve Manisa-Bandırma)	162.468.000	F.Frangı	31.05.1934 tarih ve 2487 Sayılı Kanun
6	İstanbul Rıhtım ve Antrepo Türk Anonim Şirketi	32.980.100	F.Frangı	23.12.1934 tarih ve 2659 Sayılı Kanun
7	Aydın Demiryolu	1.825.800	Sterlin	30.05.1935 tarih ve 2745 Sayılı Kanun
8	İstanbul Telefon Türk Anonim Şirketi	800.000	Sterlin	13.06.1936 tarih ve 3054 Sayılı Kanun
9	Ereğli Şirketi (Ereğli Limanı, Zonguldak Çatalağzı demiryolu ve maden işletmeleri)	3.500.000	TL	31.03.1937 tarih ve 3146 Sayılı Kanun
10	Şark Demiryolları Türk Anonim Şirketi	20.760.000	İsviçre Frangı	26.04.1937 tarih ve 3155 Sayılı Kanun
11	Üsküdar ve Kadıköy Türk Anonim Su Şirketi	400.000	TL	11.04.1938 tarih ve 3359 Sayılı Kanun
12	İzmir Telefon Türk Anonim Şirketi	1.200.000	TL	25.04.1938 tarih ve 3375 Sayılı Kanun
13	İstanbul Türk Anonim Elektrik Şirketi	1.873.000	Sterlin	22.06.1938 tarih ve 3480 Sayılı Kanun
14	İstanbul Tramvay Şirketi	169.000	Sterlin	12.06.1939 tarih ve 3642 Sayılı Kanun
15	İstanbul Türk Anonim Tünel Şirketi	175.000	TL	12.06.1939 tarih ve 3643 Sayılı Kanun
16	Ankara Elektrik ve Havagazı T.A.İ. Adana Elektrik T.A.İ.	6.661.100	TL	05.07.1939 tarih ve 3688 Sayılı Kanun
17	Bursa ve Müttehit Elektrik T.A.İ. Mersin Elektrik T.A.İ. (Bursa, Mersin, Edirne, Gaziantep elektrik tesisleri ve işletme hakları)	195.100	Sterlin	05.07.1939 tarih ve 3689 Sayılı Kanun
18	Ilıca-İskele-Pala Demiryolu T.A.İ.	10.000	TL	22.05.1941 tarih ve 4127 Sayılı Kanun
19	İzmir Tramvay ve Elektrik T.A.İ.	10.223.800	İsviçre Frangı karşılığı TL	19.07.1943 tarih ve 4483 Sayılı Kanun
20	İzmir Suları Anonim Şirketi	1.399.200	İsviçre Frangı karşılığı TL	05.06.1944 tarih ve 4583 Sayılı Kanun

Kaynak: (Tuncer, 1968:70-72)

Yukarıdaki tabloda tarih sırası ile verilen millileştirmeler gösterilmektedir. 1928 yılında Anadolu ve Mersin-Tarsus-Adana demiryolları ve Haydarpaşa Limanı şirketlerinin millileştirilmesi yapılmış, 1944 yılına gelene kadar toplamda 20 ayrı millileştirme işlemi gerçekleştirilmiştir.

b.1950-1980 Arası Dönem

Bu dönem Türk ekonomik ve siyasi hayatında çok büyük hadiselerin meydana geldiği bir dönem olmuştur. 1950 yılında çok partili siyasi hayata ilk defa geçiş yapılmış ve tek

başına bir iktidar ile ülke yönetilmeye başlanmıştır. 1960 yılında askeri darbe ile yıkılan Demokrat Parti dönemi Cumhuriyet Halk Partisi iktidarına son vermiş ve doğal olarak onun takip ettiği politikaları da değiştirmiştir. Bu dönem dışı kapalı bir büyüme modelinin tercih edildiği ekonomik anlamda ise liberal politikaların hâkim olduğu bir dönem olmuştur. Dönemin diğer uluslararası gelişmelerinin de etkisi ile ithal ikameci sanayileşme stratejisi benimsenmiş ve tamamen dışı kapalı bir politika izlenmiştir (Batmaz ve Tunca, 2005:103).

Çok partili siyasi hayatın Türkiye Cumhuriyetine geldiği 1946 yılından sonra ülkenin genel anlamda kalkınma politikalarının hakim olduğu 1950’li yılların başlarına kadar olan dönem içerisinde Türkiye Cumhuriyetinde görece daha liberal bir ekonomi anlayışı hâkim olmuştur. Bu dönemde kamu yatırımları daha çok alt yapı yatırımları şekline gerçekleşmiştir. Alt yapı yatırımlarına yönelmenin nedeni özel sektörün yatırım seviyesinin artması ve gelişmesi için uygun bir zemin oluşturulmak istenmesidir. Sanayileşmeyi temel ekonomik hedef haline getiren hükümet politikaları olmasına rağmen, bu dönem boyunca tarım sektörü ekonomik gelişmede temel belirleyici sektör olarak kalmaya devam etmiştir (Ay, 2007:18–19).

Bu dönemde yine yabancı sermayenin teşviki ile ilgili ilk yasa olan 5583 sayılı “*Hazinece Özel Teşebbüslere Kefalet Edilmesine ve Döviz Taahhüdünde Bulunulmasına Dair Kanun*” çıkarılmıştır. Çıkarılan bu kanun yabancı sermaye sahiplerine para transferlerinde kolaylıklar sağlamakla birlikte, borç aldıklarında bunu döviz ile transfer edebilmelerine olanak sağlamıştır (Karluk, 1983: 49).

1950 yılında yaşanan bir diğer önemli gelişme Türkiye Sınai Kalkınma Bankası’nın ihdas edilmesinde Dünya Bankası’nın aktif bir rol almış olmasıdır. Zira bu banka ile amaçlanan, yabancı yatırımların sermaye ve üretim tekniklerinden istifade etmektir. Aynı yıl yürürlüğe konulan “*Hazinece Özel Teşebbüslere Kefalet Edilmesine ve Döviz Taahhüdünde Bulunulmasına Dair Kanun*” bir yıl sonra iptal edilerek yerine 1951 yılında “*5821 sayılı Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Kanunu*” yürürlüğe konulmuştur. Bu kanun ile birlikte yabancı sermaye sadece Türk özel sermayesinin yatırım yapma olanağı olan iş alanlarına giriş yapabilecektir. Bu kanun ile kast edilen yabancı sermayenin girişlerden sonra bir tekel oluşumuna izin verilmemek istenmesidir. Bu doğrultuda gelecek olan yabancı yatırımın öncelikle sanayi alanında ve daha sonra enerji, madencilik ve turizm sektörlerine yönelmesi bekleniyordu. Yapacakları bu yatırım sonucu elde edecekleri karın

ise sadece %10'luk bir kısmını geri götürebilmelerine olanak tanımakta idi. Elbette üç yıl yürürlükte kalan bu kanun beklenen şekilde sonuçlanmadı ve yerine 1954 yılında “6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu” çıkarılmıştır.

Yabancı sermayeyi teşvik kanunu son derece liberal yaklaşımlar içermektedir. Bu kanun bir önceki kanundan alınan dersler ile hazırlanmıştır. Örneğin; kanun, yurtdışına sermaye transferi ile ilgili sınırlandırmaları tamamen kaldırmıştır. Daha önceleri yabancı sermayeye kapalı olan tarım ve ticaret sektörlerini de yabancı yatırımcılara mümkün kılmıştır. Bir diğer önemli konu ise sermaye ile birlikte makine ve teçhizatın da getirilmesine olanak tanınmasıdır (Batmaz ve Tekeli, 2009:119).

Bu kanundan sonra yabancı sermaye girişini sağlayan bir başka kanun olan “Maden Kanunu” ile daha önce çıkarılan “Türk Parasının Kıymetini Koruma” hakkındaki kanun maddesine ek olarak 17 sayılı karar çıkartılmıştır (Yüksel,1999:257). Bu dönemde çıkarılan özel bir kanun ile yabancı şirketlerin ülke topraklarında petrol arama ve sondaj yapma hakkı ile bulunacak petrolün dağıtım faaliyetlerine müsaade edilmiştir. Maden kanunu da aynı petrol kanununda olduğu gibi arama ve işletme hakkını tanıyarak elde edilecek karların sınırsız bir şekilde yurt dışına çıkarılmasına müsaade etmektedir.

Tablo 22: Türkiye'de DYSY (1950-1979)

Yıl	Gelen Sermaye Milyon \$	Kümülatif Toplam
1954 öncesi	2,8	2,8
1954	2,2	5
1955	1,2	6,2
1956	3,4	9,6
1957	1,3	10,9
1958	1,1	12
1959	3,4	15,4
1960	1,9	17,3
1961	1,2	18,5
1962	4,2	22,7
1963	4,5	27,2
1964	11,9	39,1
1965	11,6	50,7
1966	9,7	60,4
1967	9	69,4
1968	13,9	83,3
1969	13,2	96,5

Yıl	Gelen Sermaye Milyon \$	Kümülatif Toplam
1970	9	105,5
1971	11,7	117,2
1972	12,8	130
1973	67,3	197,3
1974	-7,7	189,6
1975	15,1	204,7
1976	8,9	213,6
1977	9,2	222,8
1978	11,7	234,5
1979	-6,4	228,1

Kaynak: (DPT,1987)

Tabloyu incelediğimizde en dikkat çeken, değişikliğin 1974 yılında yaşanmış olmasıdır. 1973 yılında ortaya çıkan küresel petrol krizi ile 1973-1974 yılları arasında petrol fiyatları dört katına kadar artış göstermiştir. Bu durum gelişmiş ve gelişmekte olan her ülkeyi etkilemiş ve Türk ekonomisi bu şoku atlatamadan, 1974 yılında düzenlenen Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında ise yabancı sermayenin ülkeden çok hızlı bir çıkış yaptığı görülmüştür.

Dönem içerisinde iki adet kalkınma planı hazırlanmıştır. Bu kalkınma planlarının uygulandığı dönemde DYSY Türkiye’de oldukça düşük seviyelerde kalmıştır. Söz konusu düşük seviyelerin altında birkaç önemli faktör yatmaktadır.

- Bürokrasi yabancı sermayeye daima çekinceli yaklaşmış ve tehlikeli görmüştür.
- Yabancı sermaye çekmek için yapılan kanun düzenlemeleri liberal yaklaşımlar içerse de mevzuat yapısının oldukça karmaşık tutulması yatırımların gelmesinin önünde engel teşkil etmiştir.
- Son olarak makine ve teçhizatın getirilmesi sonradan serbest bırakılsa da yabancı uyruklu personel istihdamı önündeki engeller yüzünden gereken insan kaynağı desteğini alamayan şirketler yatırım yapmaktan vazgeçmişlerdir.

Bu dönemde başlayan genişletici politika uygulamaları 1980’lere kadar devam etmiştir. Ayrıca, Kıbrıs Barış harekâtını ardından ABD yönetimi tarafından uygulanmaya başlayan ambargo, dış ticareti olumsuz yönde etkilemiştir. Bu dönemde ekonomik gelişmeler birçok olumsuzluk ile karşılaşmış cari açığın sürekli olarak artması ve beraberinde yaşanan bir takım şoklar mevcut olan döviz darboğazı ile bir araya gelerek,

üretimi durma noktasına getirmiştir. Bu dönem bir başka askeri darbe ile son bulmuştur.

c. 1980-2002 Arası Dönem

Petrol krizi ile başlayan stagflasyon sorunu, Kıbrıs harekatı ve ABD gibi gelişmelerin toplamı ile ekonominin tıkanma noktasına geldiği 1980 yılı tam anlamı ile bir dönüşüm yılı olmuştur. Dış ticaret politikalarında yaşanan köklü değişimler kendisini DYSY alanında da göstermiştir. 24 Ocak 1980 yılında çıkartılan özel bir kanun ile uygulanan istikrar programı birçok alanda olduğu gibi DYSY alanında da bir takım değişikliklerin yapılmasına neden olmuştur. Bu programın ardından birçok kanun ve düzenleme yapılarak finansal sistemde köklü değişikliklere gidilmiştir (Kar ve Kara,2003). Bu noktaya kadar Türkiye ekonomisi, cumhuriyetin ilanından 1980'lere kadar olan süreçte, ekonomik yapının devlet desteği olmadan denge noktasına gelemeyeceği, hükümetin gelir ve harcama gücünü kullanmak sureti ile en uygun büyümeyi sağlayabileceğini savunan Keynesyen ekole uygun olarak yönetilmiştir (Buluş, 2003: 66).

İstikrar programı bir anlamda Dünya ekonomik sistemine uyum sağlama çabasıdır. Bu program ile ithal ikameci sanayileşme politikası tümüyle terk edilmiş ve ithal mallarına uygulanan denetimler, kota ve bazı yasaklar kaldırılmıştır. Bu politikalar ile hükümetin temel hedefi ihracatın teşvik edilmesi olmuştur (Varol,2003:156). Artık yeni uygulanan stratejinin adı, *ihracata yönelik sanayileşme stratejisi* olmuştur. Yeni dönemde, bir önceki dönemde tecrübe edilen bürokratik engellerin azaltılması yönünde adımlar atılmıştır.

24 Ocak kararları ile en büyük adım döviz kuru politikası üzerinde atılmıştır. Günlük döviz kuru uygulamasına geçilmiş ve dış ticarete serbestleşme adımları atılmıştır. Bununla beraber yabancı sermaye teşviki için çalışmalar yapılmıştır. Sanayi sektöründe ise kapasite artırımı yaratmak yerine var olan kapasitenin artırılması, atıl kapasitenin giderilmesi hedeflenmiştir (Sezgin,2009:180). Yine bu kararlar ile Türkiye'de yıllardan beri izlenmekte olan kalkınma stratejisi tamamen değiştirilmek sureti ile serbest piyasa mekanizmasının aktif hale getirilesi amaçlanmıştır (Ay, 2000: 15).

Yabancı sermaye yatırımları üzerine Yabancı sermaye Genel Müdürlüğü kurulmuş ve Rekabet Kurumu ile Türk Patent Enstitülerinin de kurulması ile yabancı sermaye için gerekli altyapı çalışmaları yapılmıştır. Bu çalışmalarla anlaşılan, Türk devletinin korumacı politikalardan vazgeçerek özelleştirmeler ile devlet elinin gücünü azaltmak ve özel

sermayeyi güçlendirmek istemesidir. DPT bünyesinde kurulan Yabancı Sermaye Dairesi bürokratik anlamda birçok konunun halledilmesine zemin hazırlamıştır.

1954 yılında yayımlanan “6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu” ile o yıllarda benzer örnekler ile mukayese edilecek olur ise en fazla serbestiyet içeren kanunlardan birisi olmuştur. Bu kanun mevzuat sıkıntıları yüzünden etkin kullanılmadığından 1980’li yıllarda başlayan serbestleşme hareketleri ile kambiyo mevzuatında değişiklikler yapılmıştır. Bu tarihte alınan “sermaye çerçeve kararları” diğer ülkeler ile mukayese edildiğinde son derece liberal bir mevzuatın varlığını ortaya koymaktadır.

Belirli bir dönem içerisinde belirli bir bölge ya da özellikli alanlar için tanınan müsaadeleri içeren çerçeve kararları ise 1986 ve 1992 yıllarında toplamda iki kez değişikliğe uğramıştır. Fakat en önemli değişiklik 1995 yılında yürürlüğe konulan “95/ 6990 sayılı Yabancı Sermaye Çerçeve Kararı” ile yapılmıştır.

Yürürlüğe konulan bu mevzuat çerçevesinde (DPT,2000:8);

- Yabancı yatırım sahipleri, Türk sermayedarları ile aynı hak ve sorumluluklara sahiptir.
- Yerli olmayan yatırımlarda şirketin mevcut ortaklık paylarının oranlarına ilişkin herhangi bir kısıtlama bulunmamaktadır.
- Daha önce döviz hesabında tutulması mümkün olmayan yurt dışından getirilmiş sermayeler bundan böyle Türk lirası hesaplarında tutulmak yerine istenildiği takdirde yabancı para cinsinden muhafaza edilebilecektir.
- Ticari işlemler sonucu doğal olarak elde edilen kar paylarının ve diğer gelirlerin yurt dışına çıkarılması ile tasfiye vb. hallerde elde dileyebilecek olan tasfiye payı ve buna bağlı herhangi bir gelir de aynı şekilde yurt dışına aktarılabilir.
- Daha önceleri yabancı istihdamı mümkün değil iken ihtiyaç hâsıl olması halinde yabancı uyruklu kişilerin istihdam edilmesinin önü açılmıştır. Özellikle teknolojik altyapı bakımından yetişmiş işgücü yönlendirilerek maliyetlerde ve üretimde ciddi bir avantajın elde edileceği varsayılmıştır.

- Önceleri belirli ve uzun bir onay süreci ile işleyen Lisans, teknik yardım ve yönetim anlaşmalarının bu zorunlu onay mecburiyeti kaldırılmış, bunun yerine tescil yaptırılması yeterli görülmektedir.
- Dış kredi anlaşmalarının onay olmaksızın kullanılmasının önündeki tüm engeller kaldırılmış ve dış kredi sorunsuz bir şekilde kullanılmasına müsaade edilmiştir.

Yabancı sermaye izinlerinde ise 1980-1990 yılları arasında verilen izinler toplam 6.423 milyon \$ olmuştur. Bu 10 yıllık dönemde ortalama olarak verilen izinler 456.3 milyon \$ olmuştur. Buna ek olarak bu yıllar arası gerçekleşme oranı ise %39 olarak tespit edilmektedir (Hazine Müsteşarlığı,2003). Bu döneme ayrıntılı olarak tablo halinde bakıldığında;

Tablo 23: Doğrudan Yabancı Sermaye Girişleri (1980-2002) (Milyon\$)

Yıllar	İzin Miktarı	Füili Giriş	Firma Sayısı (Adet)
1980	97	35	78
1981	337,51	141	109
1982	167	103	147
1983	102,74	87	166
1984	271,36	113	235
1985	234,49	99	408
1986	364	125	619
1987	655,24	115	836
1988	820,52	354	1.172
1989	1.511,94	663	1.525
1990	1.861,2	684	1.856
1991	1.967,26	907	2.123
1992	1.819,96	911	2.330
1993	2.063,39	746	2.554
1994	1.477,61	636	2.830
1995	2.938,32	934	3.161
1996	3.835,97	914	3.582
1997	1.678,21	852	4.068
1998	1.646,44	953	4.533
1999	1.699,57	813	4.950
2000	3.477,42	1.707	5.328
2001	2.725,28	3.288	5.841
2002	2.242,92	569	6.311
Toplam	33.995,35	15.749	54.762

Kaynak: (Hazine Müsteşarlığı,2003:45)

Yukarıdaki tabloda 1980 yılı sonrası DYSY girişleri görülmektedir. Fiili girişler ile verilen izinler arasındaki farkın bu denli yüksek olmasının nedeni yabancı yatırım izni alınmasına rağmen bürokratik engeller ve piyasa riskleri gibi faktörler dolayısı ile izni alan firmaların birçoğunun yatırım kararından vazgeçmiş olmasıdır. 20 yıllık dönem içerisinde 29 bin üzerinde verilen yatırım izni mevcut iken bu izinlerin yaklaşık 12 bin tanesi yatırıma dönüşebilmiştir. Bu yatırımlar ise 43 bine yakın firma tarafından gerçekleştirilmiştir.

Tablo 24: Yabancı Sermaye İzinleri Sektörel Dağılım (1980-2002) (Milyon \$)

Yıllar	İmalat	%	Tarım	%	Maden	%	Hizmetler	%	Toplam İzin
1980	88,76	92%	-	0%	-	0%	8,24	8%	97,00
1981	246,54	73%	0,86	0%	0,98	0%	89,13	26%	337,51
1982	98,54	59%	1,06	1%	1,97	1%	65,43	39%	167,00
1983	88,93	87%	0,03	0%	0,02	0%	13,76	13%	102,74
1984	185,92	69%	5,93	2%	0,25	0%	79,26	29%	271,36
1985	142,89	61%	6,37	3%	4,26	2%	80,97	35%	234,49
1986	193,47	53%	16,86	5%	0,86	0%	152,81	42%	364,00
1987	293,91	45%	13,00	2%	1,25	0%	347,08	53%	655,24
1988	490,68	60%	27,35	3%	5,62	1%	296,87	36%	820,52
1989	950,13	63%	9,36	1%	11,69	1%	540,59	36%	1.511,77
1990	1.214,06	65%	65,56	4%	47,19	3%	534,49	29%	1.861,30
1991	1.095,48	56%	22,41	1%	39,82	2%	809,55	41%	1.967,26
1992	1.274,28	70%	33,59	2%	18,96	1%	493,13	27%	1.819,96
1993	1.568,59	76%	21,05	1%	11,37	1%	462,38	22%	2.063,39
1994	1.107,29	75%	28,27	2%	6,2	0%	335,85	23%	1.477,61
1995	1.996,48	68%	31,74	1%	60,62	2%	849,48	29%	2.938,32
1996	640,59	17%	64,10	2%	8,54	0%	3.122,74	81%	3.835,97
1997	871,81	52%	12,22	1%	26,7	2%	767,48	46%	1.678,21
1998	1.017,29	62%	5,75	0%	13,73	1%	609,67	37%	1.646,44
1999	1.123,22	66%	16,19	1%	6,76	0%	553,40	33%	1.699,57
2000	1.105,49	32%	59,74	2%	5,01	0%	2.307,18	66%	3.477,42
2001	1.244,59	46%	134,38	5%	29,11	1%	1.317,20	48%	2.725,28
2002	892,01	40%	32,82	2%	17,29	1%	1.300,81	59%	2.242,92
Toplam	15.794,35	54%	441,44	2%	271,8	1%	12.519,49	43%	29.027,08

Kaynak: (Hazine Müsteşarlığı,2003:46)

Verilen yabancı sermaye izinlerinin sektörel dağılımları ise yukarıdaki tablodan izlenebilir. 1980 yılında verilen izinlerin %92'si imalat sanayine verilirken hizmetler sektörü

sadece %8’lik bir pay alabilirmiştir. Tarım ve Madencilik alanlarında ise herhangi bir izin söz konusu olmamıştır. Yıllar içerisinde imalat sektörüne verilen izinler dalgalanma gösterse de en az yatırım izni verilen sektör tarım sektörü olmaya devam etmiştir. 1986 yılında %5 ve 1990 yılında %4 lük yatırım izni oranları dikkate alınmaz ise %1 ile %2 arasında değişen bir trend izlediği görülmektedir. Maden sektörü de tıpkı tarım sektörü gibi birkaç yıl dışında %1 bandında yatırım izni almaya devam etmiştir. Sonuç olarak yatırım izinlerinin 20 yıllık sektörel toplamaları incelendiğinde imalat sektörü toplamda %54, tarım sektörü %2, Madencilik sektörü %1 ve hizmetler sektörü ise %43 ‘lük bir paya sahip olmuşlardır.

Tablo 25: Türkiye’ye Gelen DYSY (1980-2002) (milyon \$)

Yıllar	Dünya Toplam DYSY	Türkiye Toplam DYSY	Yatırımın Oranı %
1980	54.396	18	0,03
1981	69.580	95	0,14
1982	58.222	55	0,09
1983	50.393	46	0,09
1984	56.172	113	0,20
1985	55.847	99	0,18
1986	86.697	125	0,14
1987	136.869	115	0,08
1988	164.228	354	0,22
1989	196.939	663	0,34
1990	204.905	684	0,33
1991	153.973	810	0,53
1992	162.924	844	0,52
1993	220.110	636	0,29
1994	254.920	608	0,24
1995	341.527	885	0,26
1996	388.819	722	0,19
1997	481.490	805	0,17
1998	690.690	940	0,14
1999	1.076.318	783	0,07
2000	1.360.254	982	0,07
2001	772.783	3.352	0,43
2002	594.929	1.082	0,18

Kaynak: (UNCTAD STAT,2016)

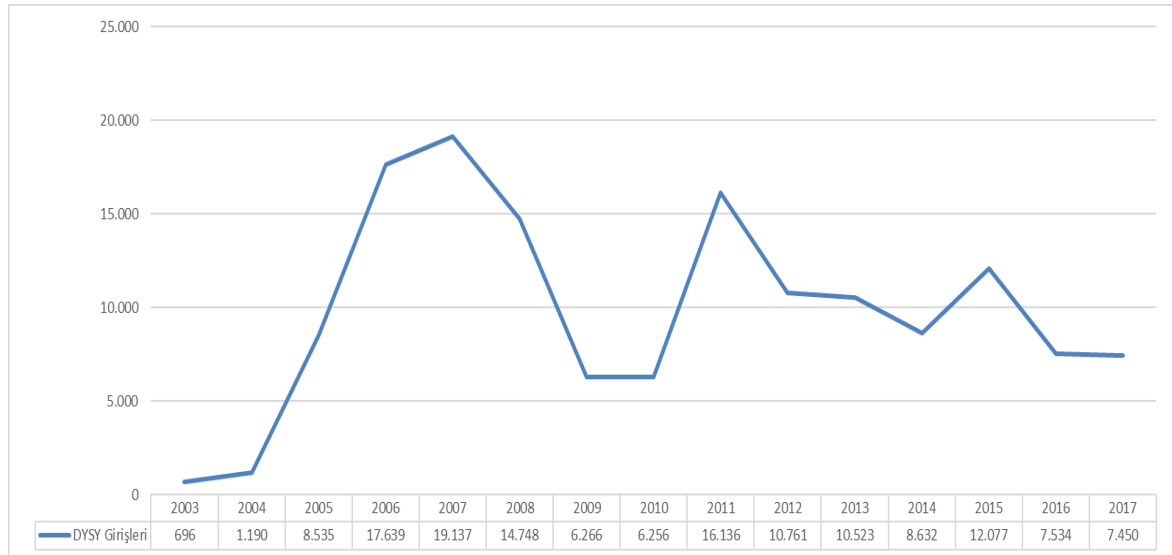
Sonuç olarak serbestleşme süreci ve yapılan ekonomik düzenlemeler ile yıldan yıla artan bir DYSY girişi söz konusu olsa da dünya genelinde yatırımlar içerisindeki payı itibari ile oldukça yetersiz kaldığı görülmektedir. 1991,1992 ve 2001 yıllarında en yüksek seviyelerine ulaşan yatırım oranı bu yıllarda sırası ile yüzde olarak 0.53, 0.52 ve 0.49 olarak gerçekleşmiştir. Bir önceki tablo ile birleştirildiğinde yapılan yasal düzenlemeler ile artan

serbestleşme ortamı Dünya genelindeki yatırım pastasından %1’lik bir pay bile alınamadığını göstermektedir. Her ne kadar bazı yıllarda yatırımlar rakamsal olarak artmış olsa da o yıllarda yapılan yatırımlar içerisindeki payı düşük kalmıştır. Söz gelimi; 1998 yılında 692 milyon dolar seviyesindeki yatırım bir sonraki yıl 1 milyar doları aşmasına rağmen yatırımın Dünya genelindeki yatırım oranları ile kıyaslandığında bir önceki yılın yarısına tekabül ettiği görülmektedir.

3.2.2002 Sonrası Dönem

Türkiye’de 2002 sonrası koalisyon hükümetleri dönemi son bulmuş ve tek parti iktidarı dönemi başlamıştır. Bu tarihten itibaren yürütülen istikrarlı ve dengeli politikalar sayesinde ekonominin genelinde ve piyasalarda güven ortamı oluşmuş ve bu kapsamda DYSY’ler büyük oranda yükselmiştir. Türkiye’nin uluslararası DYSY pastasından 1975 ile 2004 yılları arasında alabildiği pay gelen toplam DYSY 1975-2004 yılları arasında sadece 19.627 milyon ABD Doları düzeylerinde iken, 2005 - 2015 yılları arasında yaklaşık 8 kat artarak 161.238 milyon ABD Dolarına ulaşmıştır (Ekonomi Bakanlığı, 2016:10).

Şekil 5: Türkiye ve Dünya’da DYSY Girişleri (2003-2017) (Milyon \$)

Kaynak: (TCMB, EVDS)

Genel ekonomik yapının ve tek parti iktidarının sağladığı güven ortamının da etkisi ile ülke ekonomisi içerisinde 10 milyar dolar seviyesini 2005 yılında aşan DYSY’ler, 2007 yılına gelindiğinde ise ülke ekonomisi tarihinin en fazla DYSY’lerini çekme başarısını göstermiştir. Türkiye 2007 yılında çektiği 22 milyar dolar tutarındaki DYSY ile dünya

genelinde 23. Sıraya yükselmiştir. Bu rakam gelişmekte olan ülkelerin kendi içinde sıralandığında ise 9. Sıraya tekabül etmektedir (Hazine Müsteşarlığı,2009:2) Bu yılda 22 milyar dolar üzerine çıkan bir yatırım olmuştur. Ancak 2007 yılında başlayan ve 2008 yılında tüm dünyaya yayılan ABD merkezli mortgage krizi genel olarak DYSY’lerde ciddi düşümler yaşanmasına neden olmuştur. Bu krizin etkilerini ancak 2010 yılında atabilen Türkiye’de DYSY 2011 yılında 16,2 milyar dolara ulaşırken, izleyen yıllarda tekrar bir düşüş gözlemlenmiştir.

Tablo 26: Türkiye'de DYSY Bileşenleri (2003-2017)

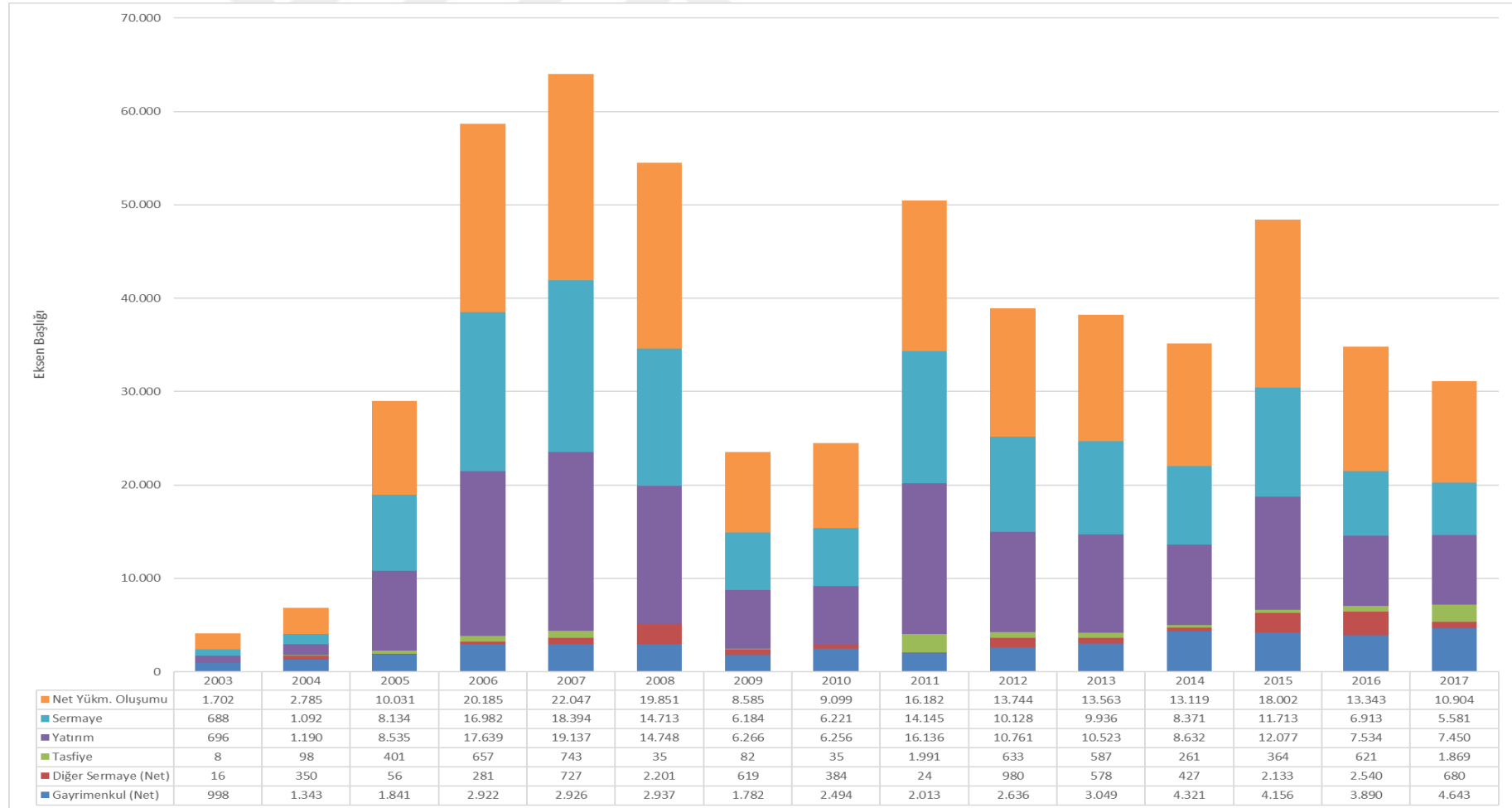
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Net Yükümlülük Oluşumu [Sermaye + Diğer Sermaye (Net) + Gayrimenkul (Net)]	1.702	2.785	10.031	20.185	22.047	19.851	8.585	9.099	16.182	13.744	13.563	13.119	18.002	13.343	10.904
Sermaye (Yatırım – Tasfiye)	688	1.092	8.134	16.982	18.394	14.713	6.184	6.221	14.145	10.128	9.936	8.371	11.713	6.913	5.581
Yatırım	696	1.190	8.535	17.639	19.137	14.748	6.266	6.256	16.136	10.761	10.523	8.632	12.077	7.534	7.450
Tasfiye	8	98	401	657	743	35	82	35	1.991	633	587	261	364	621	1.869
Diğer Sermaye (Net)	16	350	56	281	727	2.201	619	384	24	980	578	427	2.133	2.540	680
Gayrimenkul (Net)	998	1.343	1.841	2.922	2.926	2.937	1.782	2.494	2.013	2.636	3.049	4.321	4.156	3.890	4.643

Kaynak: (TCMB, Ödemeler Dengesi Altıncı El Kitabı - Ayrıntılı Sunum) (Milyon ABD Doları)

Yukarıdaki tablo incelendiğinde 2017 yılında Türkiye’de toplam 10.904 milyon ABD Doları tutarında gerçekleşen DYSY’nin 5.581 milyon dolarlık kısmı sermaye bileşeninden, 4.643 milyon dolarlık kısmı ise yabancıların gayrimenkul alımlarından oluşmaktadır. 2016 yılında toplam 13.43 milyon ABD doları giriş gerçekleşmiştir.

Net Yükümlülük oluşumu hesabı analitik bilançoda sermaye hesabı, net diğer sermaye hesabı ve net gayrimenkul hesaplarının toplamından oluşmaktadır. Sermaye hesabı ile gösterilen bilanço kalemi yatırımların toplamından sermayenin çıkışlarını gösteren tasfiye kaleminin çıkarılması ile elde edilmektedir. Sermaye kalemi yurtdışında yerleşik kişilerin, yatırım amacı ile Türkiye’ye getirdikleri sermaye tutarları ile kârların sermayeye katılımı ile oluşturulmaktadır. Bu kaleme ilişkin verileri merkez bankası üç şekilde temin etmektedir:

- Banka raporları,
- Yurtiçi Doğrudan Yatırım Anketi
- Borsa İstanbul Günlük Bültenlerinden yararlanılarak derlenmektedir. (TCMB,2009:24).

Tablo 27: Türkiye'de DYSY Bileşenleri (2003-2017)

Kaynak: (TCMB, Ödemeler Dengesi Altıncı El Kitabı - Ayrıntılı Sunum) (Milyon ABD Doları)

2003 yılı sonrası ödemler bilançosu ayrıntılı olarak incelendiğinde, DYSY'nin 2009 ve 2010 yıllarında küresel etkilere bağlı olarak keskin düşüş yaşadığı görülmektedir. 2015 yılında artışının sermaye girişleri ile yatırım girişlerinde yaşanan artıştan kaynaklandığı görülmektedir. 2016 yılında düşmeye başlayan girişler 2017 yılında da devam etmiştir. 2015 yılında 11.713 milyon dolar seviyesinden 2016 yılında 6.913 milyon dolar seviyesine gerilemiştir. 2017 yılında ise 5.581 milyon dolar düzeyine gerilemiştir.

3.3.Yabancı Sermayenin Sektörel Dağılımı

2005 yılı sonrası dönemde Türkiye'ye yapılan DYSY incelendiğinde finans ve sigorta faaliyetlerinin sektörel bazda en fazla yatırım çeken alan olduğu görülmektedir. Bu tarihten 2016 yılına kadar olan süreçte yatırımların en fazla olduğu yıl 22 milyar dolarlık yatırım ile kriz öncesi dönem, yani 2007 yılı olmuştur.

Tablo 28: Yabancı Sermayenin Ana Sektörlere Dağılımı (2002-2017) (Milyon \$)

Sektörler / Yıllar	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
TARIM SEKTÖRÜ	0	0	4	5	6	9	41	48	81	32	43	47	61	31	38	31
Tarım, Ormançılık ve Balıkçılık	0	0	4	5	6	9	41	48	81	32	43	47	61	31	38	31
SİNAİ SEKTÖRLER	166	447	343	908	2.988	5.037	5.187	3.887	2.887	8.040	5.480	5.390	4.258	5.774	3.067	2.658
Madencilik ve Taş ocakçılığı	2	13	74	41	123	336	145	89	136	146	188	717	382	207	148	448
İmalat	96	347	206	865	1.701	4.131	3.972	1.640	924	3.599	4.519	2.843	2.742	4.227	2.241	1.262
Elektrik, Gaz, Buhar ve İklimlendirme Üretimi ve Dağıtımı	68	87	63	2	1.164	567	1.055	2.153	1.824	4.293	773	1.794	1.131	1.338	676	947
Su Temini, Kanalizasyon, Atık Yönetimi ve İyileştirme Faaliyetleri	0	0	0	0	0	3	15	5	3	2	0	36	3	2	2	1
HİZMETLER SEKTÖRÜ	405	249	843	7.622	14.645	14.091	9.520	2.331	3.288	8.064	5.238	5.086	4.313	6.272	4.429	4.761
İnşaat	0	8	2	81	215	287	337	209	310	301	1.427	178	232	106	291	627
Toptan ve Perakende Ticaret	73	177	36	78	456	234	2.088	389	435	707	221	379	1.137	599	688	501
Ulaştırma ve Depolama	1	0	6	21	453	679	96	230	183	221	130	364	594	1.524	635	1.350
Konaklama ve Yiyecek Hizmeti Faaliyetleri	0	0	1	37	21	33	25	55	113	122	16	59	24	11	259	66
Bilgi ve İletişim	61	2	670	3.263	6.353	472	97	173	36	36	134	120	214	150	91	558
Finans ve Sigorta Faaliyetleri	249	54	127	3.856	6.954	11.717	6.136	817	1.621	5.883	2.084	3.415	1.470	3.516	1.766	1.452
Gayrimenkul Faaliyetleri	0	0	1	216	79	448	453	210	241	300	174	128	252	171	283	31
Mesleki, Bilimsel ve Teknik Faaliyetler	2	0	0	13	6	32	52	81	94	103	78	87	94	51	73	52
İdari ve Destek Hizmet Faaliyetleri	0	0	0	17	30	2	25	22	17	55	234	185	21	55	24	28
Kamu Yönetimi ve Savunma; Zorunlu Sosyal Güvenlik	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Eğitim	0	0	0	0	0	0	0	1	17	68	60	2	0	0	13	0
İnsan Sağlığı ve Sosyal Hizmet Faaliyetleri	3	3	0	26	71	176	147	105	112	232	546	106	204	58	274	62
Kültür, Sanat, Eğlence, Dinlence ve Spor	9	4	0	0	4	2	40	25	62	13	81	5	15	9	18	9
Diğer Hizmet Faaliyetleri	7	1	0	14	3	9	24	14	47	23	53	58	56	22	14	25
Hane halklarının İşverenler Olarak Faaliyetleri	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Uluslar Arası Örgütler ve Temsilciliklerinin Faaliyetleri	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
TOPLAM	571	696	1.190	8.535	17.639	19.137	14.748	6.266	6.256	16.136	10.761	10.523	8.632	12.077	7.534	7.450

Kaynak: (TCMB,2016), (Milyon ABD Doları), (NACE REV.2)

Ana sektörler itibari ile bakıldığında tarım sektörü yıllar içinde en az yatırım çeken sektör olmuştur. Tarım sektörüne toplam yatırım içerisinde çok düşük miktarda yatırım yapılmıştır. 2005-2017 yılları arasında en düşük 5 milyon ABD doları ile 2005 yılında en yüksek ise 81 milyon ABD doları ile 2010 yılında gerçekleşmiştir. Sınai sektörlerde ise ciddi dalgalanmalar mevcuttur. Yatırımların en fazla yapıldığı sektör olan hizmetler sektöründe ise kriz dönemlerinin etkileri oldukça fazla olmuştur. Hizmetler sektörüne bu dönem içerisinde en fazla yatırımın geldiği yıl 2006 yılı olmuş ve bu yıl 14 milyon 645 bin ABD doları yatırım gerçekleşmiştir.

Sektörel dağılımın ayrıntılı olarak tutulduğu 2002 yılından 2017 yılına kadar olan dönemde ekonomik anlamda 2007 mortgage krizi en önemli faktör olmuştur. 2007 yılında en yüksek seviyeye ulaşan DYSY'ler bu tarihten sonra keskin bir düşüş yaşamıştır. Yapılan yatırımların itici gücü sigorta ve aracılık faaliyetleri olmuştur. Banka faaliyetleri ile birlikte DYSY'lerin en büyü artışın gözlemlendiği sektör olmuştur.

İmalat sektörü içerisinde yatırımların büyük çoğunluğunu;

- a. Gıda, içecek ve tütün ürünleri,
- b. Kimyasal ve eczacılık ürünleri
- c. Optik ürünleri

İmalatlarında yapıldığı görülmektedir.

Küresel sistemi dünya çapında etkileyen ve dolayısı ile DYSY 'ler de dünya genelinde en fazla etkileyen yıl olan 2008 yılının Türkiye açısından etkilerini detaylı incelemek için aşağıdaki tablo hazırlanmıştır.

Tablo 29: Sektörel Bazda 2007 Krizi Sonrası Doğrudan Yatırım Kayıpları

Sektörler	2007	2008	Değişim %
Metal ürünleri imalatı	412	1,25	-100
Petrol ürünleri ve kok kömürleri	471	28	-94
Ulaştırma ve Depolama	679	96	-86

Sektörler	2007	2008	Değişim %
Kimyasalların, Temel Eczacılık Urun. ile Malzemelerinin İmalatı	1.111	199	-82
Bilgi ve İletişim	472	97	-79
Diğer Metalik Olmayan Mineral Ürünlerin İmalatı	770	195	-75
Diğer Finansal Hizmet Faaliyetleri	218	62	-72
Parasal Aracı Kuruluşların Faaliyetleri (Bankalar)	10.103	4.111	-59
Madencilik ve Taş ocaklığı	336	145	-57
Finans ve Sigorta Faaliyetleri	11.717	6.136	-48

Kaynak: (TCMB,2016), (Milyon ABD Doları), (NACE REV.2)

Kriz sonrası yatırımların ciddi oranda azaldığı sektörleri gösterebilmek amacı ile hazırlanan yukarıdaki tabloda; metal sanayinin krizden en fazla etkilenen, yatırım kaybını yaşayan sektör olduğu görülmektedir. Petrol ve kömür ürünleri imalatı sektörü ile ulaştırma ve depolama sektörü de onu takip eden ciddi kaybın yaşandığı diğer başlıca sektörler olmuştur.

Tablo 30: Sektörel Bazda 2007 Krizi Sonrası Doğrudan Yatırım Artışları

Sektörler	2007	2008	Değişim %
R. Kültür, Sanat, Eğlence, Dinlence ve Spor	2	40	1.900
N. İdari ve Destek Hizmet Faaliyetleri	2	25	1.150
G. Toptan ve Perakende Ticaret	234	2.088	792
CH. Kauçuk ve Plastik Ürünleri İmalatı	24	162	575
E. Su Temini, Kanalizasyon, Atık Yönetimi ve İyileştirme Faaliyetleri	3	15	400
A. Tarım, Ormancılık ve Balıkçılık	9	41	356
CN. Mobilya İmalatı ve Diğer İmalat Sanayii	22	79	259
S. Diğer Hizmet Faaliyetleri	9	24	167
CC. Deri ve İlgili Ürünlerin İmalatı	6	15	150
CD. Ağaç ve Ağaç Ürünleri İmalatı	3	6	100
D. Elektrik, Gaz, Buhar ve İklimlendirme Üretimi ve Dağıtımı	567	1055	86
CA. Gıda, İçecek ve Tutun Ürünleri İmalatı	691	1251	81
M. Mesleki, Bilimsel ve Teknik Faaliyetler	32	52	63
Sigortalar ve Emeklilik fonları	1.333	1.895	42

Kaynak: (TCMB,2016), (Milyon ABD Doları), (NACE REV.2)

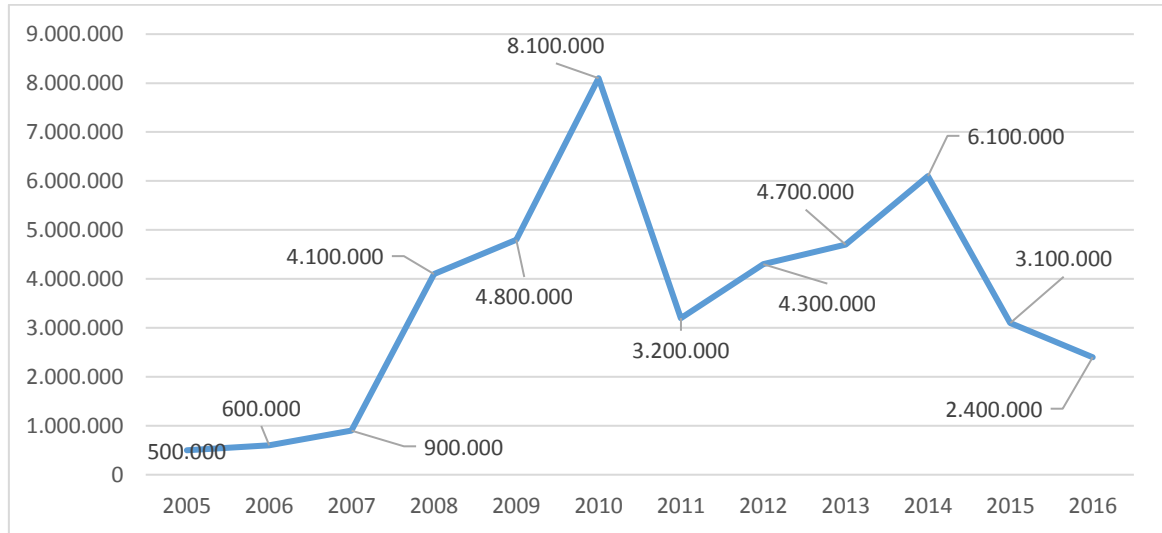
Yaşanılan keskin düşüş yukarıdaki tablodan izlenebileceği gibi her alanda olmamıştır. Birçok alanda yatırım krizin de etkisi ile azalmış olmasına rağmen her ne kadar toplam yatırım içerisindeki payları çok küçük olsa da kültür, sanat ve eğlence alanına spesifik yatırımların yapılmaya devam etmiş olduğu gözükmemektedir. Bu alanda 2007 yılında

2 milyon dolar olan yatırım miktarı kriz sonrası 40 milyon dolara yükselmiştir. Yine idari ve destek hizmetleri kalemi ile toptan ve perakende ticaret alanında da yatırım gelmeye devam etmiştir. Krizden sonra imalat sektöründe en fazla yatırımı Toptan ve Perakende Ticaret sektörü almıştır.

Yabancı yatırımların son dönemdeki verileri incelendiğinde; sektörel temelde hizmetler sektörü 33.231 milyon ABD Doları ile ilk sırada yer alırken, bu sektör içerisinde 2011 ile 2016 yılları arasında en fazla yatırım alan sektör Finans ve Sigorta faaliyetleri alt kolu olmuştur. Bu sektörün ardından en fazla DYSY yapılan sektörler sırasıyla; imalat sektörü (19,5 milyar ABD Doları), enerji sektörü (10,07 milyar ABD Doları), ve toptan ve perakende ticaret sektörü (3,64 milyar ABD Doları) olmuştur.

2016 yılında ise, Türkiye'deki uluslararası yatırımlar açısından ilk iki sektör; imalat (1,71 milyar ABD Doları) ve finans-sigorta (1,70 milyar ABD Doları) sektörleri olmuş, uluslararası doğrudan yatırımların %49'u bu iki sektörde gerçekleşmiştir (Tablo 4). Söz konusu iki sektörde de son yılda düşüş gösterse de kümülatif artışlar gerçekleşmiştir. İmalat, finans ve ulaştırma sektörü yatırımlarda itici güç olarak devam etmektedir.

Şekil 6: Türkiye'de Tarım Sektörüne Yapılan DYSY (2005-2016)

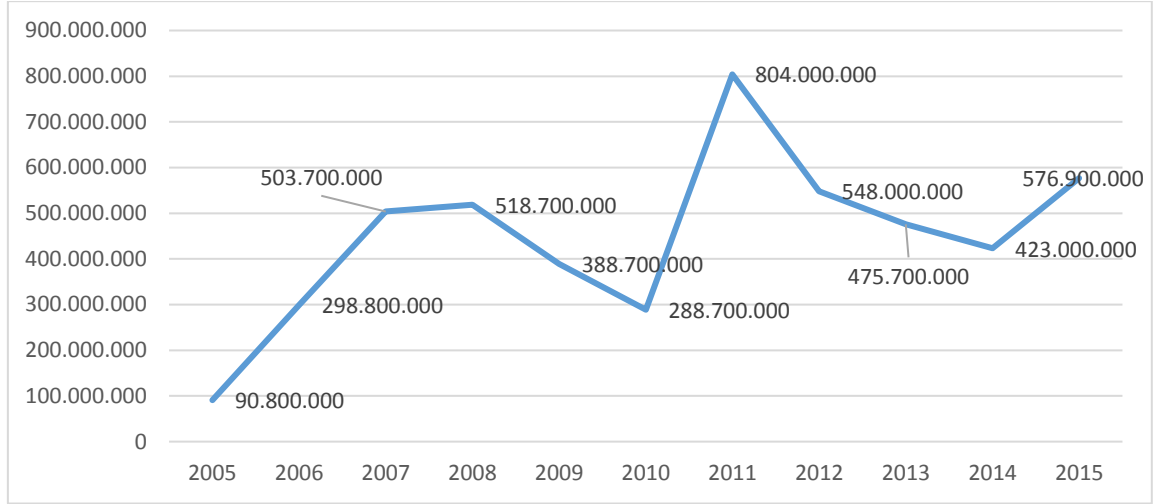

Kaynak: (TCMB,2016)

Sektörler bazında incelendiğinde tarım sektörü DYSY'ler açısından sürekli dalgalanma göstermiştir. Genel olarak Türkiye'de tarım sektörüne yapılan DYSY miktarları toplam yatırım içerisinde oldukça düşük miktarda kalmıştır. Bunun sektör içerisinde yaşanan

yapısal sorunlardan kaynaklanan kısımları olduğu kadar özellikle hizmetler sektöründe yük getiri oranlarının tarım sektöründe yakalanamıyor oluşunun etkisi bulunmaktadır. Türkiye'ye yapılan tarımsal alanda DYSY'ler en yüksek 2010 yılında gerçekleşmiştir.

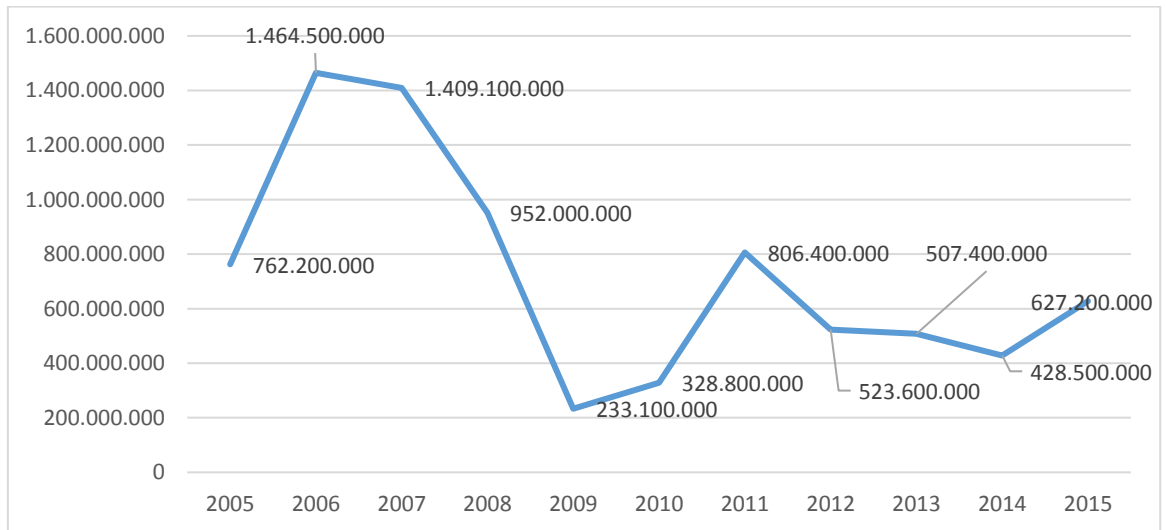
Şekil 7: Türkiye'de Sınai Sektörlere Yapılan DYSY (2005-2016)

Kaynak: (TCMB,2016)

Sınai sektörlerde ise genel olarak artış trendi gözlemlenmektedir. 2007 finansal krizinin ardından 2010 ve 2011 yıllarında sektöre ciddi oranda bir yatırım artışı olmuştur.

Şekil 8: Türkiye'de Hizmetler Sektörüne Yapılan DYSY (2005-2016)

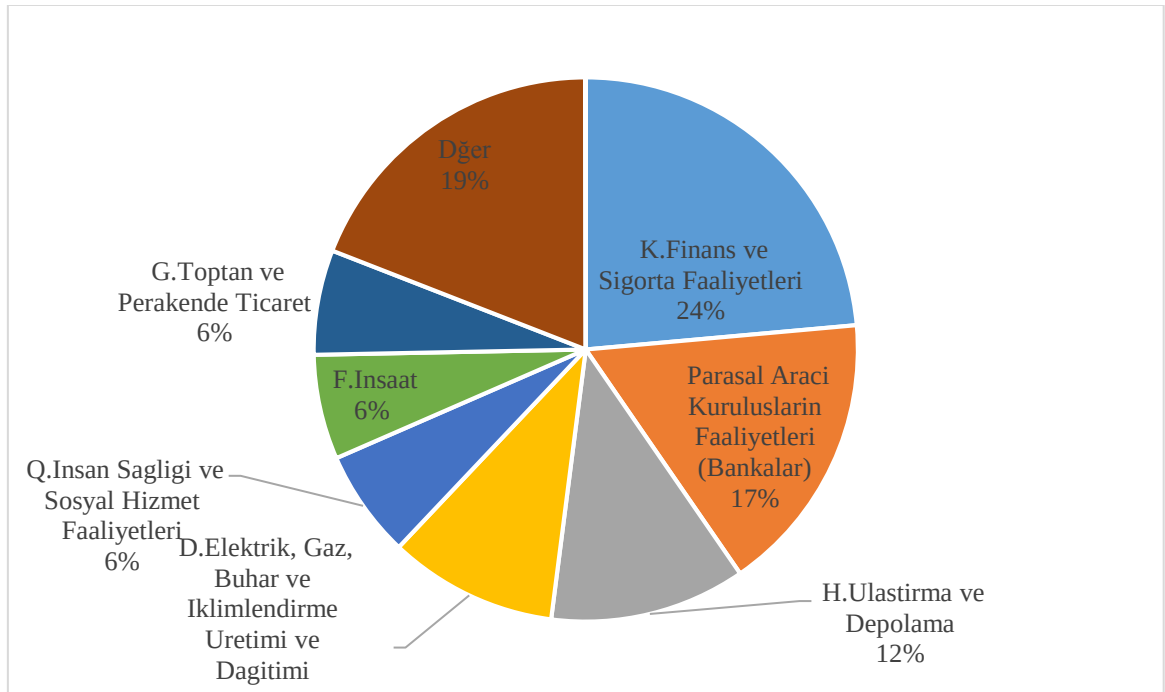
Kaynak: (TCMB,2016)

Hizmetler sektörü kriz döneminden en fazla etkilenen sektör olmuştur. Bu sert düşüşün

ardından 2009 yılından sonra bir toparlanma görülmüş olsa da 2011 yılından sonra bu artış durmuş ve 2015 sonu itibariyle kriz öncesi dönem yakalanmamıştır.

Hizmetler sektörü 2007 krizi öncesi en fazla yatırım alan ve DYSY'ler için itici güç olan sektör olmuştur. 2009 yılından sonra toparlanma eğilimine giren sektör verileri tablodan izlendiğinde 2011 sonrası belli bir eğilim izlediği görülmektedir.

Şekil 9: 2016 Yılı DYSY Sektörel Dağılımı

Kaynak: (TCMB,2016)

Sektörel dağılımları detaylı bir şekilde görebilmek için hazırlanan yukarıdaki pasta grafikte 2016 yılı sonu itibari ile DYSY'lerin sektörel dağılımları görülmektedir. Diğer yıllarda olduğu gibi bu yılda da en büyük pay Finans ve Sigorta faaliyetleri alanına ait olmuştur. Toplam yabancı yatırım içerisindeki payı yaklaşık %24'e tekabül etmektedir.

3.4.Türkiye'de Kurulan Yabancı Sermayeli Şirketler

Türkiye'de 2015 yılı sonu itibarıyla aktif olarak faaliyetlerine devam etmekte olan 47.593 adet uluslararası yabancı sermayeli şirket bulunmaktadır (Ekonomi Bakanlığı, 2016). Bu şirketler iki kısma ayrılabilir. İlk olarak sermayesi yabancı bir firmaya ait olan ve ülke içinde şubeleşme ya da direk olarak yatırım faaliyetine geçmiş firmalar. Bu firmaların sayısı

2015 yılı sonu itibari ile 40.761 adettir. Diğer bir kısma ayrılabilen olan 6.481 adet şirket ise mevcut durumda faaliyet gösteren yerli şirketlere yapılan uluslararası yatırım yolu ile kurulan iştiraklerdir.

Tablo 31: Türkiye'de Kurulan Uluslararası Şirketler (2011-2017)

Yıllar	Yeni	İştirak	Şube	Toplam
1954-2010 (Birikimli)	19.698	4.671	640	25.009
2011	3.609	627	94	4.330
2012	3.606	574	82	4.262
2013	3.480	207	87	3.774
2014	4.416	196	72	4.684
2015	5.295	221	85	5.601
2016	5.273	211	99	5.583
2017	5.729	217	58	6.004
Toplam	51.106	6.924	1.217	59.247

Kaynak: (Ekonomi Bakanlığı,2018:26)

2015 yılında yeni faaliyet başlayan 4.908 adet şirket bulunmaktadır. Yabancı yatırımcılar son 5 yılda en az şubeyi 2015 yılında açmışlar ve Türkiye genelinde 69 adet firma yeni şube tesisi ile yabancı yatırım yapmışlardır. Son beş yılda açılan şirket sayısı, (yabancı sermayeli şirketlerin faaliyet göstermeye başladığı 1954 yılından bu yana açılan yabancı sermayeli şirket sayısı), o zamana kadar açılan toplam yabancı sermayeli şirket sayısının iki katından fazla olmuştur.

Tablo 32: Türkiye'deki Uluslararası Sermayeli Şirket Sayılarının Ülkelere Göre Dağılımı (2003-2016)

Ülkeler	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
AB Ülkeleri	466	1.079	1.668	1.832	1.896	1.681	1.399	1.343	1.753	1.536	1.351	1.308	1.285	1.120
Almanya	155	378	520	513	521	552	492	471	599	483	415	376	434	400
Hollanda	71	145	214	249	243	259	147	168	181	173	157	143	151	125
İngiltere	67	144	330	435	413	237	202	162	182	171	163	137	152	94
İtalya	31	78	68	90	78	101	89	96	112	107	103	101	91	64
Diğer AB Ülkeleri	142	334	536	545	641	532	469	446	679	602	513	551	457	437
Diğer Avrupa	142	293	353	335	437	504	417	513	456	418	341	321	351	274

Ülkeler	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Ülkeleri (AB Dışı)														
Afrika Ülkeleri	30	44	61	39	46	47	68	96	130	151	207	306	390	403
Kuzey Amerika	61	108	118	126	146	133	146	136	188	150	135	112	152	147
ABD	54	98	103	107	117	114	115	106	160	113	106	92	125	106
Kanada	7	10	15	19	29	19	31	30	28	37	29	20	27	41
Orta ve Güney Amerika, Karayipler	3	12	14	12	18	12	17	14	20	18	24	17	23	16
Yakın ve Orta Doğu Ülkeleri	276	386	411	377	474	533	632	942	1.430	1.636	1.372	2.268	2.991	3.204
Diğer Asya	115	171	173	152	253	220	234	267	334	303	317	326	377	380
Çin	46	58	31	22	38	43	42	43	53	55	71	96	95	84
Güney Kore	17	17	18	12	21	13	21	19	16	29	29	25	14	11
Diğer	52	96	124	118	194	164	171	205	265	219	217	205	268	285
Diğer Ülkeler	12	36	27	47	34	41	23	33	36	39	31	45	30	37
Toplam	1.105	2.129	2.825	2.920	3.304	3.171	2.936	3.344	4.347	4.251	3.778	4.703	5.599	5.581

Kaynak: (Ekonomi Bakanlığı Uluslararası Doğrudan Yatırım Raporlarından Yazar Tarafından Derlenmiştir)

3.5.Ülke Gruplarına Göre DYSY

DYSY birçok farklı ülke ya da ülke grubundan gelebilmektedir. Yatırımların yapılacağı ülkelerin tercih edilmesinde ülkenin jeopolitik yapısının ve pazar yalınlığının en önemli faktörler arasında olduğu dikkate alındığında Türkiye Cumhuriyetinin Asya ülkeleri, AB ülkeleri ile ticaret köprüsü olma potansiyelinin yanı sıra Ortadoğu ve Afrika ülkelerine ulaşımın kolay olması nedeni ile yatırım tercihinde ön sırada yer almaktadır.

Tablo 33: ÜLKE GRUPLARINA GÖRE DYSY TUTARLARI (2017) (Milyon \$)

Bölge / Yıllar	2017	% PAY
Avrupa	4.970	66,71
Afrika	43	0,58
Amerika	214	2,87
Asya	1.741	23,37
Okyanusya ve Kutup Bölgesi	459	6,16
Sınıflandırma Dışı Kalanlar	23	0,31
Toplam Dünya	7.450	100,00

Kaynak: (TCMB EVDS,2016)

Türkiye’de bulunan yabancı sermayeli şirketlerin %65,9’u Avrupa kıtası merkezli şirketlerdir. Bu şirketler içerisinde sadece AB üyesi şirketlerin varlığı incelendiğinde oranın %57,9 olduğu görülmektedir. Amerika kıtasından ise sadece ABD merkezli şirketlerin varlığı söz konusudur. ABD merkezli şirketlerin toplam yabancı sermayeli şirketler içerisindeki oranı ise %13,1 ‘e tekabül etmektedir. Bu iki kıtadan sonra gelen sırasıyla Asya kıtası (%21) olmaktadır. Nispeten jeopolitik anlamda yakın komşularımız olan körfez ülkelerinden ise Türkiye’de yatırım tercihinde bulunan ülkelerin toplam yabancı sermayeli şirketler içerisindeki payı ise %3,8 olmaktadır ki, bu oran ile körfez ülkeleri en az yoğunluğu oluşturmaktadır.

3.6.DYSY Sektörleri

DYSY kalemleri sektörler bazında ayrı ayrı incelenebilmektedir. 2003 yılında sonra tüm engellerin kaldırılması ile birlikte sınırlı sayıdaki birkaç sektör dışında DYSY’ler tamamen serbest hale gelmiştir. Küreselleşen dünya ekonomisinde DYSY’lerin yönü hizmetler sektörüne doğru ilerlemektedir. Her ne kadar son yıllarda artan özelleştirmeler ile birlikte şirket satın almaları ve gayrimenkul yatırımları gibi alanlarda yoğunluk olmuş olsa da sektörlere göre dağılımı detaylı bir şekilde incelenmelidir.

Tablo 34: SEKTÖRLERE GÖRE DYSY (2017) (Milyon \$)

TARIM SEKTÖRÜ	31
Tarım, Ormanlık ve Balıkçılık	31
SİNAİ SEKTÖRLER	2.658
Madencilik ve Taş ocaklığı	448
İmalat	1.262
Gıda, İçecek ve Tütün Ürünleri İmalatı	227
Tekstil ve Giyim Eşyaları İmalatı	73
Deri ve İlgili Ürünlerin İmalatı	0
Ağaç ve Ağaç Ürünleri İmalatı	0
Kâğıt ve Kâğıt Ürünleri İmalatı ve Kayıtlı Medyanın Basılması ve Çoğaltılması	91
Kok Kömürü ve Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri İmalatı	0
Kimyasalların, Kimyasal Ürünlerin ve Temel Eczacılık Ürünleri ile Malzemelerinin İmalatı	157
Kauçuk ve Plastik Ürünleri İmalatı	253
Diğer Metalik Olmayan Mineral Ürünlerin İmalatı	17
Ana Metal Sanayii ve Fabrikasyon Metal Ürünleri İmalatı (Makine Teçhizat Hariç)	97
Makina ve Teçhizat (Başka Yerde Sınıflandırılmamış) İmalatı	35
Bilgisayarların, Elektrik-Elektronik ve Optik Ürünlerin İmalatı	240

Ulaşım Araçları İmalatı	36
Mobilya İmalatı ve Başka Yerde Sınıflandırılmamış Diğer İmalat Sanayii	36
Elektrik, Gaz, Buhar ve İklimlendirme Üretimi ve Dağıtımı	947
Su Temini, Kanalizasyon, Atık Yönetimi ve İyileştirme Faaliyetleri	1
HİZMETLER SEKTÖRÜ	4.761
İnşaat	627
Toptan ve Perakende Ticaret	501
Ulaştırma ve Depolama	1.350
Konaklama ve Yiyecek Hizmeti Faaliyetleri	66
Bilgi ve İletişim	558
Finans ve Sigorta Faaliyetleri	1.452
Parasal Aracı Kuruluşların Faaliyetleri (Bankalar)	1.112
Sigorta, Reasürans ve Emeklilik Fonları (Zorunlu Sosyal Güvenlik Hariç)	15
Holding Şirketlerinin Faaliyetleri	289
Diğer Finansal Hizmet Faaliyetleri	36
Gayrimenkul Faaliyetleri	31
Mesleki, Bilimsel ve Teknik Faaliyetler	52
İdari ve Destek Hizmet Faaliyetleri	28
Kamu Yönetimi ve Savunma; Zorunlu Sosyal Güvenlik	0
Eğitim	0
İnsan Sağlığı ve Sosyal Hizmet Faaliyetleri	62
Kültür, Sanat, Eğlence, Dinlence ve Spor	9
Diğer Hizmet Faaliyetleri	25
Hane halklarının İşverenler Olarak Faaliyetleri	0
Uluslar Arası Örgütler ve Temsilciliklerinin Faaliyetleri	0
TOPLAM	7.450

Kaynak: (TCMB EVDS,2018)

Sektörler bazında DYSY ele alındığında ise hizmetler sektöründe bulunan yabancı sermayeli şirket sayısı 6.315 ‘tir. Bu sayı ile toplam şirket sayısı içinde hizmetler sektörü %52,8 ile ilk sırayı almaktadır. Hizmetler sektörünü takip eden sektör imalat sektörü olmuştur. Bu sektörün oranı ise %34,99 dur. Böylece hizmetler ve imalat sektörü bir arada ifade edildiğinde toplam yabancı sermayeli şirketler içerisinde yaklaşık olarak %88’lik bir orana denk geldiği izlenebilmektedir. Yabancı sermaye yatırımlarında en az turizm, kâğıt, su temini, atık yönetimi, ağaç ve ağaç ürünleri sektörlerinde yabancı yatırımın bulunduğu görülmektedir.

3.7.Yabancı Sermayeli Şirketler

Yabancı sermayenin Türkiye Cumhuriyetine girişlerinde 2003 yılında yürürlüğe giren

4875 sayılı “*Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu*” ile yatırımcı şirketlerin yapısı hakkında genel düzenlemeler yapılmıştır. Bu kanun uyarınca; yabancı yatırımcı tanımı yerleşik olarak ülke içerisinde bulunmayan yani ikameti başka ülkede olan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları ile diğer ülke vatandaşlarını bir arada kapsamaktadır. Yabancı yatırımcı kavramı ise kuruluşu itibari ile yabancı bir ülke kanunlarına tabi olan tüzel kişiliğe haiz kurumları yabancı yatırımcı olarak ifade etmiştir.

Yabancı yatırımcı şirketleri analiz ederken, yatırımların sayısı kadar yatırım yapmayı tercih ettikleri sektörler açısından da bu şirketleri incelemek oldukça önemlidir. Yabancı yatırımcının tercih ettiği alanlar üzerine yapılan orta ve uzun vadeli hükümet programları söz konusu sektörlerdeki potansiyelin artırılması ve bağlantılı olan sektörlerin de yatırım çekebilmesi adına önem taşımaktadır.

Tablo 35: Türkiye'de Yabancı Sermayeli Şirket Sayısı (1954-01 / 2018/03)

SEKTÖR	ADET
Toptan ve Perakende Ticaret	23.285
Gayrimenkul, Kiralama ve İş Faaliyetleri	9.883
İmalat Sanayii	7.178
Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama Hizmetleri	5.898
İnşaat	5.457
Oteller ve Lokantalar	2.465
Diğer Toplumsal, Sosyal ve Kişisel Hizmet Faaliyetleri	1.859
Elektrik, Gaz ve Su	1.550
Tarım, Avcılık ve Ormancılık	860
Madencilik ve Taş ocakçılığı	766
Sağlık İşleri ve Sosyal Hizmetler	749
Eğitim Hizmetleri	555
Mali Aracı Kuruluşların Faaliyetleri	433
Toplam	60.938

Kaynak: (Ekonomi Bakanlığı Uluslararası Doğrudan Yatırım İstatistikleri Mart 2018)

Yabancı sermayeli şirketler Türkiye içerisinde dağıldıkları sektörler bazında ele alındığında ise, toptan ve perakende ticaret alanında yatırımı tercih eden şirketler 20.228 adet ile ilk sırada yer almaktadır. Bu rakam da yaklaşık olarak yatırımlar içerisinde %37’lik bir kısma karşılık gelmektedir. Bu sektörü, gayrimenkul, kiralama ve iş faaliyetleri sektörü ile imalat sektörü izlemektedir. En az yabancı yatırımcının ilgisini çeken sektörler ise sağlık işleri ve sosyal hizmetler, eğitim hizmetleri ve mali aracı kuruluşların faaliyetleri sektörü olmuştur.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. EKONOMETRİK ANALİZ

4.1.DYSY Temel Belirleyicileri Literatür Taraması

DYSY temel belirleyicileri üzerine literatürde birçok çalışma bulunmaktadır. Ancak yapılan ilk teorik çerçevede yer alan çalışmalardan bir tanesi B. Ohlin'in yatırımların temel nedeni üzerine yaptığı çalışmadır. Ohlin'e göre gelişmekte olan ülkelerdeki karlılık oranlarının yüksek olması ve yatırımların finansmanında kullanılan faiz oranlarının görece daha düşük seyretmesi yatırımların temel nedenleri arasında yer almaktadır (Ohlin, 1933).

Birbirinden farklı değişkenler analize konu edilmiş olsa da anlamlı sonuçların tespit edildiği birkaç değişken üzerine çalışmalar yoğunlaşmış ve farklı zaman aralığı ve farklı ülke ya da ülke grupları üzerine çalışmalar yapılmıştır.

DYSY'nin pazarın büyüklüğüne göre belirlendiğini, bu yatırımların belirlenmesinde pazar büyüklüğünün etkisinin olduğunu ortaya koyan çalışmalar Bieri ve Schmitz (1975) tarafından ilk olarak ortaya atılmıştır. Bu çalışmayı takip eden yıllarda, Dunning (1980) tarafından yapılan çalışma ve bu çalışmanın devamında Kravis ve Lipsey (1982), Schneider ve Frey (1985) ve Culem (1988) tarafından yapılan diğer çalışmalar pazar büyüklüğünün etkileri üzerine farklı yaklaşımlar geliştirmişlerdir. Yapılan bu çalışmaların hepsinde pazar büyüklüğünün DYSY'ler üzerinde pozitif bir etkisi bulunmaktadır.

Krainer (1967), tarafından yapılan ilk ampirik çalışmalardan birisinde DYSY girişlerinin nedenlerini incelemek için çoklu regresyon analizini uygulamıştır. Yaptığı çalışmada 1952-1962 döneminde İngiltere ve 1950-1963 döneminde ABD ekonomilerinde DYSY girişlerini incelemiştir. Analize konu edilen değişkenler, ülkelerin portföyü, kapasite kullanım endeksi, DYSY, uzun dönemli tahvil gelirleri ve İngiltere ile ABD arasındaki kapasite kullanım oranı olarak belirlenmiştir. Çalışma sonucunda, her iki ülkenin kapasite kullanım değişikliklerine farklı tepki verdiği sonucuna ulaşmıştır.

Pazar büyüklüğü dışında bir diğer önemli belirleyici ekonomik büyüme oranı olarak kabul edilmiştir. Literatürde ekonomik büyüme Oranının DYSY'lerin üzerinde etkisinin olduğunu Lunn (1980), Schneider & Frey(1985), Culem (1988), Billington (1999) ortaya

koymuşlardır. Bununla birlikte bunun aksi yönünde yapılmış çalışmalar da mevcuttur. Nigh (1985) ve Tsai (1994) yaptıkları ayrı çalışmalarda da negatif bir ilişki tespit etmeseler bile ekonomik büyüme oranının DYSY'leri açıklamada anlamsız olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Emek maliyeti ya da işçi ücretlerinin DYSY'lerin yapılmasında pozitif ve anlamlı bir ilişki taşıdığını tespit eden çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalardan bazıları Caves (1974), Swedenborg (1979), Nankani (1979), Wheeler ve Mody (1992)'ye aittir. Bu çalışmaların tam aksine işçi ücretleri ile DYSY'leri arasında negatif bir ilişkinin varlığını tespit eden akademik çalışmalar ise Goldsbrough (1979), Saunders (1982), Flamm (1984), Schneider ve Frey (1985), Culem (1988), Shamsuddin (1994) tarafından yapılmıştır. Hem pozitif hem de negatif ilişkinin varlığını ortaya koyan bu çalışmalardan başka işçi ücretleri ile DYSY'lerin arasında anlamlı bir ilişki tespit edemeyen çalışmalar ise Owen (1982), Gupta (1983), Lucas (1993), Rolfe and White (1990), Sader (1993) ve Tsai (1994) olmuştur.

d'Arge (1969) yılında yapılan çalışmada 1951 ile 1965 yılları arasında AET ev EFTA ekonomisi ülkeleri üzerine regresyon analizi yöntemi ile bir ampirik çalışma yapmıştır. Yıllık DYSY girişlerini kullanarak karlılık oranları üzerine yapılan çalışmada EFTA desteklerinin ABD DYSY üzerine pozitif bir etki yarattığını tespit etmiştir.

Literatürde inceleme konusu yapılan bir diğer değişken ise döviz kuru olmuştur. Döviz kurları ile DYSY'ler arasında pozitif bir ilişkinin varlığı Edwards (1990) tarafından ortaya konmasına rağmen negatif yönlü ilişkinin varlığı ise; Caves (1988), Contractor (1990), Froot ve Stein (1991), Blonigen (1995) tarafından açıklanmaya çalışılmıştır. İki değişken arasında anlamsız bir ilişki tespit eden iktisatçılar ise Calderon-Rossell (1985), Sader (1993) olmuştur.

Dış ticaret açığı bir diğer önemli belirleyici olarak görülmüş ve birçok analize konu edilmiştir. Bu analizlerden Culem (1988), Tsai (1994) ve Shamsuddin (1994) dış ticaret açıkları ve DYSY'ler arasında pozitif bir ilişkinin varlığını tespit etmişlerdir. Söz konusu iki değişken arasında negatif bir ilişkinin varlığından söz eden iktisatçılar ise Torissi (1985), Hein (1992) ve Lucas (1993) olmuştur.

Avrupa Ekonomik Topluluğunun (AET) 1957'de kurulmasının ardından DYSY'ler üzerine Scaperlanda (1967) tarafından yapılan araştırmada, 1951 ile 1964 yılları arasında

ABD ekonomisi ile batı Avrupa ülke ekonomilerini analize konu edinmiştir. Bu çalışma ile AET'nin kuruluşunun Avrupa'daki DYSY dağılımının nasıl şekilleneceğini araştırılmıştır. En Küçük Kareler (EKK) tahmincisi ile yapılan analiz neticesinde AET'nin kurulmasının ardından DYSY'lerin kaynak tahsisi üzerinde bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Bandera ve White (1968) tarafından yapılan bir diğer çalışmada, ev sahibi ülkenin milli gelirinin DYSY'lerin temel belirleyicilerden birisi olduğunu ortaya konmuştur. Çalışma bu bakımdan alanındaki öncü çalışmalardan bir tanesi olarak kabul edilmektedir. Çalışma ile ayrıca ev sahibi ülkelerin mevcut pazar büyüklükleri en önemli değişkenlerden biri olarak ele alınmıştır.

1979 yılında yapılan bir çalışmada; 1966 ile 1970 yılları arasında ülkenin sosyal gelişmişlik düzeyinin DYSY'lerin belirlenmesinde etkili olduğu tespit edilmiştir. Sosyal gelişmişlik düzeyini tespit edebilmek için beşeri sermayedeki değişmeler ile şehirleşme oranı dikkate alınmış ve bununla birlikte sağlık harcamaları ve sağlık sektörünün gelişimi incelenmiştir. Bu faktörlerin DYSY'lerin ülkeye gelmesinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Root ve Ahmed, 1979).

Ampirik olarak yapılan ilk analizlerden bir tanesi Dunning'e aittir. Dunning yaptığı çalışmada DYSY'lerin belirleyen temel değişkenler olarak yatırım yapılacak olan pazarın büyüklüğünü, üretimde kullanılan birim emek maliyetini, hizmetler sektöründeki verimliliği ve enflasyon oranını kabul etmiştir (Dunning, 1980).

Jackman (1982), yılında yaptığı ampirik çalışmada az gelişmiş ülke ekonomilerini ele almıştır. Yaptığı regresyon analizi sonrasında DYSY'lerin ekonomik büyüme üzerinde etkisinin sınırlı olduğu tespit etmiştir.

1985 yılında Schneider ve Frey tarafında yapılan bir başka çalışmada; politik ve ekonomik modeller ile bunların birleşimleri ayrı ayrı kullanılmıştır. Çalışmada 1976, 1979 ve 1980 yıllarına ait veri setleri kullanılmış ve gelişmekte olan 54 ülke araştırmaya konu edilmiştir. Yapılan analizlerin sonucunda DYSY'yi açıklamak için kullanılan en belirgin değişkenlerin kişi başına GSMH ve ödemeler dengesi parametreleri olduğunu tespit etmişlerdir.

DYSY ve döviz kuru arasındaki ilişki; Froot ve Stein (1991) tarafından 1973-1988

dönemlerini kapsayan çeyrek dönemlik ve yıllık veriler kullanılarak ABD için açıklanmaya çalışılmıştır. Bu çalışmaya göre ABD dolarında meydana gelen artışların ülkeye gelen DYSY'lerin azalmasına yol açtığı sonucuna ulaşmışlardır. Yapılan bu çalışmaya göre ev sahibi ülkenin parasındaki reel kayıplar, yabancı yatırımcıların elde ettiği gelirde artışa yol açmaktadır.

Borensztein vd. (1998) tarafından yapılan çalışmada 69 adet gelişmekte olan ülke analize konu edilmiştir. Ülkelerin büyüme oranları ile DYSY'ler arasındaki ilişkinin varlığı üzerine yapılan çalışma sonucunda pozitif ve anlamlı bir ilişkinin varlığını tespit etmişlerdir.

Panel veri analizi yardımı ile yapılan bir diğer çalışmada Bashir (1999), Kuzey Afrika ve Ortadoğu (MENA) ülkeleri üzerine 1975 ile 1990 yılları arasını kapsayacak ampirik bir uygulama yapmıştır. Yaptığı bu uygulama sonucunda DYSY'lerin ekonomik büyümeye katkı sağladığı sonucuna ulaşmıştır.

Pesmazoglou (1972) yılında yapılan çalışmada 43 ülke analize konu edilmiştir. Çoklu regresyon analizi yolu ile yapılan çalışmada 1957 ile 1968 yılları arasında reel GSYİH büyümesi ile gayri safi sabit sermaye oluşumu arasında bir ilişki tespit edilmiştir.

Kim (1972) yılında yaptığı çalışmada EKK yöntemi ile 1957 ile 1966 yılları arasında Kore ekonomisini analiz konusu yapmıştır. Çalışma sonucunda Kore ekonomisinin vergi geliri ile ihracat oranının yüksek olmasının; ekonomik büyümesini sürdürebilmenin bir ön koşulu olduğunu tespit etmiştir.

Healet (1973) yılında 8 ülke üzerine 1950 ile 1960 yılları arasındaki verileri analize konu etmiştir. Temel olarak incelenen değişkenler GSYİH büyüme oranı, ticari serbestleşme ile ihracat veriler olmuştur. İncelenen ülkeler arasında Seylan ve Malezya dışında ihracat ve ekonomik büyüme arasında zayıf bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'ne gelen DYSY'ler üzerine yapılan bir çalışmada 1980 ile 1998 yılları arasındaki veriler analize konu edilmiştir. Pazar büyüklüğü ve dışa açıklık derecesinin yüksek oluşunun yabancı yatırımcı açısından olumlu olarak kabul edildiği ancak Türkiye'de döviz kuru oynaklığı ile ekonomik istikrarın olumsuz olarak algılandığı tespit edilmiştir (Erdal ve Tatoğlu, 2002).

Gelişmekte olan ülke piyasaları üzerine yapılan bir başka çalışma olan Nunnenkamp ve Spatz 'ın yapmış olduğu çalışmada Gelişmekte olan 28 ülkeye ait 1987 yılı ile 2000 yılları arasını kapsayan ampirik bir uygulama yapılmıştır. Panel veri analizi yardımı ile yapılan çalışmada DYSY'lerin temel belirleyicileri incelenmiştir. Çalışmanın sonucuna göre risklerin ve dış ticaret kısıtlamalarının azaltılması ile ülkelere yapılan DYSY'lerin artma eğiliminde olduğunu yani piyasaya yönelik olarak yapılacak düzenlemelerin olumlu etkilerinin var olduğunu göstermişlerdir (Nunnenkamp ve Spatz, 2002).

Sadik ve Bolbol (2001), tarafından yapılan bir başka çalışmada; 1978 yılından 1988 yılına kadar toplam 20 yıllık bir zaman dilimi esas alınmıştır. Bu analizde kullanılan en küçük kareler yöntemi ile Fas Cumhuriyeti, Mısır, Ürdün, Umman, Suudi Arabistan ve Tunus ülkeleri için DYSY'lerin beraberinde gelen teknolojik ilerlemenin aynı ülkeler için toplam faktör verimliliğinde bir değişikliğe yol açmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti için yapılan bir başka çalışmada yabancı yatırımların temel belirleyicileri 1990 ile 2003 yılları arasında sektör ve bölge bazında tespit edilmeye çalışılmıştır. Yapılan çalışma sonucunda Türkiye'de GSYİH ve illerin nüfus artış oranı ile altyapı hizmetlerindeki gelişmeler ve bankaların kredi miktarlarının DYSY'leri pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir. Bölgesel anlamda ulaşılan sonuca göre ise literatürde yapılan çalışmaların tersi oranda bir sonuca ulaşılmış ve kıyı bölgelerinin DYSY'lerin tercih sebebi olmadığı ortaya konmuştur (Berköz ve Türk, 2007).

Smits (1988) yılında yaptığı çalışmada DYSY ile ihracat verilerini 1978 yılı için 30 ülkede karşılaştırmıştır. Çalışma sonucunda ihracat, büyüme ve DYSY birikimleri arasında ciddi bir ilişkinin varlığının tespit etmiştir.

Tsai (1991) yaptığı ampirik çalışmada EKK yöntemi ile Tayvan ekonomisi üzerine analiz yapmıştır. Analize 1958 ile 1985 yılları arasında yaptığı analiz sonucuna göre ülkenin ekonomik performansı ile DYSY arasında bir ilişki tespit edememiştir.

Kumar (1996) yılında yaptığı çalışmada 44 ülke üzerine 1977 ile 1989 yılları arasında analiz yapmış ve fikri mülkiyet hakları, pazar yönlendirmesi ve DYSY lokasyonları verilerini kullanmıştır. Yaptığı bu çalışma sonucunda yerel pazar büyüklüğü daha fazla olan ülkelerde DYSY'lerin ARGE araştırmalarında daha büyük bir etki yarattığı sonucuna ulaşmıştır.

Choi (2003) yaptığı çalışmada 1994 ile 1996 yılları arasında 53 ülke üzerine bir analiz yapmıştır. EKK tahmini ve Tobit regresyon analizi ile yaptığı ekonometrik analiz sonucunda DYSY yatırımı çeken ülkede kullanılan internet oranı ile ekonomik büyümenin DYSY girişlerini ciddi oranda etkilediğini tespit etmiştir.

Farrel vd. (2004) yılında yaptıkları ampirik çalışmada Japonya'nın yapmış olduğu DYSY'leri analiz konusu yapmışlardır. Seçilen 15 ülke üzerine yapılan çalışmada 1984 ile 1998 yılları arasındaki veriler kullanılmıştır. Ele alınan temel değişkenler ithalat ile ihracat oranları, işçi ücretleri, döviz kuru olarak belirlenmiştir. Yapılan bu çalışma sonucunda ithalat ve DYSY arasında pozitif bir ilişki varlığı tespit edilmiştir.

Li ve Liu (2005) yılında yaptıkları çalışmada 1970 ile 1999 yılları arasında 84 ülke üzerine DYSY'lerin ekonomik büyüme üzerine etkilerini incelemişlerdir. Yaptıkları analiz sonucunda ekonomik büyüme ve DYSY'ler arasında pozitif bir ilişkinin varlığını ortaya koymuşlardır.

Hansen ve Rand (2006) yaptıkları çalışmada, Var modeli kullanarak 1970 ile 2000 yılları arasında 31 ülkeyi anali konusu yapmışlardır. Çalışma sonucunda DYSY'lerin ev sahibi ülke gelir seviyesi ve tasarruflarından etkilendiği sonucuna ulaşmışlardır.

Vadlamannati ve Tamazian (2009) yaptıkları çalışmada genelleştirilmiş moment yöntemi kullanarak DYSY'lerin ekonomik büyüme üzerine etkilerini analiz etmişlerdir. Çalışmada 1980 ile 2006 yılları arasında 80 ülke analiz konusu yapılmıştır. Kullandıkları değişkenler; yatırım, işçi başına çıktı maliyeti, DYSY, ticari açıklık, enflasyon, politik ve ekonomik reformlar ve hükümet harcamaları olmuştur. Çalışma sonucunda DYSY'lerin ve politik ve ekonomik reformların ekonomik büyümeye katkı sağladıkları sonucuna ulaşmışlardır.

Azman vd. (2010) yaptıkları çalışmada uygulamalı temel bileşenler analizi yöntemini tercih etmişlerdir. 91 ülkenin incelendiği çalışmada 1975 ile 2005 yılları arasındaki veriler ele alınmıştır. Kullandıkları değişkenler ekonomik büyüme oranı, nüfus artışı, temel gelir düzeyi, DYSY, hükümet harcamaları ve beşeri sermaye miktarı olmuştur. Çalışma sonucunda DYSY'lerin ekonomik büyümeye olumlu etkisi olduğu sonucuna varmışlardır.

Jadhav (2012) yaptığı çalışmada panel data analizi kullanmıştır. BRICS ülkeleri

üzerine yaptığı çalışmada 2009 ve 2009 yılları arasındaki verileri analiz konusu yapmıştır. Market büyüklüğü, kurumsal ve politik faktörler ve doğal kaynakların uygunluğu gibi değişkenleri ele alarak yaptığı analiz sonucunda finansal faktörlerin DYSY'leri etkilemede diğer değişkenlerden daha etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Lessmann (2013) çalışmasında 55 ülke üzerine 1980 ile 2009 yılları arasındaki değişkenleri kullanarak analiz yapmıştır. Analiz yöntemi olarak EKK yöntemini kullanmıştır. Çalışmada kullanılan başlıca değişkenler bölgesel eşitsizlikler, büyüme ve DYSY olmuştur. Çalışma sonucunda DYSY'nin bölgesel eşitsizlik üzerindeki olumsuz etkilerin azaltılmasında önemli bir rol üstlendiğini tespit etmiştir.

Goswami ve Haider (2014) yaptıkları analizde 146 ülke için 1984 ile 2009 yılları arasında panel veri analizi yöntemini kullanmışlardır. Çalışmalarında kullanılan temel değişkenler piyasa büyüklüğü, büyüme oranı, ticari açıklık ve altyapı yatırımlarıdır. Çalışma sonucunda gerek kültürel çatışmanın gerekse ev sahibi ülkenin yabancı yatırımcılara karşı yaklaşımın DYSY'lerin belirlenmesinde oldukça önemli olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Cleeve vd. (2015) yaptıkları çalışmada, panel veri analizi yöntemini kullanarak DYSY ve beşeri sermaye arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Çalışmada 35 ülke analize dâhil edilmiş ve 1980 ile 2012 yılları arasındaki veriler analiz konusu yapılmıştır. Çalışmada ele alınan temel değişkenler ise beşeri sermaye oranı, okuryazarlık oranı, ticari açıklık, doğal kaynak miktarları, piyasa büyüklükleri, altyapı, finansal krizler ve politik faktörler olmuştur. Çalışma sonucunda DYSY ile beşeri sermaye, piyasa büyüklüğü, doğal kaynakların miktarı ve altyapı miktarının ilişkide olduğu tespit edilmiştir.

4.2. Metodoloji

İstatistiksel analizleri iki temel kısımda incelememiz mümkündür. Bunlar betimsel istatistik ve çözümsel istatistik olarak adlandırılmaktadır. Temel olarak betimsel istatistik olarak adlandırılan uygulamalar; yapılmak istenilen araştırma konusu ile ilgili verilerin toplanması ve bu verilerin belli bir seri hale getirilerek sınıflandırılmasını ifade eder. Bu sınıflandırma belirli grafikler yoluyla izah edilebilmektedir. Bu tarz bir süreç ile yapılan analizler betimsel istatistik olarak adlandırılmakta ve yüksek güvenilirlik taşımaktadır.

Betimsel istatistik çalışmalarında araştırmaya konu olan evren hakkında çıkarımlarda

bulunabilmek için bir takım ölçütlerin hesaplanması gerekmektedir. Yapılan birçok betimsel istatistik uygulamasında merkezi eğilim ölçülerinden ortalama; değişim ölçülerinden standart sapma ve araştırma verilerinin dağılımının normalliğini kontrol etmek amacıyla basıklık ve çarpıklık değerleri incelenmektedir. Bu sebeple verilen betimsel istatistik değerleri çalışmada öncelikle ele alınmıştır.

a. Ortalama: İstatistiki verilerin tanımlanabilmesinde temel olarak kullanılan özet ölçüleri merkezî eğilim ölçüleri ya da ortalamalardır. Genel kural olarak her zaman serinin en küçük gözlem değeri ile en büyük gözlem değeri arasında yer alır. ($x_{\min} \leq \text{ortalama} \leq x_{\max}$). Ortalama hesaplamaları çeşitli olmakla birlikte en sık kullanılan aritmetik ortalama hesabıdır. Bir ana kütle üzerinde tanımlanmış basit bir seri üzerinde X değişkeninin sayısal olarak aldığı değerler $x_1, x_2, \dots, x_N$ ile ifade edildiğinde ana kütle aritmetik ortalaması N sayısı toplam frekansı temsil ettiğinde $\mu = \frac{x_1+x_2+\dots+x_n}{N} = \frac{\sum_{i=1}^N x_i}{N}$ formülü ile hesaplanır (Arıcı,1998:44-45).

b. Standart Sapma ve Varyans: İstatistiksel veriler üzerinde çalışma yapılırken ortalama hesap edildikten sonra gözlem değerlerinin tespit edilen aritmetik ortalamadan ne kadar uzaklaştıkları (saptıkları) tespit edilecek olur ise farklı değişkenlik ölçüleri elde edilecektir. Bununla birlikte verilerin aritmetik ortalamadan sapmaları her zaman sıfıra eşittir. Bu durumda gözlemlerin aritmetik ortalamadan uzaklaşmaları yani sapmalarının karelerinin toplamının gözlem sayısına oranı değişkenlik ölçüsü olarak ele alınmaktadır. Bu ölçü varyans olarak adlandırılır. Varyansın karekökü aldığımızda ise standart sapma değerini elde etmiş oluruz (Özsoy, 2005:59-60).

$$\sigma^2 = \frac{\sum_{i=1}^N (X_i - \mu)^2}{N}$$

$$\sigma = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^N (X_i - \mu)^2}{N}}$$

c. Çarpıklık ve Basıklık (Skewness and Kurtosis): Elde edilen verilerin istatistiksel sınamalarında temel sınama türü Normal Dağılımdır. Normal dağılım simetrik

olduğundan çan eğrisine benzeyen bir grafik ile gösterilir. Simetrik dağılımlarda veri setinin tepe değeri (Mod), ortancası (Medyan) ve Ortalaması birbirine eşittir. Basıklık ve Çarpıklık değerleri verilerin normal dağılım göstermemesi durumunda normalden ne derece uzaklaştığını ifade etmemize yardımcı olmaktadır.

Çarpıklık veri dağılımının normalden uzaklaşarak sağa veya sola doğru meyleden normal dağılımdaki çan şeklinin bozularak sağa ya da sola yaslanmasını ifade eden bir kavramdır. Normal bir dağılımda çarpıklık katsayısı olmayacak yani sıfır çıkacaktır. Çarpıklık katsayısı pozitif veya negatif herhangi bir sayı olabilmektedir ve ortalama medyandan küçük ise dağılım sola (negatif) çarpık tam tersi durumda yani ortalama medyandan büyük ise dağılım sağa (pozitif) çarpık olmaktadır. Çarpıklık ölçüsü %5 anlamlılık düzeyinde -1,96 ile +1,96 değerleri aralığında olması halinde normal kabul edilmektedir. Aynı değerler basıklık için de geçerlidir.

- d. Korelasyon:** Tanım olarak korelasyon incelenen iki değişkenin arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır. Regresyon modellerinde x sabit değişkeninin tesadüfi y değişkeni arasındaki ilişki ortaya konmaktadır. Oysa korelasyon analizlerinde her iki değişkende tesadüfi değişkendir (Bakır ve Aydın, 2011:215). Korelasyon katsayısı değişkenler arasındaki neden sonuç ilişkisini vermemektedir. Korelasyon analizi sonucunda ilişkinin kuvveti ölçülebilmektedir. Bu nedenle analizde temel belirleyicilerin tespit edilmesi için korelasyon analizinde faydalanılmıştır.

Spearman Sıra Korelasyon Katsayısı:

İki değişkenli olarak korelasyonu hesaplanan veri setinde x ve y değişkenine ait değerler yerine bunların büyüklükleri sıralanarak bu sıra numaraları arasında sıra korelasyon araştırma yöntemlerinden en yaygın olarak kullanılanıdır. Değerleri normal korelasyonda olduğu gibi +1 ile -1 arasında bir değerdir ve küçük r harfi ile gösterilir. Eğer r değeri -1'e yakın değerler alıyor ise negatif yönde, +1'e yakın değerler alıyor ise pozitif yönde bir ilişki olduğu tespit edilmektedir (Özkan, 2003:182) Formülü

$$\text{spearman} = \frac{6x\sum 2}{(n^2-1)} \text{ şeklinde ifade edilmektedir.}$$

4.3. Veri Seti ve İstatistik Sonuçları

Bu bölümde analiz çalışmasında uygulanan ekonometrik yöntemdeki evreleri oluşturan testler hakkında teorik bilgiler verilmiştir.

Şekil 10: DYSY İle Diğer Değişken Arasındaki İlişki

DYSY ile değişkenler arasındaki ilişki ilk olarak korelasyon katsayısı ile ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu katsayıdan yola çıkarak DYSY ile ilişkisi anlamlı olan değişkenler arasında basit regresyon denklemi yapılmış ve bu denklemden yola çıkarak değişkenlerin DYSY'ye karşı duyarlılık katsayısı olan esneklik katsayıları ortalama olarak hesaplanmıştır. Buna göre, her bir değişken ile DYSY arasındaki ikili regresyon denklemi aşağıdaki tabloda verilmiştir. Regresyon denklemlerinde, her bir değişken ile DYSY değerleri arasındaki parametre katsayıları ayrı ayrı $\hat{Y} = \beta_0 + \beta_1 \cdot X + \varepsilon_t$ denklemi ile tahmin edilmiştir.

Y: Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı (DYSY)

X: Diğer bağımsız değişkenlerin her biri

Tablo 36: DYSY ile Diğer Değişkenler Arasındaki Regresyon İlişkileri

	<i>DYSY (Y) Değişkeni</i>				
Bağımsız Değişkenlerin her biri (X)	B₀ Katsayısı	B₁ Katsayısı	Belirlilik Katsayısı(R²)	F –değeri	Ortalama Esneklik
İHRACAT	0,64 (0,87)	0,11 (0,01)	0,40	8,65 (0,01)	1,00
İTHALAT	0,74 (0,85)	0,42 (0,008)	0,42	9,50 (0,008)	0,98

	<i>DYSY (Y) Değişkeni</i>				
Bağımsız Değişkenlerin her biri (X)	B₀ Katsayısı	B₁ Katsayısı	Belirlilik Katsayısı(R²)	F –değeri	Ortalama Esneklik
GSYİH	-0,29 (0,94)	0,02 (0,01)	0,40	8,50 (0,01)	1,12
ENFLASYON ORANI	18,09 (0,000)	-0,58 (0,03)	0,29	5,21 (0,03)	-0,50
DIŞA AÇIKLIK ORANI	-54,4 (0,02)	1,64 (0,007)	0,44	9,98 (0,007)	5,52
İŞSİZLİK ORANI	38,8 (0,01)	-2,66 (0,07)	0,22	3,62 (0,07)	2,23
DÖVİZ KURU SEPETİ	9,33 (0,16)	1,56 (0,66)	0,02	0,19 (0,66)	0,22
HERİTAGE ENDEKSİ	-25,2 (0,22)	0,63 (0,08)	0,22	3,56 (0,08)	-

DYSY ile her bir değişkenin ayrı ayrı yapılmış olan regresyon denkleminde elde edilen parametre katsayıları (β_1) Döviz kuru sepeti değişkeninde anlamsız bulunmuştur. Yine aynı katsayı işsizlik oranı ile Heritage endeks değerlerinde %10 düzeyde anlamlı bulunmuştur. Fakat bu üç değişkende de DYSY'yi açıklama oranı oldukça düşük çıkmıştır. Buna karşılık ihracat, ithalat, GSYİH, Dışa açıklık oranı ve Enflasyon oranı katsayılarının her biri ise %5 düzeyde anlamlı bulunmuş ve açıklama düzeyleri orta seviyede çıkmıştır. Bu

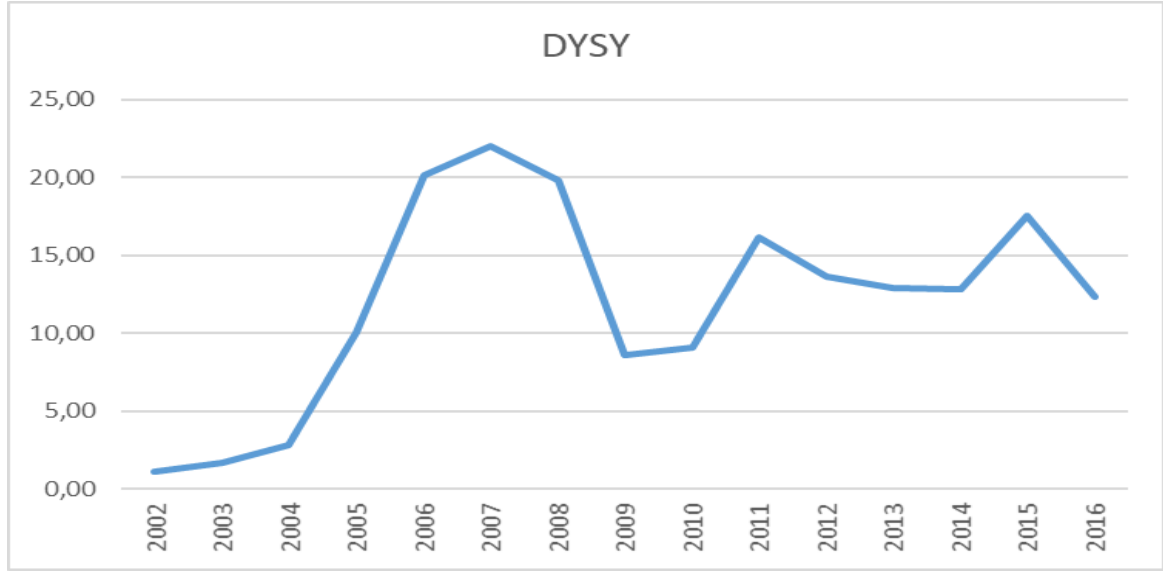
oranlar daha önce hesaplanmış olan korelasyon katsayısı ile örtüşmektedir. Yine aynı şekilde, DYSY'nin anlamlı olan bu makroekonomik değişkenlere karşı duyarlı olduğu görülmüştür. En fazla duyarlı olduğu değişken ise, dışa açıklık oranı olarak karşımıza çıkmaktadır. Elde edilen denklemler tümüyle incelendiğinde, kurulmuş olan regresyon denkleminin bütün olarak anlamlı olduğu görülmektedir. DYSY ile diğer makroekonomik göstergeler arasında hepsinin dâhil olduğu çok değişkenli regresyon denkleminde ise, bu değişkenlerin hepsinin beraberce DYSY'yi açıklama oranının %85 olduğu hesaplanmıştır. Bu demek oluyor ki, toplam açıklama oranı %100 olduğuna göre, bu açıklama düzeyinin yaklaşık olarak %85'i bu değişkenlerden kaynaklanmakta, geri kalan %15'lik kısım ise bu değişkenler dışında kalan diğer etkileyici faktörlerden kaynaklanmaktadır.

Türkiye ekonomisinde DYSY'nin temel belirleyicilerini tespit etmek amacı ile yapılan bu çalışmada 2002 ile 2016 yılları arasındaki veriler kullanılmıştır. Bu yılların seçilmesinin sebebi ele alınan literatürde birçok ülke için farklı çalışmalarda kullanılmış verilerin 2002 yılından sonra erişilebilir olmasıdır. Veriler TÜİK, Dünya Bankası, Heritage Enstitüsü ve TCMB'den derlenmiştir. Elde edilen veriler ile tanımlayıcı istatistik uygulaması yapılmıştır. Tanımlayıcı istatistik uygulaması yapılırken değişkenlere ait betimsel istatistikler yorumlanmış ve her bir değişken için korelasyon katsayıları tespit edilmiştir. Yukarıda bir bütün olarak verilen değişkenler aşağıda ayrıntılı olarak izah edilmektedir.

4.3.1. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları

Analizde kullanılan veriler Dünya Bankasından temin edilmiştir. Verilerin kaynağı incelendiğinde Uluslararası Para Fonu, Ödemeler Dengesi veri tabanı, Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı ve resmi ulusal kaynaklar verileriyle derlendiği görülmektedir. Veriler tablodan rahat bir şekilde izlenebilmesi amacı ile milyar dolar cinsinden ifade edilmiştir.

Şekil 11: Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları 2002-2016 (milyar \$)

DYSY 2002 yılındaki ilk verilerde 1,08 milyar dolar iken 2004 yılından (10,04 milyar dolar) itibaren büyük bir ivme kazanarak artmıştır. Bu artışın temel sebebi 4875 sayılı “*Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu*” ‘nun 17.06.2003 tarihinde yürürlüğe girmesi olmuştur. Zira bu kanunun ardından 2004 yılı sonuna kadar 2.461 adet yabancı sermayeli şirket kurulmuş ve hâlihazırda mevcut olan 634 yerli sermayeli şirkete yabancı sermaye iştiraki meydana gelmiştir (Hazine Müsteşarlığı, 2005:2).

2004 yılı sonrası DYSY artışının bir diğer sebebi ise 31.07.2004 tarih ve 5228 sayılı Kanun ile Türkiye’de bulunan şirketlerin çifte vergilemeden kaynaklı kurumlar vergisi istisnasının kapsamı genişletilmesidir. Ayrıca, yabancı sermayeli şirketlerin 2004 yılı temmuz ayı sonundan aynı yılsonuna kadar yurtdışındaki iştirak ve şirketlerinden elde ettikleri kazançlar, 30.06.2005 tarihine kadar Türkiye’ye transfer edilmek kaydıyla kurumlar vergisinden istisna tutulmuştur. Buna ek olarak belirli büyüklükteki şirketlerin muhasebe kayıtlarını Türk Lirası dışında bir başka para birimi ile tutmalarına izin verilmiştir (Hazine Müsteşarlığı, 2005:22).

DYSY’nin artarak devam etmesi, 2007 yılında mortgage krizinin patlak vermesi ile küresel piyasaların ve tabii olarak yabancı yatırımcıların yeni yatırımları ertelemeleri ile birlikte sert bir düşüş yaşasa da 2009 yılından sonra bir toparlanma gerçekleşmiştir. 2007 yılından sonra meydana gelen azalma küresel piyasalardaki daralma ile paralellik göstermektedir. 2008 mortgage krizi sonrası DYSY’lerde yaşanan bu azalma 2009 yılında

8,59 milyar dolar seviyesine kadar gerilemeye sebep olmuştur. 2015 ise 17,55 milyar dolar ile seçili dönem içerisinde en fazla DYSY girişinin yaşandığı yıl olmuştur. DYSY'nin 2002-2016 yıllarına ait temel tanımlayıcı istatistik değerleri hesaplanarak aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 37: DYSY Betimsel İstatistik Verileri

<i>DYSY (milyar \$)</i>	
Ortalama	12,05
Standart Sapma	6,63
Basıklık	-0,77
Çarpıklık	-0,30
En Büyük	22,05
En Küçük	1,08
Aralık	20,97

2002 -2016 yılları için elde edilen veriler ile yapılan betimsel istatistik sonuçlarına göre DYSY değişkeni ortalama olarak yaklaşık 12 milyar dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. Yine bu verilere göre, basıklık -0,77 ve çarpıklık değeri ise -0,29 olduğu tespit edilmiştir. Betimsel istatistik olarak normal bir dağılım sergilediği görülmektedir. Bu dönemde DYSY en çok 22 milyar dolar civarında (2007 yılı) iken en düşük olduğu 2002 yılında ise 1,08 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.

4.3.2. İhracat

İhracat istatistikleri TUIK verilerinden elde edilmiştir. Kullanılan veriler ABD doları cinsindendir. Bu veriler TUIK tarafından derlenirken özel ticaret sistemi benimsenmektedir ve ticaret yapılan ülkelere Türkiye'nin istatistik bölgesine giren malları içermektedir. Gümrük antrepoları, serbest bölgeler, gümrüksüz satış mağazaları Türkiye'nin gümrük sınırları dışı olarak kabul edilmektedir.

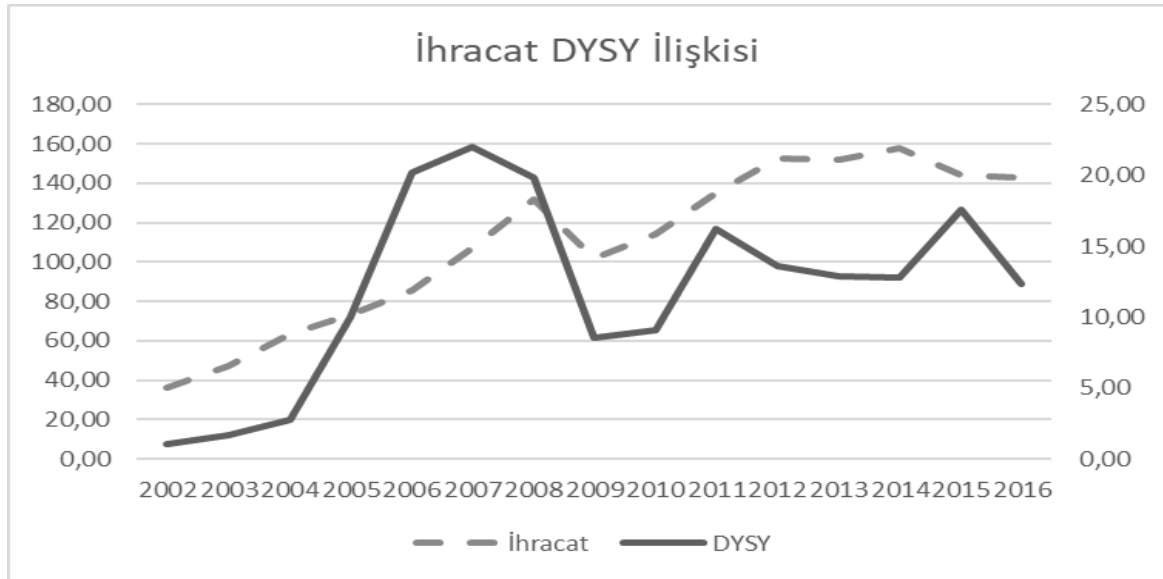
Ricardo tarafından yapılan analize kadar sermaye hareketliliği sabit kabul edildiğinden teorik olarak Hecksher-Ohlin teorisi ilk olarak yabancı yatırım ile dış ticaretin ilişkisini ortaya koymaktadır. Teori ticaretin gelişmesiyle farklı faktör donanımlarının ülkeler arasındaki faktör fiyatlarının değişimine neden olacağını varsaymıştır. Ancak teori bu ilişkinin birbirini tamamlamı yoksa ikame etme mi olduğunu açıklamamıştır. Mudell (1957) yaptığı çalışmada konu ile ilgili açıklama getirmiş. Bu modele göre üretim fonksiyonlarının tüm ülkeler için benzer olduğu kabul edilmektedir. Üretim faktörlerinin hareketli olması

ticaret engellerinin bulunduğu ülkeler için tamamlayıcı olmaktan ziyade ikame özelliği taşımaktadır. Ticaret üzerindeki engeller attıkça faktör hareketleri uyarılacak faktör hareketleri üzerindeki engeller de ticareti teşvik edecektir.

Günümüze kadar gelişen dış ticaret modeli DYSY'nin teorik olarak ev sahibi ülkelerde yeni istihdam imkânlarının doğmasını sağlamakta, istihdamda kalifiye personelin artmasına ve teknolojik gelişmelerin ülke içerisine aktarılmasına sebep olmaktadır. Aynı zamanda sermaye oluşumu ve istihdam artışına bağlı olarak, sermaye malı ihracatının artmasını sağlamaktadır. Bu bakımdan yabancı yatırım ile ihracat arasında iktisadi olarak bir ilişki bulunmaktadır (Lawrence ve Weinstein 1999).

DYSY'nin ihracat üzerindeki en önemli etkisi ödemeler bilançosu üzerine yapmış olduğu etkidir. Yatırım yapıldığı yıl ödemeler bilançosuna olumlu bir etki olarak yansımaktadır. Bundan sonraki yıllarda ise meydana getirdiği etki yabancı yatırımcının ihracat potansiyeli ile belirlenmektedir. Zira yabancı yatırımcı sadece iç pazar için değil çoğunlukla dış pazar için üretim yapmaktadır. Her ne kadar ara ve yatırım malı satın alınması ödemeler bilançosunu negatif yönde etkilese de son yıllarda bu etki pozitif etkinin gerisinde kalmaktadır (Ongun, 2001:326-327).

Şekil 12: Türkiye’de DYSY ile İhracat İlişkisi (2002-2016)

Tablo 38: Türkiye'de DYSY ve İhracat İlişkisi ve Değişim Oranları

Yıllar	DYSY (milyar \$)	İhracat (milyar \$)	DYSY % Değişim	İhracat % Değişim
2002	1,08	36,06		
2003	1,7	47,25	57,41	31,03
2004	2,79	63,17	64,12	33,69
2005	10,03	73,48	259,50	16,32
2006	20,19	85,53	101,30	16,40
2007	22,05	107,27	9,21	25,42
2008	19,85	132,03	-9,98	23,08
2009	8,59	102,14	-56,73	-22,64
2010	9,1	113,88	5,94	11,49
2011	16,18	134,91	77,80	18,47
2012	13,63	152,46	-15,76	13,01
2013	12,9	151,8	-5,36	-0,43
2014	12,83	157,61	-0,54	3,83
2015	17,55	143,84	36,79	-8,74
2016	12,31	142,53	-29,86	-0,91

İhracat 2002 yılında 36 milyar dolar seviyelerinde iken 2008 yılında 132 milyar dolar seviyesine yükselmiştir. 2008 Mortgage krizi ile 102 milyar dolar seviyelerine gerileyen ihracat 2014 yılında en yüksek seviyeyi (154 milyar dolar) görmüş ve tekrar azalma trendine girmiştir. 2014 yılında meydana gelen artışın temel sebepleri arasında petrol fiyatlarında yaşanan düşüşün etkisi ve iç talep koşullarının zayıf seyretmesi gösterilebilir. Orta Vadeli Programda ise hedefe en çok yaklaşılan 2014 yılı için hedef 160,5 milyar dolardır (2015 hedefi 173 milyar dolar gerçekleşen 143 milyar dolar olmuştur). İhracatın en önde gelen sektörleri ise makine ve otomotiv, demir-çelik, tekstil, hazır giyim ve konfeksiyon, elektrik ve elektronik olarak sıralanabilir.

DYSY ile ihracat arasındaki ilişkinin gösterildiği yukarıdaki grafik incelendiğinde DYSY girişlerinin arttığı dönemlerde ihracat miktarında da bir artış olduğu gözlemlenmektedir.

Tablo 39: İhracat Analiz Sonucu

<i>DYSY (Y) Değişkeni</i>					
Bağımsız Değişkenlerin her biri (X)	B ₀ Katsayısı	B ₁ Katsayısı	Belirlilik Katsayısı(R ²)	F – değeri	Ortalama Esneklik
İHRACAT	0,64 (0,87)	0,11 (0,01)	0,40	8,65 (0,01)	1

DYSY ile İhracat değişkeni arasında yapılmış olan regresyon denkleminde göre elde edilen parametre katsayıları (β_1) ihracat değişkeninde anlamlı bulunmuştur. İhracat oranı katsayısı %5 düzeyde anlamlı bulunmuş ve açıklama düzeyi orta seviyede çıkmıştır. Bu oran korelasyon katsayısı ile örtüşmektedir. Ayrıca yapılan Granger nedensellik analize göre ise DYSY ve İhracat verileri arasında iki yönlü de bir ilişki tespit edilmiştir.

DYSY'yi artırmaya yönelik politikalar; ülke ekonomisini canlandırma ve sürdürülebilir bir büyüme oranı yakalama amacı taşımaktadır. Sanayi sektöründe yapılan yabancı yatırımlar ile birlikte verimlilik artmakta ve üretim maliyetleri düşmektedir. DYSY beraberinde getirdiği yeni üretim sistemleri ve ürünler ile ihracat artışı sağlamaktadır. Teorik olarak DYSY ve ihracat arasında her iki yönde de ilişki görülebilmektedir. İhracat ile DYSY arasındaki teorik ilişkinin varlığının ve yönünü tespit etmek için literatürde birçok çalışma yapılmıştır.

Lipsey ve Weiss (1984) 1970 yılına ait verileri kullanarak, ABD 'ye ait 200 büyük yatırımcının yatırım verilerine dayanan bir çalışma yapmışlardır. Çalışma sonucunda bu firmalar tarafından yapılan yatırımlar ile bu alandaki ihracat arasında pozitif bir ilişki bulmuşlardır.

Yamawaki (1991) DYSY ile ihracat arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmada ABD ve Japon ekonomilerinde seçilmiş endüstrilerde pozitif bir ilişki tespit etmiştir.

Malani, Hufbauer ve Lakdawalla (1994), DYSY'nin belirleyicilerini araştırdıkları çalışmalarında Almanya, Japonya ve Amerika'dan yapılan DYSY'leri incelemişlerdir. DYSY'nin Amerika'nın ihracatını ithalatından Japonya'nın ise ithalatını ihracatından daha çok arttırdığını tespit etmişlerdir.

Hejazi ve Safarian (2001) yaptıkları çalışmada ABD ekonomisi ve seçilmiş 51 ülkeyi

analize konu yapmışlardır. 1982-1994 yılları arası verileri kullanarak her bir ülke için ayrı olarak test ettiklerinde ihracat ile DYSY'nin birbirini tamamlayıcı nitelikte olduğu sonucuna varmışlardır.

Bajo-Rubio ve Montero-Munoz (2001) yaptıkları çalışmada ispanya ekonomisinde DYSY ile ihracat arasında karşılıklı bir nedensellik tespit etmiştir. Çalışma 1977-1998 dönemini ele almakta ve uzun dönem için Granger anlamında nedenselliğin varlığını ortaya koymaktadır.

Zhang ve Song (2001) 1986-1997 yılları arasında Çin ekonomisi üzerine yaptıkları çalışmada DYSY'nin ihracat üzerinde olumlu bir etkisi olduğu sonucunu bulmuşlardır. Bu etki DYSY'de görülen %1'lik bir artışın ihracat üzerinde %0,29 oranında olduğunu göstermektedir.

Ruane ve Uğur (2002), DYSY'nin ticaret üzerinde etkilerini araştırmış ve 1991-1998 yılları arasında İrlanda'da DYSY'leri incelenmiştir. Çalışma sonucunda DYSY'nin ticaret üzerinde olumlu ve pozitif bir etki yarattığı sonucuna varılmıştır.

Dritsaki vd. (2004), 1960-2002 dönemleri arasında Yunanistan'ın doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile ihracatını araştırmışlardır. DYSY'nin ihracata pozitif etkisi olduğu tespit edilmiştir.

Pramadgani vd. (2007), Endonezya ekonomisi üzerine 1990-2004 dönemleri için DYSY ile ihracat, ithalat ve büyüme arasındaki ilişkiyi analiz etmişlerdir. Sonuç olarak DYSY ile ihracat ve ithalat arasında pozitif ilişkiyi bulmuşlardır.

Yılmaz (2010), 1991-2007 dönemleri arasında Türkiye'de DYSY ile ihracat ve ithalat arasındaki ilişkiyi nedensellik testi kullanarak incelemiştir. Sonuç olarak, DYSY ile ihracat arasında nedensellik ilişkisinin bulunmadığını, ithalatla ise DYSY'ye doğru tek yönlü bir nedenselliğin bulunduğunu tespit etmiştir.

Tablo 40: İhracat Değişkeni Betimsel İstatistik Verileri

<i>İhracat (milyar \$)</i>	
Ortalama	109,60
Standart Sapma	40,30
Basıklık	-1,01
Çarpıklık	-0,55

<i>İhracat (milyar \$)</i>	
Aralık	121,55
En Küçük	36,06
En Büyük	157,61

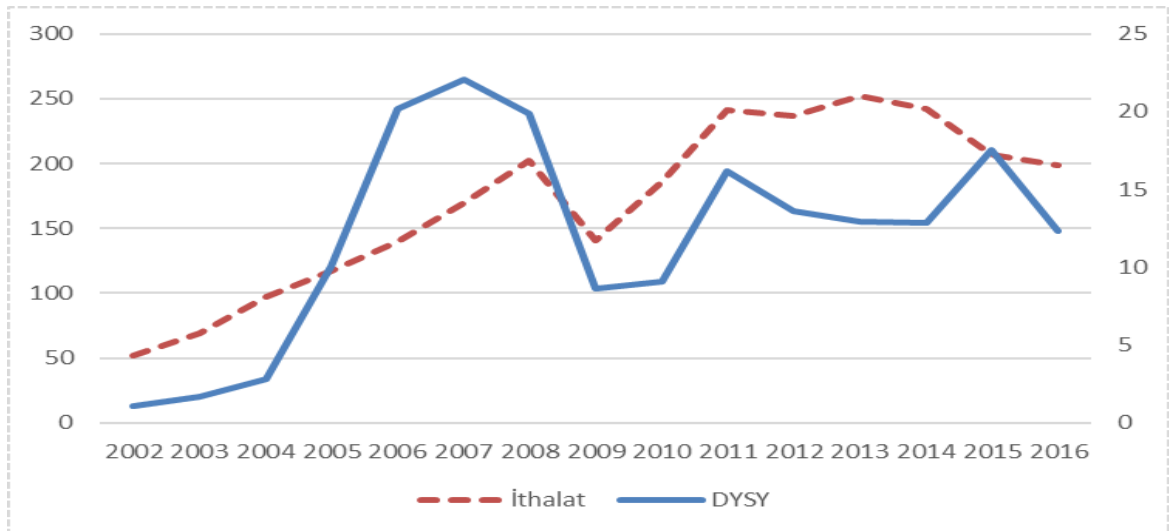
İhracat değişkeni -1,01 basıklık ve -0,55 çarpıklık değerine sahip bir dağılım göstermektedir. Bu dağılım ölçütleri normal bir dağılım olduğu ifade etmektedir. 2002-2016 yılları arasında ihracat değişkeni ortalama olarak 109 milyar dolar seviyelerinde gerçekleşmiştir. Bu yıllarda en fazla ihracat değeri 157 milyar dolar olarak (2014 yılı), en düşük ihracat değeri ise 36 milyar dolar seviyelerinde gerçekleşmiştir.

4.3.3. İthalat

İthalat değerleri TUIK verilerinden elde edilmiştir ve ABD doları cinsindendir. TUIK bu verileri derlerken temel olarak gümrük beyannamelerini esas almaktadır. Bu veriler dışında ise petrol, doğalgaz ve elektrik verilerine ise ilgili firmalardan temin etmek sureti ile yayımlanmaktadır. Veriler aşağıdaki grafikte kolay bir şekilde anlaşılabilmesi amacı ile milyar dolar cinsinden ifade edilmiştir.

DYSY iktisat teorisinde ihracatta olduğu gibi ithalat değerlerinde bir atışa neden olduğu varsayılmaktadır. Bu varsayım ara ve sermaye mallarının yabancı yatırımlar ile birlikte ithalat talebinin uyarılmasından kaynaklanmaktadır (Altıntaş, 2009:3). Ayrıca ithalat kanalı ile yabancı firmalar bulundukları endüstrilerde kalitenin ve teknolojinin yükselmesine sebep olmaktadır (Lawrence ve Weinstein, 1999:23).

Şekil 13: Türkiye’de DYSY ile İthalat İlişkisi (2002-2016) (Milyar \$)

Tablo 41: Türkiye'de DYSY ve İthalat İlişkisi ve Değişim Oranları

Yıllar	DYSY (milyar \$)	İthalat (milyar \$)	DYSY % Değişim	İthalat % Değişim
2002	1,08	51,55		
2003	1,70	69,34	57,41	34,5
2004	2,79	97,54	64,12	40,7
2005	10,03	116,77	259,5	19,7
2006	20,19	139,58	101,3	19,5
2007	22,05	170,06	9,21	21,8
2008	19,85	201,96	-9,98	18,8
2009	8,59	140,93	-56,73	-30,2
2010	9,10	185,55	5,94	31,7
2011	16,18	240,84	77,8	29,8
2012	13,63	236,55	-15,76	-1,8
2013	12,90	251,66	-5,36	6,4
2014	12,83	242,18	-0,54	-3,8
2015	17,55	207,23	36,79	-14,4
2016	12,31	198,62	-29,86	-4,2

2002 yılı sonrası 99 ve 2001 krizlerinin etkilerinin yavaş yavaş giderilmeye başlanması ile birlikte toparlanmaya başlayan dış ticaret 36 milyar dolar seviyelerinden 2008 krizi öncesi 200 milyar dolar seviyesini aşmıştır. 2008 Mortgage krizi ile 141 milyar doların altına gerileyen ithalat 2013 yılında en yüksek seviyeyi (yaklaşık 251 milyar dolar) görmüş ve tekrar azalma eğilimine girmiştir. Ancak bu azalma dönem ortalamasının altına düşmemiştir.

Tablo 42: İthalat Değişkeni Betimsel İstatistik Verileri

<i>İthalat (Milyar \$)</i>	
Ortalama	170,02
Standart Sapma	64,81
Basıklık	-0,92
Çarpıklık	-0,48
Aralık	200,11
En Küçük	51,55
En Büyük	251,66

Yukarıdaki tabloyu incelediğimizde -0,92 basıklık ve -0,48 çarpıklık değerini verdiğini görmekteyiz. Bu dağılımın normal dağılım sınırları içerisinde olduğu görülmektedir. 2002 ve 2016 yılları arasında ithalat miktarı ortalama olarak 170 milyar dolar seviyelerinde gerçekleşmiştir. İthalatın en düşük olduğu 2002 senesinde 51 milyar dolar seviyelerinde iken en yüksek olduğu 2013 yılında 251 milyar dolar seviyelerinde olduğu

görülmektedir.

Tablo 43: İthalat Analiz Sonucu

<i>DYSY (Y) Değişkeni</i>					
Bağımsız Değişkenlerin her biri (X)	B ₀ Katsayısı	B ₁ Katsayısı	Belirlilik Katsayısı(R ²)	F – değeri	Ortalama Esneklik
İTHALAT	0,74	0,42	0,42	9,50	0,98
	(0,85)	(0,008)		(0,008)	

DYSY ile ithalat değişkeni arasında yapılmış olan regresyon denkleminde göre elde edilen parametre katsayıları (β_1) ihracat değişkeninde anlamlı bulunmuştur. İhracat oranı katsayısı %10 düzeyde anlamlı bulunmuş ve açıklama düzeyi orta seviyede çıkmıştır. Bu oran korelasyon katsayısı ile örtüşmektedir. Yapılan Granger nedensellik analize göre ise DYSY ve ithalat verileri arasında her iki yönlü de bir ilişki tespit edilememiştir.

Yılmaz (2010), 1991-2007 dönemleri arasında Türkiye’de DYSY ile ihracat ve ithalat arasındaki ilişkiyi nedensellik testi kullanarak incelemiştir. Sonuç olarak, DYSY ile ihracat arasında nedensellik ilişkisinin bulunmadığını, ithalatla ise DYSY’ye doğru tek yönlü bir nedenselliğin bulunduğunu tespit etmiştir.

Pramadgani vd. (2007), Endonezya ekonomisi üzerine 1990-2004 dönemleri için DYSY ile ihracat, ithalat ve büyüme arasındaki ilişkiyi analiz etmişlerdir. Sonuç olarak DYSY ile ihracat ve ithalat arasında pozitif ilişkiyi bulmuşlardır.

Alguacil ve Orts (2003), 1970-1992 ve 1978-1992 dönemleri arası İspanya’da DYSY girişlerini incelemişlerdir. Sonuç olarak, DYSY ile ithalat arasında pozitif bir ilişki olduğunu bulmuşlardır.

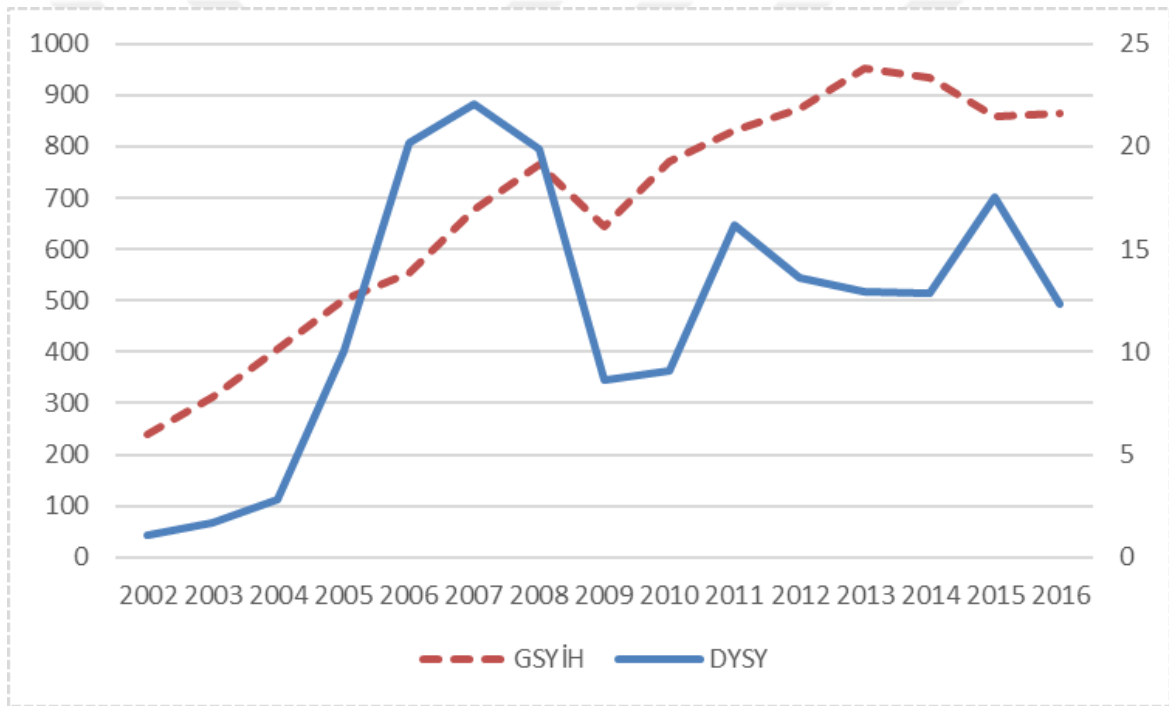
Malani, Hufbauer ve Lakdawalla (1994), DYSY’nin belirleyicilerini araştırdıkları çalışmalarında Almanya, Japonya ve Amerika’dan yapılan DYSY’leri incelemişlerdir. DYSY’nin Amerika’nın ihracatını ithalatından Japonya’nın ise ithalatını ihracatından daha çok arttırdığını tespit etmişlerdir.

4.3.4. GSYİH

1980 sonrasında dünya genelinde başlayan finansal serbestleşme piyasalar üzerinde

bütünleşmelere yol açmaya başlamış ve yatırımların küresel ölçekte dağılmasına olanak sağlamıştır. 1990'lı yıllarda sonra dünya genelinde hızla artan DYSY'ler gelişmiş ülkelere gelişmekte olan ülkelere doğru sermaye transferlerine yol açmıştır. Gelişmekte olan ülkelerin aldığı DYSY'ler geldikleri ülkelerde yatırımları artırarak büyümeyi olumlu bir şekilde etkilemektedir. Ekonomik literatürde DYSY'lerin olumlu bir katkısı olduğu kabul görse de DYSY'lerin finansal istikrarsızlığa yol açabilme olasılığı da bulunmaktadır. Zira DYSY gelişmekte olan ülkelere büyümenin artmasına ve sürdürülmesine olumlu katkı yaparken var olan risklerin uluslararası boyutta dağılmasına neden olabilmektedir.

Tablo 44: Türkiye’de DYSY ile GSYİH İlişkisi (2002-2016)

Tablo incelendiğinde GSYİH oranı yıllar içerisinde sürekli olarak artış trendi içerisinde olmuştur. Ele alınan dönem ortalamasını aştığı 2006 yılı sonundan itibaren ortalamanın altına gerileme sadece 2008 krizi sonrası dönemde görülmektedir. Bu durum dışında 2013 sonrasında bir daralma mevcut olup son yılda tekrar toparlama eğilimine girmiştir.

Tablo 45: GSYİH Değişkeni Betimsel İstatistik Verileri

<i>GSYİH (Milyar \$)</i>	
Ortalama	678,69
Standart Sapma	229,29

Basıklık	-0,72
Çarpıklık	-0,69
Aralık	712,17
En Küçük	238,43
En Büyük	950,60

GSYİH değişkenini ele aldığımız yukarıdaki histogram grafiğinde -0,72 basıklık değerine sahipken -0,69 çarpıklık değerine sahiptir. Bu değerler aralığında normal bir dağılım gerçekleşmiştir. 2002 ile 2016 yılları arasında GSYİH değişkeni ortalama olarak 678 milyar dolar seviyelerinde tespit edilmektedir. Bu yıllar içerisinde GSYİH değeri en düşük olduğu dönemde 238 milyar dolar ve en yüksek olduğu dönemde ise 950 milyar dolar olmuştur.

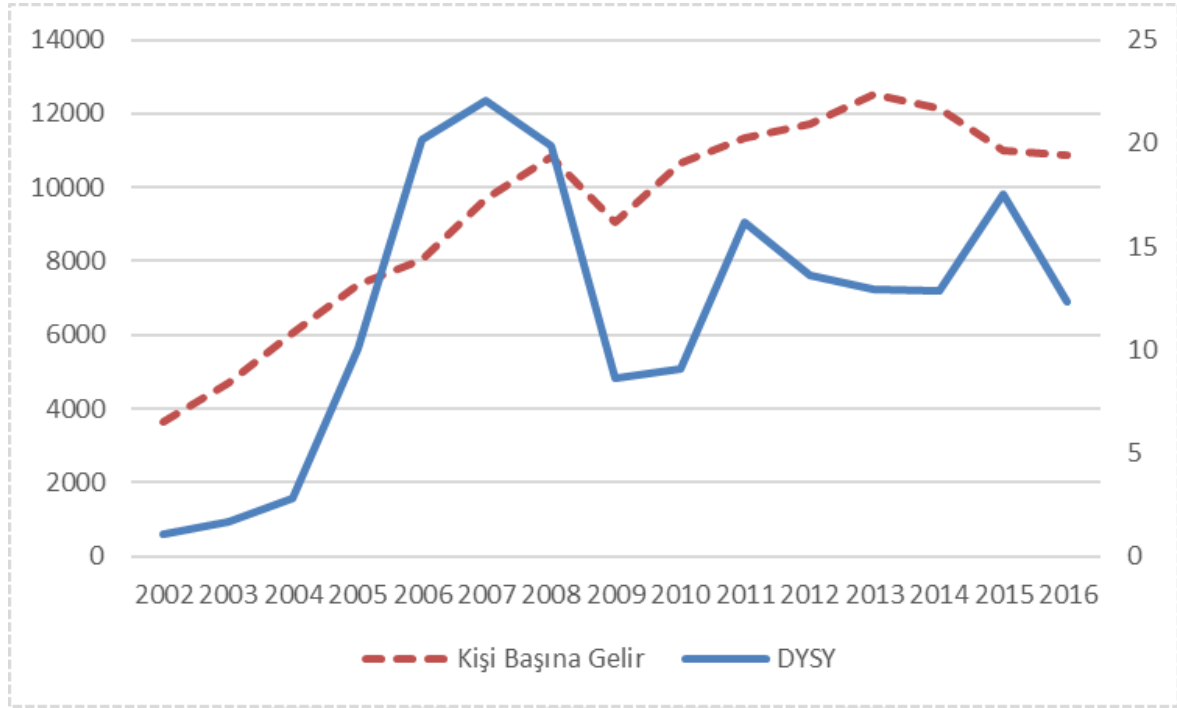
Tablo 46: GSYİH Analiz Sonucu

<i>DYSY (Y) Değişkeni</i>					
Bağımsız Değişkenlerin her biri (X)	B ₀ Katsayısı	B ₁ Katsayısı	Belirlilik Katsayısı(R ²)	F – değeri	Ortalama Esneklik
GSYİH	-0,29 (0,94)	0,02 (0,01)	0,40	8,50 (0,001)	1,12

DYSY ile GSYİH değişkeni arasında yapılmış olan regresyon denkleminde göre elde edilen parametre katsayıları (β_1) ihracat değişkeninde anlamlı bulunmuştur. İhracat oranı katsayısı %5 ve %10 düzeylerinde anlamlı bulunmuş ve açıklama düzeyi orta seviyede çıkmıştır. Bu oran korelasyon katsayısı ile örtüşmektedir.

4.3.5. Kişi Başı Gelir

Kişi başına düşen milli gelir GSYİH ile nüfusun oranını bize göstermektedir. Veriler World Bank'tan temin edilmiştir. Kişi başına gelir kavramı ülkelerin mukayese edilmesi açısından oldukça önemli bir kavramdır. Ülkeleri birbirleri arasında gelişmiş ya da azgelişmiş ülkeler olarak sınıflandırmak istenildiğinde kullanılan ölçü kişi başına düşen milli gelir kavramıdır (İlkin,1998:4). DYSY'lerin ekonomik büyüme üzerine etkileri ampirik olarak birçok çalışmada ispat edilmiştir. Dolayısı ile kişi başına gelir de GSYH gibi teorik olarak DYSY ile ilişkilidir.

Tablo 47: Türkiye’de DYSY ile Kişi Başına Gelir İlişkisi (2002-2016)

Kişi başına gelir GSYH’nin ve nüfusun artışına bağlı olarak orantılı bir biçimde artmıştır. Değişimler küresel piyasaların etkilerini yansıtmaktadır. 2002 ile 2016 yılları arasında ortalama olarak 9 bin dolar civarında seyreden kişi başına gelir 2008 krizi dikkate alınmaz ise 2006 yılından itibaren dönem ortalamasının üzerinde bir seyir izlemektedir. Kişi başına gelirin en yüksek olduğu yıl ise 2013 yılı olmuştur.

Tablo 48: Kişi Başına Gelir Değişkeni Betimsel İstatistik Verileri

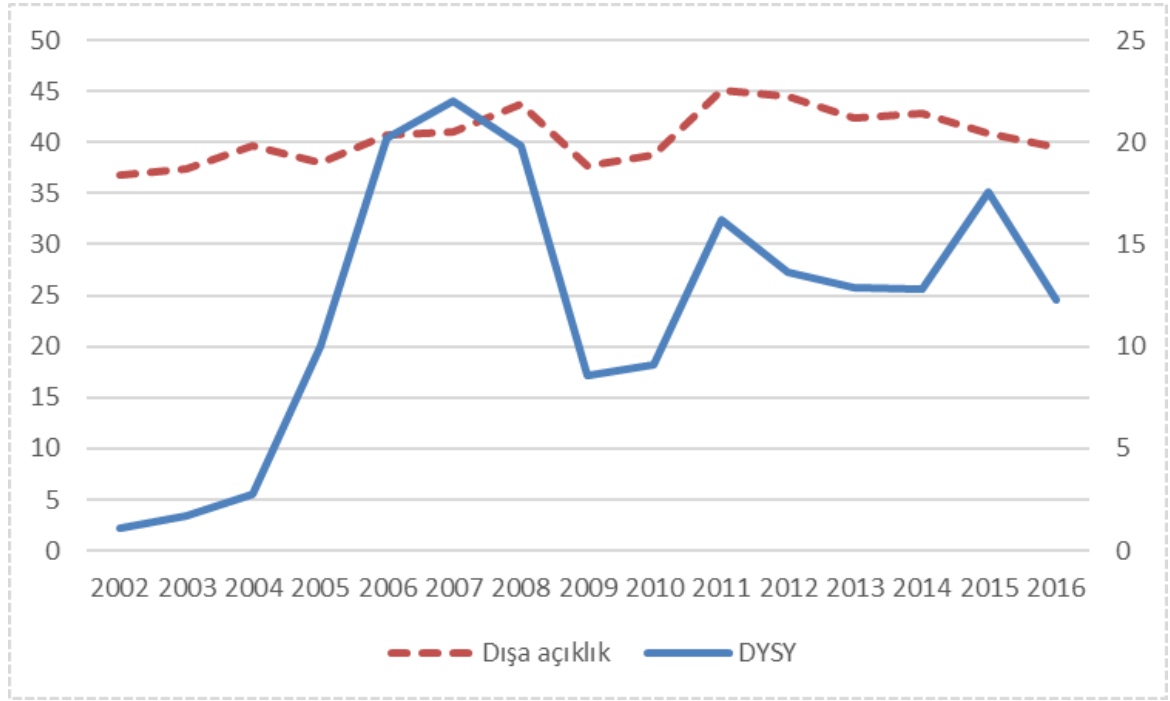
<i>Kişi Başına Gelir (\$)</i>	
Ortalama	9.312,41
Standart Sapma	2.764,95
Basıklık	-0,31
Çarpıklık	-0,89
Aralık	8.882,86
En Küçük	3.660,07
En Büyük	12.542,93

Kişi başı gelir değişkeninin betimsel istatistik sonuçları incelendiğinde -0,31 basıklık ve -0,89 çarpıklık değerine sahip olduğu görülmektedir. Bu değerler verilerin normal dağıldığını göstermektedir. Kişi başına gelir değişkeni seçili yıllar arasında ortalama olarak 9312 dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. Kişi başına gelirin en düşük olduğu 2002 yılında

3660 dolar seviyesinde iken en yüksek olduğu 2013 yılında ise 12 bin dolar seviyesinin üzerine çıkmıştır.

4.3.6. Dışa Açıklık

Tablo 49: Türkiye’de Dışa Açıklık ile DYSY İlişkisi (2002-2016)

Küresel piyasalar ile bütünleşme kabiliyeti olarak tanımlanan dışa açıklık oranı dış alım ve satımların milli gelire oranı ile hesaplanmıştır. Artan dış ticarete bağlı olarak kriz döneminde bu ticaretin aksamış olması ortalamanın altına bir gerilemeyi beraberinde getirmiştir. Buna rağmen son yıllardaki dış ticaret açıkları 2015 yılı sonunda tekrar ortalamanın altına inmesine neden olmuştur.

Tablo 50: Dışa Açıklık Oranı Değişkeni Betimsel İstatistik Verileri

<i>Dışa Açıklık Oranı</i>	
Ortalama	40,60
Standart Sapma	2,67
Basıklık	-1,08
Çarpıklık	0,25
Aralık	8,39
En Küçük	36,75
En Büyük	45,13

Yukarıdaki grafik incelendiğinde -1,08 basıklık ve 0,25 çarpıklık değeri ile normal dağılıma sahip bir histogram çizilmesine neden olmuştur. Dış açıklık oranı ortalama olarak 40,60 olarak tespit edilmiş ve 2002 – 2016 yılları arasında en düşük olduğu seviye 36,75 ve en yüksek olduğu seviye ise 45,13 olmuştur.

Tablo 51: Dışa Açıklık Oranı Analiz Sonucu

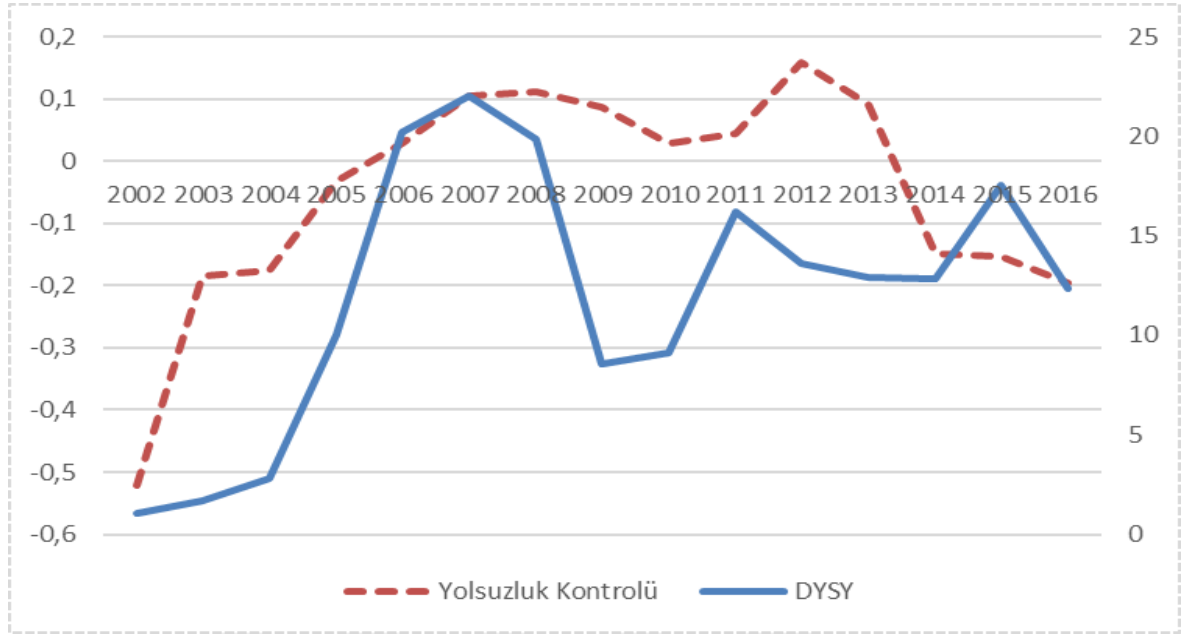
<i>DYSY (Y) Değişkeni</i>					
Bağımsız Değişkenlerin her biri (X)	B ₀ Katsayısı	B ₁ Katsayısı	Belirlilik Katsayısı(R ²)	F – değeri	Ortalama Esneklik
DİŞA AÇIKLIK ORANI	-54,4 (0,02)	1,64 (0,007)	0,44	9,98 (0,007)	5,52

DYSY ile dışa açıklık oranı değişkeni arasında yapılmış olan regresyon denkleminde göre elde edilen parametre katsayıları (β_1) ihracat değişkeninde anlamlı bulunmuştur. İhracat oranı katsayısı %5 ve %10 düzeylerinde anlamlı bulunmuş ve açıklama düzeyi orta seviyede çıkmıştır. Bu oran korelasyon katsayısı ile örtüşmektedir.

Bu sonuçlar literatürde 2008 yılında yapılan benzer bir çalışma ile örtüşmektedir. Kar ve Tatlısöz (2008), 1980-2003 dönemleri arasında Türkiye’de DYSY ile dışa açıklık oranını EKK yöntemi ile incelemişlerdir. Sonuç olarak, pozitif ve anlamlı bir ilişki bulmuşlardır.

4.3.7. Yolsuzluk Kontrolü

Yolsuzluk Kontrolü Dünya Bankası Yönetişim Verilerinde açıklanan bir değişkendir. -2,5 ile +2,5 arası bir değer alan endeks içerisinde ülkeler sıralanmaktadır. Yolsuzluk Avrupa Birliği tanımına göre yaygınlaştığı ülkenin demokratik kurumlara olan güvenini azaltmaktadır. Özellikle politikacıların ve siyasi liderlerin hesap verilebilirliklerini zayıflatmaktadır. Bunlardan farklı olarak suç örgütlerinin özellikle uyuşturucu ve silah kaçakçılığı gibi büyük suçların ticaretinin rahat bir şekilde işlemesine zemin hazırlamaktadır (EU, 2014a: 2).

Tablo 52: Türkiye’de Yolsuzluk Kontrolü ile DYSY İlişkisi (2002-2016)

Dünya Bankası yönetim verileri grubunda yayımlanan yolsuzluk kontrolü endeks değeri üzerinden elde edilen rakamlar yukarıdaki tablodan izlenebilmektedir. Söz konusu dönem içerisinde ortalamanın üzerine çıkılan 2005 yılından 2013 sonuna kadar en iyi dönem 2012 yılında elde edilmiştir. 2013 yılında itibaren dönem ortalamasının altına gerileyen endeks değeri halen bu seyrini korumaktadır.

Tablo 53: Yolsuzluk Kontrolü Değişkeni Betimsel İstatistik Verileri

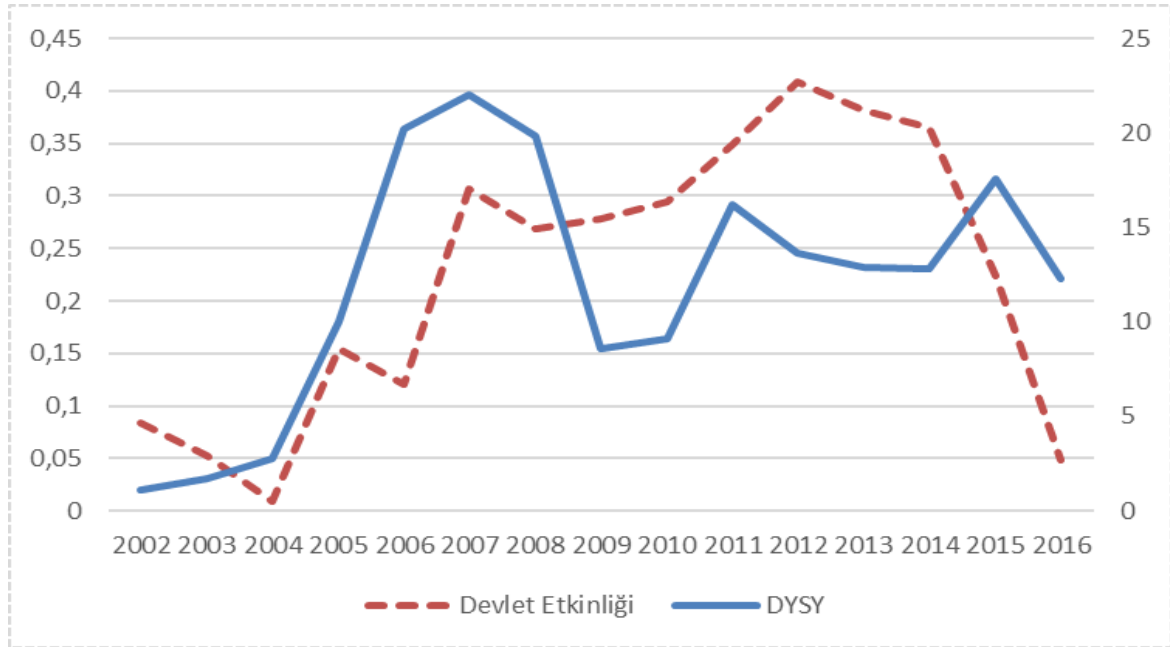
<i>Yolsuzluk Kontrolü</i>	
Ortalama	-0,05
Standart Sapma	0,18
Basıklık	1,99
Çarpıklık	-1,28
Aralık	0,68
En Küçük	-0,52
En Büyük	0,16

Yolsuzluk kontrolü değişkeni analiz edildiğinde 1,99 basıklık ve -1,28 çarpıklık değerine sahip olduğu görülmektedir. Bu değerler dağılımın normal olduğunu göstermektedir. Dönem içerisinde ortalama değer -0,05 olurken en yüksek endeks değerine (0,16) 2012 yılında erişilirken en düşük değer (-0,52) ise 2002 yılına aittir.

4.3.8. Devlet Etkinliği

Devlet etkinliği, devletin halkın refahını ve yaşam kalitesini artırmak için mal ve hizmet sunmasını ifade eder. Bununla birlikte gerekli kuralların meydana getirilmesi ve gerekli kurumları oluşturmasını ifade etmektedir. Etkin devlet yokluğunda sürdürülebilir bir kalkınmanın yakalanabilmesi olanaksızdır. Devlet tüm mal ve hizmetleri piyasada arz etmese bile işlemleri aza indirip kolaylaştırarak büyüme ve kalkınmanın temelini oluşturmaktadır (World Bank, 1997:1)

Tablo 54: Türkiye’de Devlet Etkinliği ile DYSY İlişkisi (2002-2016)

Dünya Bankası tarafından yayımlanan yönetim verilerinden olan devlet etkinliği verisi -2,5 ile +2,5 arası değişen bir endeks değerine sahiptir. Türkiye verilerinin izlenebileceği yukarıdaki grafikte 2004 yılında en düşük değeri gören endeks 2012 yılında ise tepe noktasına ulaşmıştır. 2014 yılından sonra ise sürekli olarak devlet etkinliği değerinde azalma meydana gelmiştir.

Tablo 55: Devlet Etkinliği Değişkeni Betimsel İstatistik Verileri

<i>Devlet Etkinliği</i>	
Ortalama	0,22
Standart Sapma	0,13
Basıklık	-1,43
Çarpıklık	-0,26

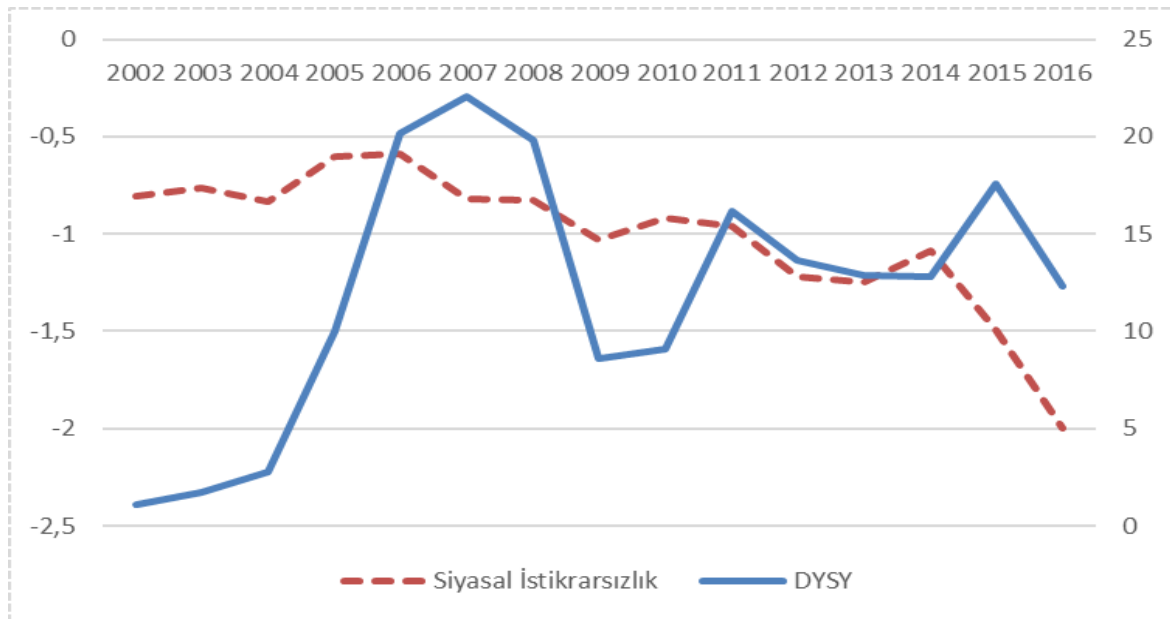
Aralık	0,40
En Küçük	0,01
En Büyük	0,41

Siyasal istikrarsızlık değişkeni -1,43 basıklık ve -0,26 çarpıklık değerine sahiptir. Normal bir dağılım göstermektedir. Ortalama olarak 0,22 değerini alan veri seti en büyük 0,41 değerine ulaşabilirken en düşük 0,01 değerine göstermektedir.

4.3.9. Siyasal İstikrarsızlık

Dünya Bankasına ait yönetim verilerinden elde edilen siyasi istikrarsızlık verileri bir devletin siyasi yapısı içerisinde yer alan siyasi partilerin arasında yaşanan çatışmaları ve hükümette yer alan bozulmaları gösteren bir gösterge niteliğindedir. Bu endeks aynı zamanda terör faaliyetlerinin gösterilmesi açısından da kullanılmaktadır. Zira hükümetler terör başta olmak üzere anayasalara aykırı faaliyetler neticesinde istikrarsız bir çizgide ilerleyebilirler. Bu durum hükümetlerin değişmesine neden olmaktadır. Chan and Gemayel (2004) yaptıkları çalışmada yatırımların istikrarsızlık ile ilişkisini ortaya koymuşlar ve istikrarsızlığın DYSY üzerine olumsuz etki yaptığını tespit etmişlerdir. Benzer bir şekilde Haksoon (2010) yaptığı çalışmada siyasi istikrarsızlık ile DYSY arasında bir ilişki tespit etmiştir.

Tablo 56: Türkiye’de Siyasal İstikrarsızlık ile DYSY İlişkisi (2002-2016)

Siyasal istikrarsızlık değişkeni 2002 yılından sonra artış trendi göstermiştir. 2006

yılından itibaren bazı yıllarda küçük artışlar gösterse bile azalma trendi içerisinde 2016 yılında en düşük değeri elde etmiştir.

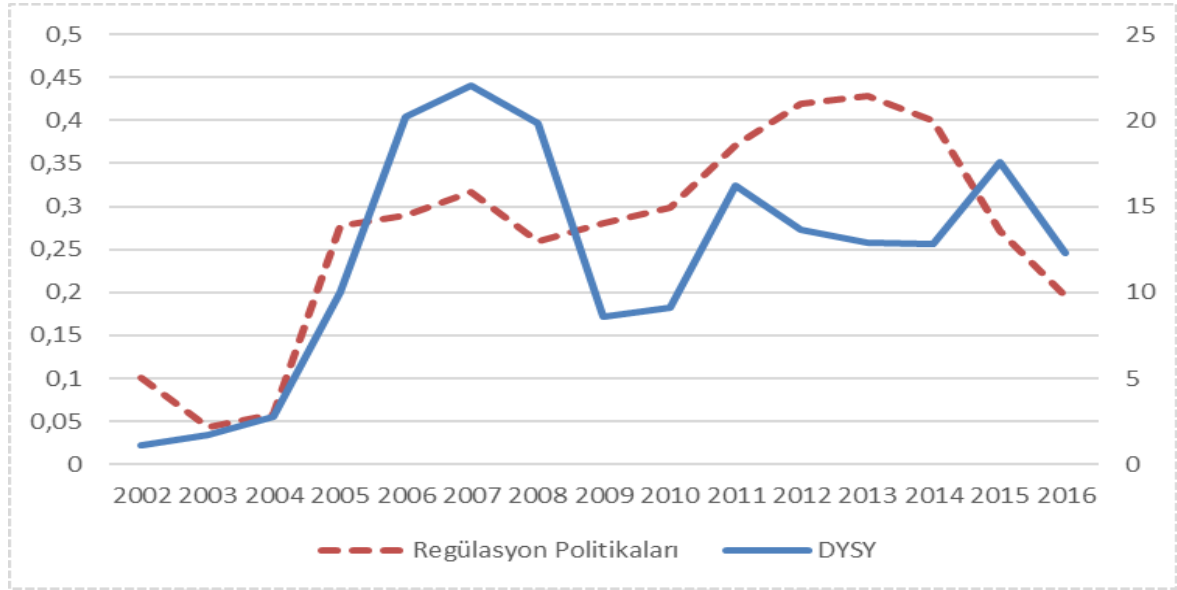
Tablo 57: Siyasal İstikrarsızlık Değişkeni Betimsel İstatistik Verileri

<i>Siyasal İstikrarsızlık</i>	
Ortalama	-1,01
Standart Sapma	0,37
Basıklık	2,78
Çarpıklık	-1,51
Aralık	1,41
En Küçük	-2,00
En Büyük	-0,59

Yukarıdaki grafik incelendiğinde siyasal istikrarsızlık değişkeni -1,51 çarpıklık ve 2,78 basıklık değerine sahiptir. Bu veriler normal bir dağılıma yakın olsa da basık bir histogram elde edilmesine neden olmaktadır. Ortalama olarak seçili dönem içerisinde -1,01 değerini veren veri setini en yük değeri -0,59 ve en düşük değeri ise -2 olarak tespit edilmiştir.

4.3.10. Regülasyon Politikaları

Dünya bankası yönetim verilerinden elde edilen regülasyon politikaları verileri ülke hükümetlerinin yaptığı düzenleme ve uygulamaların ülke içerisinde yer alan özel sektörün gelişmesine izin verme durumunu ifade etmektedir. Bu bakımdan DYSY yatırımları ile doğrudan ilişkili bir değişken olarak literatürde ele alınmaktadır. Jadhav ve Katti 2013 yılında yaptıkları BRICS ülkelerini konu alan çalışmada Hükümet etkinliği ve regülasyon politikaları ile DYSY arasında pozitif bir ilişkinin varlığını ortaya koymuşlardır.

Tablo 58: Türkiye’de Regülasyon Politikaları ile DYSY İlişkisi (2002-2016)

Regülasyon politikaları dünya bankası tarafından yayımlanan yönetim verilerinden sağlanan bir değişkendir. 2013 yılında en yüksek 2003 yılında ise en düşük endeks değerine ulaşmıştır. Son 3 yıl ise sürekli bir azalma trendi içerisinde olduğu görülmektedir. 2015 yılından itibaren ise dönem ortalamasının altına gerilemiştir.

Tablo 59: Regülasyon Politikaları Değişkeni Betimsel İstatistik Verileri

<i>Regülasyon Politikaları</i>	
Ortalama	0,27
Standart Sapma	0,12
Basıklık	-0,36
Çarpıklık	-0,63
Aralık	0,39
En Küçük	0,04
En Büyük	0,43

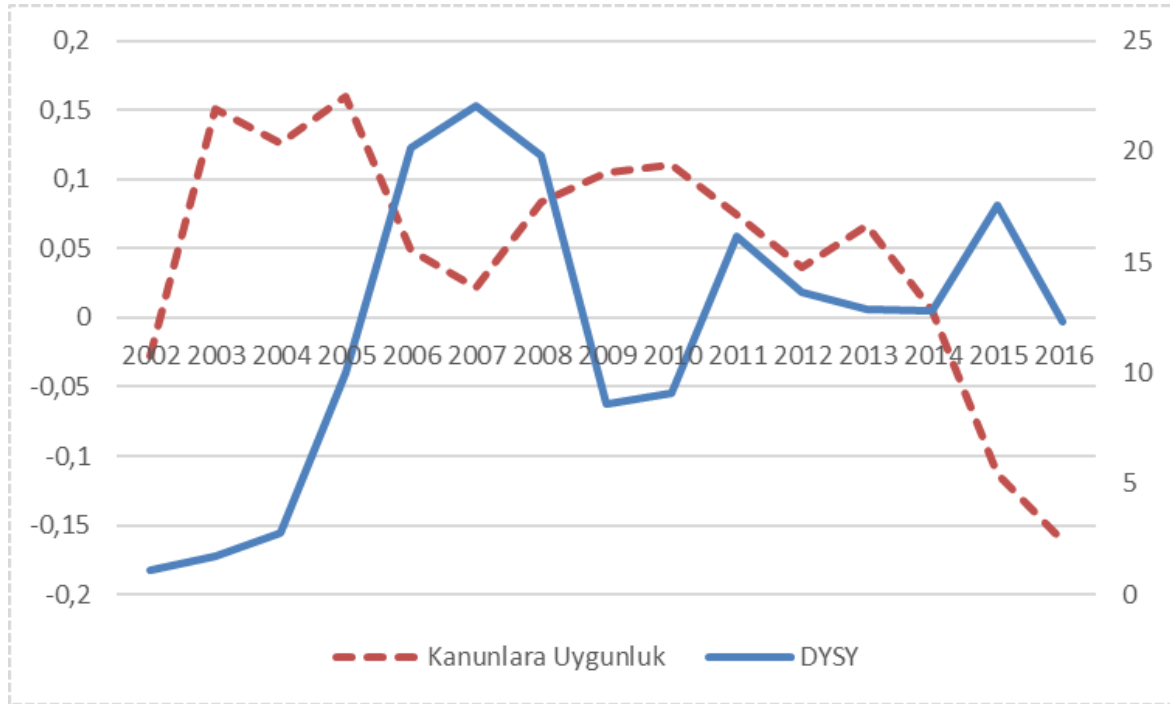
Regülasyon politikaları değişkenine ait verilerin izlediği yukarıdaki grafikte -0,36 basıklık ve -0,63 çarpıklık değerleri elde edildiğini görülmektedir. Normal bir dağılıma sahip olan verilerin en yüksek 0,43 en düşük ise 0,04 değerini elde ettiği görülmektedir.

4.3.11. Kanunlara Uygunluk

Dünya Bankası yönetim verileri içerisinde bulunan kanunlara uygunluk verileri -2,5 ile +2,5 arası değer alabilen bir veri setinden oluşmaktadır. Birçok değişkenin birleştirilmesi ile oluşturulan endekste değişkenlerinden bazıları;

- Mülkiyet hakları güvencesi,
- Polis teşkilatı ve adalet teşkilatının kalitesi,
- Yetkili kurumların toplum kurallarına riayet etme derecesi
- Suç ile şiddet olasılıklarını hesaba katmaktadır.

Tablo 60: Türkiye’de Kanunlara Uygunluk ile DYSY İlişkisi (2002-2016)

Yukarıdaki kanunlara uygunluk verilerini 2002 ile 2016 yılları arasında yansıtan tablo incelendiğinde 2003 yılından itibaren dönem ortalaması üzerine çıkan değişken 2006 ve 2007 yılları dışında 2012 yılına kadar ortalamanın üzerinde seyretmiştir. 2013 yılında 0,07 değerine yükseldikten sonra ise sürekli bir düşüş göstermektedir.

Tablo 61: Kanunlara Uygunluk Değişkeni Betimsel İstatistik Verileri

<i>Kanunlara Uygunluk</i>	
Ortalama	0,05
Standart Sapma	0,09
Basıklık	0,78
Çarpıklık	-1,04
Aralık	0,32
En Küçük	-0,16
En Büyük	0,16

Kanunlara uygunluk değişkeni betimsel istatistik verilerine göre 0,78 basıklık ve -1,04 çarpıklık değerine sahiptir. Bu değerler ışığında elde edilen histogram grafiği normal dağılım değeri almaktadır. Dönem içerisinde Kanunlara uygunluk değişkeninin ortalama değeri 0,05 olmuş ve en yüksek 0,16 değerine sahip olmuştur. En düşük değer ise -0,16 değeri ile 2016 yılı olmuştur.

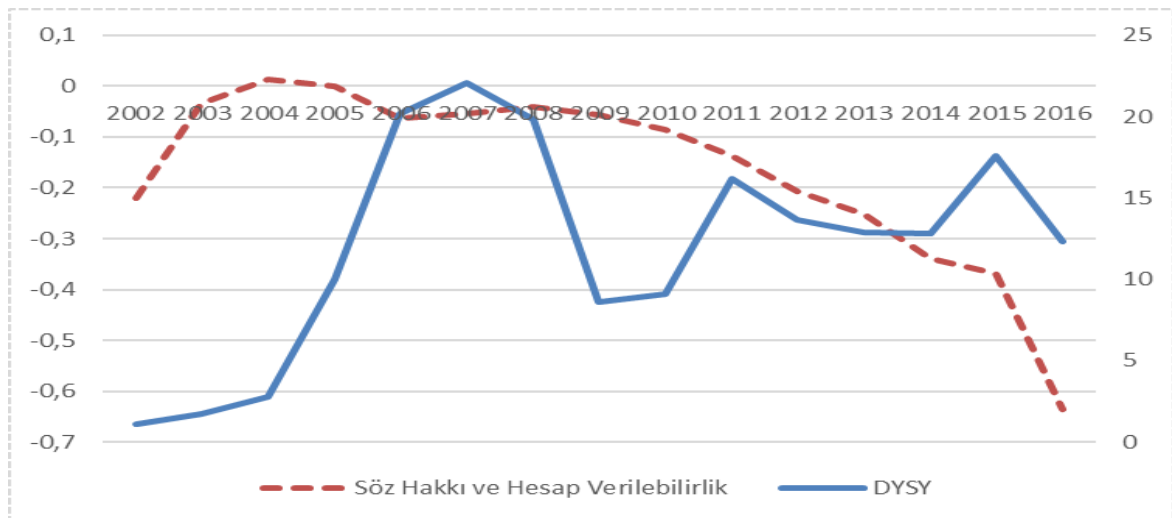
4.3.12. Söz Hakkı ve Hesap Verebilirlik

Dünya Bankası yönetim verilerinde olan söz hakkı ve hesap verilebilirlik verileri +2,5 ile -2,5 arası değer alan bir endeks ile ölçülmektedir. Dünya Bankası bu data açıklamasında bir ülkenin vatandaşlarının

- Kendi hükümetlerini seçebilmelerini,
- İfade özgürlüğü,
- Dernek kurma özgürlüğü
- Özgür medya seçimi

Değişkenlerine bakarak bunlara ne ölçüde katıldığına ilişkin algıları tespit etmeye çalışmaktadır.

Tablo 62: Türkiye’de Söz Hakkı ve Hesap Verilebilirlik ile DYSY İlişkisi (2002-2016)

Söz hakkı ve hesap verilebilirlik değişkeni 2011 yılından sonra dönem ortalamasının

altına inmiş ve bu tarihten itibaren sürekli olarak bir azalma eğilimine girmiştir.

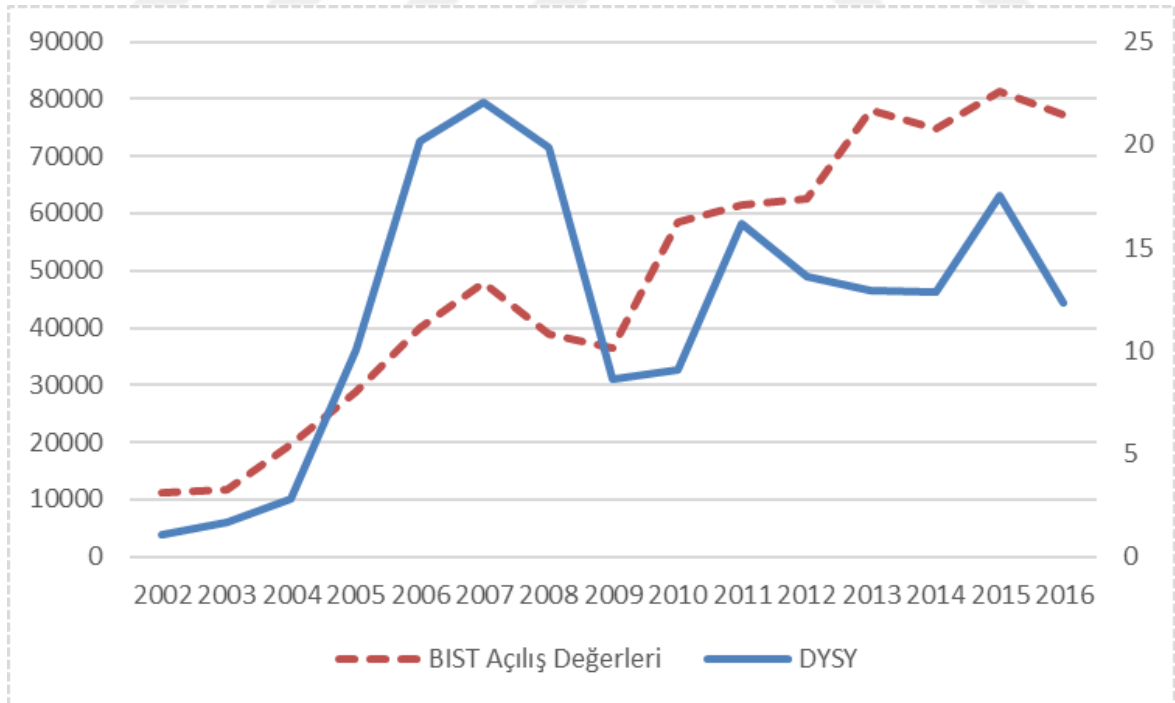
Tablo 63: Söz Hakkı ve Hesap Verilebilirlik Değişkeni Betimsel İstatistik Verileri

<i>Söz Hakkı ve Hesap Verebilirlik</i>	
Ortalama	-0,16
Standart Sapma	0,18
Basıklık	2,32
Çarpıklık	-1,48
Aralık	0,65
En Küçük	-0,63
En Büyük	0,01

Söz hakkı ve hesap verilebilirlik değişkeni değerleri incelendiğinde 2,32 basıklık ve -1,48 çarpıklık değerlerine sahip olduğu görülmektedir. Bu değerler ile elde edilmiş olan histogram normal dağılıma sahip bir grafik olmuştur. Dönem içerisinde ortalama olarak -0,16 değerini alan değişken en yüksek değere 0,01 ile 2004 yılında ulaşmaktadır. En düşük değer olan -0,63 değeri ise 2016 yılında görülmektedir.

4.3.13. BIST Açılış Değerleri

Tablo 64: Türkiye’de BIST Açılış Değerleri ile DYSY İlişkisi (2002-2016)

Borsa İstanbul (eski adıyla İMKB) BIST açılış değerli temel alınarak hesaplanmıştır. Değerler aylık açılış değerleri üzerinden yıllık ortalama olarak hesaplanmıştır. Burada

gösterilmek istenen Yabancı yatırımlar üzerinden borsada meydana gelmiş olabilecek bir hareketlenmenin etkisi ya da borsadaki hareketlenmeye bağlı olarak yabancı yatırımlarda meydana gelmiş olabilecek bir etkinin ortaya çıkarılmasıdır. Veriler Borsa İstanbul A.Ş. verilerinden derlenmiştir.

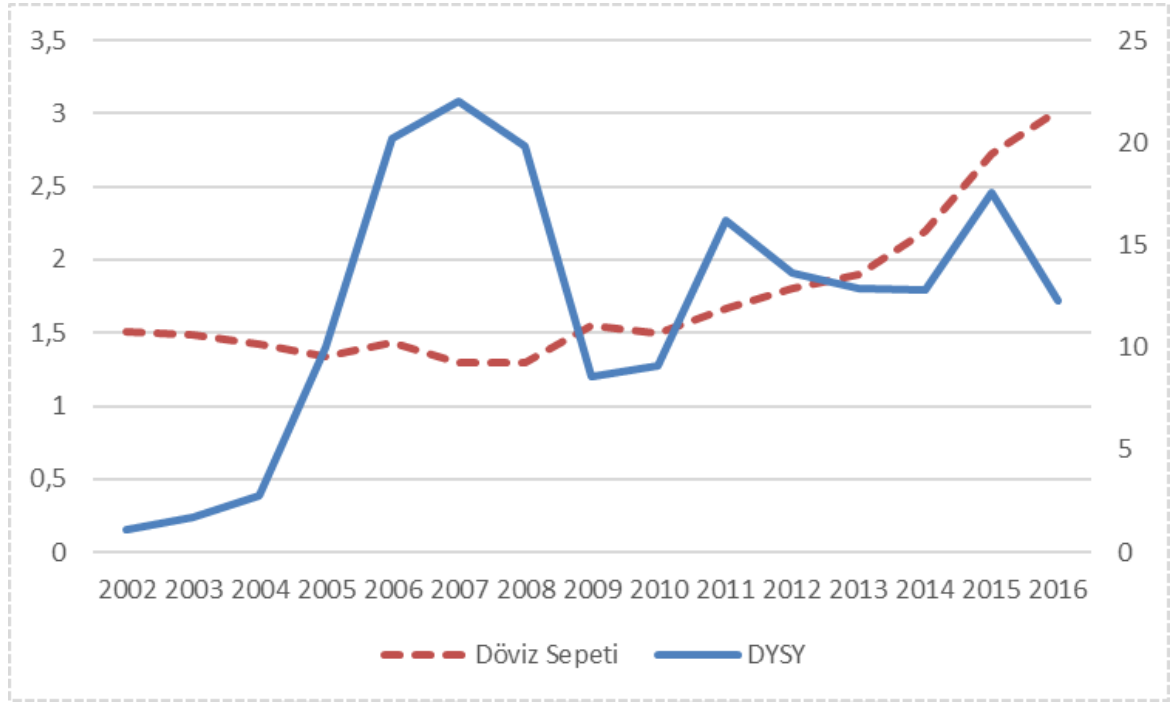
Tablo 65: BIST Açılış Değerleri Değişkeni Betimsel İstatistik Verileri

<i>BIST Açılış Değerleri</i>	
Ortalama	48.594,35
Standart Sapma	24.250,45
Basıklık	-1,27
Çarpıklık	-0,17
Aralık	70.328,16
En Küçük	11.123,24
En Büyük	81.451,40

BIST açılış değerlerini ifade eden değerlerin ele alındığı yukarıdaki grafikte -1,27 basıklık ve -0,17 çarpıklık değeri elde edilmiştir. Normal dağılıma yakın bir dağılım göstermektedir. Ortalama olarak 48 bin değerinin elde edildiği 2002-2016 yılları arası verilerde en yüksek değer 81 bin seviyesini 2015 yılında yakalamıştır. En düşük açılış değeri ise 2002 yılına ait 11 bin değeri olmuştur.

4.3.14. Döviz Sepeti

Döviz kuru yabancı yatırımcının getirdiği sermaye maliyetini değiştirmesi, ülke içindeki yerli para ile yapılacak ticari faaliyetlerin ve bu faaliyetler neticesinde elde edilecek karın şirket merkezine taşınmasında doğacak farklılıklar gibi nedenler ile yatırımcı açısından önem taşımaktadır. Literatürde döviz kuru ve DYSY yatırımı arasındaki bu ilişkiyi inceleyen birçok çalışma bulunmaktadır. DYSY ile döviz kuru arasında pozitif bir ilişkiyi Eşiyok (2011), Khraiche ve Gaudette (2013) çalışmalarında tespit etmişlerdir. Polat ve Payaslıoğlu (2016) da yaptıkları çalışmalarında ise böyle bir ilişkinin var olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Analizde kullanılan döviz sepeti verileri TCMB'den temin edilmiştir. Sepet oluşturulurken %50 oranında Euro ve ABD doları alınmıştır.

Tablo 66: Türkiye’de Döviz Sepeti ile DYSY İlişkisi (2002-2016)

Dövizde yaşanan artışlara bağlı olarak yukarıdaki grafikten de izlenebileceği gibi özellikle 2010 yılından sonra büyük bir artış göstermiştir. 2012 yılından itibaren dönem ortalamasının üzerine çıkmış ve 2016 yılına ait son veriye kadar bu şekilde devam etmektedir.

Tablo 67: Döviz Sepeti Değişkeni Betimsel İstatistik Verileri

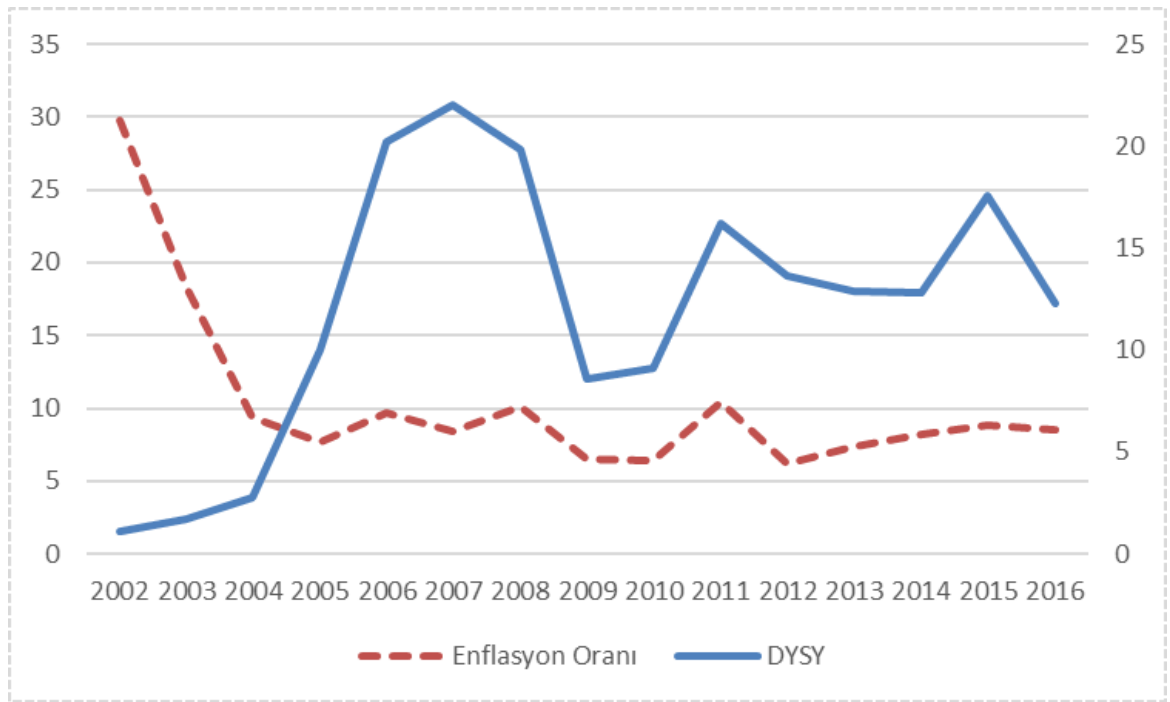
<i>Döviz Sepeti</i>	
Ortalama	1,74
Standart Sapma	0,52
Basıklık	1,85
Çarpıklık	1,61
Aralık	1,72
En Küçük	1,30
En Büyük	3,02

Döviz sepeti değişkeni betimsel analizinde 1,85 basıklık ve 1,61 çarpıklık değeri ile normal dağılıma ait bir histogram elde edilmiştir. Döviz sepeti verilerinin 2002 ile 2016 yılları arası ortalama değeri 1,74 lira olmuştur. En küçük değer 1,30 tl ve en büyük değer 3,02 tl olarak tespit edilmiştir.

4.3.15. Enflasyon Oranı

Fiyatlar genel seviyesindeki artışları gösteren enflasyon oranı değişken TÜİK tarafından yayımlanan verilerden temin edilmiştir. Hane halkının tüketimine yönelik ölçümlerden oluşan enflasyon değişkeni tüketici fiyat endeksi değeri ile ifade edilmektedir. Endeks hesaplanırken Ağırlıkların tespitinde ve endeks hesaplamasında Amaca Göre Bireysel Tüketim Sınıflaması (COICOP) kullanılmaktadır. Yapılan tüketim harcamaları TÜİK tarafından 12 temel grup halinde sınıflandırılmaktadır. Bu temel gruplardan 43 alt grup altında 414 madde üzerinden TÜFE değeri hesaplanmaktadır.

Tablo 68: Türkiye’de Enflasyon Oranı ile DYSY İlişkisi (2002-2016)

Enflasyon oranı birçok değişkeni doğrudan ve dolaylı olarak etkileyen temel makroekonomik göstergelerden bir tanesi olma özelliğini taşımaktadır. Yukarıdaki grafikten izleyebileceğimiz zaman serisinde 2002 yılı öncesinde ülke ekonomisinin sahip olduğu iki haneli enflasyon rakamları 2003 sonunda tek haneyi yakalamış ve 2016 yılına doğru %10 bandına yakın seyrettiği görülmüştür.

Tablo 69: Enflasyon Oranı Değişkeni Betimsel İstatistik Verileri

<i>Enflasyon Oranı</i>	
Ortalama	10,38
Standart Sapma	6,09
Basıklık	7,85
Çarpıklık	2,73

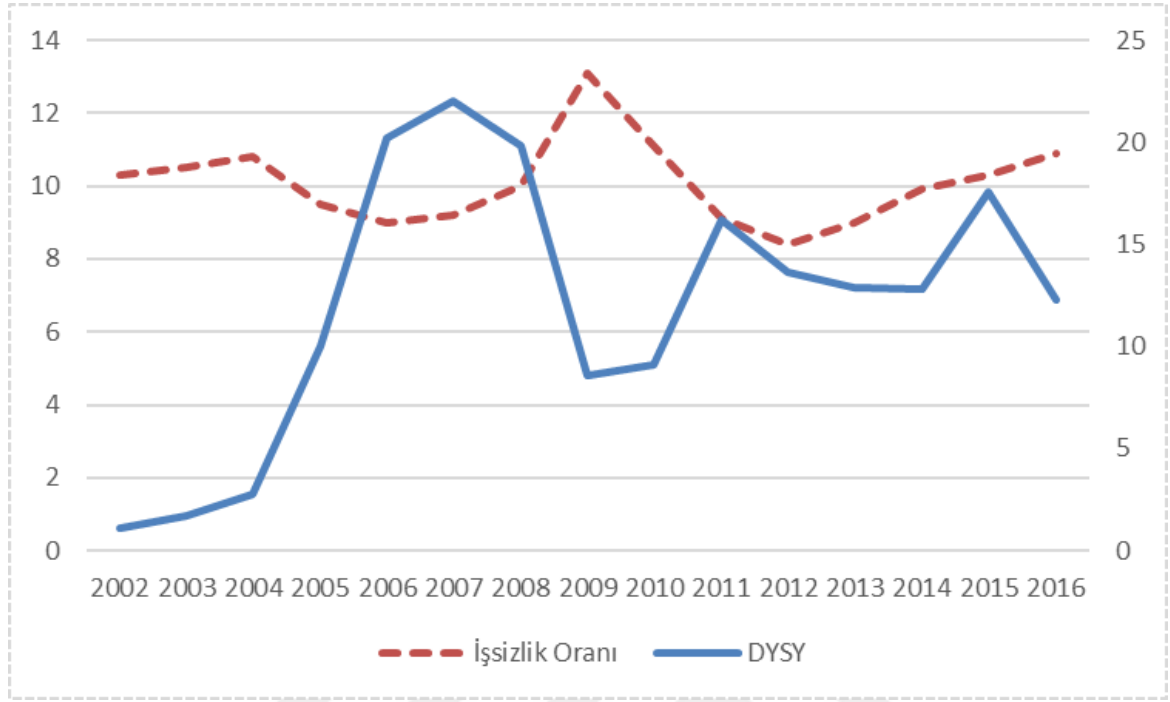
<i>Enflasyon Oranı</i>	
Aralık	23,59
En Küçük	6,16
En Büyük	29,75

Enflasyon oranı değişkeni 7,85 basıklık ve 2,73 çarpıklık değerine sahiptir. Bu değerler ile çizilen histogram grafiğinde dağılım sağa çarpık olmaktadır. Enflasyon oranının ortalama değeri 10,38 olarak tespit edilmiştir. 2002-2016 yılları arasındaki veriler içerisinde en küçük enflasyon değeri 6,16 ve en yüksek ise 29,75 olmuştur.

4.3.16. İşsizlik oranı

Teorik olarak DYSY ev sahibi ülke (yatırımın yapıldığı ülke) ekonomisinde bir istihdam artışına neden olması beklenmektedir. Ancak özellikle son yıllarda DYSY'lerin istihdam yaratma etkisinin giderek azaldığı ortaya çıkmıştır. Bu konuda UNCTAD tarafından 2007 yılında yayımlanan yatırım raporunda bu etkinin sınırlı kaldığı gözükmemektedir (UNCTAD, 2007:10). Bu durum gelişen teknoloji ile birlikte firmaların teknoloji ağırlıklı ürünlerin imalatına yönelmelerinden kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte literatürde DYSY'nin işsizlik üzerinde olumlu bir etkisinin olduğunu gösteren çalışmalar da bulunmaktadır. Örneğin Lall 1995 yılında yaptığı çalışmada gelişmekte olan ülkelerde DYSY'nin istihdamı artırıcı bir etki yaptığını tespit etmiştir. Benzer şekilde Eckel 2003 yılında yaptığı düşük ve yüksek ücret düzeyine sahip ülkeler arasında yaptığı analiz sonucu DYSY'nin işsizlik üzerinde pozitif bir etki doğurduğu sonucuna ulaşmıştır. ABD ekonomisi için Nunnekamp ve Ajaga tarafından 2008 yılında yapılan çalışma ise yine benzer bir pozitif etki tespit edilmiştir.

İşsizlik oranı verileri TÜİK 'ten temin edilmiştir. TÜİK 1988 yılından itibaren hane halkına yönelik işgücü anketleri ile işsizlik oranı verilerini ilan etmektedir. Bu veriler hazırlanırken iki aşamalı, tabakalı küme örnekleme yöntemi kullanılmaktadır. Anketin uygulanacağı peş peşe iki dönem içerisinde adres bazında %50 çakışma sağlayacak şekilde rotasyon kalıbı oluşturulmaktadır.

Tablo 70: Türkiye’de İşsizlik Oranı ile DYSY İlişkisi (2002-2016)

İşsizlik verilerinin gösterildiği yukarıdaki tabloda 2009 yılında işsizlik oranının en yüksek seviyede olduğu ve 2012 yılına kadar azalma gösterse bile bu yıldan sonra tekrar bir artış trendi içerisine girdiği görülmektedir. 2014 yılı sonu itibari ile işsizlik oranı tekrar seçili dönem ortalamasının üzerine çıkmıştır.

Tablo 71: İşsizlik Oranı Değişkeni Betimsel İstatistik Verileri

<i>İşsizlik Oranı (%)</i>	
Ortalama	10,07
Standart Sapma	1,16
Basıklık	2,13
Çarpıklık	1,10
Aralık	4,70
En Küçük	8,40
En Büyük	13,10

Yukarıdaki analiz verileri incelendiğinde 2,13 basıklık değeri ve 1,10 çarpıklık değeri elde edildiği görülmektedir. Bu verilere göre normal dağılım ancak daha dik bir histogram elde edilmiştir. Dönem içerisinde işsizlik oranı ortalama olarak %10,07 olarak tespit edilmiştir. Dönem içerisinde en fazla işsizlik oranı 13,10 en düşük işsizlik oranı ise 8,40 olarak görülmektedir.

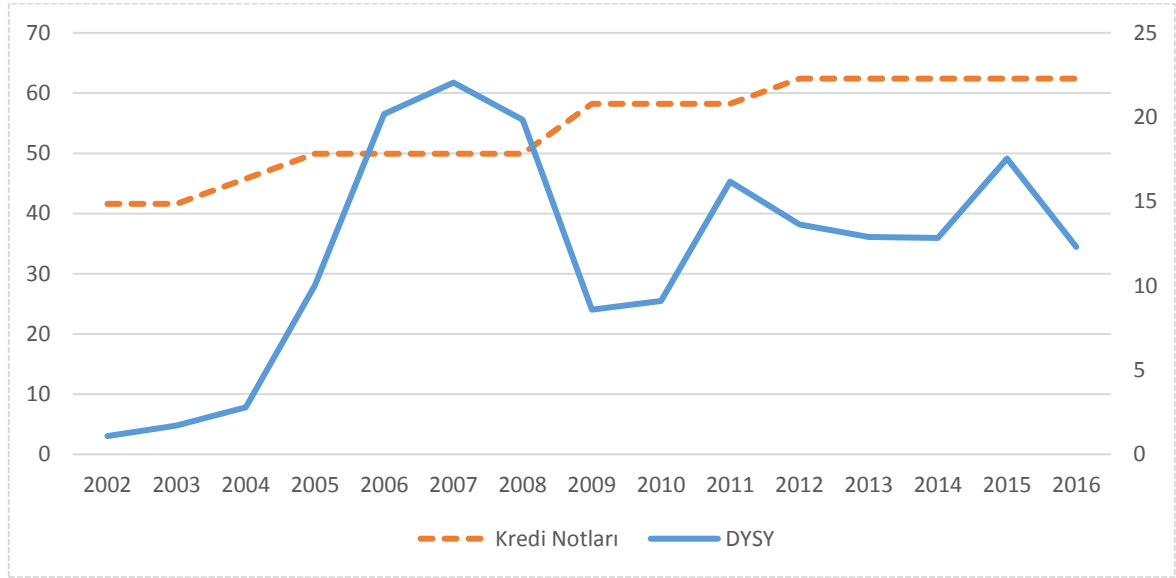
4.3.17. Heritage Index Genel puanı

Heritage index Dünya genelinde 186 ülke için 12 temel özgürlük alanında araştırma yapan bağımsız ABD merkezli bir vakıf kuruluşunun her yıl yayımladığı bir endeks değerleri tablosudur. Söz konusu değerler 0 ile 100 arası değerleri içermektedir.

2017 yılında yayımlanan son endeks değerine göre en özgür ilk üç ülke sırası ile Hong Kong, Singapur ve Yeni Zelanda olmuştur. Endeks, 1995 yılında oluşturulmaya başlamış ve her yıl açıklanmaya devam etmiştir. Bu endekse göre ekonomik özgürlükleri belirleyen dört geniş değişken çerçevesinde ülkeleri değerlendirmektedir:

- Hukukun üstünlüğü;
- Devlet etkinliği;
- Düzenleyici politikalar;
- Açık pazarlar.

Diğer alt kategoriler ise Mülkiyet hakları, hukuksal etkinlik, devlet bütünlüğü, vergi yükü, hükümet harcamaları, mali disiplin, iş özgürlüğü, emek özgürlüğü, parasal özgürlük, ticaret özgürlüğü, yatırım özgürlüğü ve mali özgürlük olmak üzere 12 alt kategori vardır. Bu kategorideki puanlar genel bir puanı oluşturmak için ortalılır. 80 veya daha yüksek puanlar özgür; 70-79,9 çoğunlukla özgür, 60-69,9 Orta derecede özgür, 50-59,9 Çoğunlukla özgür olmayan, 50 puanın altında yer alan ülkeler ise baskı altındaki ülkeler olarak sınıflandırılmaktadır (heritage.org).

Tablo 72: Türkiye’de Heritage Index ile DYSY İlişkisi (2002-2016)

Endeksin genel ortalaması orta derecede özgür bir ülke kategorisine girmektedir. Son yıllar değerlendirdiğinde ise 60 puanın üstüne çıkılmasına rağmen veri setine ait dönem ortalaması aşılmış bununla birlikte 70 puan barajı aşılmadığı için orta derecede özgür ülke kategorisinde yer almaya devam edilmiştir.

Tablo 73: Heritage Index Genel Puanı Değerleri Betimsel İstatistik Verileri

<i>Heritage Index Genel Puanı</i>	
Ortalama	59,27
Standart Sapma	4,89
Basıklık	-1,15
Çarpıklık	-0,63
Aralık	14,30
En Küçük	50,60
En Büyük	64,90

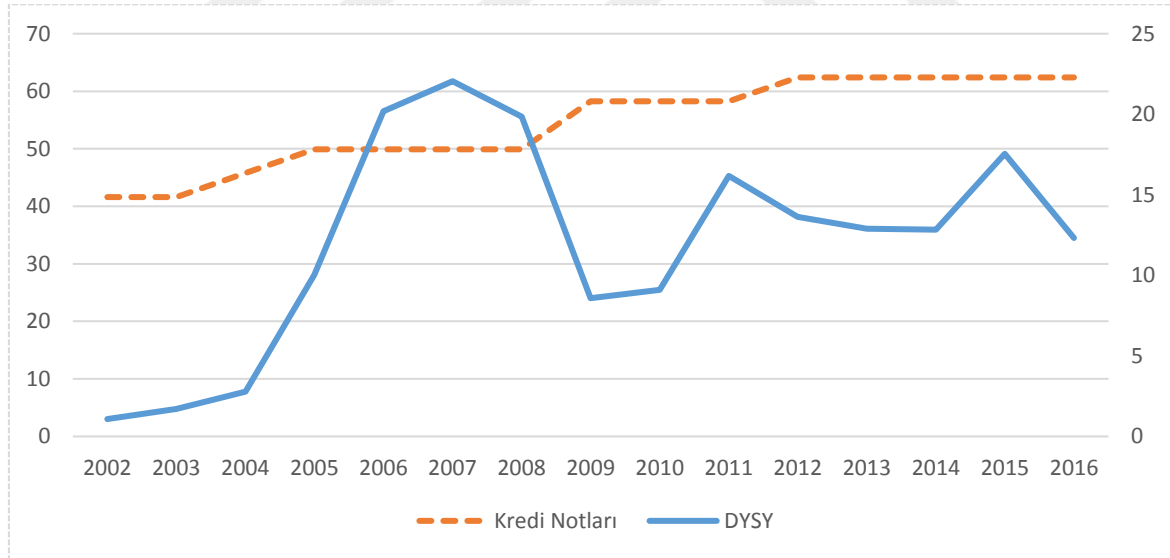
Heritage Endeksi genel puanı verilerine göre yapılan betimsel analiz sonuçlarına göre yukarıdaki tablo incelendiğinde -1,15 basıklık ve -0,63 çarpıklık değerlerine ulaşıldığı görülmüştür. Bu veriler ile çizilen histogram grafiği normal dağılım sergilemektedir. Endeksin genel puan ortalaması 59,27 olarak tespit edilmiştir. En yüksek değer 64,90 endeks puanı iken (2014), en düşük değer 50,60 puan ile 2005 yılı olmuştur.

4.3.18. Devlet bütünlüğü

Devlet bütünlüğü verisini oluşturan endeks puanı Heritage Endeksinde aşağıdaki altı alt faktör için puanlar ortalamalarını eşit derece ağırlandırarak elde edilmiştir.

- Politikacılara kamuoyu güvenliği
- Düzensiz ödemeler ve rüşvet
- Hükümetin politika yapımının şeffaflığı
- Yolsuzluğun olmaması
- Yolsuzluk Algıları
- Devlet ve sivil şeffaflık

Tablo 74: Türkiye’de Devlet Bütünlüğü ile DYSY İlişkisi (2002-2016)

Bu verilerden elde edilen devlet bütünlüğü zaman serisi grafiği incelendiğinde 2008 yılında sonra ortalamanın üzerine çıktığı görülmüştür. Son yıllarda 40 ile 50 puan arasında dalgalanma göstermiştir.

Tablo 75: Devlet Bütünlüğü Değişkeni Betimsel İstatistik Verileri

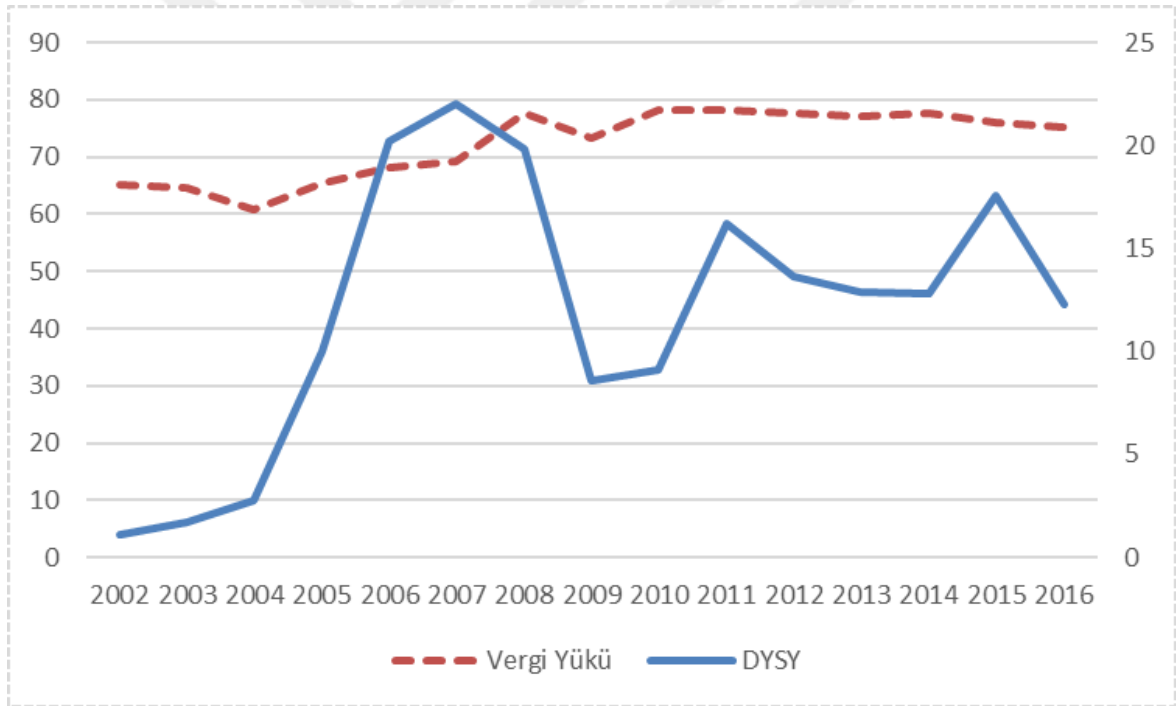
Devlet Bütünlüğü	
Ortalama	39,87

<i>Devlet Bütünlüğü</i>	
Standart Sapma	5,80
Basıklık	-1,04
Çarpıklık	-0,10
Aralık	19,00
En Büyük	31,00
En Küçük	50,00

Histogram grafiği incelendiğinde -1,04 basıklık ve -0,10 çarpıklık değeri elde edildiği görülmektedir. Bu veriler normal dağılıma sahip histogram çizilmesine neden olmaktadır. Verilerin ortalama değeri 39,87 iken en büyük değer 50, en küçük değer ise 31 puan olmuştur.

4.3.19. Vergi yükü

Tablo 76: Türkiye’de Vergi Yükü ile DYSY İlişkisi (2002-2016)

Vergi yükü, ülkelerin vergilendirme politikalarının genel düzeyini (her düzeydeki doğrudan ve dolaylı vergiler dahil) yansıtan bir bileşik değer ifade etmektedir. Söz konusu

değer elde edilirken şu 3 temel faktör ele alınmıştır.

- Bireysel gelir üzerindeki marjinal vergi oranı,
- Kurum kazancının marjinal vergi oranı
- Toplam vergi yükünün GSYİH 'ye oranı

Bu değişkenlerden elde edilen veriler eşit olarak ağırlandırılarak endeks değeri hesaplanmaktadır. Bu eşit ağırlıklandırma yöntemi herhangi bir faktörden puan alınması durumunda dahi diğer değişkenlere göre 67 puana kadar bir endeks değeri elde edilebilmesini sağlar.

Tablo 77: Vergi Yükü Değişkeni Betimsel İstatistik Verileri

<i>Vergi Yükü</i>	
Ortalama	72,25
Standart Sapma	6,09
Basıklık	-1,25
Çarpıklık	-0,61
Aralık	17,40
En Büyük	60,80
En Küçük	78,20

Vergi yükü histogram grafiğine incelendiğinde -1,25 basıklık ve -0,61 çarpıklık değeri ile normal dağılıma sahip bir grafik elde edilmiştir. 2002-2016 yılları arasında ortalama vergi yükü 72,25 olmuştur. En düşük değer 60,80 ile 2004 yılında gerçekleşir iken, en yüksek değer 78,20 ile 2011 yılında gerçekleşmiştir.

4.3.20. Devlet harcamaları

Heritage Endeksinde bir ülkenin hükümet harcama puanının hesaplanmasında şu denklem kullanılmaktadır.

$$DHx = 100 - \alpha (\text{Harcama})^2$$

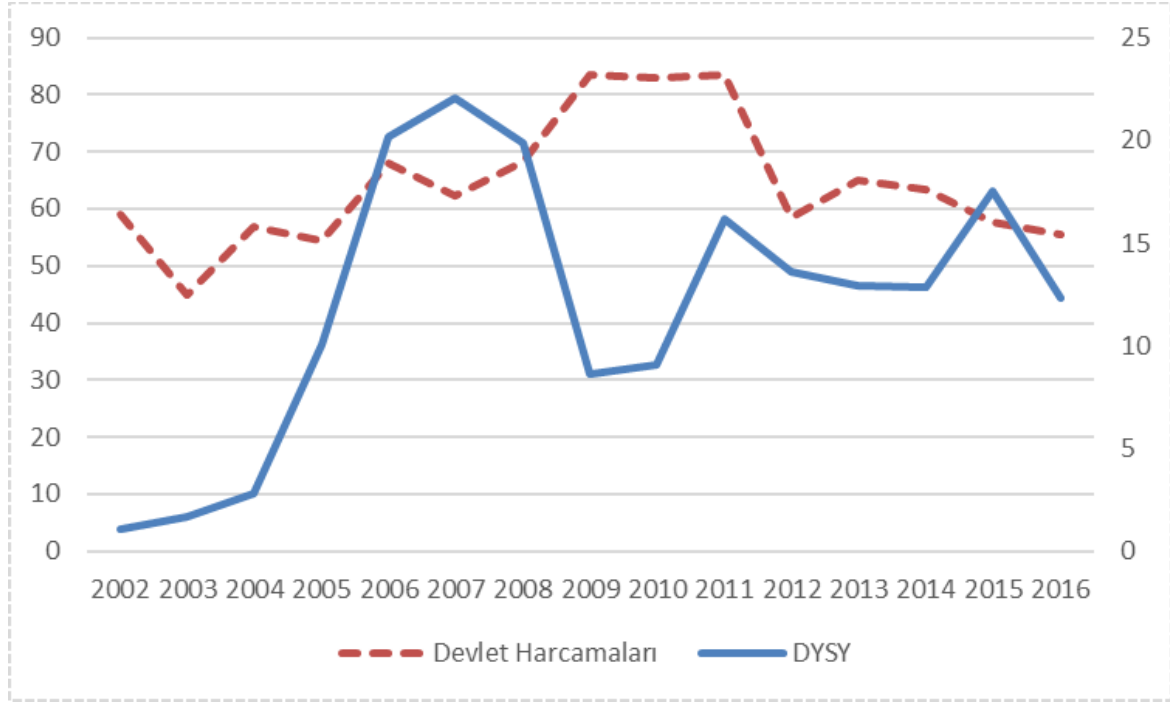
DHx değişkeni; x ülkesi hükümet harcaması puanını ifade etmektedir.

Harcama değişkeni ise son üç yıl içerisinde x ülkesindeki toplam devlet harcamalarının GSYİH 'ye oranını ifade etmektedir.

α parametresi ise değerler arasındaki değişimin kontrol edilebilmesi için kullanılan

ve 0,03 olarak alınan sabit bir katsayıdır. Endeks üzerinde alınabilecek en düşük değer 0 en yüksek değer 100 dür.

Tablo 78: Türkiye’de Devlet Harcamaları ile DYSY İlişkisi (2002-2016)

Yukarıdaki tabloda 2005 yılı sonunda devlet harcamalarının dönem ortalaması üzerine çıktığı 2012 yılında ise tekrar ortalamanın altına indiği görülmektedir. 2013 yılında 64,9 değeri ile ortalamayı yakalamış olsa da sonraki yıllarda tekrar azalma eğilimine girmiştir.

Tablo 79: Devlet Harcamaları Histogram ve Betimsel İstatistik Verileri

<i>Devlet Harcamaları</i>	
Ortalama	64,27
Standart Sapma	11,42
Basıklık	-0,19
Çarpıklık	0,61
Aralık	38,60
En Küçük	45,00
En Büyük	83,60

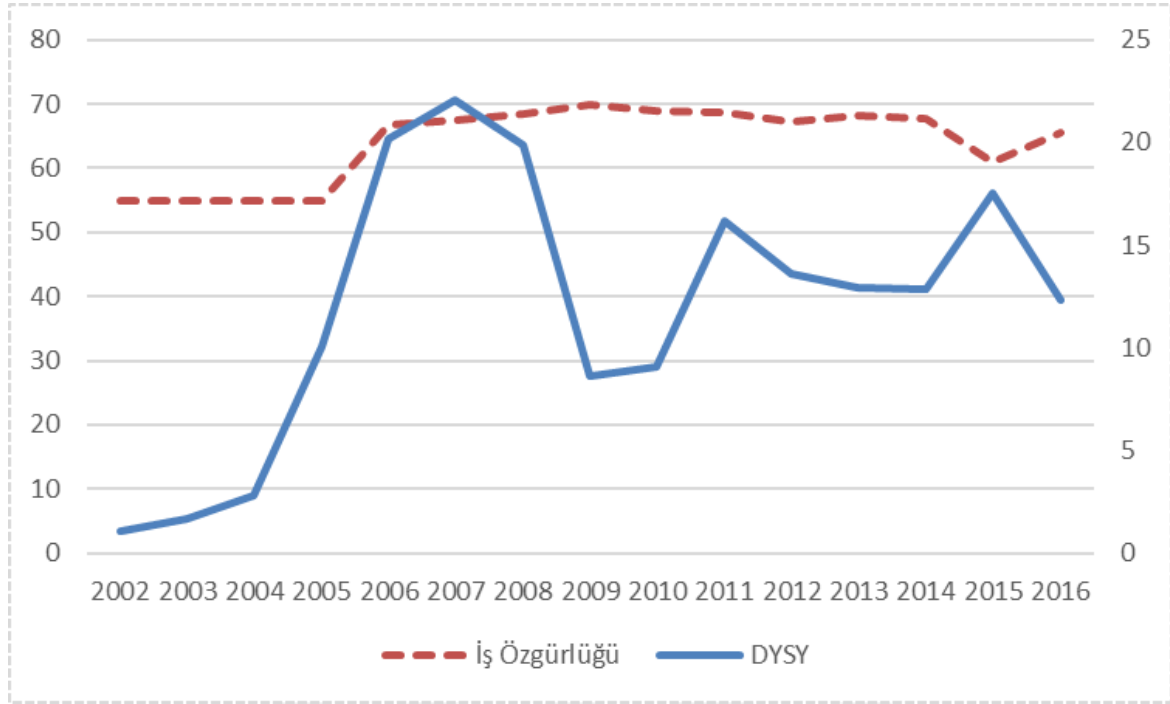
Devlet harcamaları histogram grafiği -0,19 basıklık ve 0,61 çarpıklık değeri ile normal bir dağılım sergilememektedir. Verilerin ortalaması 64,27 olmuştur. En küçük değer 2003 yılında 45 olarak ölçülmüş iken, en yüksek değer 2011 yılında elde edilen 83,60 değeridir.

4.3.21. İş özgürlüğü

Endeks değerleri iş özgürlüğü puanı 0 ile 100 arasında bir sayıdır ve 100 tam puan en serbest iş ortamını belirtir. Bu endeks değeri hesaplanırken elde edilen değerler Dünya Bankasının İş Yapma raporunun verilerini kullanarak, 13 alt değişkenin eşit olarak ağırlandırılması sureti ile hesaplanmaktadır. Bu alt değişkenler şunlardır:

- Bir işletmenin başlatılması için gerekli belge sayısı
- İşe başlamaya kadar geçen gün sayısı
- Bir işletme başlatma maliyeti (kişi başına gelirin% 'si)
- Bir işe başlamak için gerekli asgari sermaye miktarı (kişi başına gelirin% 'si)
- Bir lisansın alınabilmesi için gerekli evrak sayısı
- Lisans almak için geçen gün sayısı
- Bir lisans almanın maliyeti (kişi başına gelirin% 'si)
- Bir işyerinin kapatılma süresi (yıl)
- Bir işletme kapatılma maliyeti (emlak %)
- Kapanan işyerinde maliyeti kurtarma (dolar cinsinden sent)
- Elektrik bağlantı evrak sayısı
- Elektrik bağlatma gün sayısı
- Elektrik maliyeti (kişi başına gelirin% 'si)

Bu 13 değişken 0 ile 100 arası bir değere çevrilerek ortalamaları alındıktan sonra endeks değeri tespit edilmektedir.

Tablo 80: Türkiye’de İş Özgürlüğü ile DYSY İlişkisi (2002-2016)

Yukarıdaki grafikte 2006 yılında dönem ortalamasının üzerine çıkan iş özgürlüğü değişkeni 2015 yılı haricinde hep ortalamasının üzerinde bir eğilim sergilemiştir. 2016 yılında ise tekrar ortalamasının üzerinde çıkmıştır.

Tablo 81: İş Özgürlüğü Değişkeni Betimsel İstatistik Verileri

<i>İş Özgürlüğü</i>	
Ortalama	63,95
Standart Sapma	5,94
Basıklık	-1,18
Çarpıklık	-0,85
Aralık	14,90
En Küçük	55,00
En Büyük	69,90

Yukarıdaki analiz sonuçları incelendiğinde ortalama iş özgürlüğü değerinin 63,95 olduğu görülmektedir. Dağılım -1,18 basıklık ve -0,85 çarpıklık değeri ile normal bir dağılım sergilemektedir. Dönem içerisinde en büyük değer 69,90, en küçük değer ise 55 olarak tespit edilmiştir.

4.3.22. Parasal özgürlük

Heritage Endeks tarafından hesaplanan parasal özgürlük endeks değeri, enflasyon

oranlarını parasal özgürlük değerine dönüştürmek için şu denklemi kullanılmaktadır.

$$\text{Ağırlıklı Ort. Enflasyon} = \theta_1 \text{ Enflasyon} + \theta_2 \text{ Enflasyon-1} + \theta_3 \text{ Enflasyon -2}$$

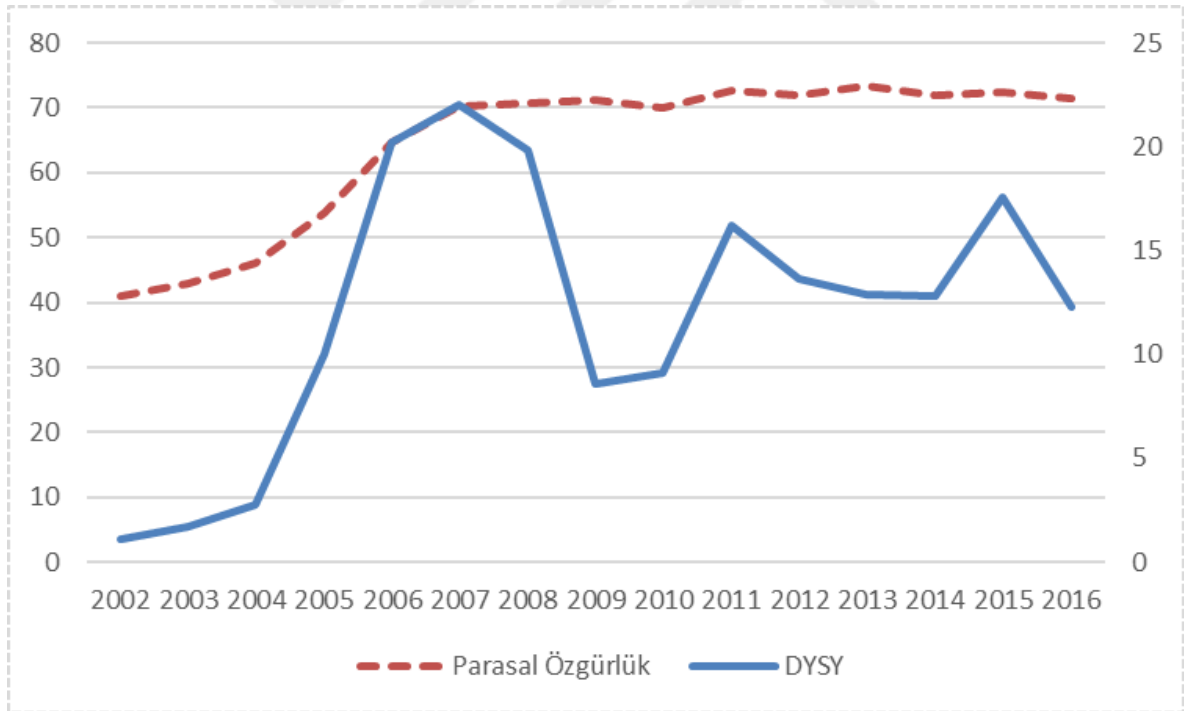
$$\text{Parasal Özgürlük} = 100 - \alpha \sqrt{\text{Ayık Ort. Enflasyon} - \text{PC cezası}}$$

$\theta_1 - \theta_3$ (1-3 arası), (0.665, 0.245 ve 0.090 değerlerini ifade eden sabit değerlerdir); Enflasyon, i ülkesindeki yıllık enflasyon oranının yılın başında Tüketici Fiyat Endeksi ile ölçülen mutlak değeri;

α puanların varyansını dengeleyen bir katsayıyı temsil eder;

Fiyat kontrolü (PC) cezası, fiyat kontrollerinin kapsamına göre 0-20 ceza puanı verilen bir değerdir.

Tablo 82: Türkiye’de Parasal Özgürlük ile DYSY İlişkisi (2002-2016)

Parasal Özgürlük zaman serisinin gösterildiği yukarıdaki grafikte 2002 yılında başlayarak bir atış eğilimi içerisinde olan verilerin 2006 yılından itibaren ortalamanın üzerine çıktığı ve 2016 yılına kadar ortalamanın üzerinde bir eğilim ile devam ettiği

görülmektedir.

Tablo 83: Parasal Özgürlük Değişkeni Betimsel İstatistik Verileri

<i>Parasal Özgürlük</i>	
Ortalama	64,27
Standart Sapma	11,89
Basıklık	-0,17
Çarpıklık	-1,25
Aralık	32,30
En Büyük	41,00
En Küçük	73,30

Histogram grafiği -0,17 basıklık ve -1,25 çarpıklık değerine sahiptir. Normal bir dağılıma sahip olduğu görülmektedir. Dönem içerisinde parasal özgürlük verilerinin ortalamasının 64,27 olduğu ve en yüksek 73,30, en düşük ise 41 puan aldığı tespit edilmiştir.

4.3.23. Ticaret Özgürlüğü

Ticaret özgürlüğü değişkeni farklı tarifeleri dikkate alan bir yapıdaki değişkendir. Ağırlıklı ortalama tarife, her mal için ithalatın payı temel alınarak hesaplanmaktadır. Bu tarife değeri aşağıdaki şekilde hesaplanmaktadır.

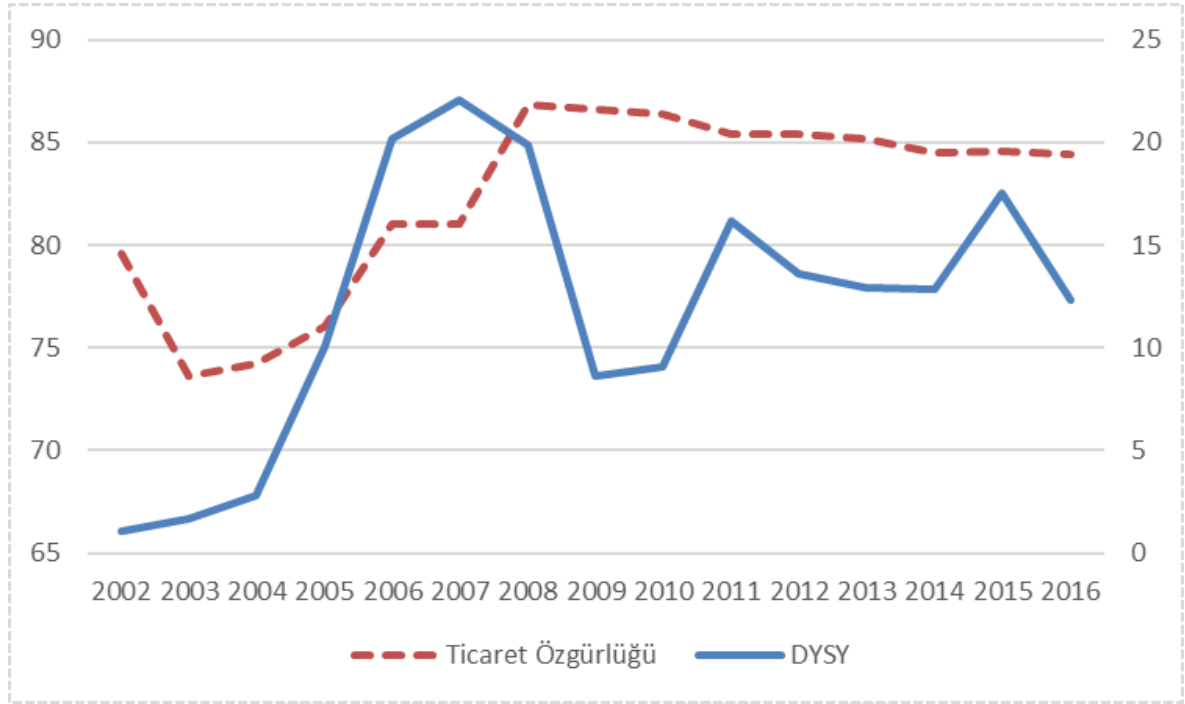
$$\text{Ticaret Özgürlüğü} = 100 (\text{Tariff}_{\max} - \text{Tariff}_i) / (\text{Tariff}_{\max} - \text{Tariff}_{\min}) - \text{NTB}_i$$

Ticaret özgürlüğü, i ülkesindeki ticaret özgürlüğünü göstermektedir.

Tarifemax ve Tariffmin, tarife oranları için üst ve alt sınırları yüzde olarak gösterir

Tariffi, ise i ülkesindeki yüzdesel olarak ağırlıklı ortalama tarife oranını gösterir.

Minimum tarife alt sınır 0 ve üst sınır yüzde 50 alınmaktadır. Burada bulunan taban puandan NTB cezası çıkarılır. Bu cezalar belli kriterlerce Heritage Enstitüsü tarafından belirlenmektedir.

Tablo 84: Türkiye’de Ticaret Özgürlüğü ile DYSY İlişkisi (2002-2016)

Yukarıdaki grafikte 2003 yılından itibaren sürekli olarak azalan bir ticaret özgürlüğü verisi görülmektedir. 2005 yılı sonunda döne ortalamasının altına düşen veri seti 2011 yılından sonra ise küçük dalgalanmalar ile sabit bir trend izlemektedir.

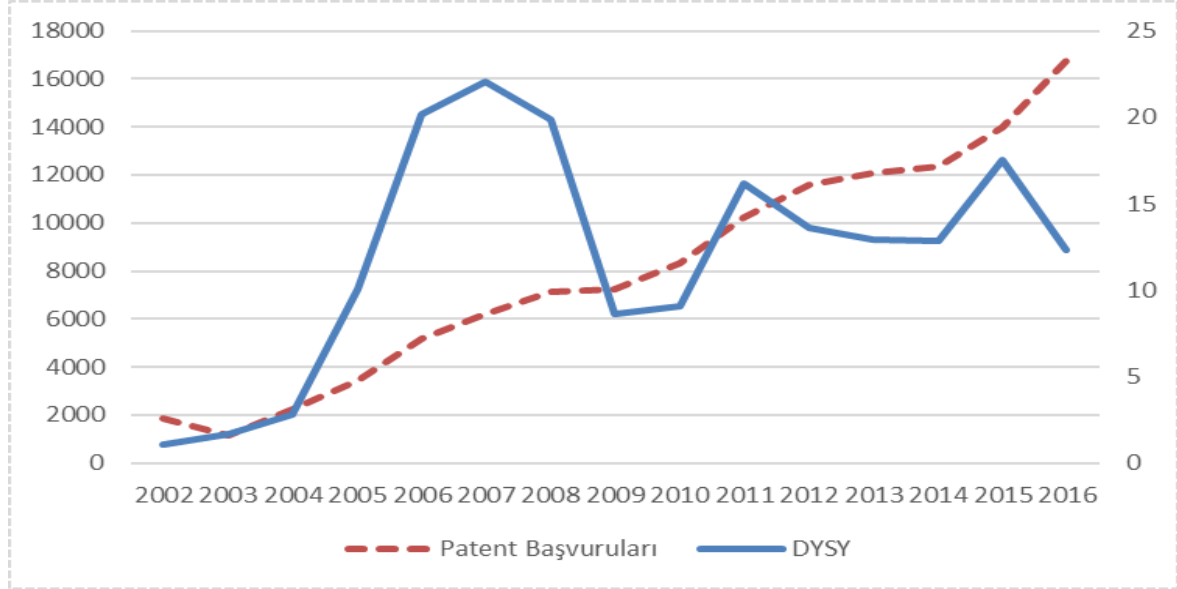
Tablo 85: Ticaret Özgürlüğü Değişkeni Betimsel İstatistik Verileri

<i>Ticaret Özgürlüğü</i>	
Ortalama	82,31
Standart Sapma	4,55
Basıklık	-0,40
Çarpıklık	-0,98
Aralık	13,20
En Büyük	73,60
En Küçük	86,80

Ticaret özgürlüğü değişkeni -0,40 basıklık ve -0,98 çarpıklık değerine sahiptir. Normal bir dağılıma sahip olan ticaret özgürlüğü değişkeni ortalama olarak 82,31 değerini almaktadır. Dönem içerisinde en yüksek 86,80 değerine ulaşan veriler en düşük ise 73,60 değerini göstermektedir.

4.3.24. Patent Başvuruları

Tablo 86: Türkiye’de Patent Başvuruları ile DYSY İlişkisi (2002-2016)

Tablo 87: Patent Başvuruları Değişkeni Betimsel İstatistik Verileri

<i>Patent Başvuruları</i>	
Ortalama	7.988,67
Standart Sapma	4.757,05
Basıklık	-0,93
Çarpıklık	0,19
Aralık	15.626,00
En Büyük	1.152,00
En Küçük	16.778,00

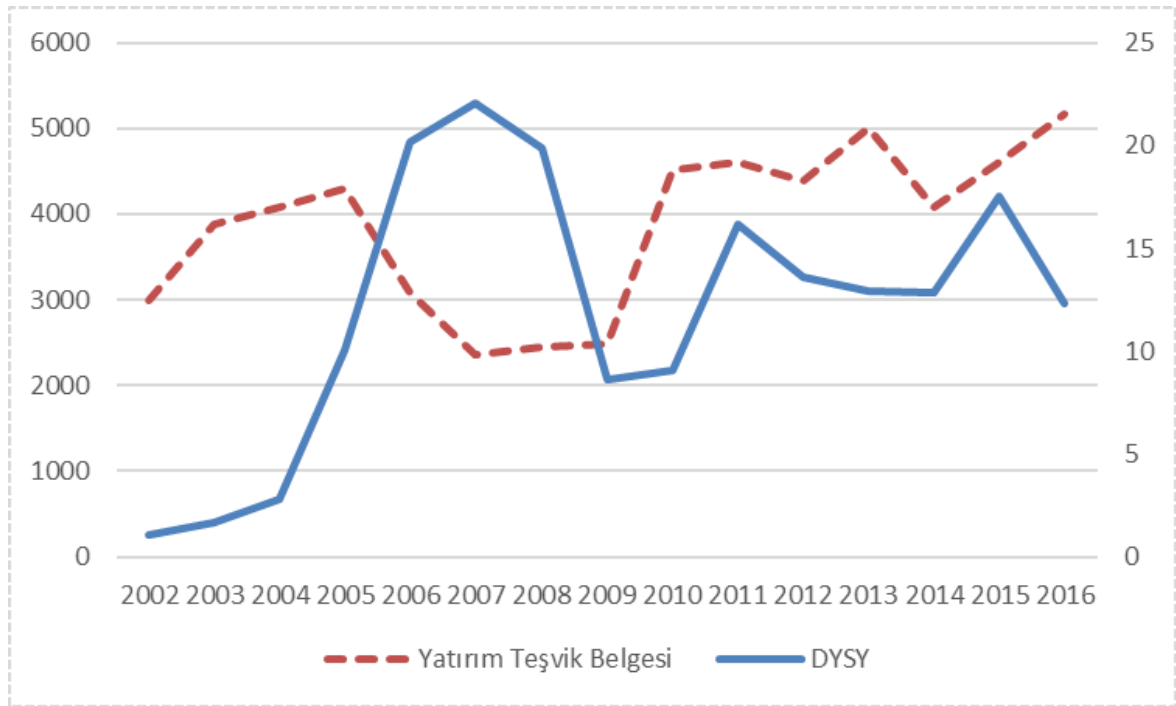
Patent başvuruları -0,93 basıklık ve 0,19 çarpıklık değerine sahiptir. Bu değerler ile normal dağılım sınırları içerisinde bir dağılım göstermektedir. 2002-2016 yılları arasında patent başvuruları ortalama 7.900 civarında olmuştur. En çok başvurunun olduğu 2016 yılında 16.778 başvuru gerçekleşirken en az başvuru 2002 yılında 1.152 adet olarak tespit edilmiştir.

4.3.25. Yatırım Teşvik Belgeleri

Yatırım teşvik belgeleri ekonomi bakanlığından temin edilmiştir. Bakanlığın yaptığı tanıma göre; yatırımın özelliklerine uygun olarak belirli şartları sağlayan ve üzerinde yazılı olan mevcut koşullardan faydalanmayı sağlayan bir belgedir. Bu belgeyi şu kurumlar alabilmektedir;

- Gerçek kişiler, adi ortaklıklar, sermaye şirketleri, kooperatifler, iş ortaklıkları,
- Kamu kurum ve kuruluşları,
- Kamu kuruluşu niteliğindeki meslek kuruluşları,
- Dernekler ve vakıflar,
- Yurt dışındaki yabancı şirketlerin Türkiye’deki şubeleri (www.ekonomi.gov.tr)

Tablo 88: Türkiye’de Yatırım Teşvik Belgesi ile DYSY İlişkisi (2002-2016)

Yukarıdaki grafikte 2002 yılından sonra meydana gelen artış eğilimi yatırım teşvik belge sayısının dönem ortalamasının üzerine çıkmasına neden olmuştur. 205 yılında sonra bu artış 2007 yılına kadar süren bir azalışa neden olmuşsa da 2008 yılından sonra gelen belge artışları ortalamanın üzerine çıkılmasına sebep olmuştur.

Tablo 89: Yatırım Teşvik Belgeleri Değişkeni Betimsel İstatistik Verileri

<i>Yatırım Teşvik Belgeleri</i>	
Ortalama	3868,60
Standart Sapma	948,27
Basıklık	-1,16
Çarpıklık	-0,48

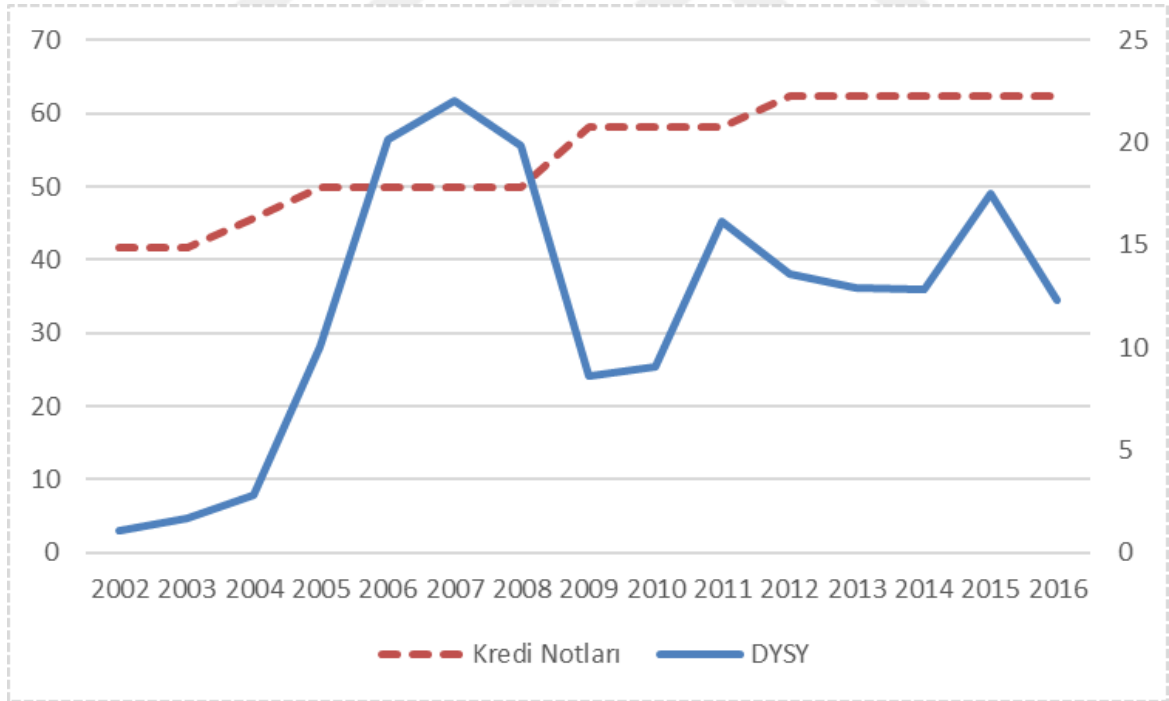
<i>Yatırım Teşvik Belgeleri</i>	
Aralık	2809,00
En Küçük	2365,00
En Büyük	5174,00

Yatırım teşvik belgeleri -1,16 basıklık ve -0,48 çarpıklık değerine sahiptir. Normal bir dağılım sergilemektedir. Teşvik belgesinin en yoğun alındığı yıl olan 2016 yılında 5.174 belge alınırken en düşük 2007 yılında 2.365adet belge alınmıştır.

4.3.26. Kredi Notları

Türkiye ekonomisi üç farklı uluslararası kredi derecelendirme kurumu tarafından derecelendirilmektedir. Tarihçesi çok eski olmayan bu puanlama türü 1994 yılında başlamış olsa da düzenli notlandırma işlemi 2000 yılında sonra başlamıştır. Veri analizinde Moody's firmasına ait kredi notları tercih edilmiştir. Firma tarafından verilen notlar puan sistemine çevrilmiş ve bir zaman serisi haline getirilerek incelenmiştir.

Tablo 90: Türkiye’de Kredi Notları ile DYSY İlişkisi (2002-2016)

Yukarıdaki grafikte Moody's firması tarafından verilen kredi notlarının seyri izlenmektedir. 2002 yılında bu yana verilen notlarda sürekli bir artış eğilimi görülmektedir. 2012 yılında bu yana puanlamada herhangi bir değişikliğe gidilmediği tespit edilmiştir.

Tablo 91: Kredi Notları Değişkeni Betimsel İstatistik Verileri

<i>Kredi Notları</i>	
Ortalama	54,36
Standart Sapma	7,78
Basıklık	-1,32
Çarpıklık	-0,41
Aralık	20,80
En Küçük	41,60
En Büyük	62,40

Kredi notları değişkeni -1,32 basıklık ve -0,41 çarpıklık değerine sahiptir. Bu değerler ile normal dağılım sınırları içerisinde bir dağılım sergilemiştir. Dönem içerisinde kredi notları ortalaması 54,36 olarak tespit edilmiş ve en düşük not 41,60 puan ile 2002 ve 2003 yıllarında verilmiştir. En yüksek puan ise 2012 yılında sonra verilen 60 puandır.

4.4.DYSY ile Diğer Değişkenler Arası İlişkiler

DYSY ile diğer değişkenler arasındaki ilişkiyi ortaya koymak için yapılan korelasyon analizinde, Pearson Korelasyon yerine Sperman sıra korelasyon değerleri tercih edilmiştir. Pearson korelasyon katsayısı daha çok değişkenlerin lineer (doğrusal) bir değişim gösterdiği durumlarda etkili iken, Sperman sıra korelasyon katsayısı ise değişkenlerin hem lineer hem de monoton değişim gösterdiği durumlarda analiz bakımından daha etkin durumdadır. Bu ortaya koyduğumuz analizde Sperman Sıra Korelasyon katsayısı tercih edilmiştir. DYSY ile diğer değişkenler arasındaki ilişkiyi ortaya koyan korelasyon katsayısına ilişkin veriler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 92: DYSY ile Diğer Değişkenler Arasındaki Korelasyon İlişkisi

Değişkenler	<i>Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı ile</i>			
	Korelasyon Katsayısı	Anlamlılık düzeyi	İlişki Yönü	İlişkinin Derecesi
İhracat	0,543	%5 ve %10	Pozitif	Orta
	-0,03			
İthalat	0,46	10%	Pozitif	Orta
	-0,08			
GSYİH (Ekonomik Büyüme)	0,52	%5 ve %10	Pozitif	Orta
	-0,04			
Kişi Başına Düşen Gelir	0,74	%1, %5 ve %10	Pozitif	Kuvvetli
	-0,001			
Dışa Açıklık Oranı	0,6		Pozitif	Orta

	Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı ile			
Değişkenler	Korelasyon Katsayısı	Anlamlılık düzeyi	İlişki Yönü	İlişkinin Derecesi
	-0,01	%5 ve %10		
Enflasyon Oranı	-0,63	%5 ve %10	Negatif	Orta
	-0,01			
İşsizlik oranı	-0,33	Yok	Negatif	Zayıf
	-0,23			
Döviz Sepeti (%50€+%50\$)	0,37	Yok	Pozitif	Zayıf
	-0,17			
BİST Açılış Değerleri	-0,07	Yok	Negatif	Zayıf
	-0,78			
Yolsuzluk Kontrolü	0,44	10%	Pozitif	Orta
	-0,09			
Devlet Etkinliği	-0,09	Yok	Negatif	Zayıf
	-0,73			
Siyasal İstikrarsızlık	0,51	10%	Pozitif	Orta
	-0,05			
Regülasyon Politikaları	-0,35	Yok	Negatif	Zayıf
	-0,19			
Kanunlara Uygunluk	-0,16	Yok	Negatif	Zayıf
	-0,57			
Söz Hakkı ve Hesap Verilebilirlik	0,54	%5 ve %10	Pozitif	Orta
	-0,03			
Heritage Endeksi	-0,12	Yok	Negatif	Zayıf
(GENEL)	-0,23			
Heritage Endeksleri				
Mülkiyet Hakları	Pozitif Yönde Anlamsız			
Vergi Yüğü	Pozitif Yönde Anlamsız			
Devlet Harcamaları	Pozitif Yönde Anlamsız			
Parasal Özgürlük	Pozitif Yönde Anlamsız			
Ticaret Özgürlüğü	Pozitif Yönde Anlamsız			
Yatırım Özgürlüğü	Pozitif Yönde Anlamsız			
Finansal özgürlük	Pozitif Yönde Anlamsız			
Patent başvuruları	Negatif Yönde Anlamsız			
Yatırım ve Teşvik Belgeleri	Pozitif Yönde Anlamsız			
Kredi Notları	Pozitif Yönde Anlamsız			
Devlet Bütünlüğü	Pozitif Yönde Anlamlı (ORTA)			
İş Özgürlüğü	Pozitif Yönde Anlamlı (ORTA)			

Yukarıdaki tablo incelendiğinde, DYSY ile pozitif yönde anlamlı bir şekilde ilişkisi olan değişkenler İhracat, İthalat, Ekonomik Büyüme (GSYİH), Kişi Başına Düşen Gelir

(KBDG), Dışa Açıklık Oranı, Yolsuzluk Kontrolü ile Heritage Endeksi içerisinde yer alan Devlet Bütünlüğü, İş Özgürlüğü ve Siyasal İstikrarsızlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Negatif yönde ve anlamlı olan değişken ise enflasyon oranı şeklinde görülmektedir. DYSY ile değişkenler arasında ortaya çıkan pozitif ve negatif yönlü ilişkilerde; korelasyon katsayıları genellikle %50 ile %70 arasında değişmektedir. Ayrıca DYSY ile değişkenler arasındaki ilişkide birbirini etkileme derecesi genellikle orta düzeyde gerçekleşmiştir.

Özellikle ülkemiz açısından temel makroekonomik göstergeler incelendiğinde, DYSY ile İhracat, İthalat, Ekonomik Büyüme, Dışa Açıklık ve Enflasyon oranları verilerinin önemli olduğu görülmektedir. Buna karşılık, işsizlik oranı, döviz kuru sepeti ile BİST açılış değerleri arasındaki ilişki, ekonomik literatürde yapılmış olan çalışmalara uygun olmasına karşılık korelasyon katsayıları anlamlı çıkmamıştır. Ayrıca Heritage Endeksi değerleri genel olarak ele alındığında, devlet bütünlüğü ve iş özgürlüğü dışında kalan diğer göstergeler ile DYSY arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Devlet bütünlüğü ile iş özgürlüğü göstergeleri ile DYSY arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki tespit edilmiştir.

DYSY ile temel makroekonomik göstergeler arasındaki yapmış olduğumuz korelasyon ve regresyon analizleri ile bu konularda yapılmış olan seçilmiş çalışmalar karşılaştırılarak, yapmış olduğumuz analize destek olan ve olmayan durumlar ortaya konulmuştur. DYSY ile ihracat değişkenleri arasında bu döneme ait pozitif bir ilişki bulunmuştur.

Ele alınan değişkenlerin literatürdeki uygulamalarına baktığımızda ise ihracat değişkenini ele alarak DYSY arasındaki ilişkiyi analiz eden birçok çalışma bulunmaktadır. Alguacil ve Orts (2003), DYSY'den ihracata doğru işleyen tek yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit etmiştir. Mohamed (2003) DYSY'nin ihracat üzerinde pozitif bir etkinin varlığını ortaya koymuştur. Alıcı ve Ucal (2003), ihracatın büyüme üzerinde pozitif bir etkisi olduğunu tespit etmiştir. Balamoune-Lutz (2004), DYSY ile ihracat arasında çift taraflı bir nedenselliğin varlığını açıklamıştır. Kevin (2005), DYSY 'nin ihracatı arttırmakta olduğunu tespit etmiştir. Abdullahi vd. (2011), ihracat ile DYSY arasında bir ilişki tespit etmiştir. Geishecker ve Hunya (2005), ihracatın DYSY'yi desteklediğini tespit etmiştir. Çetin ve Şeker, (2013) yılında yaptıkları çalışmada DYSY ile ihracat arasında farklı ülkelerde ilişkileri tespit etmişlerdir. Bu çalışmalardan farklı olarak Karagöz ve Karagöz'ün (2006),

ise DYSY ile ihracat arasında bir ilişki bulsalar da anlamlılık düzeyinin düşük olduğunu tespit etmişlerdir.

Literatürde dışa açıklık ve DYSY arasındaki ilişkiyi inceleyen ampirik çalışmalara bakıldığında, istatistiksel olarak pozitif ve anlamlı bir ilişkinin varlığına ilişkin bulgular elde edilirken; bazı çalışmalarda ise dışa açıklık ve DYSY arasında bir ilişkinin olmadığı veya zayıf bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşmıştır. Koyuncu ve Çınar (2009), dışa açıklık ile DYSY arasında aynı yönde ve uzun dönemli bir ilişki bulunmuştur. Tarı ve Bıdırdı (2009) yaptıkları çalışmada Türkiye’de DYSY ile dışa açıklık arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki tespit etmişlerdir. Zeren ve Ergun, (2010) yaptıkları çalışmada dışa açıklık ve DYSY arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki tespit etmiştir. Vergil ve Çeştepe (2006), dışa açıklık ve DYSY arasında anlamlı ve olumlu yönde bir ilişkinin bulmuşlardır.

Büyüme oranı üzerine yapılan çalışmalarda ise Simionescu (2016) yapmış olduğu çalışmada AB genelinde ekonomik büyüme ve DYSY arasında karşılıklı bir ilişki tespit etmiştir. De Mello (1999) yaptığı bir başka çalışmada ise DYSY ’nin büyüme etkisini geçici de olsa pozitif yönde olduğunu tespit etmiştir. Borensztein vd. (1998) yaptıkları çalışmada büyüme üzerinde DYSY ’nin pozitif bir etkisi olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Choe (2003), yaptığı çalışmada DYSY ile büyüme arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit etmiştir. Tespit ettiği ilişkinin ekonomik büyümeden DYSY ’ye doğru daha güçlü olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Enflasyon değişkeni ile DYSY yatırımları arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmalar da bu ilişkinin pozitif ve anlamlı olduğu tespit edilmektedir. Tuman ve Emmert (2004) tarafından yapılan çalışmada DYSY ile enflasyon arasında pozitif yönlü ilişki söz tespit edilmiştir. Montero (2008) yaptığı çalışmada DYSY’ler ile enflasyon arasında pozitif yönlü bir ilişki tespit etmiştir.

DYSY ile anlamlı olan makroekonomik göstergeler ile ilişkiyi gösteren iki yanlı grafik aşağıdaki grafikte verilmiştir. Buna göre, 2002-2016 yılları arasında DYSY ile ihracat, ithalat ve ekonomik büyümeyi ifade eden GSYİH değerleri arasında iki yanlı grafikte birlikte hareket ettikleri gözlemlenmektedir. Bu durum bu değişkenler ile DYSY arasında bir ilişkinin olduğunu ortaya koymaktadır. Bu değişkenlerden elde edilen dışa açıklık oranı ile DYSY arasında da pozitif yönde bir ilişki söz konusu olmuştur. Dış ticaret

hacminin arttığı dönemlerde ortalama olarak DYSY artış göstermiş, kısmen de olsa azaldığı dönemlerde ise azalma eğilimi göstermiştir. DYSY'nin ile ilişkisinin anlamlı olduğu bir diğer değişken olan enflasyon oranı ile ters yönde hareket etmektedir. DYSY bazı yıllar hariç ortalama olarak artış eğiliminde olmasına rağmen, bu zaman dilimi içerisinde enflasyon oranı ise aşağı yönlü bir trende sahiptir. Dolayısıyla DYSY ile enflasyon oranı arasında negatif yönde bir ilişki mevcuttur. Buna karşılık işsizlik oranı ile DYSY arasında negatif yönde bir ilişki mevcut olmasına rağmen, bu ilişkinin derecesi yapılan hesaplamalar ile anlamlı bulunmamıştır. Yine aynı şekilde DYSY ile döviz kuru sepeti ve Heritage Endeks değeri arasında da anlamlı bir ilişki söz konusu değildir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

DYSY'nin ülke ekonomileri için önemi her geçen yıl biraz daha artmaktadır. Yatırım yapan ülke açısından bir sermaye çıkışı, ev sahibi ülke açısından ise sermaye girişi olan DYSY'ler büyük çoğunlukla gelişmiş ülke ekonomileri arasında el değiştirmektedir. Küreselleşen dünya ekonomisinde gelişen teknoloji ve iletişim kolaylığının sağladığı avantajla artık yatırım kararlarının risk ve getiri faktörleri çok hızlı, kolay ve güvenilir bir şekilde analiz edilebilmektedir. Mevcut bu durum piyasalar arasında DYSY'lerin çok daha hızlı bir şekilde yer değiştirmesine olanak sağlamakta ve gelişmekte olan ülkeler yatırımları çekebilmek için birbirinden farklı bir çok seçeneği yatırımcılara sunmaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerin 1980 öncesinde büyük ölçüde kapalı ekonomik yapıları ve daha ürkek bir şekilde yabancı sermayeye olan yaklaşımları 1980 sonrası dönemde yerini yabancı yatırımcıları çekebilme yarışına bırakmış, ekonomik sistemlerini finansal ve reel piyasalarda yaptıkları yapısal dönüşümler ile yabancı yatırımcıya uygun hale getirmeye başlamışlardır. Benzer değişiklikler ilk olarak gelişmiş ülkelerde görülmüş ve sermaye öncelikle gelişmiş ülkelerin arasında hareket etmeye başlamıştır. Çok uluslu şirketlerin yaygınlaşması ile birlikte yeni pazarlara yönelik yatırımlar başlamıştır.

Yapılan bu çalışmanın amacı Türkiye ekonomisi için daha önce yapılmış çalışmalardan farklı olarak ekonomi literatüründe DYSY'yi etkileyebilecek olan hemen hemen tüm değişkenlerin incelenmesidir. Bu sebeple ele alınan değişkenlerin tamamı için uygun olan 2002-2016 yılları arası veri seti kullanılmıştır. Bu tarih aralığında tüm değişkenler ile DYSY arasındaki ilişkiyi ortaya koymak, bu ilişkinin yön ve kuvvetini tespit etmek amacı ile regresyon-korelasyon analizi yapılmıştır. Bu analiz seçilen değişkenlerin DYSY'leri hangi yönde ve ne derecede etkilediğini temel olarak tespit etmektedir.

Betimsel analiz neticesinde DYSY ile değişkenler arasındaki ilişki ilk olarak korelasyon katsayısı ile ortaya konulmuştur. Bu katsayıdan yola çıkarak DYSY ile ilişkisi anlamlı olan değişkenler arasında basit regresyon denklemi yapılmış ve bu denklemden yola çıkarak değişkenlerin DYSY'ye karşı duyarlılık katsayısı olan esneklik katsayıları ortalama olarak hesaplanmıştır.

2002 ile 2016 yılları arasında Türkiye ekonomisi için DYSY'nin temel belirleyicilerini tespit etmek amacı ile yapılan analiz sonucunda tüm değişkenlerin dahil olduğu çok değişkenli regresyon modelinin açıklama düzeyi %85 olara tespit edilmiştir.

Dolayısı ile seçilen değişkenler birlikte DYSY'nin %85 ini açıklamaktadır. Değişkenlerin tek tek ele alınması sonucuna; ihracat, ithalat, gsyih, (ekonomik büyüme), kişi başına düşen gelir, dışa açıklık oranı ve isyasal istikrasızlık oranı'nın DYSY girişlerinde pozitif ve anlamlı, enflasyon oranının ise negatif yönde anlamlı bir ilişkiye sahip olduğu görülmektedir. DYSY ile her bir değişkenin ayrı ayrı yapılmış olan regresyon denkleminde göre elde edilen parametre katsayıları ihracat, ithalat, GSYİH, Dışa açıklık oranı ve Enflasyon oranı katsayılarının her biri ise %5 düzeyde anlamlı bulunmuş ve açıklama düzeyleri orta seviyede çıkmıştır. Bu oranlar daha önce hesaplanmış olan korelasyon katsayısı ile örtüşmektedir. Yine aynı şekilde, DYSY'nin anlamlı olan bu makroekonomik değişkenlere karşı duyarlı olduğu görülmüştür. En fazla duyarlı olduğu değişken ise, dışa açıklık oranı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Anlamlı ilişkinin ortaya çıktığı değişkenler üzerine yapılan nedensellik analizi sonucunda sadece Dışa Açıklık ve İthalat değişkenlerinin %10 ve %5 anlamlılık düzeyinde granger anlamında nedensellik ilişkisi içersinde olduğu tespit edilmiştir. Bu durum literatürde Türkiye ekonomisi için yapılan çalışmalar ile benzerlik göstermektedir.

Araştırma sonucunda ortaya çıkan veriler bize Türkiye ekonomisinin dış ticaret yapısı, ekonomik büyüme, siyasal istikrar ve enflasyon oranlarının DYSY'nin tercih nedenleri arasında yer aldığını göstermektedir. Dolayısı ile sürdürülebilir bir ekonomik büyüme ve düşük enflasyon oranları temel olarak DYSY'nin artmasında etkili olmaktadır. Türkiye ekonomisi açısından ödemeler dengesi finansman kalemleri ele alındığından DYSY, diğer finansman kalemleri olan portföy yatırımları, cari transferler ve kalkınma yardımlarından daha önemli bir durumdadır.

Gelişmekte olan ülke ekonomileri açısından DYSY'lerden daha fazla yararlanılması gerektiği bilinmektedir. Bu sebeple Türkiye özelinde yüksek teknoloji içeren ürünlerin imalatına yönelik geliştirilecek politika ve nitelikli işgücünün yetiştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Türkiye'ye yapılacak DYSY'lerin istihdam yaratmasının yanında, teknoloji transferi getirmesi ve üretilecek ürünlerin daha yüksek katma değerli ürünler haline gelmesi oldukça önem taşımaktadır. Dış ticarete rekabet gücünün artması için yüksek teknoloji içeren ürünlerin çoğaltılması ve bu alanda devlet, özel sektör ve üniversiteler işbirliği ile Ar-Ge çalışmalarının yapılması gerekmektedir. Bu çalışmalar bir yandan da yeni teknolojilerin ülke içine aktarılmasında ve ihtiyaç duyulan endüstrilerde yerli alternatiflerin geliştirilmesinde ülkeye farklı fırsatlar sunabilecektir.

Türkiye ekonomisi enerji kaynaklı fosil yakıt ile sermaye malı ithalatçısı bir yapıdadır. Ülkenin mevcut yurt içi tasarıfları yatırımlarını karşılamadığı için cari açık sorununu çözmeyi başaramamıştır. Yabancı yatırımlar bu noktada çok daha büyük bir öneme sahiptir. Çalışma sonucu elde edilen bilgiler ışığında; ekonomik yapısı itibari ile genç işgücünün falza olduğu, jeopolitik konumu gereği Ortadoğu, Asya ve Avrupa pazarlarına olan yakınlığı ve liberal ekonomik yapısı ile yatırımcılar açısından cazip bir ülke konumunda olan Türkiye'nin büyüme performansının artırılması, düşük enflasyon hedefinin sürdürülebilmesi başka bir ifade ile ekonomik ve sosyal istikrarın sürekli hale getirilmesi ile çok daha fazla DYSY çekmesi mümkün gözükmektedir.

KAYNAKÇA

- Abdullahi D. A., Cheng E. & Messinis G., (2011). The role of exports, FDI and imports in development: evidence from Sub-Saharan African countries, *Applied Economics*, 43:26, 3719-3731, DOI: 10.1080/00036841003705303
- Açıklan, S., Gül E., Yaşar, E. (2006). Ücretler ve Büyüme ile Doğrudan Yabancı Yatırımlar Arasındaki İlişkinin Ekonometrik Analizi, *Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:16. https://birimler.dpu.edu.tr/app/views/panel/ckfinder/userfiles/17/files/DERG_ /16/271-282.pdf Erişim Tarihi: 25.01.2016.
- Ağayev, S., (2010), Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Geçiş Ekonomileri Örneğinde Panel Eştümleşme Ve Panel Nedensellik Analizleri, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 12/1 (2010). 159-184.
- Agmon, T. and Lessard, D. R., (1977). Investor Recognition of Corporate International Diversification, *Journal of Finance*, 32, issue 4, p. 1049-55, <https://EconPapers.repec.org/RePEc:bla:jfinan:v:32:y:1977:i:4:p:1049-55>.
- Alguacil, M.,C.,A., and Orts, V., (2011). Inward FDI and growth: The role of macroeconomic and institutional environment, *Journal of Policy Modeling*, 33, issue 3, p. 481-496.
- Aliber, R.,Z., (1972). Uncertainty, Currency Areas and the Exchange Rate System. *Economica*, 39(156), 432-441. doi:10.2307/2552885
- Alıcı, A. A., and Ucal M.Ş., (2003). “Foreign Direct Investment, Exports and Output Growth of Turkey: Causality Analysis”, Paper to be Presented at the European Trade Study Group (ETSG) Fifth Annual Conference, Universidad Carlos III de Madrid, ss. 1-17.
- Altıntaş, H., (2009). Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Girişi Ve Dış Ticaret Arasındaki İlişkinin Ekonometrik Analizi: 1996-2007, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 64-2.
- Amirahmadi, H., & Wu, W., (1994). Foreign Direct Investment in Developing Countries. *The Journal of Developing Areas*, 28(2), 167-190. Retrieved from

<http://www.jstor.org/stable/4192323>. Erişim Tarihi: 14.04.2017

Apak, S. ve Tavşancı, A., (2008). Türkiye’de Yabancı Bankacılığın Gelişimi ve Ekonomi Politikaları ile Uyumu, Maliye Finans Yazıları, Yıl:22, Sayı: 80, Temmuz 2008, s. 37.

Arıcı, H., (1998). İstatistik Yöntemler ve Uygulamalar, (Geliştirilmiş Yeni Baskı), Meteksan Basım, Ankara

Arıkan, D., (2006). Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları. İstanbul: Arıkan Basım Yayın.

Ay, A., (2000). Dışa Açılma Sürecinde Döviz Kuru Politikası. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, 4, 15 – 31.

Ay, A., (2007). Tarihsel Süreç İçerisinde Türkiye’de Büyüme. (Editör: Ahmet Ay). Türkiye Ekonomisi, Çizgi Kitabevi, Konya.

Aydoğuş, İ., Kutlu, E., Yıldırım S., (2005). Yolsuzluk ve Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi (C.VII ,S.2, 2005),

Azman – Saini W.N.W., Law S.H., Ahmad A.H. (2010). FDI and economic growth: New evidence on the role of financial markets, Economics Letters, 107(2): 211 – 213

BACEI, (2017). Bay Area Council Economic Institution, The Real Impact of Trade Agreements How Trade Affects Jobs, Manufacturing, and Economic Competitiveness. <http://www.bayareaeconomy.org/files/pdf/RealImpactOfTradeAgreements.pdf> Erişim Tarihi: 25.08.2017.

Bajo-Rubio, O. & Montero-Muñoz, M. (2001). Foreign Direct Investment and Trade: A Causality Analysis, Open Economies Review, 12: 305. <https://doi.org/10.1023/A:1011185507169>

Bakır, A.M., Aydın, C., (2011). İstatistik, Nobel Yayıncılık, Ankara. ISBN:978-975-591-881-5.

Baliamoune-Lutz, M., (2004). Does FDI Contribute to Economic Growth?. Business Economics. 39.

- Bandera, V. N. and White, J. T. (1968). "U.S. Direct Investment and Domestic Markets in Europe." *Economia Internazionale*, February 1968, volume 21, pp. 117-133.
- Bashir, A., M., (1999). "Foreign Direct Investment and Economic Growth in Some MENA Countries: Theory and Evidence", *Topics in Middle Eastern and North African Economies*. Paper 9.
- Başoğlu, U., Parasız, İ., Ölmezoğlu N. (2004), *İktisatta Devrimler Karşı Devrimler*, Ekin Basım Yayın, Ankara, ISBN: 9786053271116.
- Batmaz, N. ve Tekeli, S., (2009). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri Polonya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Türkiye Örneği (1996-2006), Ekin Basım Yayın Dağıtım, Denizli, Mart 2009, s. 9.
- Batmaz, N., Tunca, H., (2005). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Türkiye (1923-2003), Beta Basım, İstanbul, ISBN: 9789752954649.
- Bekmez, S., (2008). Türkiye Avrupa Birliği Sektörel Rekabet Analizleri, 1. Baskı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, ISBN: 6053951617.
- Bengoa M., Sanchez – Robles B. (2003). Foreign direct investment, economic freedom and growth: New evidence from Latin America, *European Journal of Political Economy*, 19 (3): 529 – 545.
- Benjamin C., (1975). *Multinational Firms and Asian Exports*, Yale University Press, New Haven and London, p.25.
- Berköz, L., Türk, Ş.Ş. (2007). Yabancı yatırımların yer seçimini etkileyen faktörler: Türkiye örneği, *İTÜ dergisi/a mimarlık, planlama, tasarım*, Cilt:6, sayı 2, s. 59-72.
- Berry, B. J. L.; Conkling, E. C. and Ray, D. M. (1997) *The Global Economy in Transition*, 2nd Edition, Prentice Hall, New Jersey.
- Bieri, J., Schmitz, A., (1973). Export instability, monopoly power, and welfare, *Journal of International Economics*, Volume 3, Issue 4, 1973, Pages 389-396, ISSN 0022-1996, [https://doi.org/10.1016/0022-1996\(73\)90030-5](https://doi.org/10.1016/0022-1996(73)90030-5).
(<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/0022199673900305>)

- Billington, N., (1999). The Location of Foreign Direct Investment: An Empirical Analysis, *Applied Economics*. 31: 65–76.
- Bitzenis, A., (2003). Universal Model of theories determining FDI, Is there any dominant theory? Are the FDI inflows in the CEE countries and especially in Bulgaria a myth?. *European Business Review*. 15. Doi: 10.1108/09555340310464722.
- Blonigen, B. A., (1995). Explaining Japanese Foreign Direct Investment in the United States, Unpublished Ph. D. Dissertation, University of California.
- Bloomberg, (2018). Political news, Trump Blocks Broadcom Takeover of Qualcomm on Security Risks by David McLaughlin 13 Mart 2018 01:32 GMT+3 Updated on 13 Mart 2018 11:24 GMT+3, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2018-03-12/trump-issues-order-to-block-broadcom-s-takeover-of-qualcomm-jeoszwnt> Erişim Tarihi: 14.03.2018.
- Boonserm, B., (2005). Foreign Direct Investment in Asia: Thailand's Experiences After 1960, Faculty of Economics, Journal, Krirk University, Bangkok, Thailand s.1-30.
- Branstetter, L., Saggi, K., (2009). Intellectual Property Rights, Foreign Direct Investment, and Industrial Development, NBER Working Paper No. 15393 Issued in October 2009. Published in *Economic Journal*, Royal Economic Society, vol. 121(555), pages 1161-1191, 09. <http://www.nber.org/papers/w15393.pdf> Erişim Tarihi: 15.05.2018.
- BTK (Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu), (2017). Türkiye'yi Hızlı İnternetle Tanıştıran 4.5G Hizmeti Bir Yaşında, Basın ile İlişkiler Müdürlüğü, Ankara. <https://www.btk.gov.tr/uploads/pressconferences/turkiye-yi-hizli-internetle-tanistiran-4-5g-hizmeti-bir-yasinda.pdf> Erişim Tarihi: 15.03.2018.
- Buckley, P. J., & Casson, M. C. (1976). The future of the multinational enterprise. London: Macmillan.
- Buluş, A., (2003). Türk iktisat Politikalarının Tarihi Temelleri (1.Baskı). Konya: Tablet Yayınları.
- BYDTA, (Başbakanlık Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı), (2017). <http://www.invest.gov.tr/tr-TR/investmentguide/investorsguide/Pages/Incentives.aspx>

Erişim Tarihi: 20.05.2017.

Calderon, R.T., (1985). Towards the Theory of Foreign Direct Investment, Oxford Economic Papers, New Series, 37(2), 282-291.

Candemir, A., (2006). Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımını Etkileyen Faktörler: Bir Uygulama Cilt II, Uluslararası Yatırımcılar Derneği (YASED), Aralık, s. 2.

Candemir, A., (2006). Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Etkileyen Faktörler: Bir Uygulama, Cilt - I (Dünya’da Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Etkileyen Faktörler), Uluslararası Yatırımcılar Derneği (YASED), İstanbul.

Çapraz, D. İ., & Demircioğlu, İ. (2003). Türkiye’den yurtdışına doğrudan sermaye yatırımları ve Türk yatırımcıları İstanbul Ticaret Odası, 2003(14), 1-103.

Caves R., (1988). Exchange rate movements and foreign direct investment in the United States. Harvard Institute of Economic Research.

Caves, R., (1974). “Multinational Firms, Competition and Productivity in the Host Country.” *Economica* 41: 176-193.

Çeken, H. (2003). Küreselleşme, Yabancı Sermaye ve Türkiye Turizmi, Değişim Yayınları, İstanbul.

Çetin, M. and F. Seker (2013). "Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve İhracat İlişkisi: Gelişmekte Olan Ülkeler Üzerine Bir Nedensellik Analizi", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 8, Sayı 1, pp. 121-142.

Chan, K.K. & Gemayel, E. R. (2004). Risk instability and the pattern of foreign direct investment in the Middle East and North Africa region, IMF Working Paper WP/04/139, International Monetary Fund, Washington, D.C

Choe, J. (2003), Do Foreign Direct Investment and Gross Domestic Investment Promote Economic Growth?, *Review of Development Economics*, 2003,7(1), pp.44-57.

Choi C. (2003). Does the Internet stimulate inward foreign direct investment? *Journal of*

Policy Modeling, 25(4): 319 – 326.

Cleeve E., Debrah Y., Yiheyis Z. (2015). Human Capital and FDI Inflow: An Assessment of the African Case, *World Development*, 74:1-14.

Contractor, F. J., (1990). Contractual and Cooperative Forms of International Business: Towards a Unified Theory of Modal Choice, *Management International Review*, 30, 1, 1990, pp. 31-54.

Culem, C.G. (1988). “The Locational Determinants of Direct Investments among industrialized countries.” *European Economic Review*, April 1988, 32(4), pp. 885-904.

d’ Arge R. (1969). Note on Customs Unions and Direct Foreign Investment, *Economic Journal*, 79(314): 324 – 333.

De Mello, L.R.(1999). “Foreign Direct Investment-Led Growth: Evidence From Time Series and Panel Data”, *Oxford Economic Papers* 51,1999, pp.133-151.

Değer, S., ve Ay, S., (2013). Gelişmekte Olan Ülkelerde Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Cari İşlemler Arasındaki Nedensel İlişkiler (1990-2011). *Paradoks Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 9(2), 05-22.

Demirel, O., (2006). Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Ekonomik Büyümeye Etkileri ve Türkiye Uygulaması. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Deng, Z., (2013). Foreign Direct Investment in China: Spillover Effects on Domestic Enterprises, *Routledge Studies in the Modern World Economy*, ISBN: 9781136672637.

Dicken, P. (1998). *Global Shift: Transforming the World Economy*, Third Edition, Paul Chapman, New York.

DPT, (Devlet Planlama Teşkilatı). (2000). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara.

DPT. (2000). Küreselleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporu(DPT: 2544 OIK: 560), 1-123.Ankara.

- Drabek Z., Payne W., (2002). The Impact of Transparency on Foreign Direct Investment, Journal of Economic Integration, 17(4), December 2002; 777-810. <https://www.e-jei.org/upload/148HEKXL3092R4YH.pdf> Erişim Tarihi: 15.02.2018.
- Dritsaki, M., Chaido, D. and Antonios, A. (2004). A Causal Relationship between Trade, Foreign Direct Investment and Economic Growth for Greece. American Journal of Applied Sciences, 1(3), 230-235.
- Dunning, J. H. (2002). Global Capitalism, FDI and Competitiveness: Edward Elgar Publishing Incorporated.
- Dunning, J. H., (1980). Towards an Eclectic Theory of International Production: Some Empirical Tests, Journal of International Business Studies, 11, issue 1, p. 9-31.
- Dunning, J. H., (1981). Explaining the International Direct Investment Position of Countries: Towards a Dynamic or Developmental Approach, Volume 117, pp. 30-64.
- Dunning, J. H., (1988). Explaining international Production, Unwin Hyman, London.
- Dunning, J. H., (1993). Multinational Enterprises and the Global Economy, Addison-Wesley, New York.
- Duran, S.M.,(1998). Türkiye’de Uygulana Yatırım Teşvik Politikaları, Aralık, s. 62.
- EC (European Commission), (2017). Greenfield Investment Monitor, European Plitical Strategy Center, Issue 2, <https://ec.europa.eu/epsc/sites/epsc/files/epsc-greenfield-investment-monitor-2.pdf> Erişim Tarihi: 30.12.2017
- Eckel, C. (2003). “Fragmentation, Efficiency-Seeking FDI, and Employment”, Review of International Economics, 11(2), 317-31.
- Edwards, S. (1990). Capital Flows, Foreign Direct Investment, and Debt-Equity Swaps in Developing Countries, National Bureau of Economic Research (Cambridge, M. A.), Working Paper No. 3497.
- Ekonomi Bakanlığı, (2016). Uluslararası Doğrudan Yatırım Verileri Bülteni, Aralık 2016, Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü,

<https://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-233957>
Erişim Tarihi: 01.06.2018.

Ekonomi Bakanlığı, (2017). Uluslararası Doğrudan Yatırım Verileri Bülteni, Aralık 2017, Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, <https://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-252213>
Erişim Tarihi: 01.06.2018.

Ekonomi Bakanlığı, (2018). Uluslararası Doğrudan Yatırım Verileri Bülteni, Mayıs 2018, Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, <https://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-259708>
Erişim Tarihi: 01.06.2018.

Emsen, Ö. S., ve Değer, M. K. (2005). Geçiş ekonomileri ve Türkiye'de doğrudan yabancı sermayenin dinamikleri: Atatürk Üniversitesi.

Erdal, F., and Tatoglu, E. (2002). Locational determinants of foreign direct investment in an emerging market economy: Evidence from Turkey. *Multinational Business Review*. 10.

Erdilek, A., (2006). ‘Türkiye’nin Osmanlı’dan Günümüze Kadar Uzanan Doğrudan Yatırım Ortamına ve Politikalarına Tarihsel Bir Bakış, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Sayı 30, Nisan 2006, ss.16-35.

Ersoy A.Y., Yılmaz, M.İ. (2014). Bir Doğrudan Yabancı Yatırım Türü Olarak Birleşme ve Satın Almaların İhracata Etkisi; *Türkiye Örneği, İşletme Bilimi Dergisi* Cilt:2 Sayı:2.

Eşiyok, B. (2011). Determinants of Foreign Direct Investment in Turkey: a Panel Study Approach, MPRA Paper, No. 36568, https://mpa.ub.unimuenchen.de/36568/1/MPRA_paper_36568.pdf, (Erişim Tarihi: 05.01.2018).

EU (European Union) (2014a). Special Eurobarometer 397 Corruption Report, Conducted by TNS Opinion & Social at the request of the European Commission, Directorate-General for Home Affairs,117 http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/ebs/ebs_397_en.pdf Erişim Tarihi: 05.05.2017

EU (European Union) (2014b). European commission, Regulation (EC) No 139/2004 Merger Procedure, Case No COMP/M.7217 - Facebook/ WhatsApp, Article 6(1)(b) Non-Opposition Date: 03/10/2014.
http://ec.europa.eu/competition/mergers/cases/decisions/m7217_20141003_20310_396_2132_EN.pdf Erişim Tarihi: 26.06.2017

Farrell R., Gaston N., Sturm J.E. (2004). Determinants of Japan's foreign direct investment: An industry and country panel study, 1984 – 1998, Journal of the Japanese and International Economies, 18(2): 161 – 182.

FKA, (2014). Fırat Kalkınma Ajansı Araştırma Raporları, Fırat Kalkınma Ajansı (2014), Yap İşlet Devret Modelinde Uygulanan Usul ve Esasların Kalkınma Ajansları Açısından Analizi, Araştırma Raporu, Malatya.
http://fka.gov.tr/sharepoint/userfiles/Icerik_Dosya_Ekleri/FKA_ARASTIRMA_RAPORLARI/YAP%20%C4%B0%C5%9ELET%20DEVRET%20MODEL%C4%B0.pdf
 Erişim Tarihi: 05.02.2017

Flamm, K. (1984). "The Volatility of Offshore Investment." Journal of Development Economics, 16, pp.231-248.

Fraser Institute, (2017). Economic Freedom Index, <https://www.fraserinstitute.org/economic-freedom/dataset?min-year=1970&max-year=2014&filter=1&most-free=1&quartile2=1&quartile3=1&least-free=1&countries=TUR&page=dataset&date-type=range> Erişim Tarihi: 05.05.2017

Froot, K. A. and J. C. Stein (1991). Exchange Rates and Foreign Direct Investment: An Imperfect Capital Markets Approach, Quarterly Journal of Economics. 106: 1191–1217.

Gao Y., Shao S., (2015). Empirical Research on Relationship among Urbanization, FDI and Economic Growth: A Case of China from 1999 to 2015, Applied Economics and Finance Vol. 3, No. 3; August 2016 ISSN 2332-7294 E-ISSN 2332-7308 Published by Redfame Publishing, <http://aef.redfame.com>. Erişim Tarihi: 15.03.2018.

Geishecker, I. & Gabor, H., (2005). Employment Effects of Foreign Direct Investment in Central and Eastern Europe.

- Gerni, C., Emsen Ö.S., ve Değer M.K. (2008). "İthalata Dayalı İhracat ve Ekonomik Büyüme: 1980- 2006 Türkiye Deneyimi", 2. Ulusal İktisat Kongresi, Şubat 20-22, İzmir.
- GİB, (2009). GATT Bilgilendirme Rehberi, Gelir İdaresi Başkanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Daire Başkanlığı GATT (90) Müdürlüğü Yayın No: 95, Ankara. http://www.gib.gov.tr/fileadmin/mevzuatek/uluslararası_mevzuat/gatt95.pdf Erişim Tarihi: 15.03.2018.
- Glass, A., and Saggi, K. (2002). Multinational firms and technology transfer. The Scandinavian Journal of Economics, 104(4): 495-513.
- Goldsbrough, D. G. (1979). "The Role of Foreign Direct Investment in the External Adjustment Process." (Staff Papers 26), pp. 725-754.
- Görgün, T., (2004). Doğrudan Yabancı Yatırımların Tarihsel Gelişimi Çerçevesinde Yatırımların Geliştirilmesinin Etkin Kurumsal Yapılanmaları, Uzmanlık Tezi, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı ihracatı Geliştirme Etüt Merkezi, Uygulama ve Koordinasyon Başkanlığı, Ankara.
- Goswami G.G., Haider S. (2014). Does political risk deter FDI inflow? An analytical approach using panel data and factor analysis, Journal of Economic Studies, 41 (2): 233 – 252.
- Grubel, H. (1968). Internationally Diversified Portfolios: Welfare Gains and Capital Flows. The American Economic Review, 58(5), 1299-1314. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/1814029>
- Gümrük Bakanlığı, (2017). Gümrükler Genel Müdürlüğü, <http://ggm.gtb.gov.tr/sikca-sorulan-sorular/ticari/fikri-mulkiyet-haklari> Erişim tarihi: 10.05.2017
- Gupta, V.K. (1983). "A Simultaneous Determination of Structure, Conduct and Performance in Canadian Manufacturing." Oxford Economic Papers 35:281-301.
- Haksoon, K., (2010). Political Stability and Foreign Direct Investment, International Journal of Economics and Finance, Published by Canadian Center of Science and Education.
- Haluk T., Özen, A., (2003). Geçiş Ekonomilerinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları.

Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, cilt 5, sayı 4..

Hanink, D. M., (1994). The International Economy: A Geographical Perspectives, John Wiley & Sons, New York.

Hansen H., Rand J., (2006). On the causal links between FDI and growth in developing countries, World Economy, 29 (1): 21 – 41.

Hazine Müsteşarlığı (2003). Yabancı Sermaye Raporu, Ankara.

Hazine Müsteşarlığı (2005). Yabancı Sermaye Raporu, Ankara.
<https://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-071271>
 Erişim tarihi: 20.12.2017

Healet D. (1973). Foreign capital and Exports in Economic Development: The Experience of Eight Asian Countries, Economic Record, 49(3): 394 – 419

Hein, S. (1992). Trade strategy and the dependency hypothesis: a comparison of policy, foreign investment and economic growth in Latin America and East Asia. Economic Development and Cultural Change, 40, 495-521.

Hejazi, W. & Safarian, A.E. (2001). The complementarity between U.S. foreign direct investment stock and trade, Atlantic Economic Journal (2001) 29: 420.
<https://doi.org/10.1007/BF02299331>

Heritage Institute, (2017). Economic Freedom Index,
<http://www.heritage.org/index/explore?view=by-region-country-year> Erişim Tarihi: 01.05.2017

<http://www.doingbusiness.org/~media/WBG/DoingBusiness/Documents/Miscellaneous/What-is-FDI-Regulations-Database.pdf> Erişim Tarihi: 15.05.2018.

Hymer, S. (1960). The International Operations of National Firms: A Study of Foreign Direct Investment, Massachusetts Institute of Technology: MIT Press.

Hymer, S. (1970). The Efficiency (Contradictions) of Multinational Corporations. The American Economic Review, 60(2), 441-448. Retrieved from

<http://www.jstor.org/stable/1815843> Erişim Tarihi: 15.01.2016

IBD, (International Institute for Management Development), (2017). Uluslararası Yönetim Geliştirme Merkezi, <https://www.imd.org/uupload/imd.website/wcc/scoreboard.pdf> Erişim Tarihi: 05.05.2017.

İlkin, A. (1998), Kalkınma ve Sanayi Ekonomisi, Avcıol Basım Yayın, İstanbul.

IMF. (2010). Balance of Payments Manual, Sixth Edition: International Monetary Fund (IMF), <https://www.imf.org/external/pubs/ft/bop/2007/pdf/bpm6.pdf> Erişim Tarihi: 12.09.2017.

İpek E., Biniş, M., (2010). Küresel Krizin Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Üzerindeki Etkisi, Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, Sayı 14, ss.15-26, Balıkesir, ISSN 1304 – 8783.

İSMMO, (2007). İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası, Kar Transferleri Bülteni, İstanbul. http://archive.ismmmo.org.tr/docs/basin/2007/bulten/01112007_kartransferleri.pdf Erişim Tarihi: 15.12.2016.

Jackman, R.W. (1982). “Dependence on Foreign Investment and Economic Growth in the Third World”. World Politics, Vol. 34 No.2, pp.175-196

Jadhav P. (2012). Determinants of foreign direct investment in BRICS economies: Analysis of economic, institutional and political factor, Procedia – Social and Behavioral Sciences, 37: 5-14.

Jadhav, P. and Katti, V. (2012). Institutional and Political Determinants of Foreign Direct Investment: Evidence from BRICS Economies. POP, 4: 49-57. doi:10.1002/pop4.5

Kahriman, E., T. ve Aktaş, H. A., (2007). İnceleme yarışması VII: vergi ve teşviklerin yabancı yatırımların ülkeye kazandırılması üzerine etkisi. Uluslararası Yatırımcılar Derneği (YASED), İstanbul.

Kalkınma Bakanlığı, (2015). Kamu Özel İşbirliği Mevzuatı, Yatırım Programlama İzleme ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü, Ankara.

<http://www.kalkinma.gov.tr/Documents/Kamu%20%C3%96zel%20%C4%B0%C5%9Fbirli%C4%9Fi%20Mevzuat%C4%B1-2015.pdf> Erişim Tarihi: 25.03.2017.

Kar, M., Kara, M.A., (2003). “Türkiye’ye Yönelik Sermaye Hareketleri ve Krizler”, Dış Ticaret Dergisi, Sayı:29, s.1-20.

Karagöz M., Karagöz, K., (2006). Türk Ekonomisinde İhracat ve Doğrudan Yabancı Yatırım İlişkisi: Bir Zaman Serisi Analizi, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Bahar 2006, Cilt:3, Yıl:2, Sayı:1, 3:117-126.

Kargı, N. ve Meder, H., (2005). Türkiye’de Avrupa Birliği Doğrudan Yatırımları: Sektörel ve Bölgesel Analiz ve Tam Üyelik Durumunun Etkileri, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

Karluk, Rıdvan S.(1983). Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları, İstanbul, Taştan Matbaası, Temmuz 1983.

Kazgan, G. (1985). Ekonomide Dışa Açık Büyüme, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.

Kemal Y., Karaman D., Taşdemir M., (2010). Makroekonomi (K. Yıldırım Ed.), Seçkin Yayıncılık, Ankara, ISBN: 9789750238406.

Kepenek, Y. ve Yentürk, N., (1997). Türkiye Ekonomisi, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Kevin. Z., (2018). How does FDI affect a host country's export performance? The case of China.

Khraiche, M. and Gaudette, J. (2013). FDI, Exchange Rate Volatility and Financial Development: Regional Differences in Emerging Economies. Economics Bulletin, 33(4), 3143-3156.

Kiat, J., (2008). The effect of exchange rate and inflation on foreign direct investment and its relationship with economic growth in South Africa, University of Pretoria, MBA 2007/08.

<https://repository.up.ac.za/bitstream/handle/2263/23306/dissertation.pdf?sequence=1>

Erişim Tarihi: 15.03.2018.

Kim S. (1972). Foreign assistance and Korea’s economic growth, Australian Economic

Papers, 11(18):89 – 102.

Kindleberger, C. P. (1984). *Multinational Excursions*. Cambridge, Mass: MIT Press.

Kipal, U. ve Uyanık, Ö., (2001). *Türkiye Milli İktisat Tarihi/ Devletçilik*, Kaynak Yayınları, İstanbul.

Korkmaz, T. ve Ceylan, A., (2007). *Sermaye Piyasası ve Menkul Değer Analizi*. Bursa: Ekin Basım Yayım Dağıtım.

Koyuncu C., Çınar, İ.T., (2009). Ticari Dışa Açıklık ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının İşgücü Verimliliğine Etkisi: 1980-2005 Türkiye Uygulaması, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 23, Sayı 1.

Koyuncu, F.T., (2017). Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Ekonomik Büyüme ve İstihdam Arasındaki İlişki: Türkiye Uygulaması (1990-2015), Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi, International Journal of Social and Economic Sciences, E-ISSN: 2146-0078, 7 (2): 17-24.

Krainer R. (1967). Resource Endowment and the Structure of Foreign Investment, The Journal of Finance, 22(1): 49 – 57.

Kravis, I., B., and Lipsey, R., (1982). The location of overseas production and production for export by U.S. multinational firms, Journal of International Economics, 12, issue 3-4, p. 201-223, <https://EconPapers.repec.org/RePEc:eee:inecon:v:12:y:1982:i:3-4:p:201-223>.

Kravis, I., B., and Lipsey, R., E., (1988). The effects of multinational firms' foreign operations on their domestic employment. NBER Working Paper no. 2760. Cambridge, Mass.: National Bureau of Economic Research, December.

Kumar N. (1996). Intellectual property protection, market orientation and location of overseas R&D activities by multinational enterprises, World Development, 24 (4): 673 – 688.

Lall, S., (1995). Employment and foreign investment: Policy options for developing countries, International Labour Review, 134(4-5), 521-540.

- Lall, S., (1997). *Attracting Foreign Investment: New Trends, Sources and Policies*: Commonwealth Secretariat, Economic Affairs Division. ISBN: 0850925061.
- Lawrence, R.Z., and Weinstein D.E., (1999). "Trade and Growth: Import-Led or Export-Led? Evidence from Japan and Korea", <http://www.nber.org/papers/w7264> ; Erişim Tarihi: 01.10.2017.
- Lessmann C., (2013). Foreign direct investment and regional inequality: A panel data analysis. *China Economic Review*, 24 (1): 129 – 149.
- Li X., Liu X. (2005). Foreign Direct Investment and economic growth: An increasingly endogenous relationship. *World Development*, 33 (3): 393 – 407.
- Liang, H., (2010). "Three Essays on the Determinants of Foreign Direct Investment (FDI)", CUNY Academic Works. https://academicworks.cuny.edu/gc_etds/1640 Erişim Tarihi: 15.01.2018.
- Lipsey, R. and Weiss, M.Y., (1984). Foreign Production and Exports of Individual Firms, *The Review of Economics and Statistics*, 66, issue 2, p. 304-08.
- Lizondo, J. S., (1990). Foreign Direct Investment. *IMF Working Paper*, 90(63), 1-31.
- Loewendahl, H., Ertugal Loewendahl E., "Turkey's Performance in Attracting Foreign Direct Investment Implications of EU Enlargement", Center For European Policy Studies, Working Documents, No. 157, November 2000.
- Lucas, R., (1993). "On the determinants of direct foreign investment: Evidence from East and Southeast Asia." *World Development* 21(3):391– 406.
- Lucas, R., (1990). Why Does not Capital Flow from Rich to Poor Countries, *American Economic Review*, 80(2), pp. 92-96.
- Lunn, J., (1980). "Determinants of U.S. Direct Investment in the E.E.C., Further Evidence." *European Economic Review*, January 1980, 13(1), pp. 93-101.
- Mahiroğulları, A., (2005). "Küreselleşmenin Kültürel Değerler Üzerine Etkisi. *İstanbul Üniversitesi Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 50(2005-2/2006-1), 1275-1288.

- Makins, M., (1991). Collins English dictionary: HarperCollins.
- Malani A., Hufbauer G. & Lakdawalla D. (1994). "Determinants of Direct Foreign Investment and Its Connection to Trade," 1994 UNCTAD Review 39.
- Markowitz, H.M., (1952). Portfolio selection, *Journal of Finance*, 7 (1), 77-91.
- Markusen, J.R., (2002). *Multinational Firms and the Theory of International Trade*, MIT Pres: Cambridge MA.
- Mathews, J. A. (2006). "Response to Professors Dunning and Narula", *Asia Pacific Journal of Management*, 23(2), ss.153-155.
- Metaxas, T., & Kechagia, P., (2016). Literature review of 100 empirical studies of Foreign Direct Investment: 1950-2015.
- MIGA, (2016). Multilateral Investment Guarantee Agency, Annual Report Ring Investments, Ensuring Opportunities, https://www.miga.org/Documents/Annual_Report_2016.pdf Erişim Tarihi: 04/04/2017.
- Mohamed, M. A. W. (2003). The impact of foreign capital inflow on savings, investment and economic growth rate in Egypt: An econometric analysis. *Scientific Journal of King Faisal University*, 4(1), 14-24. https://www.researchgate.net/publication/311422991_Foreign_Direct_Investment_and_Economic_Growth_in_SAARC_Countries [accessed Jul 09 2018].
- Montero, A., (2008). Macroeconomic Deeds, Not Reform Words: The Determinants of Foreign Direct Investment in Latin America. *Latin American Research Review*. 43. 55-83. 10.1353/lar.2008.0008.
- Moosa, I. (2002). *Foreign Direct Investment: Theory, Evidence and Practice*, Springer, ISBN: 9781403907493 pp.311.
- Nankani, G. T., (1979). "The Intercountry Distribution of Direct Foreign Investment." Garland, New York.
- NERA, (2017). Impacts of Potential Aluminum Tariffs on the U.S. Economy, NERA

Economic Consulting Boston, Massachusetts. <https://www.bis.doc.gov/index.php/232-aluminum-public-comments/2007-nera-economic-consulting-alum-public-comment-pdf/file> Erişim Tarihi: 24.05.2018

Nigh, D., (1985). “The Effect of Political Events on United States Direct Foreign Investment: A Pooled Time-series Cross-sectional Analysis”, Journal of International Business Studies.16: 1–17.

Nunnenkamp, P. ve Ajaga, E., (2008). “Inward FDI, Value Added and Employment in US States: A Panel Cointegration Approach”, Kiel Working Papers, 1420, Kiel Institute for the World Economy, Kiel.

OECD (1998). “Harmfull Tax Competition: An Emerging Global Issue, Paris, Retrieved from, <http://www.oecd.org>. Erişim Tarihi: 04/04/2017.

OECD, (2000). Report to The 2000 Ministerial Council Meeting and Recommendations by The Committee on Fiscal Affairs, Progress in Identifying and Eliminating Harmful Tax Practices.

OECD, (2003a). Tax Policy Assessment and Design in Support of Direct Investment-A Study of Countries in South-East Europe, OECD.

OECD, (2003b). Foreign Direct Investment Statistics Explanatory Notes, <https://www.oecd.org/daf/inv/FDI-statistics-explanatory-notes.pdf> Erişim Tarihi: 15.11.2016.

OECD, (2008). Tax Effects on Foreign Direct Investment, Policy Brief, <https://www.oecd.org/investment/investment-policy/40152903.pdf> Erişim Tarihi: 15.03.2018.

Ohlin, B.G., (1933). Interregional and international trade, by Bertil Ohlin, Cambridge: Harvard University Press.

ÖİB, (2013). Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, İdare Faaliyet Raporu,

Ongun, M.T., (2001). Yabancı sermaye ve dış borçlar, Türkiye Ekonomisi Sektörel Analiz, Şahinöz, A. (ed.), İmaj Yayınları, Ankara. ISBN: 975-7852-78-3, ss. 323-355.

- Owen, R.F., (1982). "Inter-industry Determinants of Foreign Direct Investments: A Canadian Perspective." In A.M. Rugman, ed., *New Theories of Multinational Enterprise* London.
- Özalp, İ., (1988). *Çokuluslu İşletmeler: Uluslararası Yaklaşım*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, No. 1022.
- Özçelik, Ö. ve Güner, T., (2007). "Atatürk Dönemi Ekonomi Politikaları", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: IX, Sayı: 1, ss. 253-266.
- Özkan, Y., (2003). *Uygulamalı İstatistik 2*, Sakarya Kitabevi. ISBN: 975-8644-10-6
- Özsoy, O., (2005). *İktisatçılar ve İşletmeciler için İstatistik*, 2. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara. ISBN: 975-6325-36-4.
- Öztürk, L., (2004). *Serbest Bölgelerdeki Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları: Dünyadaki Uygulamalara Teoriler Işığında Bir Bakış*, Akdeniz İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Sayı 7, ss.110-128.
- Pamuk, Ş., (1994). *Osmanlı Ekonomisinde Bağımlılık ve Büyüme (1820-1913)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1994, s.61.
- Pamuk, Ş., (2009). *Osmanlıdan Cumhuriyete Küreselleşme, İktisat Politikaları ve Büyüme*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009.
- Pesmazoglou J., (1972). Growth, investment and saving ratios: Some long and medium term associations by groups of countries, *Bulletin of the Oxford University Institute of Economics & Statistics*, 34(4): 309 – 328.
- Polat, B. and Payaslıoğlu, C., (2016). Exchange Rate Uncertainty and FDI Inflow: The Case of Turkey. *Asia-Pacific Journal of Accounting & Economics*, 23(1), 112-129.
- Porter M.E., (1985). *Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance*, New York: Free Press.
- Posner, M. V., (1961). "International Trade and Technical Change", *Oxford Economic Papers*, New Series, 13 (3), 323-341.

- Pramadgani, M., Bissoodeal, R. and Driffield N., (2007). FDI Trade and Growth, a Casual Link. Economics and Strategy Group: Aston Business School, 30-50.
- PRS Group (2017). (Political Risk Services division of Frost & Sullivan, Inc. and then of UK-based IBC Group), <https://info.worldbank.org/governance/wgi/pdf/PRS.xlsx> Erişim Tarihi: 04/04/2017.
- Rehman, A., Ilyas, M., Alam, H.M., Akram, M., (2011). The Impact of Infrastructure on Foreign Direct Investment: The Case of Pakistan, International Journal of Business and Management Vol. 6, No. 5; May 2011, doi:10.5539/ijbm.v6n5p268.
- Rolfe, R., and White, R., (1990). "The Influence of Tax Incentives in Determining the 16 Location of Foreign Direct Investment in Developing Countries," Working Paper, University of South Carolina College of Business Administration.
- Root, F. R. and Ahmed, A.A., (1979). Empirical Determinants of Manufacturing Direct Foreign Investment in Developing Countries, Economic Development and Cultural Change, 27, issue 4, p. 751-67.
- Root, F. R., (1990). International trade and investment: South-Western Pub. Co.
- Ruane F. & Uğur A., (2002). "Foreign Direct Investment And Productivity Spillovers In The Irish Manufacturing Industry: Evidence from Firm Level Panel Data," Trinity Economics Papers 20026, Trinity College Dublin, Department of Economics.
- Saçık, S.,Y., (2009). Büyümenin Bir Kaynağı Olarak Ticari Dışa Açıklık. Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 9 (17), 525-548.
- Sader, F., (1993). Privatization and Foreign Investment in the Developing World, 1988-1992, Policy Research Working Paper 1202, The World Bank, Washington DC, USA.
- Sadik, A.T. and Bolbol, A.A., (2001). Capital Flows, FDI, and Technology Spillovers: Evidence from Arab Countries, World Development, 29, issue 12, p. 2111-2125, <https://EconPapers.repec.org/RePEc:eee:wdevel:v:29:y:2001:i:12:p:2111-2125>.
- Samur, C., (2013). MAI (Multilateral Agreement of Investment) (Çok Taraflı Yatırım Anlaşması), İktisat Fakültesi Mecmuası, Cilt: 63, 2013/2 s, 53-138.

- Saunders, R.S., (1982). The Determinants of Foreign Direct Investment, Canadian Journal of Economics, 15, pp. 77-84
- Saygın, E., (2018). İran’da Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları: Ekonomik Müşevvikler ve Kurumsal Kısıtlar, İran Çalışmaları Dergisi, ISSN: 2536-5029, Cilt: 1, Sayı: 2, ss. 59-92
- Scaperlanda, A., (1967). “The E.E.C. and U.S. Foreign Investment: Some Empirical Evidence.” The Economic Journal, March 1967, 77 (305), pp. 22-26.
- Schmitz, A. and Bieri, J., (1972). “EEC tariffs and U.S. Direct Investment.” European Economic Review, November 1972, 3(3), pp. 259-270.
- Schneider, F. and Frey, B.S., (1985). “Economic and Political Determinants of Foreign Direct Investment.” World Development, February 1985, 13(2), pp. 161-175.
- Schneider, F., Frey, B., (1985). "Economic and Political Determinants of Foreign Direct Investment. World Development, 13(2), pp. 161-175.
- Şener, S., (2008). “Yabancı Sermaye”, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, s.71.
- Seyidoğlu, H., (2007). Uluslararası İktisat Teori, Politika ve Uygulama. İstanbul: Güzem Can Yayınları.
- Seyidoğlu, H., (2015). Uluslararası İktisat: Teori, Politika ve Uygulama, Güzem Yayınları, 20. Baskı, İstanbul.
- Sezgin. S. (2009). “Türkiye’de 1990-2006 Yılları Arasında Dış Ticaret – Ekonomik Büyüme İlişkisi”, Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, s. 22. ss. 175- 190.
- Shamsuddin, A.F., (1994). "Economic Determinants of Foreign Direct Investment in Less Developed Countries." The Pakistan Development Review, 33, pp. 41-51.
- Sharpe, W.F., (1970). Portfolio theory and capital markets: McGraw-Hill.
- Shleifer A. and Vishny, R. W., (1993). Corruption, The Quarterly Journal of Economics, Vol. 108, No. 3, pp. 599-617

- Simionescu M., (2016). The Relation Between Economic Growth and Foreign Direct Investment During the Economic Crisis in The European Union. Zb. rad. Ekon.fak.Rij, vol 34, No 1, pp.187-213.
- Smits W.J.B., (1988). Foreign direct investment and export and import value – A cross – section study for thirty less developed countries, De Economist, 136 (1): 91 – 117.
- Soysa, I., (2003). Foreign Direct Investment, Democracy and Development: Assessing Contours, Correlates and Concomitants of Globalization, Routledge Advances in International Political Economy, ISBN: 9781134532179
- Sun, Q., Tong, W. and Yu, Q., (2002). Determinants of Foreign Direct Investment across China. Journal of International Money and Finance, 21, 79-113. [http://dx.doi.org/10.1016/S0261-5606\(01\)00032-8](http://dx.doi.org/10.1016/S0261-5606(01)00032-8)
- Swedenborg, B., (1979), The Multinational Operations of Swedish Firms, Stockholm: Almqvist & Wicksell International.
- Tanzi, V., (1996), Globalization, Tax Competition and the Future of Tax Systems (December 1996). IMF Working Paper No. 96/141. <https://ssrn.com/abstract=883038>.
- Tarı, R. ve Bıdırdı, H., (2009). “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Temel Belirleyicileri: 1990- 2006 Dönemine İlişkin Ekonometrik Analiz”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 24, 253-268.
- TCMB (2009). (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası), Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Ödemeler Dengesi İstatistikleri Tanım Ve Türkiye Uygulaması, 5.11.2009, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası İstatistik Genel Müdürlüğü, Ödemeler Dengesi Müdürlüğü, Ankara.
- TCMB (2018). (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası), Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Ödemeler Dengesi İstatistikleri Ocak 2018 Sunumu <http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/609ef884-3b3c-4bc3-84fe-9254244c3490/odemelerdengesi.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-609ef884-3b3c-4bc3-84fe-9254244c3490-m8p0AF6> Erişim Tarihi: 04/04/2018.

- Terzi, N., Suren, A., (2016). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Moğolistan, Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Ocak 2016, Sayı:11.
- Tezel, Y.S., (1994). Cumhuriyet Dönemi İktisat Tarihi (1923-1950), 3. Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul.
- Tiryakioğlu, B., (2003). Doğrudan Yatırımların Uluslararası Hukukta Korunması. Ankara: Dayınlarlı Yayıncılık.
- Tobin, J., (1958). Liquidity preference as behavior towards risk, The Review of Economic Studies, 25, 65-86.
- Torissi, C.R., (1985). The determinants of foreign direct investment in a small LDC. Journal of Economic Development, 10, 29–45
- TPMK, (2017). (Türk Patent ve Marka Kurumu), http://www.turkpatent.gov.tr/TURKPATENT/resources/istatistik/patent/Patent_basvuru_yillara_gore_dagilim.xls Erişim Tarihi: 10.05.2018
- Transparency International, (TI), (2017). Corruption Perception Index (CPI) http://files.transparency.org/content/download/2060/13252/file/CPI2016_FullDataSetWithRegionalTables.xlsx
- Tsai P.L. (1991). Determinants of foreign direct investment in Taiwan: An alternative approach with time – series data, World Development, 19 (2-3): 275 – 285.
- Tsai, P. (1994). Determinants of Foreign Direct Investment and Its Impact on Economic Growth, Journal of Economic Development. 19: 137–163.
- Tuman, J.P., and Emmert C.F., (1999). “Explaining Japanese Foreign Direct Investment in Latin America, 1979–1992.” Social Science Quarterly 80 (3): 539–555.
- Türksoy E., (2007). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Belirleyicileri ve Vergileme, YASED İnceleme Yarışması VII, İstanbul.
- UNCTAD, (1998). (United Nations Conference on Trade and Development), World Investment Report 1998, the Financial Crisis in Asia and FDI: An Assessment.

- UNCTAD, (2003). (United Nations Conference on Trade and Development), World Investment Report, FDI Policies for Development: National and International Perspectives, United Nations New York and Geneva, http://unctad.org/en/Docs/wir2003_en.pdf Erişim Tarihi: 15.02.2018.
- UNCTAD, (2007). (United Nations Conference on Trade and Development), World Investment Report 2007, Transnational Corporations Extractive Industries and Development, Geneva: United Nations Publications. http://unctad.org/en/docs/wir2007_en.pdf Erişim Tarihi: 15.02.2018.
- UNCTAD, (2018a). (United Nations Conference on Trade and Development), Investment Trends Monitor, Issue 28, http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/diaeia2018d1_en.pdf Erişim Tarihi: 15.02.2018.
- UNCTAD, (2018b). Investment Policy Hub, Bilateral Investment Treaties (BITs), IIAs by Economy, Turkey. <http://investmentpolicyhub.unctad.org/IIA/CountryBits/214> Erişim Tarihi: 20.03.2018.
- Ünsal, E.M., (2005). Mikro İktisat. Ankara: İmaj Yayıncılık.
- Vadlamannati K.C., Tamazian A. (2009). Growth effects of FDI in 80 developing economies: The role of policy reforms and institutional constraints. *Journal of Economic Policy Reform*, 12 (4): 299 – 322.
- Vergil, H, Çeştepe, H. (2011). Döviz kuru değişkenliği ve yabancı doğrudan yatırım akımları: Türkiye örneği. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 55 (1), 975-986. <http://dergipark.gov.tr/iuifm/issue/812/8851>.
- Vernon, R., (1966). International Investment and International Trade in the Product Cycle. *The Quarterly Journal of Economics*, 80(2), 190-207. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/1880689>. Erişim tarihi: 15.01.2016.
- Wheeler, D., Mody, A. (1992). "International Investment Location Decisions: The Case for U.S. Firms." *Journal of International Economics*, 33, pp. 57-76.
- World Bank (1997). *The State in a Changing World*, World development report, ISSN 0163-

5085, Oxford University Press.

Yalın Enstitü, (2017). <https://lean.org.tr/global-rekabet-gucu-ve-turkiye/> Erişim tarihi 05.05.2017.

Yapraklı, S., (2006). “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımların Ekonomik Belirleyicileri Üzerine Ekonometrik Bir Analiz”, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 21, Sayı 2, 2006, s. 25.

Yavan, N., (2006). Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımların Lokasyon Seçimi Üzerine Uygulamalı Bir Araştırma. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Yayla A., (2004). Liberalizm, 7. Baskı, Liberte Yayınları, Ankara, ISBN: 9756877005.

Yılmaz, M., (2010). Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Üzerine Bir Deneme. Celal Bayar Üniversitesi S.B.E. Dergisi, 8(1), 241-260.

Yüksel, Ö., (1999). Uluslararası İşletme Yönetimi ve Türkiye Uygulamaları, 2. Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara, 1999, s. 257.

Zengin, A., (2003). Türkiye Ekonomisi Açısından Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarına İlişkin Bir Değerlendirme, İşletme ve Finans Dergisi, Sayı: 203, ss. 52-68.

Zeren, F. ve Ergun, S., (2010). AB'ye doğrudan yabancı yatırım girişlerini belirleyen faktörler: Dinamik panel veri analizi. İşletme ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 4(1), 67-83.

Zhang, K.,H., Song, S., (2001). Promoting exports: the role of inward FDI in China China Economic Review, ISSN: 1043-951X, Vol: 11, Issue: 4, Page: 385-396.